

De Burg en rijke burgerij

De Burg en rijke burgerij
**TWEE OPGRAVINGEN IN DE SPANJAARD-
STRAAT EN DE LANGESTRAAT**
(2007)

Peter Bitter
Nancy de Jong-Lambregts
Rob Roedema

Een uitgave in de reeks
Rapporten van Alkmaarse
Monumenten en Archeologie

RAMA 15

DE BURG EN RIJKE BURGERIJ

TWEE OPGRAVINGEN IN DE SPANJAARDSTRAAT EN LANGESTRAAT IN 2007

door:

**Peter Bitter
Nancy de Jong-Lambregts
Rob Roedema**

met bijdragen van

Karin Beemster, Jan Klinkert, Cor Prins en Sjaak Waterlander

Uitgave van de afdeling Monumentenzorg en Archeologie van de Gemeente Alkmaar

Vormgeving en omslagontwerp:

M. van Schaik

Druk:

Groen Media Services

Oplage:

200

© 2010 Gemeente Alkmaar

Een uitgave in de reeks

Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie

RAMA 15

ISBN 978-94-90976-01-9

Alle rechten worden voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

1	De Burg (07 SPA)	
	<i>Nancy de Jong-Lambregts, Rob Roedema en Peter Bitter</i>	
1.1	Inleiding	8
	Administratieve gegevens	
	Vraagstelling	
1.2	Historische gegevens	8
1.3	De opgraving	12
1.4	Profielen	16
1.5	Sporenlijst	18
1.6	Vondstenlijst	19
.	.	
2	Aan het begin van de Langestraat (07 LAN)	
	<i>Peter Bitter en Rob Roedema</i>	
	<i>mmv Karin Beemster, Jan Klinkert, Cor Prins en Sjaak Waterlander</i>	
2.1	Inleiding	24
	Administratieve gegevens	
2.2	Lagen, huizen en putten	25
2.2.1	De bewoningsgeschiedenis van 8 panden	25
2.2.2	Periode 1 (ca. 1300/1350): ophogingen en houten huizen	26
2.2.3	Perioden 1 en 2 (14de eeuw): vroege baksteenbouw	30
2.2.4	Periode 3 (ca. 1400-1550): opsplitsingen en verdichting	34
2.2.5	Perioden 4 en 5 (ca. 1550-1913): veranderingen en samenvoegingen	39
2.3	Materiële cultuur	50
2.3.1	Vondstcomplexen uit circa 1350/1450	50
	Beerput 2E (ca. 1350-1450)	
	Beerput 2F (ca. 1350-1425)	
	Beer in waterput 1F (ca. 1350-1450)	
2.3.2	Beerput 3A (na 1418- ca.1575/1625)	50
2.3.3	Beerput 3B (ca. 1425-1625)	70
2.3.4	Beerput 3/4C (1375/1425) en stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	78
2.4	Conclusie	96
	Bijlage 1 Sporenlijst	100
	Bijlage 2 Vondstenlijst	108
	Bijlage 3 Vondsten van leer (KB)	114
	Bijlage 4 Transportakten (JK)	116
	Bijlage 5 Dateringen van keramiektypen	130
	Bijlage 6 Dendrochronologische dateringen	134
	Literatuur	136
	English summary	138
	Catalogus van keramiek en glas	142

1

De Burg

*‘de gerenommeerdste chichorijmolen in de geheele
provincie’*

Basisrapport opgraving Spanjaardstraat 1-3 (07SPA)

door

Nancy de Jong-Lambregts

Rob Roedema

Peter Bitter

1.1 Inleiding

Van 6 t/m 12 december 2007 werd op het terrein Spanjaardstraat 1 en 3 een opgraving uitgevoerd door de gemeentelijke afdeling monumentenzorg en archeologie. Aanleiding was de sloop van beide panden ten behoeve van nieuwbouw. Het kavel van Spanjaardstraat 3 lag van origine op het achtererf van Luttk Oudorp 56, waar vanaf 1782 gedurende bijna een eeuw een cichoreifabriek genaamd De Burg gevestigd was. Hier werd van de geroosterde wortels van wilde cichorei, een plant die verwant is aan witlof, een drank vervaardigd gelijkend op koffie. Van deze fabriek werden diverse resten opgegraven.

Ligging en aard van het terrein

Het onderzoeksgebied is gelegen in het noordoosten van de binnenstad aan de Spanjaardstraat en wordt aan de zuidzijde begrensd door percelen aan het Luttk Oudorp. De straat begint in het oosten als zijstraat van de Wageweg en komt uit op de Kooltuin.

1.2 Vraagstelling

De locatie bevindt zich in de historische binnenstad en heeft een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologische waarden. Op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 is er ter hoogte van de Spanjaardstraat een gracht te zien. Tijdens het onderzoek zal gekeken worden of er nog resten van deze gracht te vinden zijn en wat de aard, omvang en datering daarvan is.

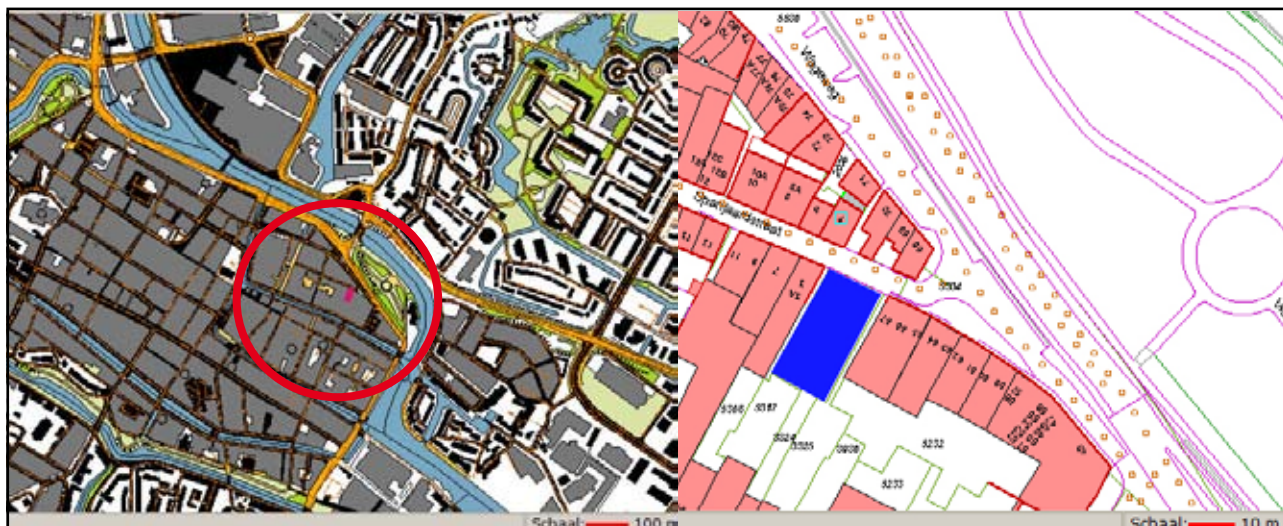
In 1989 is er aan het Luttk Oudorp archeologisch onderzoek verricht en werden er resten van pottenbakkerijen aangetroffen. Het vermoeden bestaat dat er zich op dit terrein ook resten van pottenbakkerijen zouden kunnen bevinden. In de 18de en 19de eeuw was hier cichoreifabriek Roem gevestigd. Het onderzoek zal zich ook richten op de resten van deze fabriek.

Verder zal onderzocht worden wat de aard en datering is van de vroegste bewoning- en/of gebruikssporen op dit perceel.

Links Kaart van de Alkmaar schaal 1:10000, het onderzoeksgebied is met rood aangegeven.

Rechts Uitsnede van de huidige kadasterkaart, schaal 1:1000. Het onderzoeksgebied is met blauw weergegeven.

Voor beide afbeeldingen is het noorden boven.

Administratieve gegevens

Opdrachtgever:

Uitvoerende instantie:

Duur en tijdstip onderzoek:

Locatie onderzoeksgebied:

Landelijke X/Y coördinaten:

Instellings-/bedrijfscode:

Onderzoeksmeldingsnummer:

Beheer en plaats van deponering:

Gemeentelijke onderzoekscode:

Particulier

Afdeling Monumentenzorg en Archeologie van de Gemeente Alkmaar

6 t/m 12 december 2007

Spanjaardstraat 1-3

X:112.139

Y:516.126

Gemeente Alkmaar

26170

Afdeling Monumentenzorg en Archeologie van de gemeente Alkmaar

07SPA

1.3 Historische gegevens

De Noordzijde van het Luttk Oudorp heette in de vroege 16de eeuw nog het land "Torenburg". In de 13de en 14de eeuw was dit namelijk het gebied waar het kasteel de Torenburg was gelegen. Na de sloop van het kasteel rond 1358¹ is de naam als veldnaam blijven voortbestaan.

De Spanjaardstraat is niet altijd een straat geweest. In de 16de eeuw was de straat nog een gracht die op de kaart van Jacob van Deventer uit 1560 nog duidelijk te zien is. Op 15 december 1564 kocht de stad Alkmaar het land "Torenburg" achter het Luttk Oudorp op, dat daarna voorlopig werd verhuurd. Op 29 juli van datzelfde jaar werden de burgemeesters echter geautoriseerd, om de erven van Torenburg in het openbaar te verkopen om te betimmeren. Op de kaart van Deventer uit 1560 is ook alleen maar een leeg erf te zien. Waarschijnlijk werd er dus in of vlak na 1564 het terrein bebouwd.²

Op 29 juni 1569 werd volgens een resolutie door de burgemeesters land aan de Torenburg uitgegeven om betimmerd te worden, wat tot dan toe was verhuurd.³ Hoewel het niet specifiek wordt vermeld, is dit waarschijnlijk het jaar waarin de gracht wordt gedempt en de Spanjaardstraat ontstaat. Wanneer men de kaart van Lourens Pietersz. bestudeert uit 1573, ziet men dat de Spanjaardstraat voor het grootste deel als straat bestaat. Dit zou inderdaad betekenen dat de Spanjaardstraat tussen 1561 en 1573 zou zijn ontstaan. De sloot die waarschijnlijk in de gracht uitmondde zal dan ook in deze tijd zijn gedempt.

Een stukje industriële historie

In het jaar 1829 komen we in de opgave van de Grondbelasting voor Spanjaardstraat 3 de volgende omschrijving tegen:

"Een chichorijmolen gedreven door een paard gelegen in wijk c481. In zeer goeden staat; zij werkt met twee paar steenen waarvan echter slechts een paar gelijktijdig gebruikt wordt. Zij wordt gebruikt door de eigenaar P.Roem en is de gerenommeerdste in de gehele provincie en is met de daarbij behorende pakhuis begroot op fl 80 zuiver "(belastbaar inkomen).

Uit de originele koopakte uit 1782, in eigendom bij de huidige eigenaar van Luttk Oudorp 56, blijkt dat in dat jaar Hulskamp en Roem een terrein kochten gelegen aan het Luttk Oudorp 56 en 58 dat zich uitstreekte tot en met Spanjaardstraat 3. Zij begonnen daar de cichoreifabriek en koffiestroopbranderij die in later tijd "De Burg" genaamd werd.

Uitsnede uit de kaart van Jacob van Deventer (1560). Het onderzoeksgebied is met een cirkel aangegeven. Te zien is dat de Spanjaardstraat toen nog gracht was.

Uitsnede uit de kaart van Lourens Pietersz uit 1573. Te zien is dat er ter hoogte van de Spanjaardstraat geen gracht meer loopt.

Enkele gedroogde stukjes cichoreiwortel (de cichoreibonen)

Gebrande en gemalen cichorei

Aanvankelijk werd gedacht dat ook Spanjaardstraat 1 bij de cichoreifabriek hoorde. Na een reactie op een mededeling over deze opgraving in het 2008-1 nummer van Oud Alkmaar bleek dat onjuist. Nader onderzoek in het Historisch Kadaster Alkmaar bracht aan het licht dat Fredrik Roem in 1813 Luttik Oudorp 58 en het daarachter gelegen pand Spanjaardstraat 5 kocht, die als pakhuizen werden gebruikt. Nr 56 was het woonhuis van de familie Roem terwijl het pand Spanjaardstraat 3 werd gebruikt voor de fabricage. De fabricage van cichoreikoffie heeft voortgeduurd tot 1875, toen de panden, inmiddels eigendom van de bekende ondernemers familie Bosman, werden verkocht aan L.C.J. van Overeem.

Het proces van cichoreifabricage

Cichorei is een plantje dat familie is van witlof en andijvie. In de late 18de eeuw werd van de geroosterde wortels van wilde cichorei een cafeïnevrije drank vervaardigd die lijkt op koffie. Rond 1780 stagneerde als gevolg van oorlogen de aanvoer van koffie uit de overzeese gebieden waardoor koffie schaars en duur werd. Het was in deze tijd dat surrogaatkoffie een opmars maakte in de Nederlanden.

Cichorei werd toen al geruime tijd in Nederland geteeld, vooral in het noorden van Nederland. Het Fries heeft er zelfs een eigen woord voor namelijk “Sûkerei” en in Groningen duidt men slappe koffie aan met “Sokkeraaiwotter”.⁴

Om cichoreikoffie te maken moeten de wortels eerst naar de drogerij toe. Bij de drogerij worden de wortels eerst gereinigd. Hiertoe is veel water nodig en daarom zijn deze drogerijen vaak in de buurt van een vaart gelegen. Na de schoonmaak worden de wortels kleingemaakt. Dit gebeurt met het stampmes in de stampbak. In de cichoreidrogerij zitten eesten, stenen kachels waarin turf gestookt wordt. Op roosters boven die eesten moeten de stukjes cichorei drogen.⁵ De gedroogde stukjes worden de cichoreibonen genoemd. Door het drogen is het grootste deel van het vocht eruit gehaald. Deze worden dan vervolgens in gesloten trommels gebrand. Belangrijk in dit proces is een juiste temperatuur en duur van het branden. De sappen moeten namelijk gekarameliseerd worden zonder te verbranden om het volledige cichorei-aroma te bewaren.⁶ De overgebleven korrels kunnen vervolgens vermalen worden met behulp van bijvoorbeeld een rosmolen.

Rosmolen

Een rosmolen is een door een paard of ezel aangedreven molen. De rosmolen werd voor diverse doeleinden gebruikt: het malen van

graan tot meel, het uitpersen van zaden tot olie, het malen van cichorei of ook bemaling van water.

In het midden van de molen stond een zware houten spil die door middel van tandwielen de maalstenen aandreef die vermoedelijk naast de rondgang stonden. Tussen de maalstenen werd dan de gebrande cichorei fijn gemalen.

Er bestaan verschillende gevelstenen waarop de werking van een rosmolen te zien is. Hieruit blijkt dat de onstructies voor het malen buiten de rondgang gepositioneerd zijn. De rondgang waarover het paard zijn rondjes liep, heet ook wel paardengang of kolder. De paarden moesten met enige regelmaat gewisseld worden opdat ze niet "de kolder" in hun kop zouden krijgen. Het was voor paarden een vrij monotone bezigheid.

Links Gevelsteen van het pand aan het Luttk Oudorp 67 te Alkmaar met daarop "inden blinden ezel". In dit pand was een grutterij gevestigd met een rosmolen. De gevelsteen doet vermoeden dat deze mogelijk ook met een ezel werd aangedreven

Links Gevelsteen van een pand aan de Prinzenstraat 35 te Dalfsen met daarop een rosmolen van een grutterij

Onder Gevelsteen van een pand aan de Voorhaven 146 in Edam

Links Deze gevelsteen laat een rosmolen zien voor het malen van Boekweit. De steen is afkomstig van het afgebroken pand Noordvliet 261 en bevindt zich thans in de collectie van Museum Prinsessehof en ligt opgeslagen bij stichting stadsherstel Leeuwarden.

afbeeldingen afkomstig van gevelstenen.net

Boven De rosmolen zoals die werd aangetroffen tijdens de opgraving

Rechts Coupe van de rondgang (kolder) van de rosmolen

Oven 3A

De koepel van waterput 3C met daarin nog de aanzuigbuis

1.4 De opgraving

Op het perceel Spanjaardstraat 3 kwam de fundering te voorschijn van een rosmolen (**5B**) met een diameter van ruim 5 meter. De paardengang (kolder) was een rond lopend baksteenpad van 60 cm breed met éénsteens gemetselde lage opstaande randen. Op de stenen lag een 20 cm dik grijs kleipakket. Hier liep het paard zijn rondjes en liet af en toe wat vallen, wat zichtbaar was als een ingelopen pad gevuld met zwarte humeuze grond.

Exact in het midden bevond zich een bakstenen plaat (**5A**) van 1,2 x 1,2 m die waarschijnlijk als fundering heeft gediend voor de spil. Deze plaat bestond nog maar uit één laag stenen en was gefundeerd op een laag grond met veel gestampt puin. Aan de zuidzijde van de rosmolen bevonden zich diverse poertjes (**5C**) waarvan nog niet duidelijk is waarvoor deze hebben gediend. Gedacht kan worden aan de funderingen voor de constructies van de maalstenen.

Halverwege het perceel werd een sleutelgat-vormige oven (**3A**) aangetroffen. Duidelijk was te zien dat het ronde deel flink te lijden heeft gehad van de hitte. Van het vierkante werkdeel waren delen later vernieuwd waarbij een ijzeren deurtje was geplaatst of vernieuwd. Aan de westzijde van de oven was het ronde deel met metselwerk verbonden met de westelijke zijmuur. De oven is in later tijd vervangen door een nieuwere (**5D**) die er deels overheen is gebouwd.

Het lijkt erop dat de oven een aantal malen gerepareerd is. Aan de oostzijde is bij de aanzet tot de ronding een deel vernieuwd. Ook de gehele oostelijke fundering is vernieuwd en is vervangen door een trasgemetseld deel met allerlei soorten stenen. De oven stond in een gebouwtje/binnenruimte (**3B**) van dezelfde bakstenen en deze zullen samen zijn gebouwd. Aan de oostzijde van het gebouwtje liep een gangpad. Bij de oven werd een waterput (**3C**) gebouwd, afgesloten met een gemetselde koepel. De resten van de ijzeren aanzuigbuis zaten nog steeds in de koepel vast. Op een gegeven moment werd iets noordelijk in een naast gelegen ruimte een geheel nieuwe, ditmaal rechthoekige, oven gebouwd (**5E**). Hiervan werd enkel de bodemplaat gevonden, gebouwd met harde bakstenen en trasgemetseld.

Het is onduidelijk hoe de eerste 6 meter vanaf de Spanjaardstraat ingericht is geweest. Het valt niet te zeggen of dit nog bij het bedrijfspand hoorde. In de opgraving werd een grote kuil aangetroffen vol as en sintels. Onderin de

kuil lag bruine grond met zeer veel puingruis welke afkomstig zou kunnen zijn van de stukgebrande oven. Dit werd later overdekt met een dikke laag gitzwarte steenkoolsintels wat kan duiden op verandering in de stookwijze: mogelijk was de oude oven niet geschikt voor kolenverbranding?

Onder de eerste ovenloods en rosmolen werden nog enkele funderingen gevonden van een ouder gebouw (**2A**). Het is onduidelijk of dit de resten waren uit de begintijd van de cichoreifabriek, of van een nog oudere bouw-fase.

Ook achter Spanjaardstraat 1 werd ook een oven (**6A**) gevonden. Gezien de machinale baksteen zal dit een latere oven dan die van de cichoreifabriek zijn geweest. De oven was rechthoekig, 2 bij 5 meter groot, het werkdeel meegerekend. In het midden van de oven bevond zich een steens muur die de stookruimte in tweeën deelde, vermoedelijk voor een rondgaande stookgang. Naast en rond deze oven werd nog een ijzeren buis met een diameter van 10 cm aangetroffen – mogelijk werd deze oven gestookt met stadsgas. In de verkoopakte uit 1875 wordt immers melding gemaakt van een gasbuis komende vanaf en lopende over de erven van het Luttk Oudorp. Onder deze resten kwamen funderingen te voorschijn van een 17de-eeuws gebouw met een rechthoekige kelder (**2B**) van 2.5 x 2 meter. Deze was afgestort met zeer veel puin, waaronder veel wandtegels uit het midden van de 17de eeuw.

Opvallend bij dit pand was de zeer zware westelijke fundering (**6B**). Deze werd aangetroffen op een diepte van + 0,13 m NAP en het diepste punt bevond zich op – 0,85m NAP. De fundering maakte een recente indruk. De andere kant van de fundering aan de oostzijde is niet verder onderzocht vanwege de steeg en de naastgelegen bebouwing.

Onder de oven bij Spanjaardstraat 1 bevond zich nog een waterput (**1D**) met hierin wat 16de-eeuws rood aardewerk. Waar de oven precies voor gebruikt werd is niet duidelijk. Het pand Spanjaardstraat 1, verbonden met Luttk Oudorp 52, is voor zover we kunnen nagaan nooit in het bezit van de eigenaren van de cichoreifabriek geweest. Tussen 1742 en 1800 bevond zich hier suikerraffinaderij De Groene Klok. En daarna werd het in ieder geval tot 1832 door de eigenaar Burchardus Abbring als wijnpakhuis gebruikt.

Achter Luttk Oudorp 56 is in het verleden

Boven Foto van profiel CC door de kuil met sintels en as

Links oven 6A

De onder oven 6 gelegen waterput 1D

16de-eeuws pottenbakkersafval aangetroffen. Helaas werd in de opgraving weinig hiervan gevonden. Wel was onder het gehele perceel Spanjaardstraat 1 een 20 tot 30 cm dikke stortlaag met pottenbakkersafval (**1C**) uit het derde kwart van de 16de eeuw aanwezig.

Oudere bewoningsresten werden niet aangetroffen. Wel werd in enkele profielsleufjes geconstateerd dat het gebied moet zijn aangelegd in de late 14de of eerste helft van de 15de eeuw, gezien de vele scherfvondsten in de ophogingslagen (**1A**). Op de rooilijn met de Spanjaardstraat werd een profiel E-E gegraven. Na het tekenen is richting de straat het gat vergroot en werd de beschoeiing gevonden van een afwateringssloot (**1B**) die aanvankelijk ter plekke van de straat lag. Deze werd omstreeks 1575, kort na het Spaanse Beleg (die de straat de naam gaf), is deze sloot gedempt voor de aanleg van de straat. Nog lange tijd was de Spanjaardstraat een achterweg, met langs de zuidkant de achtererven van de huizen aan het Luttk Oudorp. Ook de cichoreifabriek bevond zich nog op het achterterrein van Luttk Oudorp 56. Pas vanaf de late 19de eeuw kwam de bebouwing langs de zuidkant van de Spanjaardstraat tot zelfstandige ontwikkeling.

Fasering in de cichoreifabriek 'de Burg'

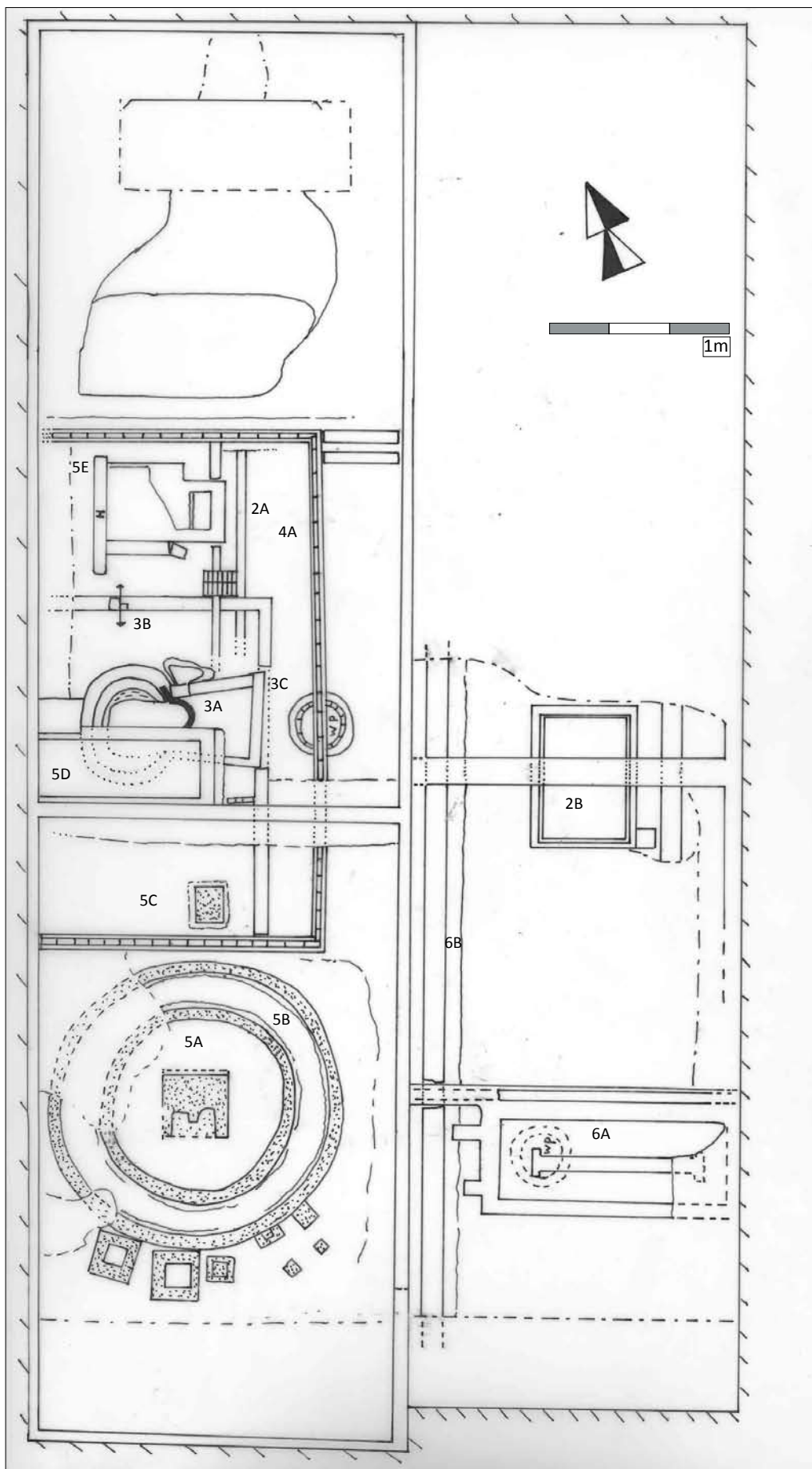
Op basis van de aangetroffen funderingen is er een fasering in de gebouwen van de cichoreifabriek te zien. Het tijdsinterval tussen de veranderingen is echter moeilijk te bepalen, dit zou erg kort kunnen zijn.

De eerste fase wordt gevormd door oven **3A** binnen gebouw **3B** samen met waterput **3C**. In een tweede fase worden deze structuren binnen een ommuring **4A** opgenomen. De oven was vermoedelijk nog wel in gebruik getuige het grote aantal reparaties die deze heeft ondergaan. Er zijn geen aanwijzingen dat er in deze fase een molen in gebruik is. Mogelijk werd toen slechts een deel van het fabricageproces uitgevoerd, alleen het wassen en drogen, of alleen het branden. Het kan natuurlijk ook zijn dat er toen met de hand werd gemalen.

De derde fase van de cichoreifabriek is de aanleg van de gevonden rosmolen. Op basis van de poeren die aan weerszijden van de rondgang gevonden zijn kan gezegd worden dat ommuring **4A** dan niet meer aanwezig is. Er is dan een tweedeling gemaakt in het gebouw waarbij in een van de ruimtes de molen ligt en in de andere de oven. In deze fase is oven **3A** zeker buiten gebruik omdat deze overbouwd is door een nieuwe oven **5D**. Naast deze oven

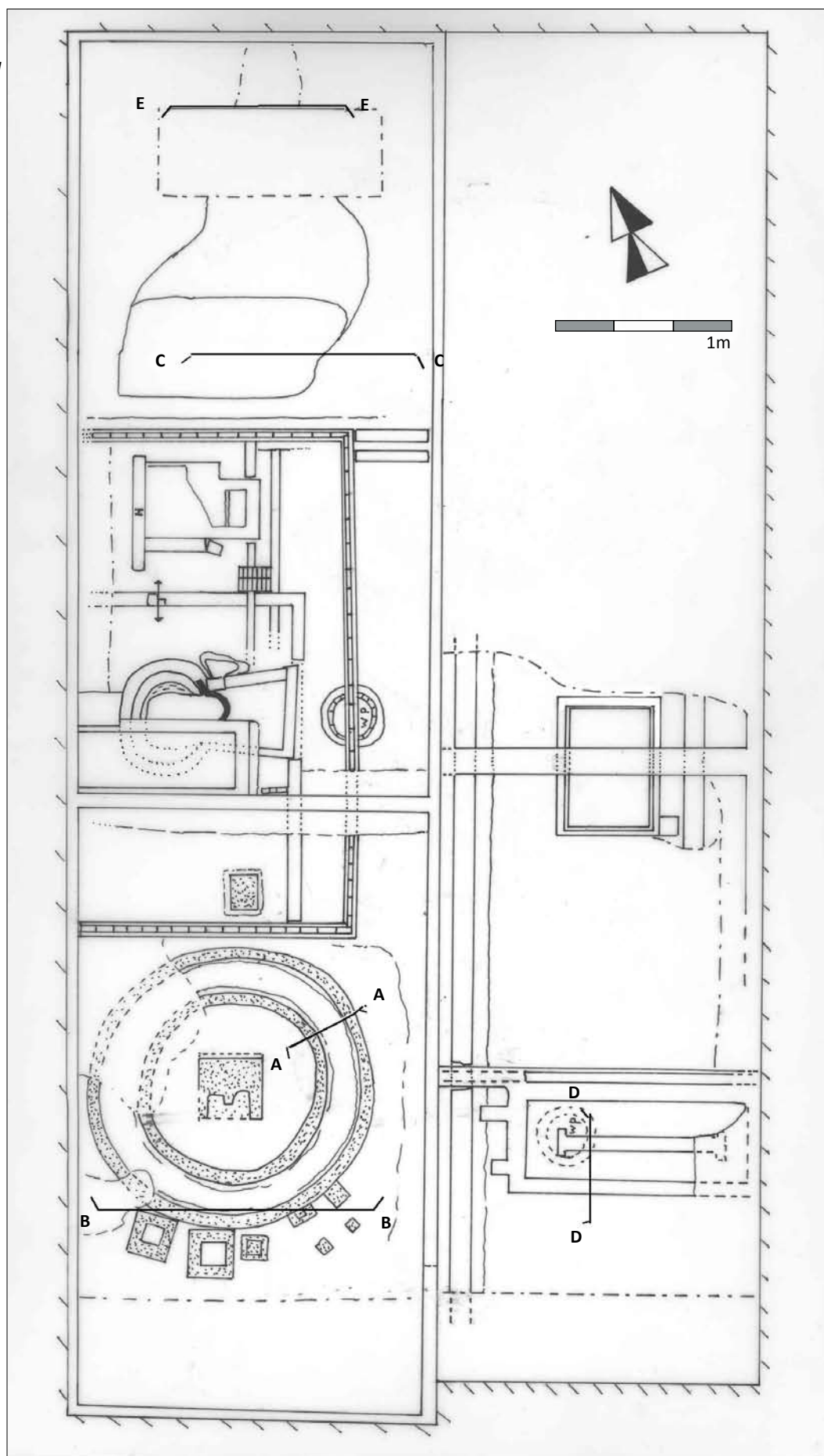
is nog een oven in gebruik in deze fase, namelijk oven **5E**. Mogelijk heeft dit te maken met een uitbreiding in het fabricageproces, waardoor en in de fabriek gedroogd, gebrand en gemalen kon worden.

-
1	Cordfunke, 1978, blz. 99
2	Peterie, 1913, blz. 123
3	Peterie, 1913, blz. 70
4	Drewes, 2008, 57
5	www.mavodesaad.nl/gs/dantumadeel
6	www.desokkeraai.nl/de_boerderij-cichorei

Overzichtsplattegrond
met daarin alle sporen

Overzichtsplattegrond
met daarin alle coupes

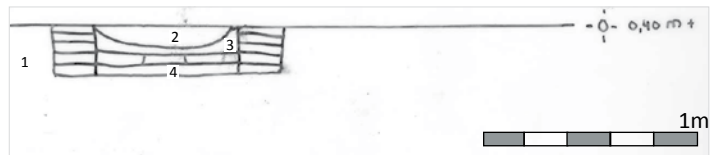

1.5 Profielen

Coupe AA

1. puin
2. bruin humeus zand
3. klei
4. zand

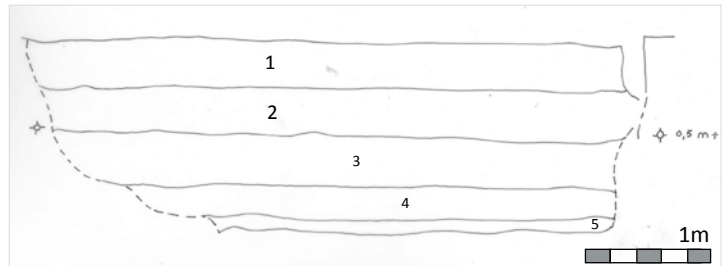
A-A

Coupe BB

1. blond zand rosmolen
2. donker bruin humeus/kleiig
3. bruinzwart humeus zand met riet (V2)
4. donkerbruin humeus zand
5. grijs zand met turfjes en houtjes

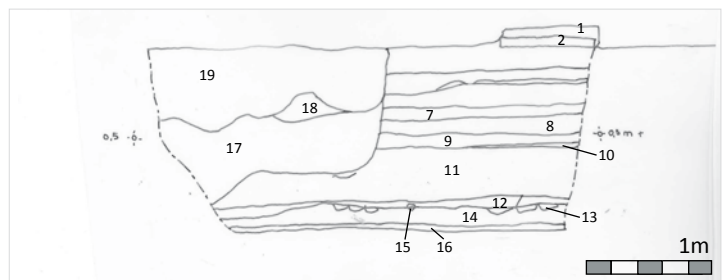
B-B

Coupe CC

1. beton
2. natuursteen
3. blond zand met puin
4. grijsbruin zand met puntjes
5. laagje kalk
6. grijs zand met puntjes
7. donkerbruin humeus/kleiig zand
8. donkerbruin humeus rul zand
9. donkerbruin humeus zand
10. laagje grijs zand
11. donkerbruin humeus zand met puntjes (V5)
12. schelpen en rechthoekige turfblokjes en veenblokjes.
13. kleikluiten
14. weinig materiaal
15. baksteen
16. grijs zand doorworteld
17. donkerbruin humeus zand met puntjes
18. zwart met as
19. bruin as met puin (V6)

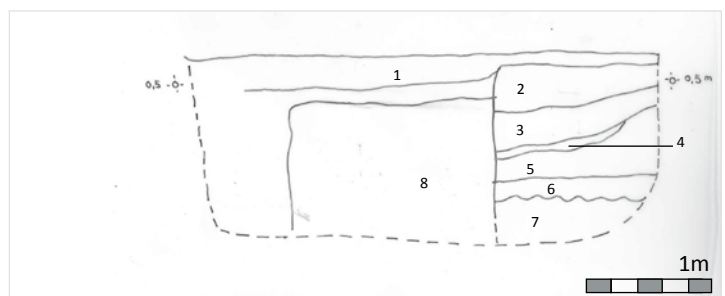
C-C

Coupe DD

1. kleiig met puntjes
2. zwart kleiig zand met puin en aardewerk (V7)
3. klei/zand
4. puinhoudende laag
5. donkerbruin humeus kleiig
6. grijs zand, rul met houtjes
7. zand (V9)
8. zand en puin. Insteek waterput 1D (V8)

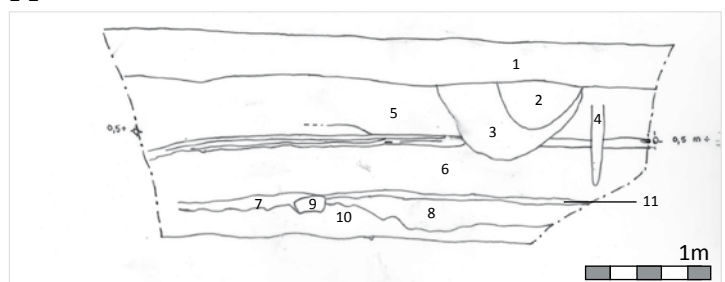
D-D

Coupe EE

1. slakken/as
2. zand met puin
3. grijs zand
4. paal
5. zwart puinige laag, zand
6. donkerbruin humeus zand puinhoudend met houtjes (V12)
7. schelpen, rul zand
8. kleibonken
9. klei
10. weinig
11. schelpen, rul humeus zand

E-E

1.6 Sporenlijst

Periode 1 tot circa 1575

1A Ophogingslaag 14de/15de eeuw

1B beschoeiing afwateringssloot

1C pottenbakkersafval circa 1575

1D waterput

1575-1782

2A fundering

2B kelder, afmeting 2,5 x 2 m

3A sleutelgatvormige oven: het stookgat van de oven bevindt zich aan de oostzijde en werd van het ronde deel gescheiden door een soort ijzeren rooster. Deze heeft waarschijnlijk als deurpost gediend en als mal voor het metselen van de boog. In de oven was nog bruine as aanwezig. Aan de westzijde van de oven was het ronde deel met metselwerk verbonden met de westelijke zijmuur. De oven is in later tijd vervangen door een nieuwere (**5D**) die er deels overheen is gebouwd.

Het lijkt erop dat de oven een aantal malen gerepareerd is. Aan de oostzijde is bij de aanzet tot de ronding een deel vernieuwd. Ook de gehele oostelijke fundering is vernieuwd en is vervangen door een trasgemetseld deel met allerlei soorten stenen.

3B binnenruimte/gebouwtje: in dit gebouw bevond zich oven **3A**. De ruimte is opgebouwd uit dezelfde bakstenen als oven **3D** en zal in één fase met de oven gebouwd zijn. Aan de oostzijde van deze ruimte bevond zich een gangetje.

3C waterput behorend bij oven **3A**

4A gebouw: ten noorden van de rosmolen bevond zich een kelder met een halfsteens muurtje. De stenen hebben een afmeting van 18,5 x 8,5 x 3,5 cm en hebben een rood baksel. Een fundering van een tussenmuur is door dit gebouwtje heen gebouwd. Binnen deze kelder staat ook weer een poer (**5C**).

5A Centraal binnen de molen ligt het restant van een vierkante fundering van ongeveer 1,20 m x 1,20 m waarvan nog slechts een laag resteerde. Hierop zal de spil van de molen gestaan hebben. De onderkant was gelegen op een diepte van + 0,34 m NAP. De stenen hebben een afmeting van 20 x 10 x 3,5 cm en hebben een rood baksel.

5B rosmolen met maalsteenfundering: complete tredmolen met een diameter van circa 5 meter. Het geheel bestaat uit steens gemetselde cirkels die allemaal met de koppen naar buiten zijn gemetseld, dus geen strekkende lagen. De stenen van de cirkel hebben een afmeting

van 16,5 x 8 x 4 cm en hebben een geel baksel. De twee cirkels liggen 60 cm uit elkaar met daartussen een kleilaag op een bakstenen vloer. Het diepste punt is gelegen op circa + 0,18 m NAP. De afmeting van de stenen van de vloer is 16 x 8 x 4 cm en hebben een oranje-rood baksel.

5C poertjes ten zuiden en ten noorden van de rosmolen: de verschillende poertjes hebben een onduidelijke functie. Gedacht kan worden aan de funderingen de maalstenen met bijbehorende constructie. Ze zijn met diverse soorten stenen gemetseld.

5D oven: deze oven is deels over oven **3A** gebouwd. Het is een rechthoekige bak waarvan de binnenzijde gitzwart is aangekoekt en lag vol puin en water. Datering vermoedelijk 20ste eeuw. De stenen hebben een afmeting van 22 x 10,5 x 5 cm en hebben een rood baksel. De vloer heeft een hoogte van + 0,07 m NAP.

5E oven: hiervan is alleen de stookplaat aangetroffen. De bakstenen geven een midden 19de eeuwse indruk. Vanwege wateroverlast is deze stookplaat niet verder onderzocht.

6A oven: gebouwd met een machinale baksteen. Gezien de machinale baksteen zal dit een latere oven dan die van de cichoreifabriek zijn geweest. De oven was rechthoekig, 2 bij 5 meter groot, het werkdeel meegerekend. In het midden van de oven bevond zich een steens muur die de stookruimte in tweeën deelde, vermoedelijk voor een rondgaande stookgang. Naast en rond deze oven werd nog een ijzeren buis met een diameter van 10 cm aangetroffen.

6B zware fundering, deze gaf een recente indruk.

1.7 Vondstenlijst

Vondstnr	WP-vlak/prof	omschrijving	inhoud	datering	spoorcode
1	vervallen	vervallen	vervallen	vervallen	vervallen
2	1	donkerbruin humeus	1 x ws grijs, 4 x ws S1-? (Siegburg gevamd), 1 x bs S2-? (Siegburg met paarse engobe), 2 x bs S2-? (Zoutglazuur bruin), 1 x rs S2-kan-11 roze baksel bruine zoutglazuur uitwendig (Langerwehe), 3 x ws S2-? (Bruine zoutglazuur), 1 x rs w-kop-23 (inwendig licht geel zoutglazuur), 1 x rs r-bor-6 (slibboogjes op vlag), 1 x rs r-gra-7, 1 x bs r-gra-?, 4 x oren r-gra-?, 1 x bs r-pis-? (met ziel), 3 x rs r-bak-2, 1 x rs r-bak-31, 2 x stelen r-bak-? (1 x platte steel), 1 x bs r-bak-? (misbaksel, oververhit), 1 x rs r-kmf-3, 1 x rs r-?	1400-1500	
3	1	monster			
4	1	doorgang	1 x tegel, gevamd/gemarmerd, 13 x 13 x 0,8 cm, rozewit baksel	1700-1800	3B
5	coupe CC	donkerbruin humeuze laag	1 x rs r-bak-2, 1 x rs r-gra-7, 1 x rs r-gra-? (kraagrand), 1 x bs r-bor-1, 1 x ws r-?, 2 x bs r-gra-?, 1 x rs w-? (craquelé, citroengeel glazuur uitwendig), 2 x ws S1-? (Siegburg), 1 x bs S2-? (Langerwehe, rose baksel + zoutglazuur bruin), 1 x ws S2-?, (zoutglazuur, chevron kerfsnede rand, Raeren)	1400-1500	
6	1	askuil	7 x rood, 1 x wit, 1 x s2-kan-?, 1 x wit, 1 x s2-kan-?, 1 x m-bor-?, 1 x tegelfragment wit	1700-1800	
7	1	uit laag DD	zie aparte beschrijving	1650-1675	
8	1	waterput	1 rs r-ver-(wsch.12), 1 x prof r-bak-17, 2 x rs r-bak-17, 1 x prof r-bak-4 (sterk geknepen steel), 1 x prof r-gra-10 (poten ontbreken), 1 x prof r-gra-34, 1 x rs r-? (gra/pot) (kraagrand niet beroet), 1 x rs r-? (r-pis-5?), 1 bs r-kop-?, 1 x bs r-? (standing), 4 x ws r-? (1 x groen op slib), 1 fragment golfpan, 1 x rs we-gra/pot-? (kraagrandje, rode groene stippen rand, radstempel), 1 x ws w-? (groen glazuur),	1600-1625	1D
9	1	uit laag wp2	1 x bs s1-kan (Siegburg, met gladde standing)	1374-1425	
10	1	uit laag	zie aparte beschrijving	1550-1600	
11	1	kelder	23 x tegelfragment, blauw op wit beschildering, zie aparte beschrijving	1650-1700	2B
12	1	uit donkerbruine laag E-E	1 x bs s1-kan-12 (Siegburg gevamd, 15B) 1 x bs S1-? (Siegburg 14-15A), 1 x ws s2-? (bruin zoutglazuur), 1 x oor r-gra-?, 1 x hengel r-pot-? (hengelpot), 1 x rs r-gra-2	1450-1500	
13					
14					
15					
16					
17	1		120 x rood (o.a. r-gra-34, r-kop-2, r-pis-1, r-bak-5, r-bak-27, r-bor-1 (slib/kras), r-bor-2, r-oli-3), 11 x wit, 1 x ha-pot-? (misbaksel), 19 x proen, gegolfde dakpanfragmenten	1525-1575	

Toelichting op vondstenlijst: extra informatie

Vondstnummer 7

- 1 x rs en bs r-pis-1 (ongegl. Gebruikt?),
- 1 x prof r-oli-? (geknikte rand, ongebruikt, bakscheuren),
- 1 x rs r-oli-4 (ophangoog),
- 1 x rs r-dek-? (knop of oor? ongeglazuurd en ongebruikt),
- 1 x rs r-bor-1 (gele sliblaag met sgraffito boogjes, zeer groot bord),
- 1 x prof r-kop-2 (ongebruikt, grove aanslag op glazuur),
- 1 x rs r-kop-2,
- 10 x rs r-gra-34 (deels met glazuur op de rand, allen ongebruikt,
- 3 x donkergroene glazuur, 1 x met beroeting),
- 14 x rs r-gra-? (kraagrand waarvan 2 fragmenten met donkergroene glazuur),
- 6 x bs r-gra-? (ongebruikt, 3 x donkergroene glazuur),
- 1 x rs r-gra-22/41 (ongebruikt),
- 1 x rs r-bak-2 (beroet),
- 4 x rs r-bak-2 (ongebruikt),
- 2 x rs r-bak-25 (ongebruikt),
- 6 x rs r-bak-13 (ongebruikt,
- 2 x met glazuur op de rand),
- 2 x bs r-bak-? (ongebruikt),
- 2 x bs r-kop-? ongebruikt donkergroene glazuur),
- 2 x oren r-?,
- 7 x rs r-?,
- 65 x ws r-? (1 x met gele slibboogjes, misbaksel),
- 2 x bs w-? (standvoet (plat) inwendig groene glazuur),
- 2 x rs w-? (inwendig groene glazuur)
- 2 x ws w-? (uitwendig groene glazuur),
- 1 x rs w-bor-? (standing misbaksel uitwendig groene glazuur),
- 1 x rs w-? (kraagrand geelglazuur met

Fragment oven stapel-
hulpstuk vloertegel met
inkrassing

- grove aanslag),
- 1 x ws w-?, (geel glazuur),
- 1 x ws w-? (ongeglazuurd),
- 11 fragmenten rugplaat w-kdl-? of w-oli-? met snijwerk en ophanggaatje). golfpannen als stapel hulpstukken voor de oven waarvan 12 fragmenten met rood aardewerken aanbaksels (6 x met groen glazuur) en 16 fragmenten met glazuur maar geen aanbaksels (4 x donkergroen glazuur)

Vondstnummer 10

- 1 x ws r-vst-? Ongeglazuurd beroet
- 1 x ws w-? groen glazuur inwendig
- 1 x rs w-kmf-? Groen glazuur inwendig, pottenbakkersafval?
- 1 x ws S2-? Bruin zoutglazuur
- 10 fragmenten oven stapelhulpstukken
- 1 fragment oven stapelhulpstuk leisteen-fragment
- 1 fragment oven stapelhulpstuk daktegel met nok (circa 14 cm breed)
- 1 fragment oven stapelhulpstuk vloertegel met inkrassing
- Voorwerp **07SPA10AA**: 13,5 x 13,5 x 2,2 cm: golfpan met alleen rode aanbaksels, wel donkergroen glazuur

Misbaksels rood aardewerk:

- 1 x bs standing met eraan vastgekoekte scherf **07 SPA10AB**
- 3 x rs r-gra-34 waarvan 1 fragment oververhit was
- 1 x prof r-kop-2, **07SPA10AC** deel van de rand ontbreekt, ongebruikt, zware aanslag op de glazuur, loodglazuur bovenzijde/inwendig, 6,5 x 10,5 cm, verticaal lintoortje.
- 4 x bs r-(kop-?) kleine standing, waarvan 1 x oververhit en 2 x ongebruikt
- 1 x bs r-gra-? Pootje, ongebruikt
- 1 x rs r-bor-1
- 1 x rs r-bak-2 ongebruikt
- 1 x rs r-bak-5 ongebruikt, glazuur op de breuk
- 2 stelen r-bak-? Ongebruikt
- 2 x ws r-? gedeukt met bakscheur
- 1 x rs r-bor-6 oververhit en misvormd **07SPA10AD**
- 1 x rs r-gra-? Kraagrandje
- 1 x rs r-? niet determineerbaar
- 8 x ws r-?

Verder nog 5 fragmenten van "gepunnikte" (gevlochten) koperdraad bandje met een diameter van 4mm, 1 stuk van 22,5 cm, een stuk van 13cm, een stuk van 5cm, een stuk van 4,5

cm. Verder nog een fragment met twee stukjes van 5 cm samengeklonterd met roestbrokje (sluiting?)

Vondstnummer 11

Als plaktegel gebruikte wandtegels met aan twee kanten mortel:

- Vliegende duif die op een tak afvliegt, hoekmotief spin, 13,2 x 13,2 x 0,7 cm, licht geel baksel, 1625-1675,
- Jager met geweer in landschap, hoekmotief niet determineerbaar, 12,5 x 12,5 x 0,9 cm, donkergeel baksel, 1650-1700 nb op achterzijde geplakte tegelfragmenten van landschap met wagen en paard, hoekmotief spin, 13 x 13 x 0,9 cm, donkergeel baksel
- Minnepaar naast een boompje, hoekmotief ossekop, 12,5 x 12,5 x 0,9, donkergeel baksel 1650-1700. Geplakt op onbekende tegel van 1,2 cm dik met een donkergeel baksel.
- Landschap met wagen en paard, hoekmotief spin, 13 x 13 x 0,9
- Bloemenvaas, hoekmotief ossenkop, blauwig fond, 12,6 x 12,6 1,2 cm, beige roze baksel, 1625-1675
- 11 x tegelfragment landschap met huisje aan water, met een spiegeling in het water, hoekmotief spin, donkerblauw op helderwitte achtergrond, 13,3 x 13,3 x 0,8 cm, lichtgeel baksel
- 1 x fragment met landschap, heuvel met ruïne, geen hoekmotief, 13 x 13 x 0,8 cm, lichtgeel baksel
- 4 x fragment landschapstegels
- 2 x fragment witte tegels

Misbaksels uit vondstnummer 10

Tegels die aangetroffen zijn in kelder 2B met vondstnummer 11

Afb.1-4 Actiefoto's van het graafwerk. Sloopaannemer Van Berkel hanteerde in de beperkte werkruimte een kleine graafmachine, veel werk moest handmatig met de schep. Jos Kaarsemaker maakte alle veldtekeningen op schaal 1:20

2

Aan het begin van de Langestraat

Een opgraving bij de hoek met de Kraanbuurt

Rapportage opgraving 07LAN

door

Peter Bitter en Rob Roedema

m.m.v.

Karin Beemster

Jan Klinkert

Cor Prins

Sjaak Waterlander

2.1 Inleiding

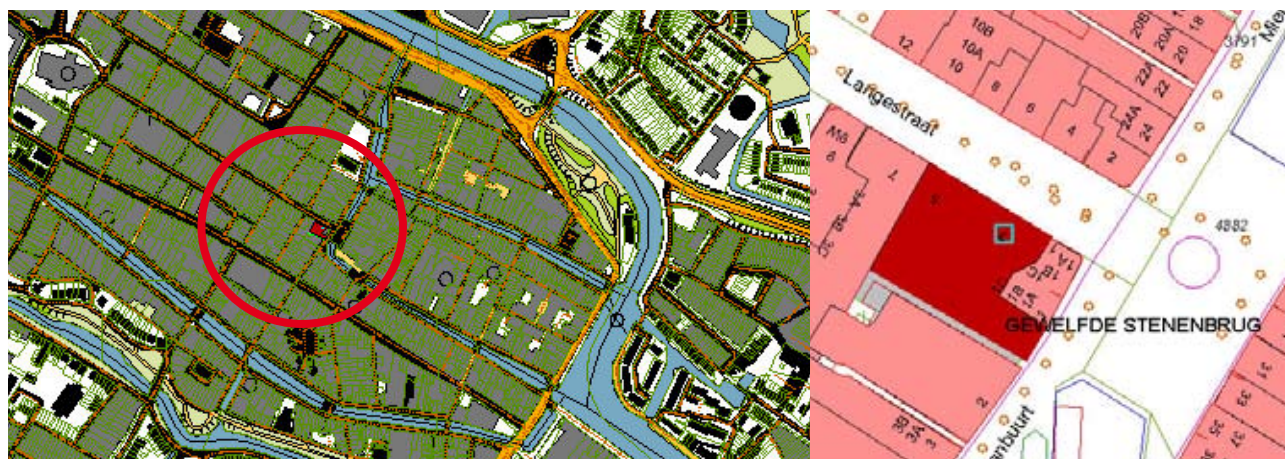
Na bijna een eeuw kwam er in 2006 een einde aan het bij menig Alkmaarder bekende modehuis Meyer. Dit modehuis met zijn hoge en karakteristieke gevels uit 1913 was gevestigd aan de oostzijde van de Langestraat bij nrs. 3 en 5 en bij Kraanbuurt 1. In februari 2007 was de ingrijpende verbouwing van het pand om het geschikt te maken voor het modehuis Zara de aanleiding tot een opgraving (**afb. 1-4**). Vrijwel het gehele inwendige van het pand ging op de schop en betonvloeren en oude funderingen werden verwijderd voor nieuwe funderingen.

Tijdens deze werkzaamheden werd een opgraving uitgevoerd door de gemeentelijke afdeling monumentenzorg en archeologie met hulp van enkele vrijwilligers. De bodem was deels verstoord, door zware betonfunderingen in Langestraat 5, door een liftschacht en een enorme betonnen kelder achter Kraanbuurt 1 en door een grote kelder (van middeleeuwse origine weliswaar) in de noord-oosthoek van Langestraat 3. De oudere lagen waren bovendien doorgraven door maar liefst vijf beerputten.

Door alle wijzigingen in de bebouwing en erfindelingen was er een concentratie van beerputten achter Langestraat 5. In een groot deel van dit gebouw waren in de jaren 1960 zware betonnen funderingen aangebracht om de aangetroffen holtes te ondervangen, die waren ontstaan door maar liefst vier grote en grotendeels nog intacte middeleeuwse beerputten. Hoewel het vrij krap en onhandig was om tussen deze balken te moeten opgraven was het ook een veilig gevoel omdat alle omringende bebouwing flink was verankerd en geen kant meer op kon!

Ondanks de moeilijke werkomstandigheden door tijdsdruk en een gebrek aan werkruimte en licht kwamen er uitzonderlijke vondsten van middeleeuws Alkmaar te voorschijn.

Afb.5 Situatiekaarten
(niet op schaal)

Administratieve gegevens

Opdrachtgever:	Bergdoorn BV te Wognum
Aannemers:	Roy van Berkel bv, Barsingerhorn (graafmachine, sloop)
Uitvoering opgraving:	Gemeente Alkmaar, afd. monumentenzorg en archeologie.
Medewerkers veldwerk:	Rob Roedema, Peter Bitter, Nancy de Jong-Lambregts, Cor Prins en Sjaak Waterlander, Jos Kaarsemaker (ingehuurd veldtechnicus), met vrijwilligers Marcel Corbié en Cees Tiebie.
Uitwerking opgraving:	Rob Roedema, Peter Bitter, Karin Beemster, Cor Prins, Sjaak Waterlander (vondstenverwerking, tekenwerk, fotografie en auteurs), Jan Klinkert (vrijwilliger archiefonderzoek), Karin Beemster en Marianne Bruggeman (keramiek restauratie)
Datum onderzoek:	7 februari t/m 2 maart 2007 (3 weken)
Adres, toponiem:	Langestraat 3 en 5, Kraanbuurt 1
Landelijke X/Y coörd.:	111.822/516.075
Onderzoeksmeldingsnr.:	21400
Oppervlakte:	ca. 350 m ²
Huidig grondgebruik:	winkelpand (afb. 5)

2.2 Lagen, huizen en putten

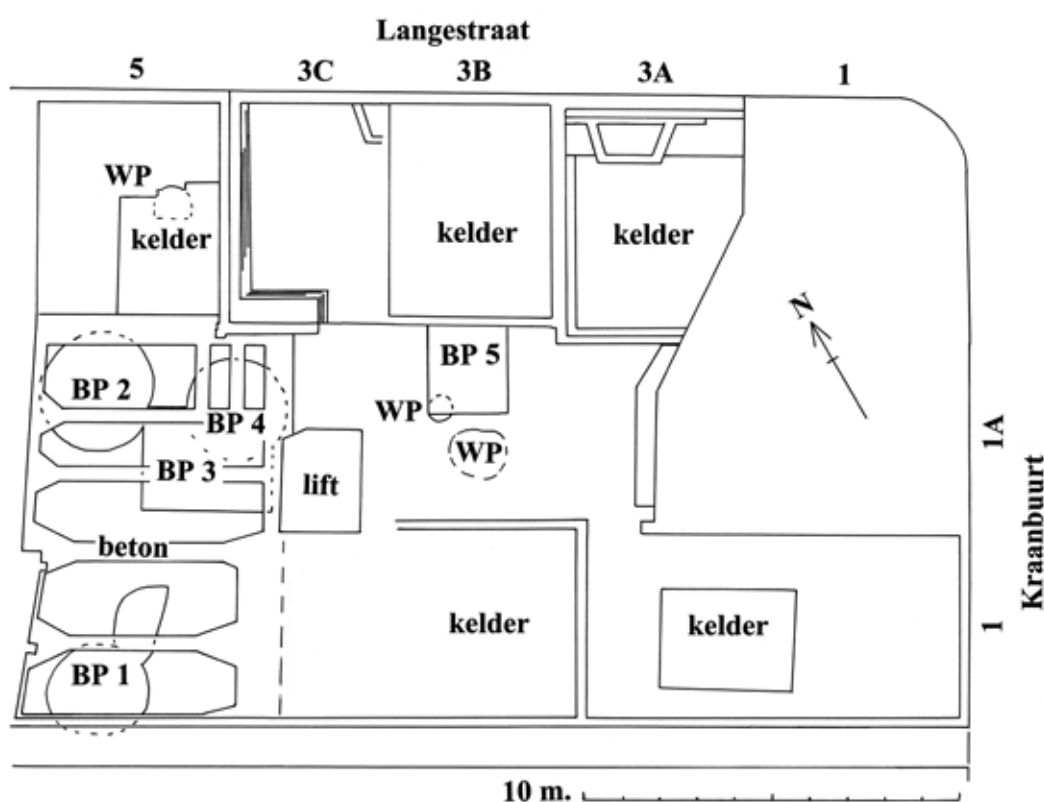
De bewoningsgeschiedenis van 8 panden

Als we de huidige plattegrond combineren met oude kaarten, blijken er in dit hoekgedeelte van de Langestraat en Kraanbuurt maar liefst 8 verschillende panden te hebben gestaan. Aan de Kraanbuurt stond tussen het huidige hoekpand Langestraat 1 en Kraanbuurt 1 van origine nog een tussenpand, dat we hier voor het gemak maar Kraanbuurt 1A noemen. Ter plekke van Langestraat 3 stonden ooit maar liefst drie huizen naast elkaar, die we van oost naar west onderverdelen in 3A, 3B en 3C. Het zevende huis is Langestraat 5 en het achtste

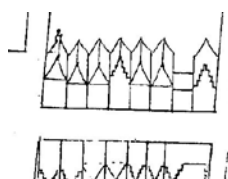
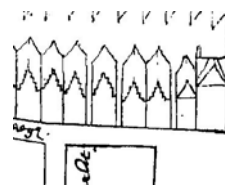
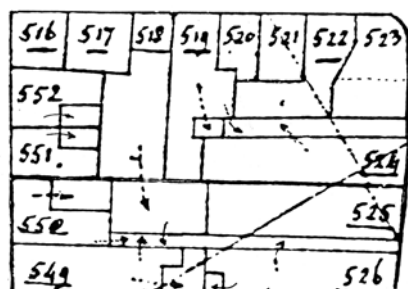
Langestraat 7A.

Op een kaart van de gevels van de binnenstad, vervaardigd rond 1670 is te zien dat al deze panden een eigen voorgevel hadden, elk met een eigen kap haaks op de straat. Alleen het hoekpand had toen een soort kruisende steekkap. De bouwgeschiedenis van deze panden bleek sterk met elkaar verweven te zijn.

Van origine waren er minder gebouwen en de acht-deling is ontstaan door diverse opdelingen van de oudste vier huizen. Ook de

Afb.6 Overzichtsplattegrond van het opgravingsterrein, met alle diepe ingraveningen. Schaal 1:200.

Links afb 6a - Uitsnede van de kadastrale minuut van 1832. Langestraat 3 en 5 waren kadasternummers A522 t/m A519, Kraanbuurt 1 was kad.A524

Rechts Afb.7 Uitsneden uit twee kleine kaarten van gevelbeelden uit circa 1670 (Regionaal Archief Alkmaar): A Kraanbuurt1-1A, B Langestraat 1-9

Afb.8 Gevelsteen in
Kraanbuurt 2

erbij behorende achtertuinen hebben een gecompliceerde gebruiksgeschiedenis gehad. Er werden dan ook maar liefst zes beerputten gevonden. Tussen Kraanbuurt 1 en 1A liep vanouds een brede steeg tot ver naar achteren, mogelijk ooit zelfs tot de Boterstraat, die het achterterrein in oost-west richting doorsneed. Op de kadastrale minuut van 1820 blijkt het opgravingsgebied geheel volgebouwd te zijn, met alleen nog de steeg naar de Kraanbuurt als 'open' ruimte. In de ruimtelijke ontwikkeling van dit gebied zijn twee algemene tendensen te herkennen, die we in Alkmaar bij hoeksituaties tegenkomen.

In de eerste plaats is er de wens van eigenaren om het achterterrein te ontsluiten via een achterom, waardoor er heel vaak stegen worden aangekocht van naburige panden aan een zijstraat. Zo'n steeg liep er langs Kraanbuurt 1 en dwars door ons hele onderzoeksgebied. Eind 16de eeuw behoorde deze steeg al bij de eigenaar van Langestraat 7A! Deze steeg diende niet alleen voor de ontsluiting, want hij was ook heel belangrijk voor de afvoer van regenwater en vuil water. Al eind 16de eeuw liep hier een riool, dat blijkens de archiefbronnen door meerdere aangrenzende panden werd gebruikt. Hiervan zijn in de opgraving alleen goot 3/4H en riool 5C gevonden. Het riool loosde in de Mientgracht onder de Hoge Steenen Brug, waar de bouwsporen van een rioolopening nog steeds aanwezig zijn in de zijkant van de westelijke overwelfing. Het gebruik van de steeg was aanleiding tot conflicten tussen de aanwonende burens, eigendomswisselingen en herinrichting van erven, beerputten en gebouwen.

Een tweede tendens is het kopen van buurpanden met als methode om het woonhuis en achtertuin te kunnen aanpassen aan de eigen wensen. 'Buurmans pand staat maar één keer te koop', is een kreet die nog steeds wel wordt gehoord! Bij veel opgravingen in de binnenstad blijkt dat ook vroeger buurmans pand werd aangekocht om een perceel anders in te

richten. Het veranderen van eigendomsgrenzen, met een nieuwe erfindeling, noodzaakte wel eens tot een nieuwe locatie voor het privaat met de bijbehorende beerput. Dat zal de hoofdreden kunnen zijn voor de bouw van meerdere nieuwe beerputten in ons onderzoeksterrein.

Van de 15de tot 20ste eeuw stond het stuk Langestraat bij de kruising met de Boterstraat en Houttil bekend als 'het Kruiswerk'.¹ De Boterstraat heette van origine de Molenstraat, naar een molen waarvan de locatie nog niet is achterhaald. De Kraanbuurt is vernoemd naar de havenkraan die hier gestaan heeft voor het lossen van schepen, wellicht in het tegenwoordig nog afgeschuinde deel van de bocht met het Verdrunkenoord. Voor de kraan werd in 1528 permissie verkregen van keizer Karel V. Hij werd in 1590 verplaatst naar de Bierkade en in 1607 naar de Voormeer. Tegenwoordig herinnert een oude gevelsteen in Kraanbuurt 2 er nog aan (afb. 8).²

De opgraving leverde belangrijke informatie op over het ontstaan en de ontwikkeling van dit gebied.

De sporen zijn ingedeeld in vijf perioden:

Periode 1: ca 1300 - 1350

Periode 2: ca 1350 - 1400

Periode 3: ca 1400 - 1550

Periode 4: ca 1550 - 1700

Periode 5: ca 1700 - 1913

Periode 1: ophogingen en houten huizen

De vroegste opgegraven resten waren van houten huizen, die waren gebouwd op een stevig ophogingspakket (1A). Door de vele diepe ingravingen is de ophogingsgeschiedenis maar beperkt in zicht gekomen. Bij Langestraat 3C en 5 aan de voorzijde en middenachter 3B zijn ophogingen gevonden in meerdere lagen, voornamelijk humeuze klei maar ook zand, plaatselijk een partij turfgruis en dan weer wat sintels. Enige verfijning viel hier amper in te ontdekken - er was in elk geval geen duidelijk oud oppervlak. Wel was er op enkele plaatsen omstreeks NAP een laagje mest met stro erin aanwezig, maar het bleef onduidelijk of dit een echt loopvlak was - er zijn geen andere sporen mee te verbinden. Uit de ophogingen komt diverse keramiek, dat zich laat dateren in de eerste helft van de 14de eeuw, waaronder Siegburg steengoed (o.a. s1-kan-8, s1-kan-23), Langerwehe steengoed met zoutglazuur (o.a. s2-kan-23) en kogelpot, grijs, rood en blauwgrijs aardewerk. De eerste huisresten bovenop het ophogingspakket 1A bevinden zich op ongeveer 0,4 m + NAP, op bijna een meter onder de huidige straat (afb.

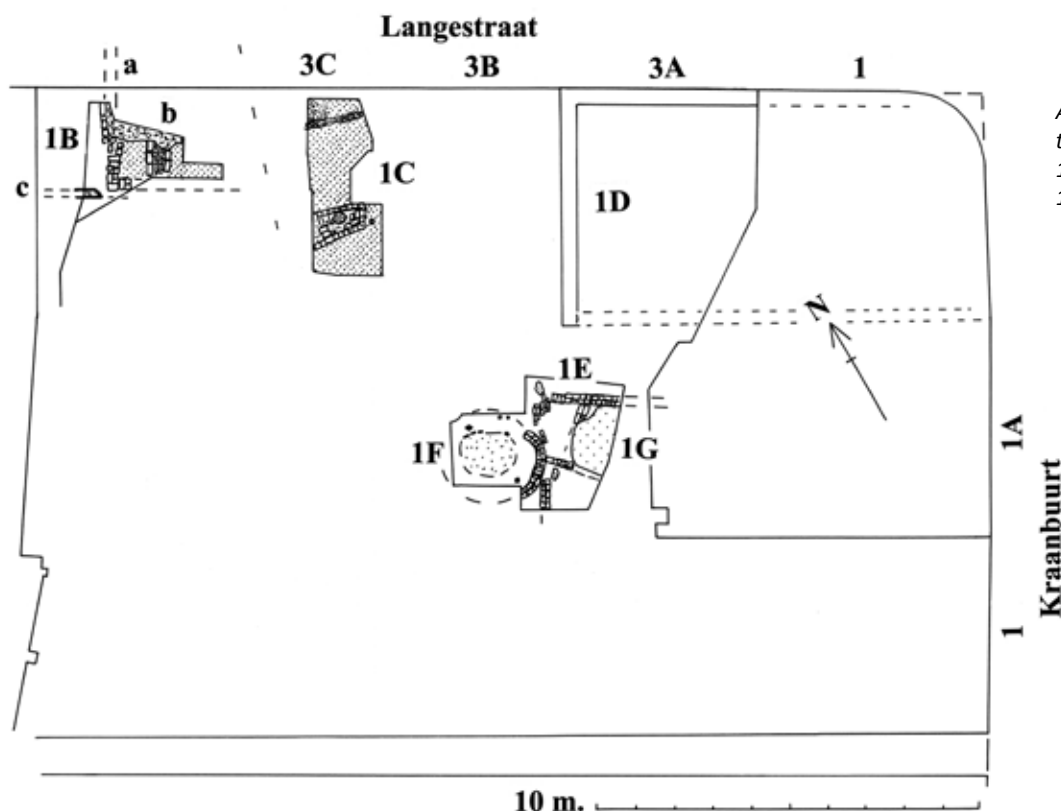
9 en 10).

Bij Langestraat 5 en 3C werden enkele resten gevonden van twee huizen, resp. spoor 1B en 1C. Aangezien de aanwezige tussenmuur erg ondiep is gefundeerd, kon er aan weerszijden maar een klein deel van de sporen onderzocht worden. De onderlinge stratigrafie van 1B en 1C kon daardoor niet worden opgelost - ze bevinden zich vrijwel op dezelfde diepte.

De huisresten 1C bij Langestraat 3C (afb. 11-15) hadden een duidelijk afwijkende oriëntatie en de resten liepen voorbij de rooilijn door onder de huidige straat, hetgeen doet vermoeden dat het huis als eerste is gebouwd in een nog tamelijk open terrein. De resten bestaan uit een pakket opeenvolgende dunne kleivloeren, met wat as ertussen en middenin een met bakstenen aangelegde, circa 20 cm verdiepte haardplaats met ingegraven aspotten en een rood aardewerken dekseltje.³ Aan de noordkant lag op de vloer een rij kiezelstenen van 5-8 cm groot, te vervolgen over ongeveer 1,2 meter, met op de vloer aan de noordzijde een pakket haardas. Het is onduidelijk of die kiezels een restant van een tussenmuur zijn met stookplaats er tegenaan of wellicht alleen de rand van een tweede verdiepte haardkuil. Er werden geen sporen gevonden van de buiten-

wanden van het huis maar we vermoeden dat het een lichte constructie was van hout en/of vlechtwerk vanwege de centraal geplaatste stookplaats.

De huisresten 1B bij Langestraat 5 (afb. 16) liepen eveneens door voorbij de rooilijn en onder de huidige straat. Ze zijn echter al wel ongeveer in lijn met de tegenwoordige verkaveling. Het gaat om een steens fundering, waarvan alleen de zuidwesthoek van het huis(je) is gevonden (1Ba). Het zal minstens 3 maar maximaal 5 meter breed zijn geweest (anders hadden we er resten van moeten vinden bij Langestraat 3C). Het muurwerk rustte op een houten funderingsplank. Net als bij 1C was er gebruik gemaakt van kloostermoppen van 28/30 x 13,5/14,5 x 7/8 cm, een steenmaat die in Alkmaar in de eerste helft 14de eeuw algemeen is toegepast.⁴ Er waren resten van een kleivloer, met daarop de onderkant van een klein rechthoekig oventje waarin zich wat fijn oranje sintelgruis bevond (spoor 1Bb). Het is onduidelijk voor welk ambacht dit geïnd kan hebben - er is geen ijzerafval van een smidse herkend. Vanaf de hoek en achterlangs het huisje liep een houten goot naar het westen (1Bc). Door de korte afstand kon niet worden bepaald in welke richting hij afliep.

Afb.9 Opgravingsplattegrond van periode 1 (1300/1350). Schaal 1:200.

Halverwege de opgraving kwamen achter Kraanbuurt 1A huisresten te voorschijn (1E) waarvan de wanden een zeer lichte, met klei gemetselde baksteenfundering hadden, voor een houten opbouw (**afb. 17**). De hoeken van de westgevel waren elk voorzien van een grote natuursteen. Vermoedelijk dienden deze hoekstenen als funderingspoeren voor een houtskelet. Middenin de westgevel bevond zich een deel van een ondiepe ring van dezelfde baksteen, die waarschijnlijk gelijktijdig was gemaakt en bij het gebouw hoorde. Aan de westkant was de ring verstoord door een latere kelder. Hieronder kwam vervolgens een houten waterput te voorschijn (1F), waar de bakstenen ring als bovenbouw bij zal hebben gehoord. In later tijd was de waterput secundair gebruikt als beerputje - er kwam een partij huisafval uit de tweede helft 14de en eerste helft 15de eeuw uit (perioden 3 en 4).

De houtbouw uit de eerste bouwphase maakte plaats voor stevige bakstenen huizen (**afb. 18**).

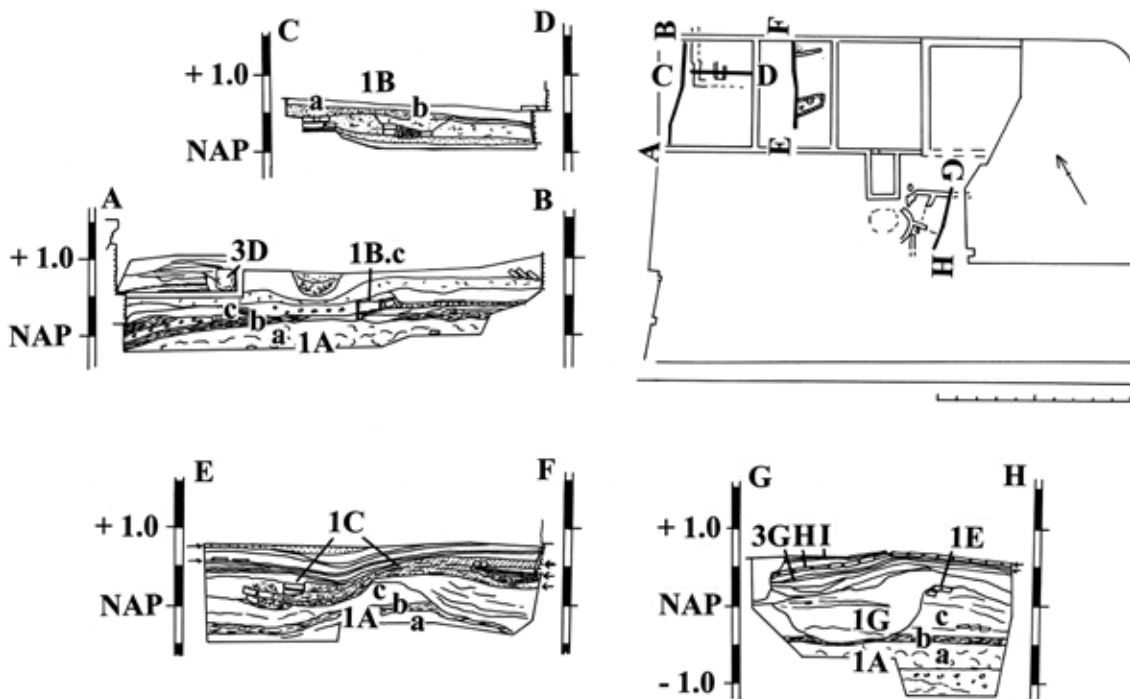
Ter plekke van Langestraat 3A werd een grote kelder aangetroffen, met stahoogte (**afb. 19-20**). De keldermuren waren grotendeels uit later tijd, maar een van de muren (spoor 1D) blijkt gebouwd met bakstenen van 30 x 14,5 x

7 cm - ook deze zal zijn gebouwd in de eerste helft van de 14de eeuw. Het gaat om de westelijke wand. Waarschijnlijk hoorde de kelder bij een rechthoekig hoekpand dat Langestraat 1 en 3A samen besloeg en pas in de 16de eeuw is gesplitst. Mogelijk liep de kelder door tot onder het hoekgedeelte - in later tijd was in elk geval ook dit hoekpand onderkelderd.⁵

Wanneer we de kadastrale minuut uit 1832 bestuderen lijkt het niet onwaarschijnlijk dat er ook op de hoek van de Langestraat en de Boterstraat een vroeg bakstenen huis heeft gestaan (deze hoek is inmiddels geheel veranderd: in 1832 stond er een pand ter plekke van de westhelft van Langestraat 7 en de noordhelft van Langestraat 9). Opvallend is, dat de zuidelijke rooilijn van dit pand een afwijkende richting had, net zoals diverse andere sporen uit periode 1.

Het is goed denkbaar dat de schuine oriëntatie de oudste is, uit de tijd vóórdat het huizenblok werd aangelegd tot aan de Kraanbuurt. In die tijd was er een tamelijk open terrein tussen de bebouwing van de Boterstraat en de waterkant, waarop enkele huisjes en bouwsels stonden (sporen 1B, 1C, 1E). Het laatste deel van de Langestraat bestond nog niet want hier stonden de panden 1B en 1C.

Afb.10 Vier profieltekeningen met sporen uit periode 1. Schaal 1:100

*Afb.11-14 Foto's van de
haardplaats en kleivloer
van huis 1C, in het vlak
en in het profiel, gezien
vanuit het oosten*

*Afb.15 en 16 Fundering,
kleivloer en oventje van
huis 1B, gezien vanuit
het zuiden*

*Afb.17 Funderingsresten
van huis 1E met links de
halfronde aanzet van de
bakstenen bovenbouw
van waterput 1F, gezien
vanuit het zuiden*

Perioden 1 en 2 (14de eeuw): vroege baksteenbouw

De bouw van het hoekpand Kraanbuurt (spoor 1D; Langestraat nrs. 3A en 1) markeert in deze hypothese het uitzetten en aanleggen van het huizenblok tot aan de Kraanbuurt. Daarbij zal de Langestraat zijn doorgetrokken en zo ontstond dan het stratenpatroon van het 'Kruiswerk'.

De overgang van de oudere percelen vanaf de Boterstraat met de nieuw aangelegde verkaveling bevond zich ongeveer achter Langestraat 3C. De rudimenten van die oudere verkaveling vormden hier nog eeuwenlang onregelmatigheden in de verder haakse verkaveling (zie de sporen 2G, 2/3A, 4A).

Tussen het hoekpand Boterstraat en het hoekpand Kraanbuurt werd vervolgens een groot nieuw bakstenen pand ingepast (**afb. 21**), 6 meter breed met de kap parallel aan de straat (huis 2B). Het pand werd tegen de westgevel van 1D aangezet en deelde die muur. Er werd een kleinere baksteen voor gebruikt, van 23,5/24 x 11,5/12 x 5 cm. Voorafgaand hieraan is het terrein verder opgehoogd (ophogingen 2A, over 1B, 1C en 1E heen), waardoor het vloerniveau rond de 0,65 m + NAP kon worden aangelegd. De bouw kan omstreeks het midden van de 14de eeuw worden geplaatst, mogelijk derde kwart 14de eeuw. Dit huis was onderverdeeld in verschillende vertrekken en liep door tot onder de oosthelft van Langestraat 7. Het kan zo'n 28 meter lang zijn geweest.

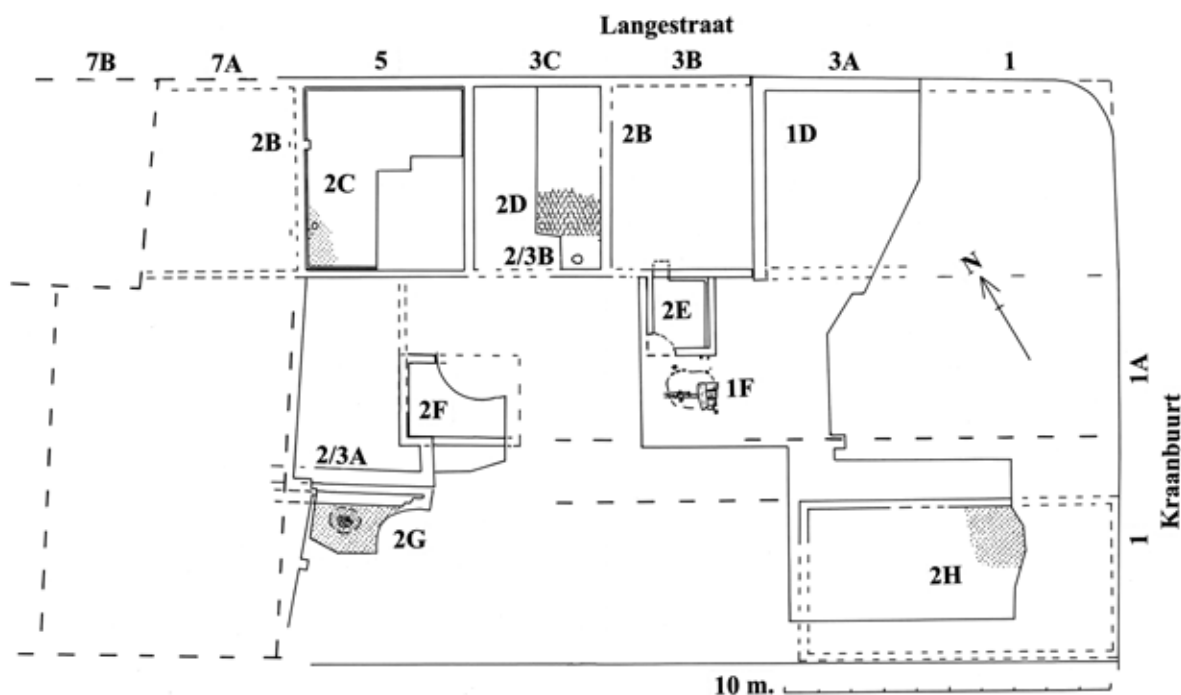
Tegen de kelder van het buurpand Langestraat 3A aan werd het meest oostelijke ver-

trek voorzien van een eveneens tot stahoogte uitgegraven kelder. In verband gemetseld met deze nieuwe kelder werd aan de achterzijde een rechthoekige beerput gevonden (2E; beerput 5). Er was onderin de kelder muur een opening uitgespaard voor een storkoker vanuit de kelder (**afb. 22**), mogelijk kwam die vanaf de verdieping. De beerput bevatte allerlei vondstmateriaal, dat te dateren valt in de tweede helft 14de en/of de eerste helft 15de eeuw. De concentratie van de vondsten middenin de put wijst op een tweede storkoker bovenop de put voor een gemak op de begane grond.

Het naastgelegen vertrek Langestraat 3B had een vloer van ongeglazuurde rode plavuizen (2D). In de hoek van het vertrek werden tegen de zuidmuur, die brandsporen vertoonde, twee ingegraven aspotten gevonden (**afb. 23**). De oudste pot is van grijs aardewerk met lobvoeten, mogelijk nog 14de-eeuws, zodat de haard er vanaf eerste aanleg kan zijn geweest, maar de pot kan ook nog 15de-eeuws zijn (2/3B). De jongste aspot, met een lensbodem, is van 15de- of 16de-eeuws rood aardewerk (3/4F). Er zijn ook resten van een kleivloer gevonden (3/4E).

Het grootste vertrek, Langestraat 5, had een haard tegen de westmuur (2C) - wellicht was er in Langestraat 7A ruggelings ook een haard, met gezamenlijke schoorsteen (**afb. 24-25**). Van de rechterwang werd nog het fundament gevonden en aan de linkerkant werd een aspot

Afb.18 Opgravingsplattegrond van periode 2 (1350/1400), aangevuld met het kaartbeeld van 1832 in grove onderbroken streep. Schaal 1:200

Afb.19-20 Binnen-aanzicht van de grote kelder 1D, vanuit het zuiden. Doordat er later een binnenbak in was gemetseld, was het oude muurwerk slechts beperkt zichtbaar

Afb.21 Funderingen van huis 2A in de zuidwesthoek van Langestraat 5. De muur vertoonde een vertanding ter hoogte van de eerste vloerlaag

Afb.22 Buitenzijde van de kelder 2B onder Langestraat 3B, gezien vanuit beerput 2E. Linksonder is de stortkoker vanuit de kelder te zien (afgesloten door later metselwerk)

Afb.23 Verpulverde restanten van plavuizen-vloer 2D, in Langestraat 3C, vanuit het oosten

Afb.24-25 Doorsnede door een rood verbrande kleivloer met een deels bewaard rood aardewerken aspot (spoor 2C). Er werd ook een rode geglazuurde aspotplavuis bij gevonden met een ronde opening voor boven de aspot

Afb.33 Uitsnede uit de kaart van Cornelis Drebbel (1597) met ons onderzoeksterrein links-onder van de windroos (op de Gewelfde Stenen Brug)

gevonden en een aspotplavuis - als deze aspot net binnen de linkerwang zat, was de schouw circa 2,5 meter breed. Bij deze haard hoorde een kleivloer, waarvan delen in het hele vertrek werden gevonden.

Achter Langestraat 5 en 3C werd een vierkante beerput (2F) gevonden (afb. 26-27). De oriëntatie van de put past bij het huis 2B, maar het is onduidelijk waarom er bij het pand naast beerput 2E nog een tweede beerput is geweest. De inhoud van deze beerput dateert in de tweede helft van de 14de en/of eerste kwart van de 15de eeuw (hij is rond 1425 doorgraven door beerput 3B). In 1832 lag er een perceels-grens tussen de achtererven van Langestraat 5 en 3C ongeveer langs de oostkant van beerput 2F. Wellicht was het huis 2B in gebruik bij twee verschillende huishoudens, één in Langestraat 3A en 3B en een huishouden in Langestraat 5 (eventueel met 7A)?

Bij Kraanbuurt 1 werden funderingen (2H) gevonden van een 14de-eeuws huis (afb. 28-29). Het was gemaakt van soortgelijke baksteen als 2B en had een kleivloer. Door een latere kelder was de oorspronkelijke indeling van het huis niet te achterhalen. Aan de westkant werd een halve rood aardewerken aspot op lobvoeten gevonden die gezien de diepte hierbij moet hebben gehoord (afb. 30). Tussen dit huis en Kraanbuurt 1A bevond zich een steeg die van oost naar west in het gehele opgravingsgebied doorliep. De zuidkant van ons opgravingsterrein was vermoedelijk van origine het achtererf van Kraanbuurt 1. De steeg ging echter in later tijd over in andere handen.

In de uiterste zuidwesthoek van de opgraving werd een huismuur gevonden met een daarbij horende kleivloer en stookplaats (2G). Van het huis was alleen de noordmuur te lokaliseren (afb. 31). In later tijd was hier een perceel-grens bij een tuinmuur (stortkoker 4A was hierop georiënteerd) en hier lag wellicht ooit ook de oostgevel van het huis. Het huis had een afwijkende oriëntatie en hoorde waarschijnlijk bij een achtererf vanaf Boterstraat 3. De baksteen komt ongeveer overeen met de andere panden van periode 2. Op de vloer werd onder andere een fragment van een grijs aardewerken vuurstolp gevonden. Het huis dateerde omstreeks het midden van de 14de eeuw.

Het pand maakte vervolgens plaats voor een beerput (3/4C), met aan de westkant erlangs een tuinmuurtje (3/4D) waar de stortkoker op was georiënteerd. De richting is nu gelijk aan

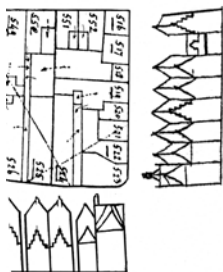
de Kraanbuurt 1 en we veronderstellen dan ook dat de beerput bij het huis Kraanbuurt 1 hoorde, vermoedelijk vanwege een gewijzigde erfindeling en/of de eerste aanleg van Kraanbuurt 1.

Vanaf de 15de eeuw vonden er verscheidene veranderingen plaats in het gebied (afb. 32). Het meest ingrijpende was de sloop van het gebouw 2B teneinde het te vervangen door aparte huisjes met de kap haaks op de Langestraat. Deze pandjes zijn gemiddeld nog geen vijf meter breed en zes meter diep geweest. Deze situatie is te vinden op de eerste afbeelding van deze hoek, namelijk op de stadskaart van Cornelis Drebbel van 1597 (afb. 33). Op een serie gevelbeeldenkaartjes uit circa 1670^e is te zien dat alle panden van ons onderzoeksgebied houten topgevels hadden, met uitzondering van Kraanbuurt 1 en Langestraat 3C die waren voorzien van een (bakstenen) trapgevel (afb. 34). In transportakten wordt tot in de 19de eeuw melding gemaakt van gedeelde tussenmuren, zodat wellicht delen van de 14de-eeuwse zijmuren eeuwen later nog overeind hebben gestaan.

Deze veranderingen hebben in fasen plaats gevonden. Er verschenen daarbij aan de achterzijde van de panden allerlei aanbouwen, waarbij het erf nogal eens werd heringedeeld. De zo ontstane onderverdeling in allemaal kleine pandjes is nog in 1832 te zien op de kadastrale minuut door Van Diggelen. In de 19de en 20ste eeuw volgden weer allerlei samenvoegingen. De eerste opsplitsingen van de 14de-eeuwse panden moeten al in de 15de eeuw hebben plaats gevonden.

Langestraat 3A

Achter Langestraat 3 / Kraanbuurt 1A vond in de eerste helft van de 15de eeuw een grote wijziging plaats. Er werd een bouwwerk gerealiseerd (3G), dat gebruik maakte van de muren van de belendingen aan de noordkant (1D en 2B) en van de aanbouw 3E aan de westkant. Aan de zuidkant werd een klein restant waargenomen van de zuidmuur van dit achterhuis (3G). In deze ruimte werden op elkaar een kleivloer (behorend bij de eerste bouwphase 3G), een baksteenvloer (3H) en een plavuizen-vloer (3I) aangetroffen, die keurig aansloten tegen deze muren (afb. 35). Het is niet duidelijk of deze aanbouw bij Kraanbuurt 1 hoorde of bij een van de andere belendende panden. In later tijd stond hier het achterhuis van Langestraat 3A (zie volgende paragraaf).

Afb.34 Uitsnede uit de kadastrale minuut van 1832 met de gevel-tekeningen van circa 1670. Het noorden is rechts

Afb.26-27 Tussen de betonbalken kwamen diverse funderingen te voorschijn, waarvan er één bleek te behoren bij de vierkante beerput 2F die tot bovenaan was gevuld met donkerbruine beer

Afb.28-30 De oudste funderingen van Kraanbuurt 1 zijn van een rechthoekig bakstenen huis 2H (later onderkelderd, 4Ha), hier gezien vanuit het westen. In een kleine doorsnede werd een bijbehorende kleivloer waargenomen. Aan de westkant werd de onderhelft gevonden van een rood aardewerken aspot (onder vloer 4Hb)

Afb.31 In de zuidwesthoek werden tussen beton en een latere beerput-stortkoker (4A) een fundering met kleivloer en stookplaats 2G gevonden, hier gezien uit het westen

Periode 3 (ca. 1400-1550): opsplitsingen en verdichting

Langestraat 3B, 3C en 5

De diverse opsplitsingen van het gebouw 2B waren aan de opgegraven funderingen niet zichtbaar. Wel hebben de verschillende ruimten een eigen herinrichting gehad en er verschenen aan de zuidkant uiteenlopende aanbouwen.

In het vertrek 'Langestraat 3C' is de plavuizenvloer 2D vervangen door een simpele kleivloer (3/4E). De datering is vaag, evenals die van de resten van de haardplaats met aspotten (2/3B en 3/4F) aan de zuidzijde (afb. 36-37).

In het vertrek 'Langestraat 5' is de vloer ergens in de late 14de of 15de eeuw vervangen door een baksteenvloer (3C) met de ongewone steenmaat 21,5 x 11 x 4,5 cm (afb. 38-39). Later is het vertrek met grond opgehoogd en een plavuizenvloer gelegd (3D; van de plavuizen zijn slechts wat fragmenten gevonden). Naast de haard werd in de zuidwesthoek bij deze vloer nog scherfmateriaal van een ingegraven rood aardewerken aspot gevonden. De datering is vaag, 15de- of 16de-eeuws.

Achter Langestraat 3B verdween de beerput 2E bij de aanleg van een diepe kelder (3E), mogelijk de onderbouw van een aangebouwd achterhuis (afb. 40-41). Gezien de inhoud eindigde het gebruik van beerput 2E omstreeks het midden van de 15de eeuw. De ernaast gelegen houten waterput 1F bevatte eveneens een vulling van beer en wat vondstmateriaal,

uit dezelfde tijd als 2E. Ook hiervan eindigde het gebruik bij de bouw van kelder 3E. Achter de kelder 3E werd een deel van een gootje gevonden (3/4H), mogelijk voor hemelwaterafvoer of wellicht een riool als opvolger van de beerput (afb. 42).

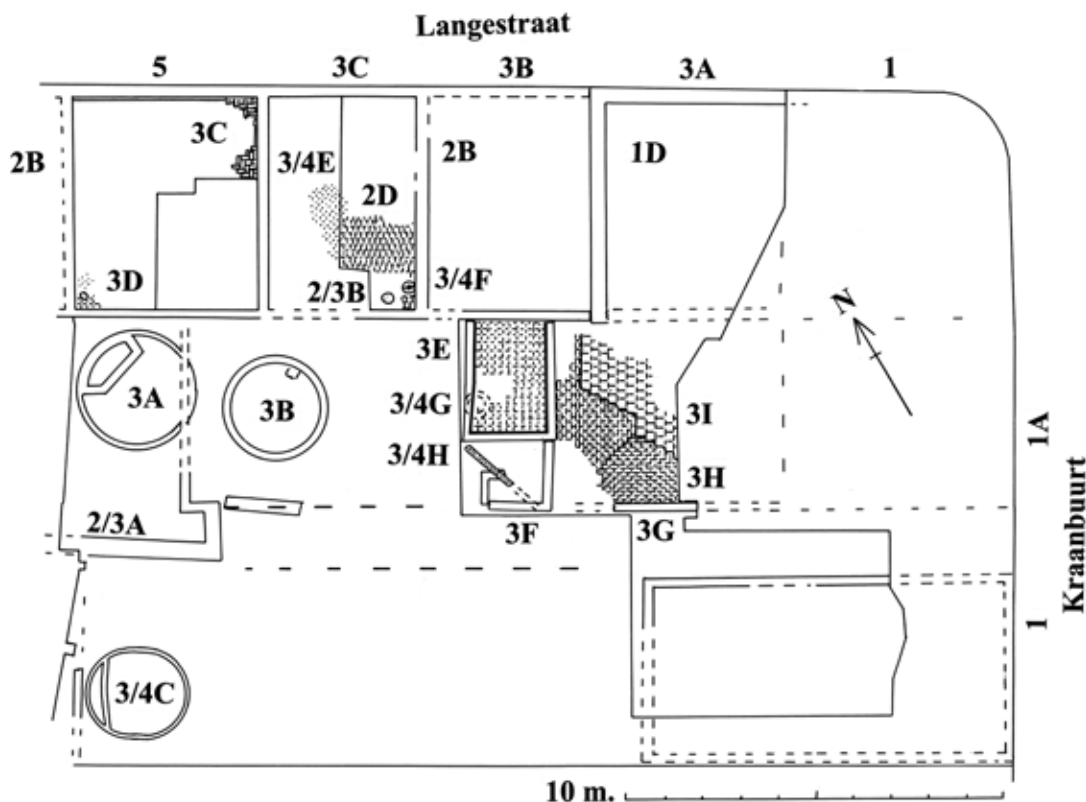
Achter de kelder werd ook een fundering gevonden van een gebouwtje (3F). Dit kan een restant van een (later vergroot?) achterhuis zijn achter Langestraat 3B dat dan groter was dan alleen de kelder 3E. Het was tevens de afscheiding met het gebouw 3G.

In het gebied achter Langestraat 5 bestaan er aanwijzingen voor een herinrichting in de loop van de 14de of 15de eeuw, waarbij ook de steeg richting Kraanbuurt 1 was betrokken.

Midden achter Langestraat 5 was op enig moment een tuinmuur gemaakt (2/3A). Deze begon tegen de achtermuur 2B, liep haaks daarop zuidwaarts, maakte een rare slinger bij de steeg van Kraanbuurt 1 en boog vervolgens westwaarts. Met deze perceelswijziging werd een deel van de steeg afgesneden van Kraanbuurt 1.

Vervolgens werden er aan weerszijden van deze muur nieuwe ronde beerputten (3A en 3B) aangelegd (afb. 43-44). Op de bodem van beerput 3A werden houten planken gevonden die wellicht zijn gebruikt bij de bouw als vlonder. Eén ervan leverde een dendrochronologische datering op: ná 1418. Gezien de vondsten

Afb.32 Opgravingsplattegrond van periode 3 (1400-1550), aangevuld met het kaartbeeld van 1832 in grove onderbroken streep. Schaal 1:200

uit de beerput zal deze kort hierna in gebruik moeten zijn genomen. Beerput 3B werd dwars door de vierkante beerput 2F gebouwd.

Vervolgens is de situatie nog verder gecompliceerd doordat er ten zuiden van de steeg nog een derde beerput bijkwam, wellicht ook al in de 14de eeuw, namelijk beerput 3/4C. Gezien de baksteen zou hij nog van voor 1400 kunnen zijn geweest, maar er is vrijwel niets in gevonden - de twee Siegburg scherven uit de onderlaag geven te weinig aanknopingspunten.

De aanleg van de beerputten 3A en 3B zal verband houden met de herindeling van het achtererf door muur 2/3A. De eigendomsverhoudingen zijn alleen met grote moeite te reconstrueren. Zoals hierboven geschetst, is de beginsituatie uit de 14de eeuw al niet duidelijk: hoorde beerput 2F bij Langestraat 5 en 7A samen, of misschien alleen bij Langestraat 7A, of misschien zelfs bij Langestraat 7A en het oude pand 7B+9 samen? De tuinmuur 2/3A bracht hier vervolgens verandering in. De in de 15de eeuw ontstane nieuwe situatie kan op twee manieren worden geïnterpreteerd:

- of het deel ten westen van de tuinmuur (met beerput 3A) hoorde bij Langestraat 5 (eventueel met anderen ten westen) en het deel ten oosten ervan (met beerput 3B) bij Langestraat 3C (eventueel met anderen ten oosten)?

- óf het deel ten westen van de tuinmuur (met beerput 3A) hoorde bij Langestraat 7A (eventueel met anderen ten westen) en het deel ten oosten ervan (met beerput 3B) bij Langestraat 5 (eventueel met anderen ten oosten)?

Voor deze laatste optie pleit de situatie van zo'n twee eeuwen later (zie ook verderop). In een transportakten uit 1626 van Langestraat 3C zijn bepalingen opgenomen over een gedeelte beerput in de schuur van Langestraat 7A. Dit is hoogst waarschijnlijk beerput 3/4C, die daarvoor toen ook werd verbouwd (4A). De steeg hoorde toen bij Langestraat 7A en waarschijnlijk hoorde het erf ten westen van de tuinmuur 2/3A toen ook bij Langestraat 7A!

De wijzigingen in de bebouwing zijn vanaf eind 16de eeuw alleen te volgen door het combineren van informatie uit uiteenlopende bronnen: behalve archeologische (**afb. 45-46**) zijn dat topografische bronnen (kaarten, prenten en foto's) en schriftelijke bronnen.⁷

Uit de verkoopprijzen van de panden zoals vermeld in de transportakten en uit de verpondingen⁸ blijkt dat de panden in ons onderzoeksgebied in de 17de eeuw tot de duurste van de stad hoorden (**TABEL 1**).⁹ De panden Langestraat 5, 3C en 3B waren begin 17de

eeuw elk 2700 tot 3000 gulden waard, Langestraat 3A ging in 1644 zelfs van de hand voor het imposante bedrag van 5700 gulden! Kraanbuurt 1 zat met een verkoopprijs van 1700 gulden (1582) en 1725 gulden (1681) bij een gemiddeld huis in die tijd. De economische recessie die in de tweede helft van de 17de eeuw inzette, leidde tot een gestage waarde-daling van alle huizen, met nog een versnelling in de crisistijden vanaf 1780. Van de waarde van omstreeks 1600 bleef twee eeuwen later in het algemeen slechts de helft tot een derde over, soms niet meer dan een-tiende!

De ontwikkelingen bij Langestraat 3C, 3B en 3A zijn aardig vergelijkbaar, met bij alledrie een extreme waardedaling in de tweede helft 17de eeuw. Langestraat 3C en 3B bleven daarna nog gestaag achteruit gaan, om te resulteren in een verkoopprijs van slechts 220 gulden voor Langestraat 3C in 1812 en 270 gulden voor Langestraat 3B in 1801. Langestraat 3A verdubbelde in verkoopprijs tussen 1727 (1400 gulden) en 1736 (2800 gulden), ongetwijfeld door nieuwbouw, maar daalde daarna weer tot een som van 1305 gulden in 1813. Kraanbuurt 1 steeg sterk in verkoopwaarde tussen 1681 (1725 gulden) en 1738 (2450 gulden), eveneens door nieuwbouw, maar het pand bracht in 1812 nog maar 925 gulden op. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw leefde de huizenmarkt weer op.

Tabel 1 Overzicht van verkoopprijzen en van de Verpondingen van 1718 en 1730 van de huizen in het onderzoeksgebied (bronnen: Bijlage 4 en Historisch Kadaster Alkmaar)

Langestr 7A A518	Langestr 5 A519	Langestr 3C A520	Langestr 3B A521	Langestr 3A A522	Langestr 1 A523-N	Kraanb 1A A523-Z	Kraanb 1 A524
1682: 1900	1626: 3205 1698: 2200 1700: 2000	1603: 2700 1639: 3000 1670: 995 (!) 1674: 829	1629: 2750	1593: 5000 1644: 5700 1700: 1225	1583: 1675 1592: 2975 1631: 2135 1685: 1675 1712: 800 (?)	1629: 3200 1643: 3600 1670: 1200 (!)	1582: 1700 1681: 1725
1718 Verp: Huurw	1718 Verp: Huurw 112	1718 Verp: Huurw 61	1718 Verp: Huurw 80	1718 Verp: Huurw 144	1718 Verp: Huurw 128	1718 Verp: Huurw 120	1718 Verp: Huurw 100
1721: 1380	1718: 425 (?)			1727: 1400	1720: 1700 1726: 1900	1729: 1200	
1730 Verp: Huurw	1730 Verp: tax 100	1730 Verp: Huurw ?	1730 Verp: verhuurd 56	1730 Verp: tax 100	1730 Verp: tax 100	1730 Verp: tax 145	1730 Verp: tax 90
1733: 1800 1781: 3000 1819: 1750	1774: 265 (?) 1791: 1180	1738: 1200 1739: 1010 1792: 360 1812: 220	1766: 435 1769: 459 1776: 550 1793: 380 1801: 270	1736: 2800 1813: 1305	1730: 2000 1740: 2000 1754: 1175 1785: 590 (1/2) 1788: 1120	1731: 1000 1739: 1360 1760: 710 1760: 1000 1774: 895 1804: 860	1738: 2450 1812: 925

links Afb.35 Schuin achter Langestraat 3A werden een fundering en vloeren (3H en 3I) van een achterhuis gevonden, hier gezien uit het noorden

rechts Afb.38 Van een 15de- of 16de-eeuwse baksteenvloer 3C werden in Langestraat 5 maar een paar delen gevonden, hier gezien vanuit het westen

Afb.36-37 Een grote rood aardewerken aspot met deksel tijdens en na de opgraving, gevonden in Langestraat 3C (vondstnr 07LAN47, spoor 3/4F)

Afb.39 De baksteen-vloer (als rode lijn in het profiel te zien) werd door plavuizen vloer 3D opgevolgd, nadat er een laag zand overheen was gestort ter egalisatie (bovenin het profiel - zie afb.10: AB)

Afb. 40-41 De recht-hoekige kelder 3E, na-derhand diverse malen hersteld wegens verzak-king en lekkages, was van oorsprong betegeld met rode en groen geglaazuurde plavuizen (gezien uit het westen)

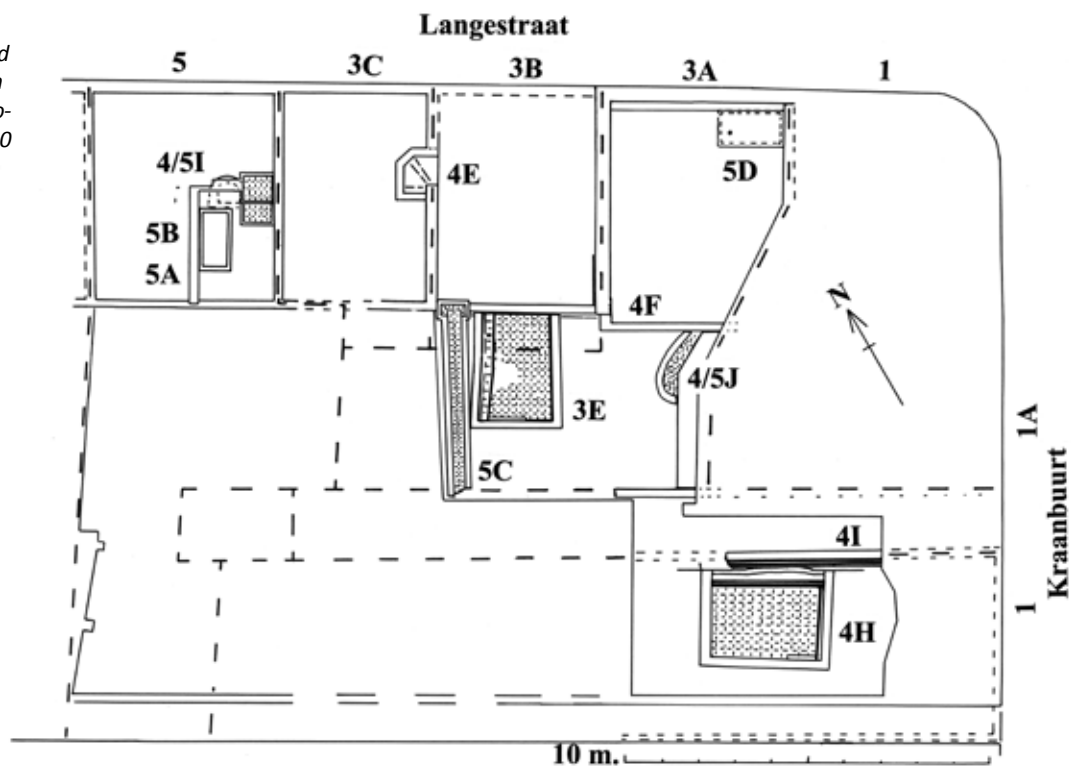

Afb.42 Aanbouwtje 3F met diagonaal daarin-nen lopend het riooltje 3/4H, vanuit het oosten

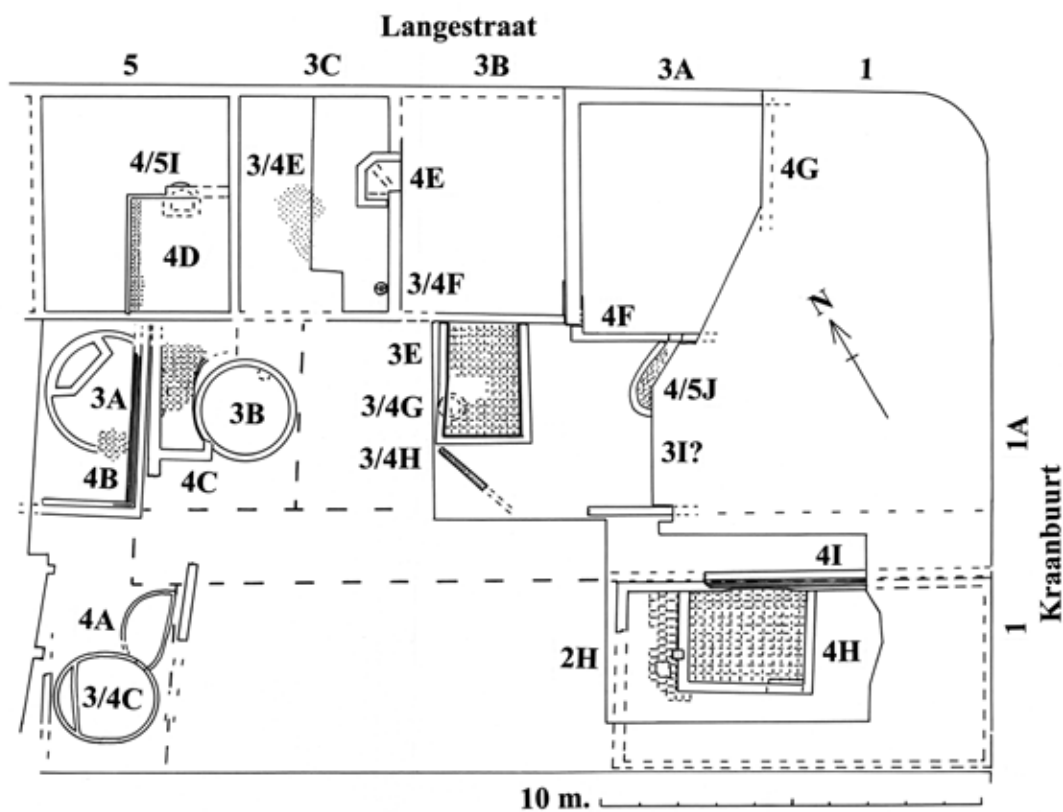

Afb.43-44 Beerputten 3A (vanuit het zuiden, met stortkoker) en 3B (vanuit het westen, met koepel er nog op)

Afb.45 Opgravingsplat-
tegrond van periode 4
(1550-1700), aangevuld
met het kaartbeeld van
1832 in grove onderbro-
ken streep. Schaal 1:200

Afb.46 Opgravingsplat-
tegrond van periode 5
(1700-1913), aangevuld
met het kaartbeeld van
1832 in grove onderbro-
ken streep. Schaal 1:200

Perioden 4 en 5 (ca. 1550-1913): veranderingen en samenvoegingen

Kraanbuurt 1

Kraanbuurt 1 werd in de 15de of 16de eeuw verbouwd (**afb. 47-49**). Daarbij werd een kelder aangebracht en het pand voorzien van een plavuizenvloer (4H). Op de kelder zal een opkamer zijn gemaakt, zodat het pand in drie vertrekken werd opgedeeld. Dit zal op enig moment tussen de 15de en eerste helft 17de eeuw zijn gebeurd. De trapgevel die rond 1670 op de kaart is ingetekend, zou uit deze tijd kunnen dateren.

Het huis en de steeg langs de noordkant waren inmiddels allang niet meer van één eigenaar. Al voor 1582 blijkt de steeg te behoren bij het huis Langestraat 7A! Maar ook het achtererf van Kraanbuurt 1, inclusief een tegen Kraanbuurt 1 aangebouwd pand, was inmiddels bij het eigendom van Langestraat 7A getrokken. Volgens de transportakten van 1655 en 1659 had het pand van Kraanbuurt 1 toen een gemene muur met een woonhuis erachter, dat toebehoorde aan de eigenaar van Langestraat 7A (weduwe van Willem Clocq). In 1660 was in de transportakte van Langestraat 7A sprake van 'de eigenaer vant huijs daer Elbrich conijnenverkoopster in woont', waarschijnlijk is dit een achter Kraanbuurt 1 aangebouwd (achter)huis en werd het aan haar verhuurd. Naderhand is de vermelding van deze gemene muren niet meer herhaald (transporten vanaf 1675). Dit zal verband houden met de verbouwing/herbouw van Kraanbuurt 1. Het is daarna steeds onduidelijk waar de westelijke grens ligt tussen de kavels van Kraanbuurt 1 en Langestraat 7A.

De voorlaatste bouwfase van Kraanbuurt 1 ging gepaard met de bouw van een halsgevel met klauwstukken met voluten, gezien de bouwstijl nog in het laatste kwart van de 17de eeuw. De halsgevel is te zien op enkele oude foto's (**afb. 50-51**). Van deze bouwfase is alleen een nieuwe zijmuur opgegraven (4I). De kelder (4Ha) bleef daarbij in gebruik. Wellicht is de herbouw het werk geweest van de koper uit 1681, Cornelis Bouwensz Croonen, een welgestelde goud- en zilversmid die woonde in Langestraat 5. Hij had in 1674 ook al zijn buurpand Langestraat 3C gekocht. In 1682, een jaar na aankoop van Kraanbuurt 1, kocht hij van de andere buurman in Langestraat 7A ook de steeg langs de Kraanbuurt erbij.¹⁰ In 1716 blijkt hij Kraanbuurt 1 te verhuren aan de kruidenier Jacob Koocker.¹¹ Desondanks zal hij toch wel degene zijn geweest die de herbouw/verbouwing heeft laten doen. In 1730 werd het pand immers in waarde een stuk hoger aangeslagen dan in de oude verponding (1718; wellicht nog gebaseerd op de her-

taxatie van circa 1628): de huurwaarde werd verhoogd van 120 naar 145 per jaar, terwijl in het algemeen bij deze hertaxatie de panden in de stad met pakweg een kwart in waarde daalden.

De kelder werd in de late 18de of vroege 19de eeuw gedempt met onder meer een partij beer met wat afvalresten erin, afkomstig van een opgeschoonde beerput, waarschijnlijk van achter het pand vandaan (**afb. 52**).¹² Gezien de eigendomssituatie is het de vraag, of deze beerput wel bij Kraanbuurt 1 heeft behoord. Immers, al in 1582 is er in de transportakte van Kraanbuurt 1 vermelding van 'een, twee ofte meer vuilt & inganghen in den steegh van Dirck Gerritsz pelder, leggende bij noorden tzelve huijs & noch twee ofte meer water loosingen in den selven steech'. Op deze steeg kwamen niet alleen waterlozingen uit maar ook echte riolen, zoals riool 5C.

Kraanbuurt 1 wordt in de verkoopakte van 26 dec. 1812 omschreven als: 'een wel ter nering staand huis en erf Mient NZ op de Groenmarkt, waarin onheuglijke jaren de kruideniersaffaire met goed succes is geexerceerd als nog wordt gecontinueerd, ... bestaande dit huis uit een ruim winkel voorhuis met een behangen kantoortje, een gang waarin een secrete, een behangen binnenkamer waarin

Afb.47-49 Kraanbuurt 1 kreeg in de 15de of 16de eeuw een kelder en plavuizenvloeren (4H). Van de (latere ?) wandtegels bovenop de kelder was er nog één aanwezig (07LAN6). Het pand werd eind 17de eeuw herbouwd (4I) bovenop de oude funderingen (afb.49) maar de kelder bleef in gebruik en onderging nog diverse reparaties

een marmeren schoorsteen en schilderstuk en kassen, een behangen achterkamer met bedstede, schoorsteen en schilderstuk met vereischte commode etc. item voor boven een ruime pakzolder, voorzien van kassen en een meidenkamertje, agter boven een slaapkamer met een kas, verder een turfzolder.¹³ De driedeling van de begane grond kan nog gerelateerd zijn aan de positie van de kelder 4Ha - hier naast of bovenop zal de binnenkamer gesitueerd zijn geweest. Het vermelde secreet zal wel op het riool in de steeg hebben geloosd.

Dit huis werd afgebroken in 1913, toen het perceel een zijgedeelte werd van de nieuwbouw van modehuis Meyer. De steeg langs de noordzijde werd toen overbouwd, terwijl het nieuwe pand een steeg langs de zuidkant kreeg.

Kraanbuurt 1A

Van 1805 tot midden 20ste eeuw was dit huisje de 'zijwoning' van apotheek De Eenhoorn in het hoekpand Langestraat 1. Eerder was het toch een zelfstandig huis, zij het heel klein want vlak erachter stond al het achterhuis van Langestraat 3A.

In de 19de eeuw was Kraanbuurt 1A een pandje met een 18de-eeuwse klokgevel. Dit is in de 20ste eeuw vereenvoudigd tot een lijstgevel. Eind 20ste eeuw is een oude gevelsteen met het jaartal 1707 herplaatst.

Langestraat 1

Het oude hoekpand aan de Langestraat werd eind 16de eeuw gesplitst in de twee huizen Langestraat 3A en 1. Op de hoek verrees daarna een nieuw pand - van de westelijke zijmuur werd een fundering gevonden (4G). Het straatbeeld van het begin van de Langestraat werd eeuwenlang bepaald door dit hoge houten huis, met twee verdiepingen die uitkraagden op zware consoles. Het Regionaal Archief bezit er een zeer fraaie tekening van door J.A. Crescent uit 1803 (afb. 53).¹⁴ Hierop is te zien dat deze consoles ornamentaal waren gesneden in acanthusmotief, te dateren in het laatste kwart van de 16de eeuw.¹⁵ Op de prent van Crescent uit 1803 heeft het pand een kap, die vermoedelijk van omstreeks 1715 dateert.¹⁶

In de 18de eeuw waren in het hoekpand achtereenvolgend een koffiehuis en een tabakshandel gevestigd. Crescent tekende in 1803 aan de Kraanbuurt-zijde een kelderingang. Deze kelder is bij latere verbouwingen kennelijk gehandhaafd want het huidige pand is nog steeds geheel onderkelderd. Zou deze kelder nog teruggaan op de eerste bouwphase, bij de bouw van kelder 1D bij Langestraat 3A?

Het hoekpand was in 1788 aangekocht door

een pas afgestudeerde apotheker, Willem Schut (1760-1844), die er zijn nering in vestigde. De apotheek droeg de naam De Eenhoorn. In 1805 kocht hij er ook het buurpand Kraanbuurt 1A bij als woonhuis, wellicht vanwege ruimtenood want zijn huishouden telde een echtgenote, zeven kinderen en drie dienstboden.¹⁷ De beide panden vormden dan ook in 1832 samen één kadastraal nummer. Zijn zoon Johannes nam het bedrijf in 1840 van zijn vader over; Johannes overleed in 1852. Vervolgens werd in 1856 Joris Johannes Molenaar er apotheker en na diens overlijden in 1884 zijn zoon Carel Louis (1866-1921). In 1921 werd dr. Henri Hartog van Ark er apotheker. De apotheek werd vanaf 1950 nog enige tijd voortgezet door een stichting, maar werd in 1979 een winkel.¹⁸ Het huidige pand is gebouwd door vader of zoon Molenaar. Bovenin één van de vensterkozijnen van de winkelpui is nog steeds een eenhoornetje afgebeeld.

Langestraat 3A

Op de genoemde prent van Crescent uit 1803 is ook te zien dat Langestraat 3A inmiddels was voorzien van maar liefst twee hoge verdiepingen, bekroond met een zware 18de-eeuwse kroonlijst. Deze is tot begin 20ste eeuw nog op oude foto's te zien (**afb. 54-55**). De grote 14de-eeuwse kelder (1D) van het pand bleek in de opgraving grotendeels herbouwd te zijn (4F), mogelijk gebeurde dit bij de 18de-eeuwse bouwphase waarbij de lijstgevel ontstond (**afb. 56**). Op grond van verkoopwaarden en onroerend goed - belastingen kunnen we deze nieuwbouw plaatsen tussen 1730 en 1736.¹⁹ Het pand was lange tijd in gebruik bij zilversmeden. In 1736 werd het pand gekocht door de zilversmid Jan Leliveld. In 1757 huwde zijn dochter met de zilversmid Hendrik Wijlacker, die toen de zilversmids-winkel overnam van zijn schoonvader. Hendrik hield er ruim een halve eeuw zijn nering. Na zijn overlijden verkochten zijn erfgenamen het in 1813 aan twee immigranten uit Osnabrück, Barend en Gerrit van Wehde, die zich als zoveel noord-Duitse immigranten met succes bezig hielden met de textielhandel. Rond 1900 was het een 'Mantelmagazijn', met een moderne grote gevelreclame. Het bedrijf werd vervolgens het modehuis Meyer. De huidige vestiging van Zara heeft dus een historie van bijna 2 eeuwen kledingverkoop!

In 1832 behoorde het perceel achterlangs Langestraat 3A, 3B en 3C geheel bij het pand Langestraat 3A. Het was toen volgebouwd met een achterhuis dat bij Langestraat 3A hoorde. In dit gebied zijn resten van een veel ouder achterhuis gevonden (3G). Hierbij moet

Afb.50-51 Foto's van de Kraanbuurt in circa 1930 (afb.50: Kraanbuurt 1 is rechtsachter) en in 1908 (afb.51 Kraanbuurt 1 met zonnescherm). Foto's Regionaal Archief Alkmaar

Afb.52 Enkele 17de- en 18de-eeuwse resten van een leeggehaalde beerput, gedeponeerd in kelder 4H van Kraanbuurt 1

Afb.53 Aquarel van J.A. Crescent uit 1803 van apotheek de Eenhoorn (Regionaal Archief Alkmaar)

worden aangetekend, dat ten tijde van de opgravingen de bovenlaag van dit deel van het terrein al danig was verstoord door sloopwerkzaamheden. De sporen van de bovenste halve meter waren daarbij al verloren gegaan, inclusief de resten van een eventueel later achterhuis van Langestraat 3A.

Het is onduidelijk vanaf welk moment deze eigendomsverhoudingen dateren. Zoals hierboven geschetst, zijn achter Langestraat 3A de 15de/16de-eeuwse muren en vloeren 3G opgegraven.

Daarbinnen werd een oventje (4/5J) gevonden, sleutelgatvormig 2 m lang en 1,3 m breed, met een plavuizenvloer (afb. 57). Gezien de bouwmaterialen zal het oventje ergens tussen de 16de en 18de eeuw dateren. Het oventje werd gestookt via een opening in de kelderwand van Langestraat 3A. In 1597 werd in Langestraat 3A de bakkerij gevestigd van Dirck Gerritsz van der Hooch (overleden voor 1618), zijn weduwe Eva Dircx zette deze voort. Het is goed mogelijk dat 4/5J de broodoven van deze bakkerij was. Na het overlijden van Eva Dircx werd de bakkerij door hun zoon in 1644 verkocht aan een tingieter.

Het achterhuis ter plekke van 3G (of de opvolger ervan) wordt vermoedelijk bedoeld met de omschrijving uit de transportakte van 1597: 'tsomercoockentgen, daer de schoorsteen in staet, die beijde dit huijs alleen toebehoren'. Het zomerkeukentje en de schoorsteen worden genoemd in transporten van 1644, 1700 en zelfs nog in 1813²⁰! De 'schoorsteen' zou betrekking kunnen hebben op de (brood)oven 4/5J. Het is dan wel de vraag hoe lang die schoorsteen is blijven staan, omdat de eigenaren vanaf 1644 er een andere nering hadden. In 1644 wordt er in de transportakte van Langestraat 3A een conditie toegevoegd (nog niet aanwezig in de vorige akte uit 1597), 'dat de copier het secrete, staende tusschen dit huijs & thuijs van de voorn. Lucas Jansz pelsier (=Langestraat 3B) voor d'ene helft zal moeten onderhouden & oock tledigen vanden met de voorsz. Lucas Jansz. halff & halff dragen, doch dat het selve geledigt sal moeten werden door dit vercofte huijs'. Dit gedeelde riool/secreet wordt vermeld in de akten van 1700 (en 1813) van Langestraat 3A, maar ook in transporten van Langestraat 3B uit 1629 ('goot'), 1637 ('secreet'), 1670 ('goot'), 1766 ('secreet') en 1776 ('secreet').²¹ Gezien de ligging tussen Langestraat 3B en 3A, kan het niet gaan om de opgegraven goot 3/4H. De verklaring is, dat dit riool langs de oostkant van kelder 3E heeft gelegen in het deel dat al vóór de opgraving tot een halve meter diep was verstoord. Dit

Afb.54-55 Foto's van Langestraat 3-5 rond 1900 (Regionaal Archief Alkmaar)

riool kan buiten gebruik zijn geraakt toen het achtererf van Langestraat 3A werd vergroot achterlangs Langestraat 3B en 3C. Mogelijk is toen het riool 5C aangelegd ter vervanging van het eerdere riool.

Riool 5C was gemaakt met toepassing van oranjegele plavuizen, het gemak bevond zich tegen de achtermuur binnen in het pand Langestraat 3C (**afb. 58-59**). In dit begindeel van het riool werd een pakket witte wandtegeltjes gevonden van een laat-18de- of 19de-eeuws type. Deze hadden wellicht gediend als bekleding van de muren van het wc-hokje. Gezien de locatie van het gemak, zal het riool 5C gemaakt zijn voor Langestraat 3B.

Bij de transactie is de kelder 3E dus ook gewisseld van eigenaar. In de opgraving werden diverse verbouwingen van de kelder waargenomen, waarvan de laatste mogelijk nog 19de-eeuws is. Mogelijk was deze oude kelder in de 19de eeuw opgenomen in een nieuw achterhuis van Langestraat 3A.

Langestraat 3B en 3C

Van post-middeleeuwse verbouwingen van Langestraat 3B en 3C is weinig terug gevonden in de opgraving. In de transportakte van 1618 van Langestraat 3C wordt vermeld dat het pand een achterhuis had, waar een muur van Langestraat 5 tegenaan stond met een gedeelde loden goot erop. De goot en het achterhuis worden vermeld bij transportakten van Langestraat 3C uit 1639 en 1670 en in die van Langestraat 5 uit 1626 en 1660. Na 1670 wordt de goot (en het achterhuis) niet meer vermeld. Van dit achterhuis zijn door allerlei verstoringen geen resten meer gevonden in de opgraving.

De grote kelder onder Langestraat 3B is rond 1640-1670 voorzien van wandtegels (**afb. 60-61**).²² Er werden resten van 7 tegels in situ gevonden - aangezien de kelder niet gesloopt werd en ze bij verwijdering sterk beschadigd zouden worden (losbikken van de harde mortel), is besloten ze ter plekke te laten. Herkenbaar waren drie mannenfiguren, een scheepje en een haas, alle blauw op wit met ossenkopjes als hoekornament. De gehele keldermuur was ooit betegeld, maar de andere wandtegels waren in de 20ste eeuw allemaal al verwijderd.

Aan deze kelder onder Langestraat 3B is naderhand een nieuwe ingang gemaakt (4E), in het voorvertrek van Langestraat 3C (**afb. 62-64**). In de insteek werd wat vroeg-17de-eeuws aardewerk gevonden, hetgeen duidt op een

Afb.56 Bovenaanzicht van keldermuur 1D, vanuit het zuiden, met linksonder de keldermuur van huis 2B (de kelder is gedempt) en rechtsonder de nieuwe keldermuur 4F

Afb.57 Resten van oventje 4/5J, vanuit het zuiden

Afb.58-59 Riool 5C, met het privaat van bin-nen uit gebouwd in de achtergevel van Langestraat 3B

Afb.60-61 De kelder onder Langestraat 3B is rond 1640-1670 voorzien van wandtegels. In 1913 is de kelder gedempt, nadat de meeste tegels waren verwijderd

Afb.62-64 Aan de kelder onder Langestraat 3B werd in de 17de eeuw een ingang 4E gemaakt vanuit Langestraat 3B. Uit de insteek komt o.a. een kan van Weser aardewerk, uit de demping (1913) o.a. wandtegels

bouwdatum van deze ingang in de vroege 17de eeuw of later. Deze kelder wordt in 1697 het eerst genoemd in een transportakte van Langestraat 3B: 'hebbende dit hujs met het huijs ten westen een gemene kelder, gelijcq die jegenwoordigh doorgeschooten is en ten weersijde gebruijckt & beseten'! De gezamenlijk gebruikte kelder wordt in eerdere transporten van beide panden (1670 en 1674) niet genoemd. Deze situatie duurde nog lang voort en wordt vermeld in akten van 1766, 1769 en 1776 van Langestraat 3B, maar vreemd genoeg in geen enkele akte van Langestraat 3C. Mogelijk had men inmiddels de trap afgetimmerd en was hij alleen nog toegankelijk vanuit Langestraat 3B. In het trapgat zijn bouwsporen gevonden waaruit blijkt dat de trap minstens eenmaal moet zijn vernieuwd.

In 1837 kocht de eigenaar van Langestraat 3B, schoenmaker Pieter Bosch, het buurpand Langestraat 3C en verbouwde dit tot één pand. Op oude foto's is te zien dat het pand een nieuwe lijstgevel had gekregen (**afb. 65**).

Langestraat 5

Langestraat 5 werd in de 17de eeuw voorzien van een kelder (4D) van 2,8 bij 3 meter (**afb. 66**). Vermoedelijk bevond er zich een opkamtje op en telde het pand toen dus twee vertrekken op de begane grond, met daarachter een aangebouwd smaller achterhuis (waarover dadelijk meer). De kelder was geplaveid met geglazuurde rode vloertegels. Onder de voorzijde van de kelder was naderhand een waterput gemaakt (4/5I), met een D-vormige bakstenen bovenbouw aangepast aan de keldermuur. De datering hiervan is onduidelijk gebleven.

In de 18de/19de eeuw is de kelder verbouwd (5A). Hij werd aan de noordkant een paar decimeter vergroot en voorzien van een nieuwe ingang (**afb. 67**). Aan de westkant kwam een nieuwe binnenmuur voorlangs de oude kelderwand en de holle tussenruimte werd met puin gevuld, voornamelijk een partij fragmenten van witte tegels en vensterglas. In de kelder werd een gemetselde bak gemaakt ten behoeve van een ambachtelijke activiteit (5B). Op foto's van omstreeks 1900 had het pand twee verdiepingen met een lijstgevel.

Langestraat 7 en 9

Langestraat 7A had op oude foto's rond 1900 nog een lijstgeveltje. Het was toen een bescheiden pandje met zolderverdieping. Het hoekpand aan de Boterstraat, Langestraat 7B+9, was al vóór 1832 in twee delen gesplitst. Deze hadden rond 1900 aan de Langestraat twee aparte puien in 19de-eeuwse bouwstijl

maar nog wel een gezamenlijk dak. Begin 20ste eeuw werd deze bebouwing geheel vervangen en anders ingedeeld. Er verzezen toen de twee panden die er nog steeds staan, Langestraat 7 en Langestraat 9.

Het achterterrein van Langestraat 3B, 3C en 5 (en 7)

In het gebied achter de panden Langestraat 3B t/m 5 vonden in de loop der tijd veel wijzigingen plaats. Zoals we hierboven al zagen, was het gebied achter Langestraat 5 in de 14de/15de eeuw opgedeeld door tuinmuur 2/3A (met aan weerszijden de beerputten 3A en 3B) en door de steeg aan de zuidkant. Ten zuiden van de steeg bevond zich beerput 3/4C, wellicht al voor 1400.

De perceelscheiding bij tuinmuur 2/3A was in de 16de en 17de eeuw nog aanwezig. Aan weerszijden van de perceelscheiding verzezen toen twee achterhuizen, elk met eigen muren en vermoedelijk ook niet tegelijkertijd neergezet.

Aan de westzijde werd het gebruik van beerput 3A omstreeks 1575/1625 beëindigd. Er werd toen een bouwwerk (4B) overheen gezet, dat was voorzien van een plavuizenvloer (**afb. 68-69**).

Aan de oostzijde van de erfscheiding werd een ondiepe kelder (4C) gemaakt ten behoeve van een achterhuis (**afb. 70-71**). Opvallend was, dat de kelder (4C) half op en tegen beerput 3B werd gebouwd - kennelijk wilde men de beer-

Afb.65 Foto van Langestraat 1-5 uit circa 1890 (Regionaal Archief Alkmaar)

put nog in gebruik houden. De vondsten uit de beerput 3B wijzen op een sluitdatum rond 1625. De aanbouw 4C zal dus waarschijnlijk (decennia ?) ouder zijn.

Het hele erf ten zuiden van de steeg hoorde van origine waarschijnlijk bij Kraanbuurt 1. Ook beerput 3/4C kan, gezien de oriëntatie van de storkoker en een tuinmuurtje aan de westkant, van origine bij Kraanbuurt 1 hebben gehoord. Aan de beerput werd midden 16de eeuw secundair een grote diepe glijkoker (4A) toegevoegd (**afb. 72-73**), die samenhangt met een tuinmuurtje aan de óóstkant van de koker. Deze wijziging lijkt verband te houden met een wisseling van eigendom, waarbij de beerput werd overgenomen door een perceel aan de westzijde. De vondsten uit de beerput en koker dateren vanaf het midden van de 16de eeuw. De beerput is in gebruik gebleven tot eind 18de eeuw.

Zoals hierboven al is geschetst, behoorde het achterhuis en erf van Kraanbuurt 1 al voor 1582 bij de eigenaren van Langestraat 7A. Dat moet ook gelden voor beerput 3/4C! De situatie zou wellicht midden 16de eeuw kunnen zijn ontstaan, waarbij de nieuwe eigenaar van Langestraat 7A de beerput eerst heeft opgeschoond alvorens hem te vergroten (4A). De steeg wordt in de diverse transportakten geregeld vermeld. De steeg was niet geheel vrij, want verschillende burens mochten ervan gebruik maken: Langestraat 5, 3C, 3A, Kraanbuurt 1 en de huurder van een woning achter Kraanbuurt 1 hadden een vrije doorgang door de steeg, soms ook met een waterlozing.²³ Zo kan de goot 3/4H uit de opgraving bedoeld zijn met de waterlozing vanuit het pand Langestraat 3C die in 17de-eeuwse transportakten wordt vermeld.

In 1626 ontstond een bijzondere situatie, toen drie zusters samen het pand Langestraat 5 kochten. In 1618 was Langestraat 3C gekocht door Eva Dircx, inmiddels weduwe, die vanaf 1597 met haar man Dirck Gerritsz van der Hooch een bakkerij had in Langestraat 3A. Haar zuster Martina was eigenares van Langestraat 7A. Samen met hun zwager Jan Maertsz van Persijn (gehuwd met zus Agatha) kochten ze het tussenliggende pand Langestraat 5 in 1619/1626.²⁴ In de transportakte wordt vermeld, dat de eigenaar van Langestraat 5 zal hebben ‘... een vrije opganck tot het secreteet, staende in de scuijre van voorn. Martina Dircx’. Mogelijk werd deze conditie op dat moment opgemaakt, want Martina was ook mede-koopster. Het betreft waarschijnlijk de beerput 3/4C, met storkoker 4A (aangelegd

midden 16de eeuw). Door deze actie werd de oude beerput van Langestraat 5, beerput 3B, buiten gebruik gesteld – dit correspondeert perfect met de jongste vondsten uit de put! De conditie is bij de verkoop van het pand in 1660 al weer geschrapt. Wellicht maakten de bewoners van Langestraat 5 vervolgens een riool naar de steeg?

De steeg was naderhand aanleiding tot conflicten en onderwerp van specifieke regelingen. In 1639 was Langestraat 3C verkocht aan Lucas Jansz Teelen, peltser. Hij kreeg een conflict met zijn buurman Willem Clocq, met wie Agatha Dircx was hertrouwd. In de transportakte van Langestraat 3C uit 1670 wordt verwezen naar een uitspraak door de schepenen van 17 april 1647, helaas zonder uitleg van de strekking ervan. De kans is groot dat het over de steeg ging.

In 1660 werd Langestraat 5 verkocht met daarbij de conditie ‘dat de coper sal moeten amoveren de schuttinge staende in voorsz steech tot believen van de eigenaer vant huijs daer Elbricht conijnenvkoopster in woont’ (= de eigenaar van Langestraat 7A; Elbricht bewoont waarschijnlijk het achterhuis van Kraanbuurt 1). Kennelijk had de eigenaar van Langestraat 5 nabij de woning van Elbricht een schutting in de steeg gezet, die men zou moeten verwijderen als de buurman van 7A dat wilde.

De koper was de rijke goud- en zilversmid Cornelis Bouwensz Croonen. Deze loste de situatie op zoals dat wel vaker ging: hij kocht in 1682 de hele steeg van zijn buurman en deze mocht er niet meer doorheen. In het contract staat zelfs nadrukkelijk dat koper Cornelis Croonen ‘tot sijnen costen sal moeten weghnemen de deur & den cosijn staende in de oostermuur van de gang van sijn comparants huijsinge, ende dat daer door men uijt dezelve huijse tot in de voorschreve steegh gaet, ende plaetse daarvan met een muur verhelen.’ Wel werd nog bepaald dat Croonen geen licht mocht wegnemen in de (achter) kamer van Langestraat 7A tegen de steeg. Was dit het gebouw 4B?

Vier decennia later was er kennelijk noodzaak om de bepalingen over het licht aan te passen. In 1724 was er een onderhands contract gemaakt, dat ‘het cousijn dat in de agter muur van ’t zaeltje [van Langestraat 5] staet niet grooter gemaakt nog lager geset mag worden, als meede dat die twee raamen, welke in ’t huijs aen de westzijde geleegeen [Langestraat 7A] staen, en ’t ligt uijt de steeg bovent portael ontfangen, nooit derselver ligt zullen mogen betimmert off verhindert werden.’ In de navol-

Afb. 66-67 Langestraat 5 kreeg een 17de-eeuwse kelder (4D) met oranje en donkergroen geglaazuurde plavuizjes die naderhand is verkleind (5A). Het is onduidelijk bij welke bouwphase de waterput (4/5I) onder de kelder hoorde

Afb. 68-69 Funderingen van een achterhuis met plavuizenvloer (4B), gebouwd over de gedempte beerput 3A heen, gezien vanuit het westen en het oosten

Afb. 70-71 Fundering van een achterhuis met ondiepe kelder (4C), wat onpraktisch gebouwd om beerput 3B heen die kennelijk niet buiten gebruik gesteld kon worden, gezien vanuit het westen

Afb. 72-73 Aan de noordkant van beerput 3/4C werd een D-vormige koker (4A) gemaakt, door een gat in de wand met de beerput verbonden, gezien uit het oosten

Afb. 74-75 Foto's van modehuis Meyer door J. Elsinga uit 1980 en 1989 laten zien dat het een erg groot pand is

gende transporten van 1774 en 1791 werden de kopers van Langestraat 5 aan deze bepalingen gehouden. Het zaaltje (achterkamer) van Langestraat 5 zal zich hebben bevonden bij de kelder 4C maar was vermoedelijk wel groter. In 1820 lag de westelijke perceelsgrens ervan ongeveer midden achter Langestraat 3C. Deze achterhuizen van Langestraat 5 en 7A zijn voor 1820 ingrijpend gewijzigd of gesloopt. De perceelsgrens was toen namelijk rechtdoor getrokken, zoals hij tegenwoordig nog steeds loopt.

Modehuis Meyer

Als resultaat van al deze ontwikkelingen stonden er rond 1900 aan de Langestraat een aantal hoge panden op onze onderzoekslocatie, met daarachter tot aan de steeg naar de Kraanbuurt enkele achterhuizen die soms op onlogische wijze achter buurpanden doorliepen.

In 1913 werd dit alles gesloopt en de kavels verenigd voor de bouw van het grote winkel-pand van Meyer (**afb. 74-75**). Dit twee verdiepingen hoge pand kreeg aan de Langestraat 3 een brede symmetrische pui onderverdeeld in drie traveeën met een centrale topgevel geflankeerd door twee kleine topgevels. De baksteen contrasteert met de toegepaste lichte natuursteen. Het diepe pand kreeg een uitgebouwd deel bij Kraanbuurt 1 met een pui en kleine topgevel in dezelfde vorm. Later in de 20ste eeuw werd Langestraat 5 erbij gevoegd en het huis werd vervangen door een pand van staal en glas. Zelfs Langestraat 7 werd

toen bij het winkelareaal van Meyer gevoegd. Het pand uit 1913 is inmiddels een gemeentelijk monument.

-
- 1 Ruijsendaal 1998, 118-119.
- 2 Ruijsendaal 1998, 111; Komen en Ulrich 2004, 90. Hij is gemetseld in een pand uit 1595.
- 3 Deze deksel van het type r-dek-20 is bedekt met wat spaarzaam aangebracht loodglazuur. Bekende exemplaren elders dateren tussen begin 14de en tweede helft 15de eeuw: Hoek 1975, 520 en afb.19-20 (14d); Bartels 1999, 655 nr. 458 (beerput 15bc); Carmiggelt 1997, 182 afb.86:4 (laag 13d/14a).
- 4 Vergelijk Bitter 2002, 144-146.
- 5 Zie de tekening van J.A. Crescent uit 1803 (Regionaal Archief Alkmaar PR1000298): aan de linkerkant van de gevel aan de Kraanbuurt was een kelderingang.
- 6 Regionaal Archief Alkmaar collectie Aanwinsten inv.nr. 123. Het huis De Vigilantie op Verdrunkenoord 45, gebouwd in 1660/1675, staat erop maar bij de Wortelsteeg staan nog panden afgebeeld die in 1673 zijn gesloopt (Bitter en Van den Berg 1998, 27-29).
- 7 Met dank aan vrijwilliger Jan Klinkert, die ogenblikkelijk het archief indook en een groot deel van de transporten van de late 16de eeuw tot heden van de betrokken panden op een rij heeft gezet. Zie bijlage.
- 8 Dit is een onroerend goed belasting die is gebaseerd op de jaarlijkse huuropbrengst of, indien het pand door de eigenaar zelf gebruikt wordt, een taxatie daarvan. In de 17de eeuw werd men voor 1/8 daarvan aangeslagen, vanaf 1730 voor 1/12 Bij grote wijzigingen werd de aanslag aangepast ('lijst van Nieuwgetimmerde werken'), maar daarin blijkt men voor 1730 niet consequent te zijn geweest. In 1730 vond een hertaxatie ('Redres') plaats van de taxatie uit 1628. Van de panden op deze lijst zijn de adressen op de kadastrale minuut van 1832 achterhaald (Van den Berg 1998 – ook raadpeegbaar via www.archiefalkmaar.nl).
- 9 Algemene ontwikkelingen gebaseerd op een nog ongepubliceerd onderzoek van schriftelijke bronnen uit de late 17de en 18de eeuw: Bitter, in voorbereiding.
- 10 Langestraat 7A had naderhand een andere achter-uitgang verworven, namelijk door een steeg langs Kraanbuurt 2, het huis 'Het Zee paard' (zie de transportakte van 1721).
- 11 Van den Berg 1998.
- 12 Vondstnummer 07LAN3: van de meeste scherven waren de typenummers niet te bepalen; vergelijk de vondstenlijst.
- 13 Zie bijlage Jan Klinkert.
- 14 RAA PR1000298.
- 15 Datering zie Meischke, Zantkuijl e.a. 1993, p.39 afb.58. De kap en gootlijst waren in de 18de eeuw vernieuwd.
- 16 Meischke, Zantkuijl e.a. 1993, p.39 afb.58. Het pand werd namelijk in 1712 verkocht voor 800 gulden, maar bleek kort daarop ruim het dubbele op te brengen (1720: 1700, 1726: 1900, 1730: 2000 gulden). Zie bijlage.
- 17 Volgens het belastingregister van 1807 (Van den Berg 1998).
- 18 Boer 1971, 120-122.
- 19 In 1730 was de nieuwe taxatie voor de verpondingen voor Langestraat 3A nog een stuk lager dan eerder (huurwaarde 100 gulden in plaats van 144 in 1718), maar in 1736 was de verkoopprijs precies het dubbele van de aankoopssom van 1727 (van 1400 naar 2800 gulden).
- 20 In 1813 heeft men vermoedelijk de aankomst-transportakte uit 1700 letterlijk gekopieerd, het keukentje en de schoorsteen waren toen wellicht allang vervangen.
- 21 Het ontbreken van de vermelding in latere transporten wil niet veel zeggen, omdat de hele omschrijving van het onroerend goed intussen erg summier werd.
- 22 Datering ontleend aan gelijksoortige tegels bij Pluis 1998, 126, 382 (mansfiguren) en 125 (scheepje).
- 23 Langestraat 5: transportakten 1626 en 1660. Zie bijlage.
Langestraat 3C: transportakten 1603, 1618, 1639 en 1670, met het recht van waterlozing. Zie bijlage.
Langestraat 3A: transportakten 1593, 1597, 1644, 1700 en 1813. Zie bijlage.
Kraanbuurt 1: transportakten 1582, 1655 en 1659, met zowel twee of meer uitgangen als twee of meer waterlozingen. Zie bijlage.
- 24 Transportakte d.d. 23-12-1626, maar de verkoop was al gesloten op 23-1-1619.
-

2.3 Materiële cultuur

De vondsten zijn in dit rapport beschreven volgens het Classificatiesysteem voor Laat- en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas. In de inleiding van de catalogus wordt hierop nog een kleine toelichting gegeven.

De verwijzingen naar elders goed gedateerde vondsten zijn in een aparte bijlage opgenomen.

Het ecologisch vondstmateriaal wordt momenteel uitgewerkt als onderdeel van een veel omvangrijker ecologisch onderzoeksproject, uitgevoerd onder eindverantwoording van Henk van Haaster (Biax), waarover in 2010 een publicatie verschijnt

2.3.1 Vondstcomplexen uit circa 1350/1450 *Beerput 2E (ca. 1350/1450)*

Deze rechthoekige beerput werd gebouwd samen met het huis 2B. Hij had een stortkoker die binnen langs de kelder van dit pand liep en onderin de beerput uitkwam, waarschijnlijk vanaf een verdieping. In de put waren diverse aardewerken voorwerpen (07LAN86+87BP5) gedeponeerd (**TABEL 2, afb. 76-77**). Gezien hun ligging verspreid in de put moet er ook een gemak op de begane grond bovenop de put geweest zijn. Door de bouw van de onderkelderde aanbouw 3E raakte de beerput buiten gebruik en werd hij ook deels verstoord. Het vondstmateriaal bestaat uit 49 voorwerpen, het merendeel compleet: maar liefst 30 pispotten van grijs en rood aardewerk in minstens 6 verschillende typen, 9 grappen en 3 bakpannen. Er is dus weinig gewoon huishoudelijk afval aanwezig.

De drie Siegburg steengoed kannen kunnen gedateerd worden in de late 14de of eerste helft 15de eeuw. De slanke kan s1-kan-3 is een welbekend type, maar de s1-kan-17 is meer zeldzaam. Het is in wezen een slanke kan s1-kan-1 (door de kraag op de hals aanzet verschilt de s1-kan-1 van de s1-kan-3) waarin de pottenbakker opzettelijk deuken heeft gemaakt in de buik en hals.

Het grijze en rode aardewerk dateert uit dezelfde periode als dit steengoed, eventueel nog iets vroeger.

Beer in waterput 1F (ca. 1350-1450)

De oudere waterput 1F net achter beerput 2E was secundair ook gebruikt als beerput (07LAN85). Er was een horizontale plank in gelegd waar bovenop lukraak een aantal pispotten was gelegd, deels op zijn kant. Van de 17 aardewerken voorwerpen uit dit vondstcomplex zijn er 10 pispotten, 3 bakpannen en 1 hengselpot (**TABEL 3, afb. 78-79**). Omdat deze hengselpot op drie 3 poten staat, is hij gede-

termineerd als grape, passend bij het type r-gra-10 en versierd met slibboogjes. Hengsel-potten van dit type zijn al bekend vanaf begin 15de eeuw.¹ Ze dienden waarschijnlijk niet als kookgerei maar voor het vervoer van lekkende waren zoals vis.²

Er is ook een drinkschaaltje gevonden van Siegburg steengoed van type s1-dri-1, te dateren in 1375/1475. De beerlaag in 1F heeft dezelfde datering als die in beerput 2E.

Beerput 2F (ca 1350-1425)

De vierkante beerput op het achtererf achter Langestraat 5 behoorde vermoedelijk bij de westelijke helft van het huis 2B. Hij was flink verstoord door de aanleg van beerput 3B rond 1425 en door een 20ste-eeuwse heipaal. Het vondstmateriaal (07LAN21+24BP3) is vooral om die reden deels incompleet (**TABEL 4**).

Er was enig onderscheid in een bovenlaag en onderlaag, maar de paar vondsten uit beide lagen zijn globaal te dateren in dezelfde periode. Aanwezig zijn zowel een s1-kan-1 als een zeldzame s1-kan-17. De vondsten zijn te dateren in de late 14de en/of vroege 15de eeuw, maar mogelijk ook al iets eerder.

Onderuit de beerput kwamen nog een ijzeren meslemmet en een klein koperen gespje, D-vormig met een angel en een lange bevestigingsplaat (**afb. 80-81**). Het gespje kan zijn gebruikt aan een kledingriempje of op schoei-sel. Voorts was er nog een heel bijzondere leervondst, namelijk een deel van een leren emmer. Hierop wordt nader ingegaan in de aparte bijlage over de leervondsten van de opgraving.

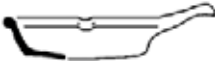
2.3.2 Beerput 3A (na 1418- ca.1575/1625)

Deze ronde beerput lag tegen de westkant van de opgraving op een deel van het terrein dat met een tuinmuur (2/3A) was afgescheiden (**afb. 82-86**). Er zijn aanwijzingen dat dit erf en de beerput behoorden bij het huis Langestraat 7A.

De originele stortkoker bevond zich aan de noordwestzijde. Later is er een secundaire koker gemaakt aan de noordoostkant. De oudste stortkoker is doorboord door een 20ste-eeuwse heipaal, waarbij ook vondstmateriaal is aangetroffen.

TABEL 3

*Tellijst van keramiek uit
beerput 2F*

07LAN85 tellijst wp 1F		Type	N	1350	1400	1450	1500	1550
	s1-dri-1	1						
	g-?	2						
	r-bak-1	2						
	r-bak-?	1						
	r-gra-10	1						
	r-pis-1	6						
	r-pis-?	4						

TABEL 4

*Tellijst van keramiek uit
de beerlaag in water-
put 1F*

07LANBP3 tellijst beerput 2F

type		N	1350	1400	1450
07LAN21: bovenlaag					
	s1-kan-17	1			
	r-gra-88	2			
	r-?	5			
	g-?	2			
07LAN24: onderlaag					
	s1-kan-1	1			
	s1-kan-?	4			
	r-gra-3	1			
	r-?	12			

Afb. 76-77 Uit beerput 2E kwam divers intact aardewerk, kennelijk weg gegoooid wegens slijtage en vervuiling

Afb. 78-79 Halverwege waterput 1F was een soort ruwe houten vloender gemaakt (mogelijk tijdelijk bij het reinigen van de put ?) waarop enkele intacte pispotten waren gedeponeerd

Afb. 80-81 Uit beerput 2F afkomstig ijzeren meslemmet en koperen gespje (07LAN24)

Afb.82-86 Berging van bijzonder vondstmateriaal uit beerput 3A

Afb.87 Rob Roedema in de werkplaats met de grote hoeveelheid vondsten van beerput 3A

Opvallend was dat niet kon worden vastgesteld of de oudere storkoker buiten gebruik was gesteld na de bouw van de nieuwe, of dat ze mogelijk beide tegelijkertijd in gebruik waren. Het vondstmateriaal (07LAN27BP2) lag door de hele put heen zonder een echte vondstenconcentratie onder een storkoker zoals meestal bij beerputten het geval is! Wel bevond een bronzen lavabo zich precies onder het gat van de tweede storkoker. Het geheel gaf ook de indruk alsof een partij beer met vondstmateriaal er pas naderhand was ingeschept (direct op de beerlaag). Bij het puzzelen bleek dat een paar van de vele honderden scherven pasten aan vondsten uit de naastgelegen beerput 3B (V93). Omdat de berging en ook de vondstverwerking in de werkplaats volledig gescheiden zijn uitgevoerd op andere werkdagen, kan een vermenging van de vondsten in de werkplaats naderhand worden uitgesloten (afb. 87).

Het vondstcomplex uit de ruim 1 meter dikke beerlaag bevatte een scala aan materialen.

Van gebruiksvoorwerpen van keramiek zijn in totaal (delen van) 192 exemplaren gevonden, van glaswerk 14. Ook waren er allerlei vondsten van andere materialen tussen het huisafval aanwezig en ook keukenafval van zaden/pitten, botmateriaal, visresten, etc.

Opvallend tijdens de uitwerking van het vondstcomplex was het incompleet blijven van veel materiaal. Meestal moeten we dit toeschrijven aan (gedeeltelijke) opschoningen van de beerput waarbij veel materiaal geheel of gedeeltelijk is weggeschept. In dit geval is er mogelijk zelfs sprake van het erbij deponeren van de inhoud van een naastgelegen beerput. Opmerkelijk genoeg pasten van de talrijke aardewerken voorwerpen die toch voor een kwart of half compleet waren, vrijwel niets aan de scherven uit de andere put! Het is helaas niet mogelijk om het vondstcomplex te splitsen in een deel dat van origine bij de put behoorde en deze veronderstelde latere bijmenging. Overigens werd de bronzen lavabo (waarover verderop meer) precies onder de secundaire storkoker gevonden. Het is verbazend dat een zo kostbaar object bij het huisvuil is beland. Wellicht is hij niet bewust weg gegooid, maar is er iets anders gebeurd. Hij kan in de beerput verborgen zijn geweest (bijvoorbeeld in een zak of aan een touw, opgehangen onder het gemak) en er naderhand per ongeluk zijn ingevallen - of de eigenaar zag om andere redenen geen gelegenheid om hem weer te bergen. Om op deze wilde hypothese voort te borduren: het zou gezien de datering van de vondsten bijvoorbeeld kunnen zijn gebeurd ten tijde van de Commotie van

Kaas- en Broodvolk, een hevig belastingoproer in najaar en winter van 1491-1492.

De put was tot bijna 3 meter diep onder het maaiveld aangelegd, tot in een natuurlijke grijze kleilaag. Op de bodem lagen enkele planken en balken die vermoedelijk zijn gebruikt als voetsteun bij het metselen. Van één ervan leverde een dendrochronologisch onderzoek een kapdatum ná 1418 op.

Gezien het vondstmateriaal moet de put kort hierna in gebruik zijn genomen, want sommige aardewerkvormen zouden toch omstreeks deze periode uit productie moeten zijn geraakt. Voorbeelden hiervan zijn de geglazuurde steengoed beker s2-bek-21³ en de rood aardewerken grappen r-gra-6 en -20. Het merendeel van de vondsten stamt uit de 15de eeuw. Sommige voorwerpen waren langere tijd in productie en kunnen daarom eventueel nog tot in de 16de eeuw dateren, maar eigenlijk is vondstmateriaal uit de eerste helft 16de eeuw vrijwel afwezig. De vondsten uit de oudere fasen zijn grotendeels incompleet (vaak bewaard voor een kwart tot twee-derde), maar de jongste vondsten zijn meer compleet aanwezig. Een en ander zal het gevolg zijn van het opschonen van de beerput omstreeks 1550/1575.

Van de jongste vondsten zijn de meeste niet bijster scherp te dateren, in de tweede helft van de 16de en/of de eerste helft van de 17de eeuw. De sluitdatum van de beerput is daardoor lastig te bepalen en kan zelfs al rond 1575 zijn maar zeker niet na 1625, gezien het ontbreken van allerlei vroeg-17de-eeuwse en latere vondstcategorieën van aardewerk, glaswerk en rookgerei. In de dempingslaag waarmee men de put had aangevuld kwam wel wat vondstmateriaal uit het tweede kwart 17de eeuw maar de demping zou eventueel kunnen zijn gedaan als (veel) latere reparatie van verzakkingen.

Er was een grote variatie aan serviesgoed in de put gedeponeerd, te gebruiken voor schenk- en drinkgerei, tafelservies, koken en bereiding, opslag, pispotten en nog meer.

Steengoed

Er werden resten gevonden van 5 stuks serviesgoed van ongeglaazuurd Siegburg steengoed en 16 van steengoed met zoutglazuur (**TABEL 5**). Ook waren er 3 spinsteentjes van steengoed met zoutglazuur.

Uit Siegburg komen twee ongeglaazuurde, incomplete kannen (type niet te bepalen) en drie stuks drinkgerei. Het drinkschaaltje s1-dri-1 kwam al in de late 14de eeuw voor en bleef in productie tot in de tweede helft van

de 15de eeuw. Het bekertje s1-bek-2 en de trechterbeker s1-tre-5 waren in productie van het tweede kwart van de 15de tot begin 16de eeuw.

Ook onder het geglazuurde steengoed bevond zich een steengoed bekertje, s2-bek-21. Het is een variant op een bekend type biconische beker uit de 14de en eerste helft 15de eeuw en zal vervaardigd zijn in Raeren (net over de grens in België, niet ver van Aken en Langerwehe). Een typisch product van Raeren uit de late 15de en eerste helft 16de eeuw is de als drinkbeker te gebruiken kan van het type s2-kan-9, nog met standing. De datering van het onversierde kannetje uit Keulen of Frechen van het type s2-kan-40 ligt in het tweede tot laatste kwart van de 16de eeuw. Spinsteentjes, zowel geglaazuurd als ongeglaazuurd komen voor vanaf de 14de eeuw tot in de vroege 17de eeuw. Dit vondstcomplex bevatte in totaal drie spinsteentjes, s2-spi-1, met alle drie een verschillende maatvoering (**afb. 88**). Overigens werden in deze put ook diverse houten spinhoutjes aangetroffen. Met de spinsteentjes als vlieggewicht werd ruwe wol op de om hun as draaiende spinhoutjes tot draad gesponnen.

Rood aardewerk

Zoals bij de meeste vondstcomplexen wordt de grootste vondstgroep gevormd door het rode aardewerk (**TABEL 6**). Er is een MAE van 146 stuks rood aardewerk aangetroffen. Het leeuwendeel betreft voorwerpen voor huishoudelijk gebruik zoals eten en drinken, sanitair en verwarming.

Van de 15 aangetroffen bakpannen kennen de typen r-bak-1, -2, en -31 al een aanvangsdatum voor 1425. Een komvormige bakpan met een afgeronde kraagrand, van het type r-bak-49, wordt op grond van de steelvorm en glazuur

Afb.88 Spinsteentjes van steengoed met zoutglazuur, uit Langerwehe, Aken of Raeren

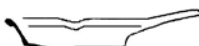
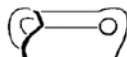

TABEL 5

07LAN27BP2 tellijst beerput 3A
blad 1

	Type	N	1350	1400	1450	1500	1550	1600	1650
	s1-bek-2	1							
	s1-dri-1	1							
	s1-tre-5	1							
	s1-kan-?	2							
	s2-bek-21	1							
	s2-kan-9	1							
	s2-kan-40	1							
	s2-spi-1	3							
	s2-kan-?	13							

TABEL 6

07LAN27BP2 tellijst beerput 3A blad 2		Type	N	1350	1400	1450	1500	1550	1600	1650
		r-bak-31	1							
		r-bak-1	4							
		r-bak-2	6							
		r-bak-26	4							
		r-bak-49	1							
		r-bak-3	1							
		r-bak-34	1							
		r-bor-1	6							
		r-dru-1	1							
		r-gra-20	5							
		r-gra-88	2							
		r-gra-111	1							
		r-gra-5	1							
		r-gra-6	6							
		r-gra-10	1							
		r-gra-8	13							
		r-gra-34	9							
		r-gra-22	3							
		r-gra-92	1							
		r-gra-141	1							
		r-gra-41	1							
		r-gra-91	1							
		r-gra-52	1							
		r-gra-?	6							

gedateerd in de 15de eeuw. Het kleine bakpannetje met type aanduiding r-bak-26, met een diameter van slechts 9 cm, werd waarschijnlijk gebruikt om flensjes te bakken.⁴

Een verwant kookgerei is de steelkom, een diepere komvormige pan met steel en op 3 poten. De beide steelkommen van het type r-stk-13 zijn typisch producten uit de periode 1450-1550.

Van de in totaal 5 borden die werden geteld was er 1 compleet aanwezig. Het gaat in alle gevallen om het type r-bor-1, een type dat algemeen in omloop was in de tweede helft van de 15de en eerste helft 16de eeuw.⁵ Het complete exemplaar en 3 andere borden zijn versierd met slibboogjes op zowel vlag als spiegel. Het fragment van het vijfde bord is versierd met een combinatie van slibwerk en sgraffito. Duidelijk is nog de afbeelding van een vogel te herkennen.

Het gevonden fragment lekschaal is van het type r-lek-3. Het is een vroeg type, nog gebaseerd op het rood aardewerken bord r-bor-1 maar dan met poten in plaats van lobvoeten. De oude term gatenpetiel (plateel=bord) voor zo'n lekschaal is hier dan ook aan ontleend. Hij diende met name voor het laten uitlekken van vis.⁶

Een bijzondere vorm van rood aardewerk lijkt op een beker die je niet goed kan neerzetten. Dit voorwerp heeft in de typologie dan ook de naam 'drinkuit' gekregen, oftewel r-dru-1. In een aparte paragraaf wordt op de functie van deze aardewerkvorm nader ingegaan door Karin Beemster. Zij pleit voor een opslagfunctie.

De grape is het meest gevonden gebruiksvoorwerp van aardewerk. De hier besproken put telde in totaal 51 rood aardewerken grappen. Ze illustreren de ontwikkeling van het keramisch kookgerei.

Het standaard model met een lengte:breedte verhouding van ongeveer 1:1 diende als kookpot en was er in verschillende formaten. De

kleine hadden meestal één oor en de grote twee. De vroegste grappen, die ontwikkeld werden in de 14de eeuw, hadden meestal een bol potlichaam zoals de r-gra-6 zonder dekselgeul uit ca. 1375-1475 en de nauw verwante en even oude r-gra-5 met dekselgeul. Een bijzonder type, dat van ca 1375 tot 1425 veel gevonden wordt, r-gra-20, heeft een merkwaardige verdikte en aan de bovenkant afgeplatte lip en is (als enige model grape) vaak voorzien van hoekige worstoren. Hij imiteert waarschijnlijk het model van bronzen grappen. Hij heeft een cilindrische hals. Een variant hierop, met breed uitstaande hals, r-gra-88, bleef iets langer in productie. In de 15de eeuw kwamen er grappen met een stevige kraagrand met dekselgeul, zoals de nog vrijwel ronde versie r-gra-10 en, vanaf circa 1450, de algemeen gebruikte r-gra-8 met een vage biconische vorm met afgeronde buikknik. Rond 1525 werd de r-gra-8 (in Alkmaar althans) opgevolgd door de veelgebruikte grape met kraagrand en scherpe buikknik, steeds met ribbel op de schouder, van het type r-gra-34, hét standaardtype tot midden 17de eeuw (**afb. 89**).

In de 16de eeuw kwamen daarnaast wijde modellen grappen op de markt. Mogelijk hielden hun afwijkende maatverhoudingen verband met de opkomst van de eerste bakstenen fornuizen. Omdat de kookpotten geplaatst werden boven de gaten bovenin het fornuis, ging men ertoe over om de pot lager en breder te maken vanwege de rechts van onderaf komende hitte. In onze regio verschenen de wijde grappen in het algemeen pas in de 16de eeuw. De eerste wijde grappen waren verbrede versies van de standaard grappen, zoals de r-gra-91, dateerbaar vanaf circa 1525. De afgeronde zeer wijde r-gra-52, ontstaan rond 1575, illustreert de volgende ontwikkeling naar een soort terrine-vorm. Na 1600 ontwikkelde men ook de grape met platte bodem en verticale zijwand die al veel lijkt op de moderne dekselpan.

Een andere bijzondere categorie grape is al eens omschreven als een kookkan: een hoge vorm met één oor, geschikt voor het koken en uitschenken van vloeibaar voedsel zoals pap of brij.⁷ De vroegste vormen, net zo afgerond als de standaard kookpot, stammen van rond 1400, mogelijk al iets vroeger, zoals de r-gra-92 en -141 en de zeer populaire r-gra-22. In de eerste helft 16de eeuw maakte de r-gra-22 plaats voor een versie met scherpe buikknik (net zoals de r-gra-34 de r-gra-8 verving), namelijk de in de 16de eeuw populaire r-gra-41. Opvallend afwezige in ons vondstcomplex is een kleine grape die niet zo hoog is maar wel als kookkan zal hebben gefungeerd en de

Afb.89 Dé standaard-kookpot van de late 16de en vroege 17de eeuw: r-gra-34

r-gra-41 lijkt op te volgen, de r-gra-19, in de tweede helft 16de en eerste helft 17de eeuw talrijk in de beerputten vertegenwoordigd. Wel is er in ons vondstcomplex een exemplaar van de tegenhanger van lokaal vervaardigd wit aardewerk, de w-gra-12.

Opvallend is de vorstschade die diverse van de oudere grappen in het vondstcomplex vertonen, alsof ze buiten hebben gestaan in een serviesrek of iets dergelijks (afb. 90).

Schenkgerei van rood aardewerk is weinig talrijk, door de veel betere kwaliteit van het geïmporteerde steengoed. Er zijn fragmenten gevonden van twee kannen van het type r-kan-13, te dateren tussen omstreeks 1375 en 1500.

In totaal werden er 14 koppen en 4 kommen geteld van rood aardewerk en één kom van wit aardewerk. Opvallend is de vorstschade die sommige kommen en koppen vertonen met afgeschilferde glazuur alsof ze buiten in de vorst hebben gestaan!

Uit de koppen, met hun diameter van 13 tot 15 cm, werd pap of brij gegeten. Populair was gortepap van grof gemalen gerst, of van andere granen, gemengd met melk of met vet, of verdund tot een soort soep. De vroegste is de r-kop-29, een diepe steilwandige kop, daterend in de 15de eeuw. De koppen met type-aanduiding r-kop-1 en -2 zijn wel de meest gevonden typen in Alkmaar. De r-kop-1 is bekend vanaf eind 15de eeuw. Hij ging rond 1525/1550 over in r-kop-2, waarvan de knik wat scherper is en de wand vaak licht naar buiten gebogen. In het algemeen zijn deze koppen ook minder dikwandig. De r-kop-1 heeft vaak niet met één maar twee oren en is dan ook iets groter, rond de 15-16 cm. Het gaat waarschijnlijk om een twee-persoons versie, met twee oren om makkelijker te kunnen doorgeven.⁸ De r-kom-35 van 16-17 cm diameter is dan de twee-persoons versie van de r-kop-2. Hetzelfde geldt voor de w-kom-7 uit circa 1550-1625. In de 16de eeuw gebruikte men ook koppen met een rond model, waarvan de vorm wellicht was afgeleid van tinnen voorbeelden: de r-kop-17 met rechte rand en r-kop-12 met lip.

De grotere kommen zullen overwegend zijn gebruikt voor de bereiding van voedsel. De r-kom-47 dateert uit de periode 1400-1475.

Er kwamen maar liefst 40 rood aardewerken pispotten te voorschijn. De vroegste vormen, vanaf de tweede helft 14de eeuw, hebben een opgestoken 'holle' bodem, een bol potlichaam en vaak een hoge hals, met uiteenlopende randvormen. Het meest populaire type had een rand met dekselgeul, zodat hij tegen

de stank kon worden afgesloten met een deksel, de r-pis-1. Hieruit ontwikkelde men rond 1450 een iets meer gedrongen versie, met afgeronde buikknik en lagere hals, de r-pis-18. In de 16de eeuw werd de holle bodem vervangen door een standing en nam de variatie toe. In het algemeen werden de pispotten lager en breder. Het is mogelijk dat deze andere vormen verband hielden met een ander gebruik van de pispot. In de 16de eeuw verscheen een bijzonder meubel, een soort verplaatsbaar toilet: de gemakstoel (afb. 91). Het was een houten stoel met een rond gat in de zitting en daaronder een plank waar de pispot op kon staan. Natuurlijk waren er in de rijkere huishoudens ook fraai afgewerkte versies. In boedelinventarissen wordt hij in de 17de en 18de eeuw soms apart vermeld als kakstoel, gemakstoel of gemak-koffer. Een lagere bredere pispot zal in zo'n gemakstoel makkelijker hanteerbaar zijn geweest.

In het vondstcomplex is een bepaald type opvallend afwezig: de r-pis-5 met de typische platte bovenrand, die vanaf eind 16de eeuw (in Alkmaar) vrijwel alle andere modellen rood aardewerk pispot verving.⁹

De periode vanaf de 15de tot de 18de eeuw wordt ook wel de Kleine IJstijd genoemd, met in de Lage Landen lange en strenge winters.¹⁰ Het is dan ook niet vreemd dat in deze periode een groot aantal vuur gerelateerde voorwerpen werd ontwikkeld.

De vuurstolp werd gebruikt om in de nacht het haardvuur af te schermen tegen vonken, maar tevens om het vuur smeulend te houden waardoor 's morgens het vuur aanmaken nog een koud kunstje was. Er werden van 2 stolpen met achterplaat fragmenten aangetroffen, waarvan één van Noord-Hollands slibwerk uit het derde kwart van de 16de eeuw.¹¹

Voor het kunnen verplaatsen van vuur ontwikkelde men de test, een (vanwege de hitte

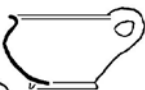
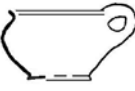
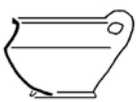
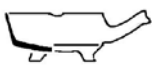
Afb.90 Divers 15de-eeuws aardewerk, zoals deze grape r-gra-141, vertoont vorstschade

Afb.91 Anonieme tekening van een zolderkamer uit rond 1640, met een secreetstoel (verblijfplaats onbekend, uit Fock 2001, afb.46)

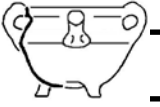
TABEL 7

07LAN27BP2 tellijst beerput 3A
blad 3

Type	N	1350	1400	1450	1500	1550	1600	1650
 r-kan-13	2							
 r-kom-47	3							
 r-kom-35	1							
 r-kop-29	6							
 r-kop-1	2							
 r-kop-2	1							
 r-kop-12	1							
 r-kop-17	3							
r-kop-?	1							
 r-lek-3	1							
 r-pis-1	5							
 r-pis-18	6							
 r-pis-4	10							
 r-pis-19	2							
 r-pis-55	1							
 r-pis-12	1							
r-pis-?	15							
 r-spa-3	1							
 r-stk-13	2							
 r-tes-5	2							
 r-tes-6	3							
 r-tes-11	1							
r-vet-?	2							
r-vst-?	2							

TABEL 8

07LAN27BP2 tellijst beerput 3A
blad 4

	Type	N	1350	1400	1450	1500	1550	1600	1650
	w-bor-?	1							
	w-gra-12	1							
	w-gra-31	1							
	w-gra-38	2							
	w-gra-6	1							
	w-kom-7	2							
	w-?	3							
	ha-bor-1	1							
	ha-dek-3	1							
	ha-kom-3	1							
	ha-pis-1	1							
	ha-pis-2	1							
	m-bor-10	1							
	m-zal-1	1							

TABEL 9

meestal ongeglazuurde) kom op poten (dankzij de poten werd de tafel niet geschroeid). In de beerput zijn er 6 gevonden. Het betreffen de typen r-tes-5 en r-tes-6 uit de tweede helft 16de en eerste helft 17de eeuw.

Een bijzonder voorwerp is de r-tes-11, een merkwaardig langwerpige test op poten, met een oor of soms met een steeltje. Ze dateren van de eerste helft van de 16de tot begin 17de eeuw. Hun merkwaardige vorm en de vaak extreem vlakke slijtage van de poten is wel de aanleiding geweest om ze als aslade voor een fornuis te interpreteren.¹²

Wit aardewerk

Er werd een aantal van 11 voorwerpen van wit aardewerk met groene glazuur geteld, alle dateerbaar tussen c.1550 en 1625 (**TABEL 8**). Het witte aardewerk werd al vanaf de 15de eeuw ook in west-Nederland geproduceerd,¹³ met uit Duitsland geïmporteerde witbakkende klei. Het merendeel ervan heeft dan ook dezelfde vormen als de rood aardewerken producten. Van een incompleet bord kon geen type worden aangeduid. De grape werd vertegenwoordigd met de typen w-gra-6, -12, -31 en -38. De w-gra-6 is voorzien van een schenktuit op de schouder. Hij is verwant aan de tuitpotten voor het afromen van melk.¹⁴ De w-gra-38 is een bijzonder voorwerp. De potvorm is direct gekopieerd van Duitse voorbeelden, met de afgedraaide platte bodem, het tonvormige potlichaam en de kraagrand met dekselgeul, maar er zijn ook lokale details die op Alkmaarse herkomst duiden: de pot is bekleet met spetters rode slib, door de pottenbakker die kennelijk ook roodbakkende klei hanteerde, en de poten zijn van het 'Hollandse' type.¹⁵

'Hafner' aardewerk

Dit witbakkende aardewerk werd al in de 15de eeuw geïmporteerd uit verschillende gebieden in West-Duitsland, maar vermoedelijk vooral uit Keulen en omgeving¹⁶ en was vooral in de 16de eeuw talrijk. Er zijn 5 gebruiksvoorwerpen aangetroffen van dit importproduct, onder andere een bord (ha-bor-1), een deksel (ha-dek-3) en een kom (ha-kom-3). Het bord is versierd met sgraffito op vlag en spiegel. De vlag is versierd met een golflijn en op de spiegel staat een rozet van golflijnen afgebeeld. Er waren ook twee verschillende pispotten van hafner aardewerk. Beide pispotten zijn uitgevoerd met een afgeronde buik, staan op een standvoet en hebben een uitstaande rand. Het type ha-pis-1 heeft een andere rand dan ha-pis-2.

Majolica

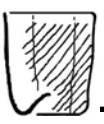
Het majolica bordje met typeaanduiding m-bor-10 is een typisch 16de-eeuws product. Het type is sterk verwant aan m-bor-15 maar is uitgevoerd met een standing.¹⁷ Het hier gevonden exemplaar heeft een polychrome beschildering met een centraal rozet op de spiegel met rondom een bladmotief. De rand is versierd met granaatappels.

Van een zalfpot of albarello werden wat fragmenten aangetroffen.

Glas

Van glaswerk werd een minimum aantal van 14 voorwerpen gevonden, alle daterend in de 15de tot begin 16de eeuw (**TABEL 9**). Ze komen uit het Duitse Zwarte Woud en zijn gemaakt van het karakteristieke groene dikwandige 'woudglas'.

07LAN27BP2 tellijst beerput 3A
blad 5

Type	N	1350	1400	1450	1500	1550	1600	1650
 gl-bek-1	2							
 gl-bek-2b	1							
 gl-bek-18	2							
 gl-mai-1	1							
gl-bek-?	2							
gl-fle-?	2							
gl-?	4							

Er waren 5 bekertjes en 1 laag 'maigeleins'-beertje identificeerbaar. Van het type gl-bek-1 werden 2 exemplaren geteld en van gl-bek-2b één exemplaar. Van het type gl-bek-18 werden 2 exemplaren geteld, waarvan één compleet. Het betreft een 8,5 cm hoog achthoekig beertje uit woudglas vervaardigd met een diagonaal gekruist ribbenpatroon. De bodem heeft een hoog opgestoken rand.

Het fragment van een zogenaamde maigelein (gl-mai-1) bleek tijdens de uitwerking te passen aan fragmenten afkomstig uit de naast gelegen beerput. Maigeleins worden vaak aangetroffen in vondstcomplexen uit de periode 1450-1525.¹⁸ Van 8 andere voorwerpen waren de glasresten te fragmentarisch.

Glaswerk wordt in de 15de eeuw vrijwel uitsluitend gevonden in de context van rijke huishoudens, bij adel of stedelijke elite. Het is dan ook opvallend dat hier een aardig aantal van is gevonden!

Overige materialen

Door de vrij hoge vochtigheid van de beerput en de compactheid van de beerlaag waren veel voorwerpen van organisch materiaal goed geconserveerd. Ook waren er enkele metaalvondsten.

Op het gebied van huisnijverheid werden spinhoutjes gevonden, in totaal 8 compleet en incompleet (**afb. 92-95**). De meeste hebben de traditionele balustervorm zodat het spinsteeentje er makkelijk opgeschoven kon worden. Ze variëren in lengte van ongeveer 8 tot 21 cm. Van 2 exemplaren met vier afgevlakte kanten is het niet duidelijk of het spinhoutjes zijn. Eén is compleet en een ander fragmentarisch. De lengte van het complete exemplaar is 23 cm.

Overigens zijn ook steengoed spinsteeentjes aangetroffen die als vlieggewicht dienden bij het spinnen van de ruwe wol tot draden.

Een 'kam' vervaardigd uit been had een lengte van 14,5 cm (**afb. 96**). Het is een dierlijk pijpbeen dat in de lengte is verzaagd tot een platte strook waarin vervolgens 9 lange tanden zijn gezaagd. Hij wordt veelal geïnterpreteerd als een wolkaarderskam. Hiermee zouden de vezels zijn ontward voorafgaand aan het spinnen. Een ander optie is, dat ze een functie hadden bij het weven. Een enigszins verwant voorwerp werd in Zuidoost-Europa gebruikt bij het aandrukken van het weefsel tijdens het weven van tapijten.¹⁹

Het spinnen van wollen draden was een algemeen voorkomende bijverdienste van de vrouwen. In de 17de eeuw gingen de vrouwen over tot het gebruik van een mechanisch spin-

niewiel in plaats van het handmatige spinhoutje. De wollen draden werden verkocht aan de lokale wevers.

Een paar voorwerpen behoren bij de persoonlijke verzorging en kleding. Voor het fatsoeneren én het ontluizen van het haar dienden kammen van buxushout (**afb. 97-98**). Er zijn twee complete kammen gevonden en delen van nog twee kammen. Het ene complete exemplaar heeft alleen fijne tanden, voor het ontluizen. De andere complete kam en de beide incomplete exemplaren zijn van een zeer veel gevonden type, met een fijne rij tanden voor het verwijderen van luizen en een grovere rij tanden om het kapsel netjes te krijgen.

Bij het spoelen van de vondstlaag bleven ook een aantal koperen kopspelden en nestels (veteruiteinden) op de zeef liggen (**afb. 99**). Het textiel waar deze bij gehoord zullen hebben, was vergaan. Mogelijk is hiervoor dezelfde verklaring te geven als voor de lakzegels van brieven die we soms vinden in beerputten: gebruik als wc-papier!

Een ander kledingattribuut is een 17 mm hoog fragment van een tinnen insigne met een soort netwerk van draden met kleine pareltjes erop (**afb. 100**). Het is waarschijnlijk een deel van een insigne in de vorm van een beursje, eerste helft 15de eeuw, waarvan een sterk gelijkend compleet exemplaar ooit is gevonden in Zeeland.²⁰ Dit soort tinnen versiersels, ongetwijfeld ooit met een opvallende zilverachtige kleur, werd niet alleen voor religieuze doeleinden als pelgrimsinsigne gemaakt. Het blijkt dat men in de late Middeleeuwen heel veel van dit soort sierbeslag van tin of koper aanbracht op riemen, tassen en kleding als een soort van 'bling-bling'.²¹

Wél religieus is een uit fijne witte klei gegoten heiligenbeeldje, waarvan enkele fragmenten zijn gevonden (**afb. 101-102**). Het is een welbekend type uit de 15de en 16de eeuw.²² Het is een zittende figuur met opengeslagen boek op schoot, waarschijnlijk een van de vier evangelisten (ook hier ontbreekt het deel met de attributen), op een veelhoekig voetstuk. Dit soort beeldjes werd wel beschilderd maar de verf is meestal in de bodem opgelost.

Twee gedraaide houten kralen met een diameter van nog geen centimeter behoren waarschijnlijk bij een paternoster-kralensnoer.

Van het ongetwijfeld talrijke houten en metalen serviesgoed komt meestal weinig in een beerput terecht. Hout werd opgestookt en metaal werd vaak hergebruikt. Er zijn daarom maar een paar voorwerpen aanwezig.

Afb.92-109

Vondsten uit beerput 3A
(ca. 1425-1575/1625):

Vier spinhoutjes, een
benen wolkaarderskam,
twee buxushouten
luizenkammen, koperen
kopspelden, deel van
een tinnen speldje in het
model van een beursje,
fragmenten van een
pijpaarden heiligen-
beeldje, houten teloor,
deel van een houten
beker, houten vijzel, tin-
nen lepel gemerkt met
een kroontje (Frankrijk,
begin 15de eeuw), tin-
nen 'dobbelier' oftewel
tafelbord met merkte-
ken gekroonde hamer
(15de eeuw) en tinnen
pispot (16de eeuw)

Afb.110 Deel van een houten doosje voor muntgewichten, uit beerput 3A (ca. 1425-1575/1625)

Als tafelgerei werd het compleet gevonden houten bordje gebruikt (**afb. 103**). Het platte bordje had een diameter van 18,5 cm. Een andere benaming voor dit soort bordjes is ook wel teljoor van het Franse *tailleur* (snijden), met andere woorden een snijplankje.

Ook ter tafel hoort een houten bekertje, waarvan een deel is gevonden (**afb. 104A**).

De compleet gevonden kom met een hoogte van 12 cm en een diameter van 14 cm staat op een massieve standvoet (**afb. 104B**). De functie is niet helemaal duidelijk maar gezien de vorm lijkt de functie als vizel niet uitgesloten. Voor de introductie van kurk in de late 17de eeuw gebruikte men veelal houten stoppen voor het afsluiten van een fles of kruik. Houten stoppen werden ook gebruikt voor houten tonnen. Na het verwijderen van een stop uit de ton kon een tapkraan worden ingeslagen. Van één ton werd een deksel aangetroffen.

Een tinnen lepel met een lengte van 16,5 cm is uitgevoerd met een zeskantige platte steel welke is bekroond met een eikeltje op het uiteinde (**afb. 105-106**). De bak is rond uitgevoerd en is 5,5 cm in diameter. De lepel is gemerkt met een kroontje op de achterzijde van de steel. Model en merk laten een datering toe in de periode 1375-1425 en de herkomst is waarschijnlijk Frankrijk.²³

Kleine tinnen schotels worden ook dobbelieren of mosterdschotels genoemd. In de 14de eeuw hebben deze schotels een vrij smalle rand. Later in de 15de en eerste helft van de 16de eeuw zijn de randen gewoonlijk wat breder. Het in beerput 3 gevonden exemplaar met een diameter van 14,8 cm, lijkt toch nog een vrij vroeg exemplaar te zijn, want het merk op de bovenzijde van de vlag, een gekroonde hamer, is uitgevoerd zonder een makersmerk, iets wat al in de 15de eeuw werd geïntroduceerd (**afb. 107-108**). Een datering in de periode 1375-1450 lijkt daarom op zijn plaats.²⁴

De gevonden tinnen kamerpot was in de 15de-16de eeuw nog alleen weggelegd voor de meer welgestelde poorters (**afb. 109**). Het oor

is uitgevoerd met een duimgreep. De tinnen kamerpot blijkt typologisch globaal te kunnen worden gedateerd en ons exemplaar met de vlakke bodem lijkt een 16de-eeuws product te zijn.²⁵

Een beschadigd houten plankje met gesneden rechthoeken is het onderdeel van een opbergdoos voor muntgewichten (**afb. 110**). In vroegere tijden werd de waarde van munten bepaald door de hoeveelheid edelmetaal waaruit ze vervaardigd waren. De munten werden vervaardigd naar de door de muntheer voorgeschreven specificaties. Om te kunnen controleren of de munten inderdaad de juiste massa hadden, is men begonnen met de vervaardiging van ronde of vierkante schijfjes of blokjes met dezelfde massa als de te controleren munt: de muntgewichten. Het controleren van de munten, waarvoor men een klein weegschaaltje gebruikte dat met de muntgewichten vaak samen in een opbergkistje werd bewaard (**afb. 111**), was nodig omdat door slijtage de munt in massa kon afnemen, maar vooral omdat men illegaal kleine stukjes van de munt afknipte. Het stukjes afknippen van de munten wordt ook wel snoeien genoemd. Je kon op deze manier een aardig zakcentje bijverdienen!

Als bouwfragment kunnen nog worden genoemd het door houtworm ernstig aangetaste fragment van vermoedelijk een stuk dakspant. Ook een deel van de zitting van het pleehokje kan als bouwfragment worden aangemerkt. Er werd verder dakbedekking zoals fragmenten van daktegels (1,6 cm dik) en stukken blauw gekleurde daklei in de put aangetroffen en vloerbedekking van rode ongeglaazuurde plavuizen van 16,5 x 16,5 x 3,2 cm.

Algemene indruk

Het overgrote deel van het vondstmateriaal bestaat uit kookgerei, pispotten en koppen/papkommen van eenvoudig rood en in de laatste fase ook wit aardewerk. Die soberheid is ook merkbaar bij het steengoed, waar behalve de enkele 'spitsneus'-kan geen rijk versierde stukken tussen zitten.

Toch zijn er wat indicaties voor een rijker huishouden. Om te beginnen zijn daar voor de 15de eeuw natuurlijk de bronzen lavabo en de paar stukken tin, terwijl dan ook wat glaswerk aanwezig is.

In de tweede helft 16de eeuw heeft men geïmporteerd serviesgoed, het Duitse 'Hafner' aardewerk en wat (mogelijk uit Haarlem afkomstig?) majolica. Glaswerk is echter niet gevonden, zodat het algemene beeld voor de laatste fase hooguit modaal is te noemen.

Afb.111 Marinus van Reymerswaele, 1539, Een geldwisselaar en echtgenote (Museo del Prado, Madrid). Ze hebben een vergelijkbaar doosje voor de muntgewichten met een uitsparing voor de weegschaal

Drink eens uit ... of maak eens in?

Karin Beemster

Uit de beerput komt een rood aardewerken voorwerp dat in de typologie is omschreven als een 'drinkuit' (**afb. 112**). De naam is afgeleid van een glazen drinkbeker zonder standvoet, ook wel omschreven als een 'stortbeker'. De glazen versie kan onmiskenbaar een dronkemans-attriboot genoemd worden! De drinkebroers waren genoodzaakt de beker in de hand te houden en konden deze pas na het nuttigen van het drankje omgekeerd op tafel zetten. U kunt zich voorstellen dat grote drinkers van weleer waarschijnlijk het drankje in één keer achterover sloegen! Het zou de reden zijn voor de kostelijke benaming 'drinkuit'.

Het is echter twijfelachtig of deze zogenaamde 'drinkuit' van aardewerk daadwerkelijk als beker is gebruikt. De binnenzijde van de beker is namelijk niet geglaazuurd waardoor een drankje al snel door de wand heen zou lekken. De beschadigingen aan de rand maken het drinken er ook zeker niet prettiger op. De hoge schouder zorgt er bovendien voor dat het drankje pardoes in je gezicht plonst! Het glazuur diende vermoedelijk om de rand beter schoon te maken. Als het geen beker is, wat is het dan wel?

Een andere mogelijkheid is het bewaren van een medicijn of een lekkernij. Zou het een inmaakpotje of een soort verpakking kunnen zijn? De 'drinkuit' vertoont onderin de bodem een mysterieus klein gaatje (**afb. 113**). Het moet later zijn aangebracht met een priem of een ander scherp voorwerp. Is dit gaatje bedoeld om vocht te laten wegstromen? Zo'n soort gaatje zat in de 18de, 19de eeuw ook in de bodem van een zogenaamde 'aardbeikop' of 'fruittest', waarin allerlei zacht fruit werd bewaard en opgediend.²⁶ Maar waarom is het gaatje er dan pas naderhand ingemaakt en niet al door de pottenbakker, zoals bij de echte fruittestjes? Kon dit gebruiksvoorwerp weer ingeleverd worden voor hergebruik en werd deze dan op de kop gezet om het laatste restant er uit te laten lopen? Het zou kunnen verklaren dat de rand zo beschadigd is.

Uit Zwolle is een identiek, zo goed als compleet exemplaar bekend uit de tweede helft 15de eeuw (**afb. 114**).²⁷ Het bijzondere is dat deze in een rieten korfje zit. Vermoedelijk gaat het hier om een beschermende functie, zo kon hij in een mand worden vervoerd. Misschien heeft er een gevlochten hengel aan het korfje gezeten, waarmee je hem kon vasthouden en ophangen.

Afb.112 Delen van een 15de-eeuwse rood aardewerken 'drinkuit', uit beerput 3A

Afb.113 De bodem van de 'drinkuit' is later doorboord

Afb.114 Een 'drinkuit' met rieten korfje is gevonden in Zwolle bij de Broerenkerk (Archeologische Dienst gemeente Zwolle)

Een bronzen lavabo

Cor Prins²⁸

Tijdens de opgraving bij Langestraat 3-5 werd in de beerput 3A een verrassende vondst geborgen. Op de bodem van de put werd een vrijwel complete koperen of bronzen ketel met twee schenktuiten, een hengel en een deksel gevonden (**afb. 115**). Voor de aanwezige archeologen was het meteen duidelijk dat dit voorwerp een lavabo (watervat) was, te dateren in de 15de eeuw. Een zeldzame vondst dus! Lavabo's zijn twee maal eerder in Alkmaar gevonden, in 1976 bij kasteel De Nieuwburg bij Oudorp en in 2000 ook al in de Langestraat (voormalig warenhuis Spruijt).²⁹ Deze zijn echter van rood aardewerk. De beide vindplaatsen verraden wel enige welstand: een kasteel en een stadskasteel. De bronzen lavabo zal voor de eigenaar een zeer kostbare aanschaf zijn geweest.

Dergelijke gebruiksvoorwerpen werden gemaakt door zogenaamde geel- of kopergieters. De lavabo heeft een donkere patina (verweringslaag) maar op enkele plekken is de lichtgele kleur zichtbaar van het metaal. Het is op het oog moeilijk te bepalen of hij gemaakt is van zuiver koper of dat er tin is bijgemengd, waardoor de lavabo technisch gezien van brons zou zijn.

De lavabo is in onderdelen gemaakt en daarna in elkaar gezet. De ronde ketel met schuine rand werd gegoten in een mal van bijvoorbeeld natuursteen. Ook de schenktuiten, de dekselring, het deksel, het hengel en de twee hengelogen in de vorm van vrouwenhoofden werden gegoten. Na het gieten had het object een ruw uiterlijk en hij moest nog een

Afb.115 De complete bronzen lavabo

aantal bewerkingen ondergaan. Eerst werden de gietnokken aan de buitenkant afgezaagd en afgevlind. De ketel werd daarna nagedraaid op een draaibank om de gietgallen (oppervlakte gaatjes) en oneffenheden weg te halen. Hetzelfde gebeurde aan de binnenkant, maar minder secuur. De buitenkant werd glad gepolijst waarna de schenktuiten en ophangogen voor het hengel erop werden gesoldeerd. Bij de aanhechtingen is het tinsoldeer nog te zien. De dekselring werd op maat gevild in een bankschroef of klem, de beksproten van de klem zijn nog te zien aan de onderkant van de ring. Hij zat geklemd tussen de beide ophangogen maar de onderzijde vertoont ook nog resten van tinsoldeer. Het gedraaide middendecksel (**afb. 116**) werd voorzien van een geklonken knopje waarna de ring met deksel op de rand van de lavabo werd gesoldeerd. Het deksel heeft een scharnier gehad dat was vastgeklonken op de dekselring. Het scharnier is verdwenen.

Het watervat, ook wel Lavabatorium (Lat.) genoemd, is van oudsher gebruikt om de handen te wassen, het zogenaamde laven. In de kerk hing het watervat in een speciale nis met bassin met twee afvoeren, de ene voor het water dat bij de handwassing vóór de mis werd gebruikt, de andere voor na de mis. Het water van de tweede handwassing werd in een speciaal putje opgevangen, zodat de resten van de hostie, die eventueel aan de handen zouden zijn achtergebleven, niet in onreine aarde terecht zouden komen.

Het gebruik in de 15de eeuw om voor en tijdens het eten de handen te wassen is wel bekend. Speciaal bij feestmaaltijden had de lavabo een rituele functie. Hierbij onderstreepte een prachtig uitgevoerde lavabo het aanzien van de gastheer.³⁰

Waarschijnlijk hebben de gestileerde dierfiguren (monsters) op de uiteinden van beide schenktuiten en de ophangogen in de vorm van vrouwenhoofden een symbolische betekenis (**afb. 117-118**). Op het schilderij *De verkondiging* van Robert Campin (1406-1444) is een lavabo afgebeeld die sterk lijkt op het Alkmaarse exemplaar, maar dan zonder deksel (**afb. 119**). Ook de paar lavabo's die elders in Nederland bekend zijn, hebben een open bovenzijde. Waarschijnlijk is de deksel met rand een latere toevoeging van een kopersmid.

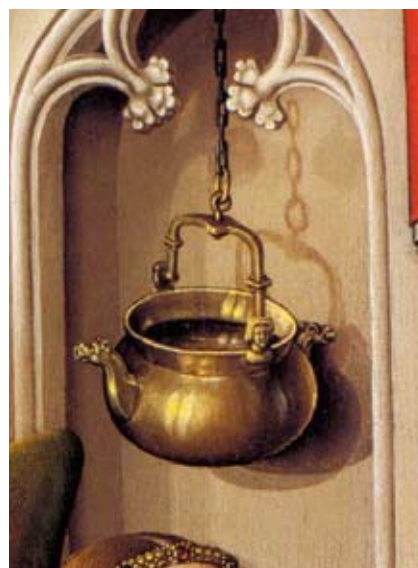
Op het schilderij is naast de nis een zogeheten 'dwalenrek' of dweilenrek te zien. Aan deze dweilen werden de handen afgedroogd. Campin symboliseert met de lavabo de reinheid van Maria, zoals meerdere voorwerpen op dit schilderij doen.

Afb. 116 A en B Details van de deksel en hengel

Afb. 117-118 Details van een schenktuit en een vrouwenkopje dat als hengelbevestiging dient

Afb. 119 A-B Robert Campin, De Verkondiging, paneel van het Mérode altaar, circa 1427 (Metropolitan Museum of Art, New York), met op de achtergrond een identieke lavabo

2.3.2 Beerput 3B (ca. 1425-1625)

Deze ronde beerput werd aangetroffen onder betonnen funderingen met de koepel er nog grotendeels overheen. Gezien de ligging behoorde hij waarschijnlijk bij Langestraat 5. De vrijwel symmetrische ligging ten opzichte van beerput 3A aan weerszijden van een tuinmuur en de sterk gelijkende bouwwijze, doen vermoeden dat de beerputten gelijktijdig zijn gebouwd, dus omstreeks 1425. Beerput 3B is dwars door de oudere beerput 2F heen gebouwd. De beerput had een hangkoker aan de noordoostzijde. De vondsten (07LAN93BP4) lagen hieronder maar waren ook verder door de hele put heen gedreven (**afb. 120-121**).

Het oudste materiaal uit de beerlaag is vervaardigd in de eerste helft van de 15de eeuw, zoals de grijze voorraadkan g-kan-3 en de rood aardewerken grappen r-gra-2 en -20.

Het overgrote deel van het vondstmateriaal stamt uit de 15de en begin 16de eeuw. Slechts een handvol voorwerpen dateert uit de 16de eeuw, hetgeen gezien de incompleetheid van veel materiaal te maken zal hebben met een beerputleging ergens in de tweede helft van de 16de eeuw. Tijdens het puzzelen van het vondstcomplex bleken er scherven te zijn die pasten op het vondstmateriaal uit de naast gelegen beerput (3A). Wellicht werd tijdens de opschoning van deze beerput een deel van het materiaal gedeponneerd in de nabij gelegen en toen in onbruik geraakte beerput 3A. Het lijkt aannemelijk dat beide beerputten op dat moment van één en dezelfde eigenaar zijn geweest.

Het jongste materiaal uit de beerlaag hoort thuis in het eerste kwart van de 17de eeuw, zoals een baardmankan uit Keulen of Frechen (s2-kan-47), een vroeg faience bord dat een verfijnde imitatie is van Chinees kraakporselein (**afb. 122**), een Chinees porseleinen kopje en een glazen roemer met doornoppen. Een aantal typerende voorwerpen uit de eerste helft 17de eeuw is trouwens afwezig, zoals de r-gra-34 en de r-pis-5. Ook is er geen rookgerei

en het faience bordje is het enige voorwerp met tinglazuur. De sluitdatum kan in verband worden gebracht met het tijdelijk toestaan aan de bewoners van Langestraat 5 om gebruik te maken van een beerput in het schuurtje van Langestraat 7A (beerput 3/4C) in 1619/1626. De put was laat in de 18de eeuw aangevuld met zand en puin (**afb. 123 A-B-C-D**).

Steengoed

De functiegroep schenk- en drinkgerei is in dit vondstcomplex geheel vervaardigd van geïmporteerd steengoed (13 stuks) en een paar glaasjes (**TABEL 10**).

Uit Siegburg komt een ongeglazuurde met rode 'gevlamde' plekken versierde drinkbeker met de merkwaardige trechterhals van het type s1-tre-4, te dateren in de tweede helft 15de en eerste helft 16de eeuw.

Uit Keulen of Frechen komt een baardmankruik met bruin zoutglazuur op standvlak, met een levendig gemodelleerde baardmankop op de hals en schouder en een ovaal fantasiewapen op de buik. De potvorm en de details van de beide appliques wijzen op een datering in de eerste helft van de 17de eeuw.³¹

De overige steengoed kannen en een grote voorraadpot zijn van steengoed met bruin zoutglazuur, vervaardigd in de nabijgelegen plaatsen Raeren, Aken en Langerwehe in de tweede helft van de 15de of begin 16de eeuw. Een bijzonder object is een kan met standring uit Raeren of Aken³² (s2-kan-34) waar op de schouder en buik een gezicht is gemodelleerd met wat opgebrachte klei en inkrassingen, een zogenaamde 'spitsneus'. Deze versiering wordt algemeen gedateerd in het eerste kwart van de 16de eeuw maar kan wel eens ook iets ouder zijn.³³

Grijs, rood en wit aardewerk

Het merendeel van de vondsten is gemaakt van rood aardewerk, 67 van de 88 stuks keramiek (**TABEL 11-12**). Van andersoortig aardewerk is slechts één stuk grijs aardewerk gevonden, een voorraadkan op lobvoeten (g-kan-3)

Afb.120-121 Beerput 3B had bij ontdekking nog een koepel. De zware betonfunderingen leverden ongewone werkomstandigheden

Afb.122 (links) Dit vroege faience bordje als imitatie van kraakporselein, begin 17de eeuw, is een van de jongste vondsten uit beerput 3B

Afb.123 A-D Vier tegels uit de 18de-eeuwse dempingslaag van beerput 3B: twee met 'spinnepokjes' in de hoeken, midden 17de eeuw, en twee met paarse beschildering, eerste helft 18de eeuw

uit de eerste gebruikstijd van de beerput, en een vijftal voorwerpen van wit aardewerk uit de laatste fase van de beerput.

Het materiaal bestaat voornamelijk uit kookgerei (27 rood aardewerken grappen, 4 rode en 1 witte bakpan, 1 rode steelkom), tafelservies (3 rode en 1 wit bord, 10 rode en 1 witte koppen/papkommen) en pispotten (16 rode). Het vormenspectrum komt grotendeels overeen met dat van beerput 3A, inclusief dus de schaarste aan 16de-eeuws materiaal. Hafner aardewerk is afwezig.

Het wit aardewerken vogelrinkbakje (w-vog-1) had een brede rand zodat men het bakje met metaaldraad in een vogelkooitje kon bevestigen. Ze worden in de 17de eeuw geregeld in Alkmaarse beerputten aangetroffen. Vogels waren niet alleen geliefd als gezelschapsdier, maar hadden ook de functie van 'rookmelder'. In het vertrek waar het vogelkooitje hing werd immers altijd vuur gestookt om te koken en te verwarmen. Als het vogeltje 'van zijn stokje ging', wist men dat er giftige lucht was (koolmonoxide) en dat er geventileerd moest worden.

Een bijzonder object is de rood aardewerken gatenpot (r-gat-1). Ze worden geregeld gevonden in 15de-eeuwse context maar zijn tot midden 16de eeuw in productie geweest. Ze zijn steeds kogelrond, met een vrij wijde halsopening met stevige rand, vaak met ophanggaatjes erin, en altijd ruw doorboord vanuit de buitenzijde. Hun functie is onbekend. Ze zijn ongeschikt als vergiet omdat bij de gaten de grove rafelranden binnenin de pot slecht te reinigen zijn. Er is wel gesuggereerd dat ze dienden voor vervoer van gloeiende kooltjes

(de gaten zouden dan voorkomen dat het vuur smoorde en het vuur is makkelijk op te rake-len door de pot heen en weer te zwaaien)³⁴ maar er is nog nooit roetaanslag in aangetroffen. Het meest waarschijnlijk is een gebruik als kweekpot voor selderij of look (kleine uitjes), waarvoor de pot met aarde gevuld werd en de plantjes door de gaten naar buiten groeiden. Het exemplaar uit onze beerput lijkt voor het eerst deze hypothese te ondersteunen: er werd namelijk binnenin de pot een laagje grijze klei aangetroffen!

Glaswerk

Er kwam slechts een handvol glaswerk uit de put (**TABEL 13**). Uit de 15de eeuw stammen twee glazen bekertjes, van typen gl-bek-2b en -18.

Eveneens van groen woudglas is een deel van een roemer met bolle cuppa, 2 rijen doornnoppen op de schacht en een geknepen standring (gl-ro-7). Het type kan worden gedateerd in de late 16de en vroege 17de eeuw.³⁵

Uit dezelfde periode dateert een urinaal van kleurloos glas, voor gebruik door een bedlegerige zieke.

Overige materiaalsoorten

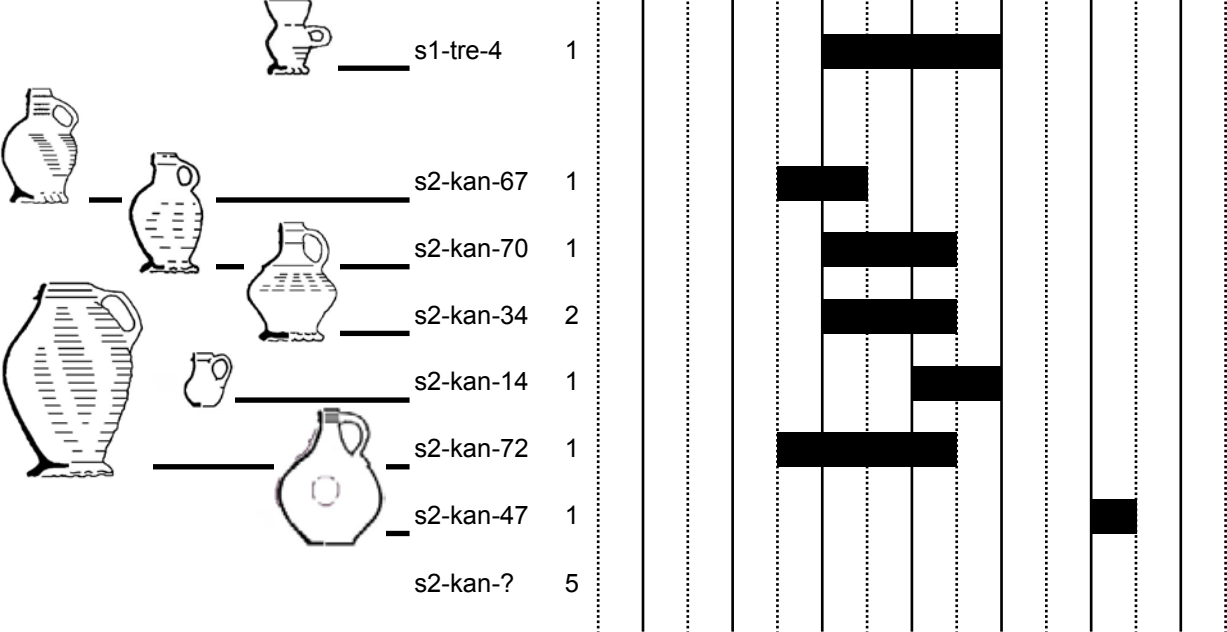
Tot het serviesgoed behoren twee gedraaide houten kommen, waarvan één gaaf, en fragmenten van twee lepels waarvan de steel is afgebroken (**afb. 124-125**). Het ene lepelbakje is van hout, het andere van koper.

Ook is er een bodem en deel van de flinterdunne wand van een ovaal houten doosje, 12,8 cm lang en 5 breed (**afb. 126**).

Onderdeel van keukengerei zijn ook wetstenen voor het slijpen van messen (**afb. 127-128**). Er zijn brokstukken van twee wetstenen

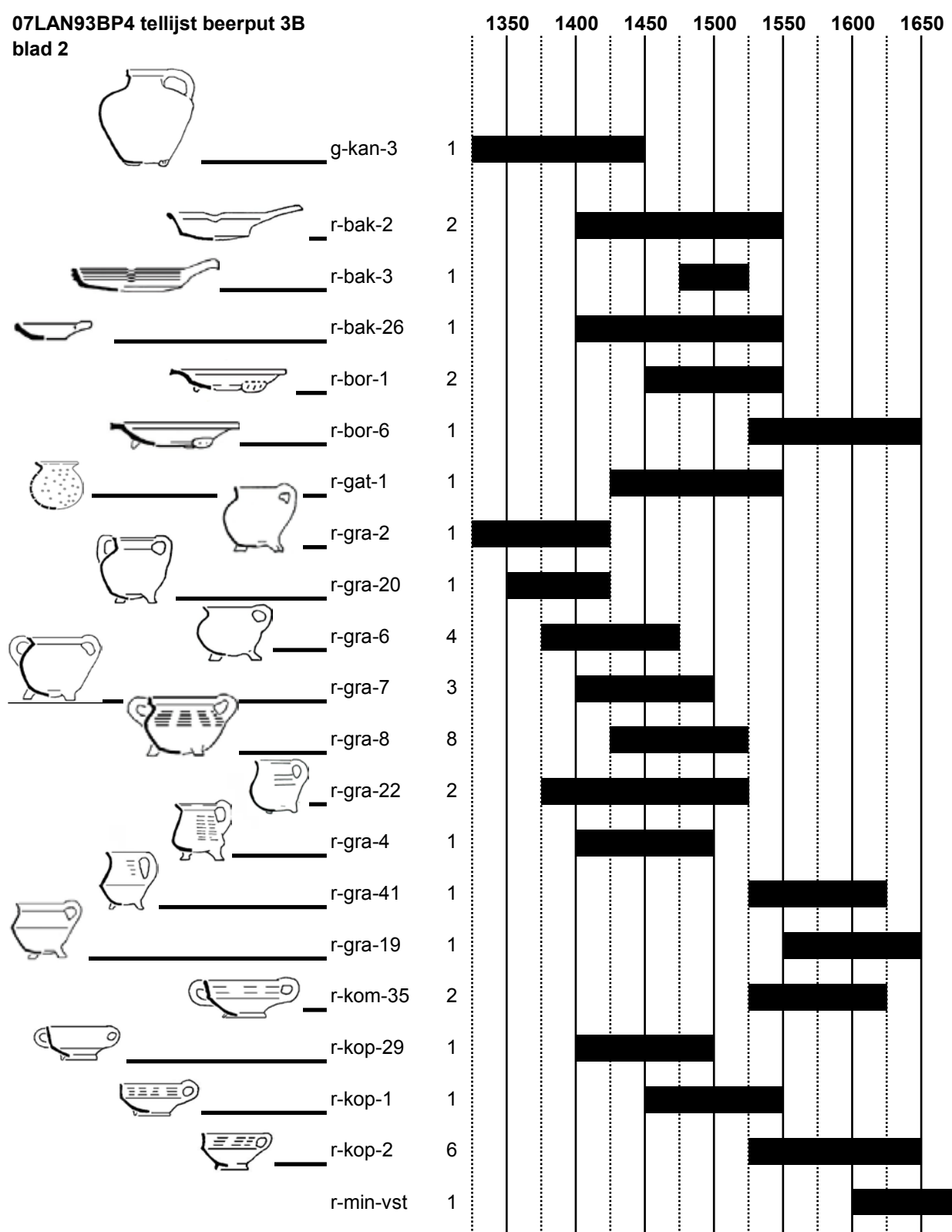
TABEL 10

07LAN93BP4 tellijst beerput 3B
blad 1

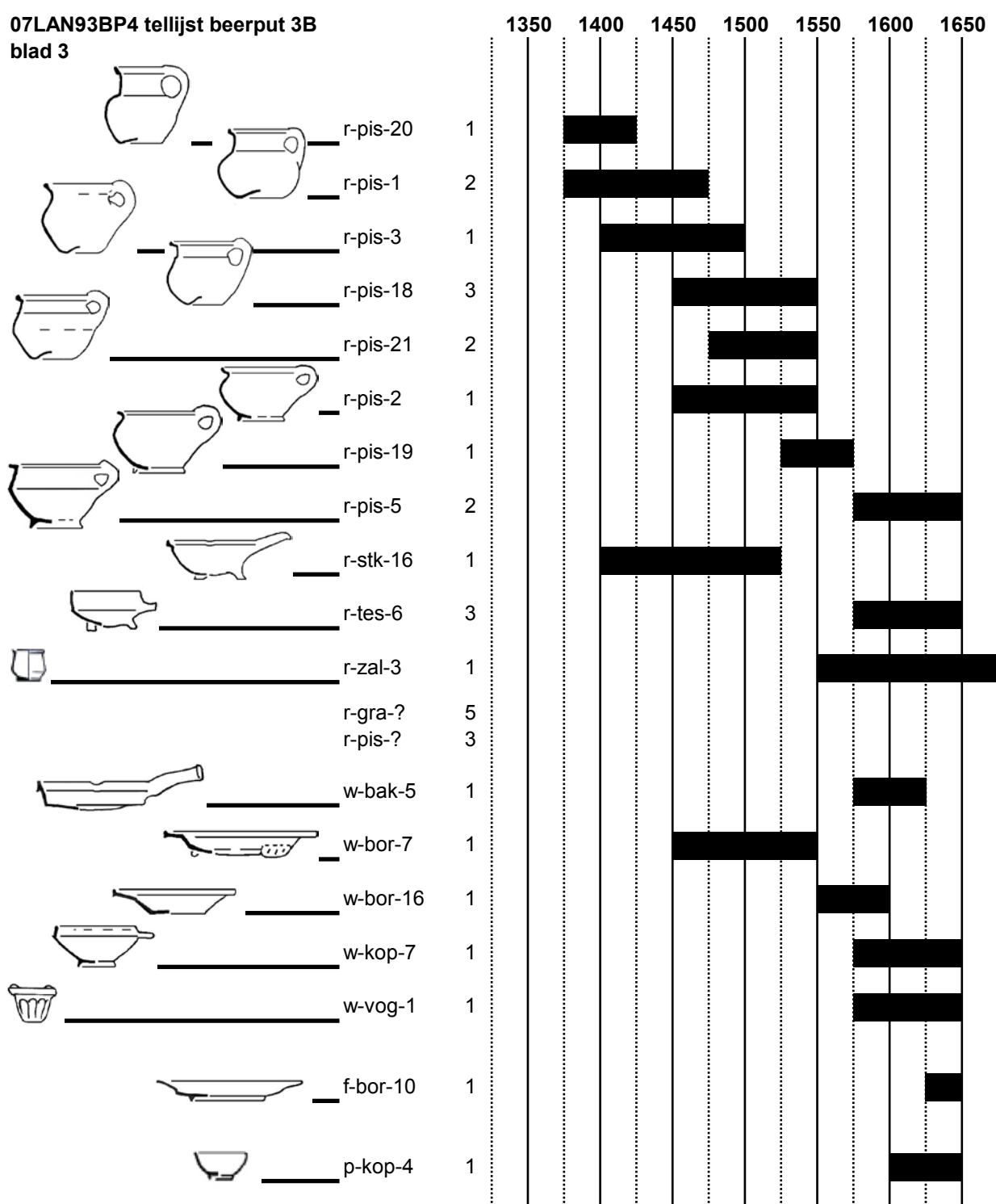
TABEL 11

07LAN93BP4 tellijst beerput 3B
blad 2

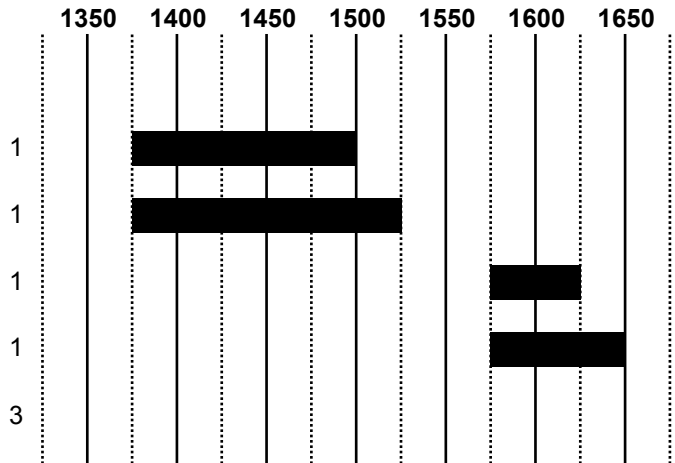
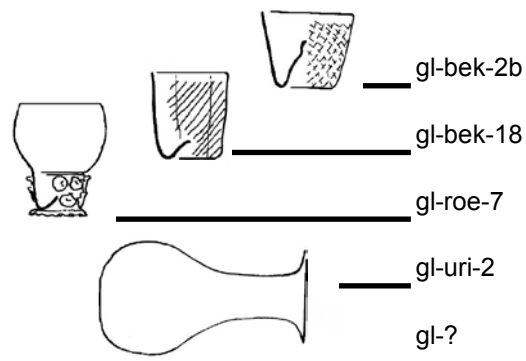
TABEL 12

07LAN93BP4 tellijst beerput 3B
blad 3

TABEL 13

07LAN93BP4 tellijst beerput 3B
blad 4

van grijze hardsteen, met slijpsporen. Een derde vermoedelijke wetsteen is van zachter kalksteen en vertoont een diepe groef van het slijpen van een mes of gereedschap. Een gedraaide houten knop zal afkomstig zijn van een meubelstuk, vermoedelijk een stoel.

Bij het aardewerk bevindt zich een miniatuur vuurstolpje van rood aardewerk. Dit soort eenvoudig miniatuurservies wordt in Alkmaar veel gevonden. Het was 'poppengoed' waar de meisjes mee speelden.³⁶ Volwassenen zullen hebben gespeeld met het benen dobbelsteentje met zijden van 8 mm. Deze worden vaker gevonden in 16de-17de eeuwse beerputten in Alkmaar, meestal hetzelfde kleine formaat met uitgeboorde gaatjes voor de cijfers.

Tot de persoonlijke artikelen rekenen we de twee incomplete kammen van buxushout, beide van het standaardmodel met aan de ene kant fijne en aan de andere kant grovere tanden (**afb. 129**).

Een grote koperen kopspeld van 5 cm lengte, 8 kleinere spelden, 3 koperen nestels en wat koperen haken en oogjes zullen te maken hebben gehad met kleding. Er is in de put geen ander textiel bewaard gebleven dan een koordje van 55 cm lang. Een 9-tal kleine koperen ringetjes dienden mogelijk als knooppkernen. Op enkele leervondsten van schoeisel en een buideltje wordt in een aparte bijlage ingegaan.

Een bijzondere vondst is het afgebroken kopje van een vrouwelijk heiligenbeeldje, gemaakt van roodbakkerijde fijne klei en te dateren in de 15de eeuw (**afb. 130**). Het kroontje verwijst vermoedelijk naar Maria.³⁷ Het complete beeld zal zo'n 30 cm hoog zijn geweest.

In de beerput werd een viertal vierkante muntgewichten van messing gevonden. Ze dienden, zoals hierboven al beschreven bij beerput 3A, voor het controleren van het gewicht van munten van zilver of goud. Het eerste (**afb. 131 A-B**) draagt op de voorzijde een wapenschild met twee staande leeuwen aan weerszijden van een zwaard (wapen van Gelderland), op de rugzijde het opschrift LVG 77 met tussen de twee zevens een handje: Leonard van de Gheere, 1577, Antwerpen.³⁸ Het tweede exemplaar (**afb. 132 A-B**) heeft op de voorzijde een ridder te paard met eronder een sterretje (muntgewicht voor een zilveren 'rijder'), op de rugzijde een gekroond X-vormig teken (molenijzer, merkteken van Isaac te Welberg te Amsterdam³⁹) en de letters GVM. Het derde muntgewicht (**afb. 133 A-B**) heeft op de

voorzijde een wapenschild met vier kwartieren waarin twee torens en twee klimmende leeuwen (wapen van Lochem), op de rugzijde een grote A en een kleine G en M met 43 er-naast, eronder een object aan een strik: Gerrit Mattijszoon 163, Hoorn.⁴⁰ Het vierde muntgewicht (**afb. 134 A-B**) heeft op de voorzijde een leeuw omgeven door een tuinhok (Hollandse tuin) en een blanco rugzijde.

Curieus is de vondst van een hele kluit van tientallen kleine gouden krulletjes: het zijn afsnijsels van gouden munten die met vaste hand zijn 'gesnoeid' (**afb. 135**). Eén van de bewoners van Langestraat 5 hield zich dus bezig met onoirbare praktijken!

Tenslotte kwam uit de put nog een andere merkwaardige vondst. Er werden 6 plaatjes lood gevonden, circa 3 mm dik en onregelmatig rechthoekig afgesneden, waar met geweld de afdruk van een sleutelbaard in was gemaakt (**afb. 136-141**). Het gaat om vrij zware sleutels met gecompliceerde baarden. Waren dit kopieën voor het geval de sleutelhouder er eentje zou verliezen, of zijn ze gemaakt voor minder eerbare doeleinden? En waarom zijn ze (net als de goudkrullen) uiteindelijk tussen het vuilnis in de beerput beland?

Algemene indruk

Het vondstmateriaal bestaat voor het grootste deel uit gewoon aardewerken keukengerei en pispotten. Daarbij is hooguit het wat hoog uitgevallen aandeel van het witte aardewerk in de late 16de of vroege 17de eeuw nog opvallend. Het steengoed is weinig talrijk en is vooral simpel gebruiksgoed zonder rijke versiering.

Al dit vrij simpele huisraad is niet specifiek te verbinden aan rijkdom of armoede. De materiaalkeuze heeft immers ook veel te maken met de functionaliteit, met name voor het kookgerei waar metalen ketels en pannen weliswaar duurder maar toch veel duurzamer zijn. Mogelijk kreeg keramiek vaak de voorkeur omdat het metaal de smaak beïnvloedde of misschien te snel aanbrandde boven het (smeulende) vuur.

Het is te verwachten dat er ook allerlei metalen serviesgoed is geweest, zoals koperen ketels en pannen, tinnen borden, kommen en papkommen en in de rijkste huizen ook wel eens zilvergoed. De trefkans om dit tussen het huisafval op te graven is natuurlijk gering.

Er zou dus weinig aanleiding zijn om dit serviesgoed te associëren met een welgesteld huishouden. Alleen de beide 15de-eeuwse drinkglazen wijzen op een voor die periode hoge(re) welstand.

Afb. 124-141
Vondsten uit beerput
3B (ca. 1425-1625):
twee houten kommen,
een kalkstenen en twee
hardstenen slijpstenen,
een buxushouten luizen-
kam, het kopje van een
15de-eeuws rood aar-
dewerken Mariabeeld,
vier muntgewichten
en de goudkrullen van
'gesnoeide' munten,
zes loden plaatjes met
sleutelafdruk

2.3.4 Beerput 3/4C (1375/1425) en storkoker 4A (ca. 1550-1780)

De beerput werd aangetroffen in de uiterste zuidwesthoek van het opgravingsterrein. De beerput, met een diameter van 2,8 meter, was extreem diep aangelegd. De beerlaag begon al op 1 meter diepte. Na 3,5 meter was de bodem nog minstens 1 meter dieper en kon niet tot onderin worden opgegraven. Hij was gevuld met beer met slechts hier en daar een enkele scherf. Het bouw materiaal (steens kalk gemetseld van baksteen van 23 x 12 x 5,5 cm) en de twee verdwaalde scherven van ongeglazuurd Siegburg steengoed, zouden kunnen wijzen op een bouwdatum nog vóór 1400.

De storkoker bevond zich aan de westzijde van de beerput en hij zal in eerste aanleg wel hebben behoord bij het achtererf van Kraanbuurt 1. Onder de storkoker werden in de beerput geen vondsten aangetroffen.

De schaarste aan vondsten in de beerput komt enerzijds doordat er weinig in lijkt te zijn geworpen, anderzijds kan hij ook nog zijn opgeschoond bij een grote verbouwing van de put. Daarbij werd aan de noordkant een grote nieuwe storkoker (4A) gemaakt (afb. 142-143). In de beerput werden slechts een gave pispot en een glazen flesje gevonden uit de 17de-18de eeuw.

De storkoker bevatte een grote hoeveelheid vondsten (07LAN16BP1). Deze worden in hieronder beschreven. De vondsten zijn enigszins verstoord door een 20ste-eeuwse heipaal precies bij de aansluiting van 4A op 3/4C.

In totaal waren er (delen van) 207 stuks keramiek in het vondstcomplex en 36 stuks glaswerk. De oudste vondsten onderin 4A dateren rond het midden van de 16de eeuw, onder an-

dere een complete Keulse baardmankan met tekstband (s2-kan-13), rode bakpannen van typen r-bak-17 en -37 en een hafner aardewerk deksel (ha-dek-7). Het meeste materiaal dateerde uit circa 1625-1675. Het jongste materiaal omvat industrieel wit, industrieel zwart, en Engels industrieel steengoed (s3), pijpen en glaswerk, met een sluitdatum rond 1775/1800.

De beerput was gedicht met een grote hoeveelheid puin. Tussen het puin werden brokstukken van vele zogenaamde "witjes" en vensterglas aangetroffen, iets wat ook in andere vondstcomplexen werd waargenomen.

Duits steengoed (s1 en s2)

Het Duitse steengoed is met 13 stuks vertegenwoordigd, 7 steengoed knikkers niet meegerekend (TABEL 14, afb. 144).

Het vroegste vondstmateriaal betreft twee fragmenten ongeglazuurd Siegburg steengoed uit de 14de of eerste helft van de 15de eeuw, onder uit de beerput. De andere steengoed vondsten zijn voorzien van zoutglazuur.

Zoals hierboven al gemeld werd er onder in de secundaire koker 4A een baardmankan aangetroffen. De kan was vermoedelijk gaaf in de put terechtgekomen maar een heipaal had hem in elkaar gedrukt. De kan (type s2-kan-13), vervaardigd in Keulen of Frechen, is uitgevoerd met een baardmanmasker en een tekstband op de buik met de tekst DRINCK VND EST GOTS NIT VERGES. Zowel boven als onder de tekstband zijn appliques aangebracht in de vorm van acanthus bladeren en medaillons met buste. Hij kan worden gedateerd tussen

Afb.142-143 De originele storkoker van beerput 3/4 C rustte op een hergebruikte eiken balk (mogelijk een kaspant, met inkeping halverwege). De vondsten kwamen echter vrijwel alle uit de later aangebouwde storkoker (4A), die met een schervepakket was gevuld met (afb.143) onderin een baardmankan

circa 1535 en 1575.

De fragmentarische Westerwald kannen (s2-kan-35 en -65) en twee pispotten (s2-pis-2) zijn uitgevoerd met appliques en zoutglazuur met de karakteristieke kobaltblauwe decoratie en appliques. Op basis van de decoratie kunnen ze tussen eind 16de en midden 17de eeuw worden gedateerd.⁴¹

Er werd ook een fragment gevonden van een 16de-eeuws olieschaaltje met vlakke bodem en schenklip (s2-oli-1).

Industrieel steengoed (s3)

In het tweede kwart van de 18de eeuw werd in het Engelse Staffordshire een procedé ontwikkeld om op industriële wijze wit steengoed met zoutglazuur te maken. Door middel van o.a. gietwerk gecombineerd met gebruik van mallen werd dunwandig steengoed in serie gefabriceerd. Terwijl het kleinere werk zoals theekoppen en schoteltjes meestal onversierd bleven, werden o.a. theepotten, bloempotten en tafelborden uitgevoerd met reliëfdecoratie. In totaal werden er 7 *saltglazed stone-ware* voorwerpen aangetroffen, voornamelijk eenvoudig wit theegoed zoals kop en schotels (**afb. 145**). Een fragment van een kom is overdekt met bruin zoutglazuur en het oor draagt in reliëf het nummer 24. Aan het eind van de 18de eeuw stagneerde de productie door de concurrentie van allerlei goedkoper en meer verfijnd industrieel aardewerk.

Rood aardewerk

In totaal kon een minimum aantal van 62 rood aardewerken voorwerpen worden geteld: met de gebruiksfuncties eten en drinken (35x), speelgoed (2x), medicinaal (8x), hygiëne (10x), verlichting (1x), verwarming (3x) en bloempotten (2x).

In totaal zijn er slechts 4 bakpannen gevonden. De vroegste zijn de r-bak-17 en -37 uit de eerste helft 16de eeuw. Het type r-bak-5 is vervaardigd in de periode 1575-1650.

Het bord is slechts met vier exemplaren vertegenwoordigd – en dat in een periode van 200 jaar. Het vroegste exemplaar is de r-bor-6 die midden 16de eeuw begint tot in het tweede kwart van de 17de eeuw. Fragmenten van de r-bor-50 moeten in het tweede en derde kwart van de 17de eeuw worden gedateerd. De fragmenten van r-bor-4 en r-bor-10 zijn Nederrijns importaardewerk uit de periode 1675-1750. Beide zijn versierd met slib.

De 9 grappen dateren in het algemeen tussen 1550 en 1675 (**TABEL 15**). Opvallend is de aanwezigheid van 3 grappen van het type r-gra-11 die zijn geïmporteerd uit Bergen op Zoom.

Ook de compleet gevonden grape van het type r-gra-62 kan heel goed een product zijn uit Bergen op Zoom. De kleine grape r-gra-14 wordt in de 16de eeuw gedateerd. Het type grape r-gra-32 dateert uit circa 1625-1675. Bij dit exemplaar is de binnenzijde met een groen geglazuurde witte sliblaag afgewerkt terwijl de pot zowel aan de binnen- als buitenkant is geglazuurd. Ook de twee grappen van het type r-gra-91 zijn volledig geglazuurd; er zijn exemplaren bekend met dateringen tussen 1550 en 1750. Een kleine hoge grape (r-gra-140) is uitgevoerd met een afgeronde buik en een naar buiten geknikte rand. Hij is uitgevoerd met een schenklip en één verticaal worstoor.

De twee deksels van het type r-dek-1 en -13 kunnen toebehoord hebben aan één van de zojuist besproken grappen.

Net als de grappen zijn ook steelkommen uitgerust met drie pootjes. Ze dateren uit de 17de en 18de eeuw.

Koppen met één of twee oren werden over het algemeen gebruikt voor het eten van allerlei soorten pap.⁴² Het sinds de 16de eeuw algemeen gebruikte type r-kop-2 ging in het 3de kwart 17de eeuw over naar een dieper en gladwandige r-kop-4.

Bij het woord bloempot denken de meeste mensen aan bloemen. De vroegere bloempot moet echter vooral worden gezien voor de kweek van kruiden ten behoeve van de voedselbereiding of voor medicinale doeleinden. Er werden fragmenten van twee bloempotten aangetroffen.

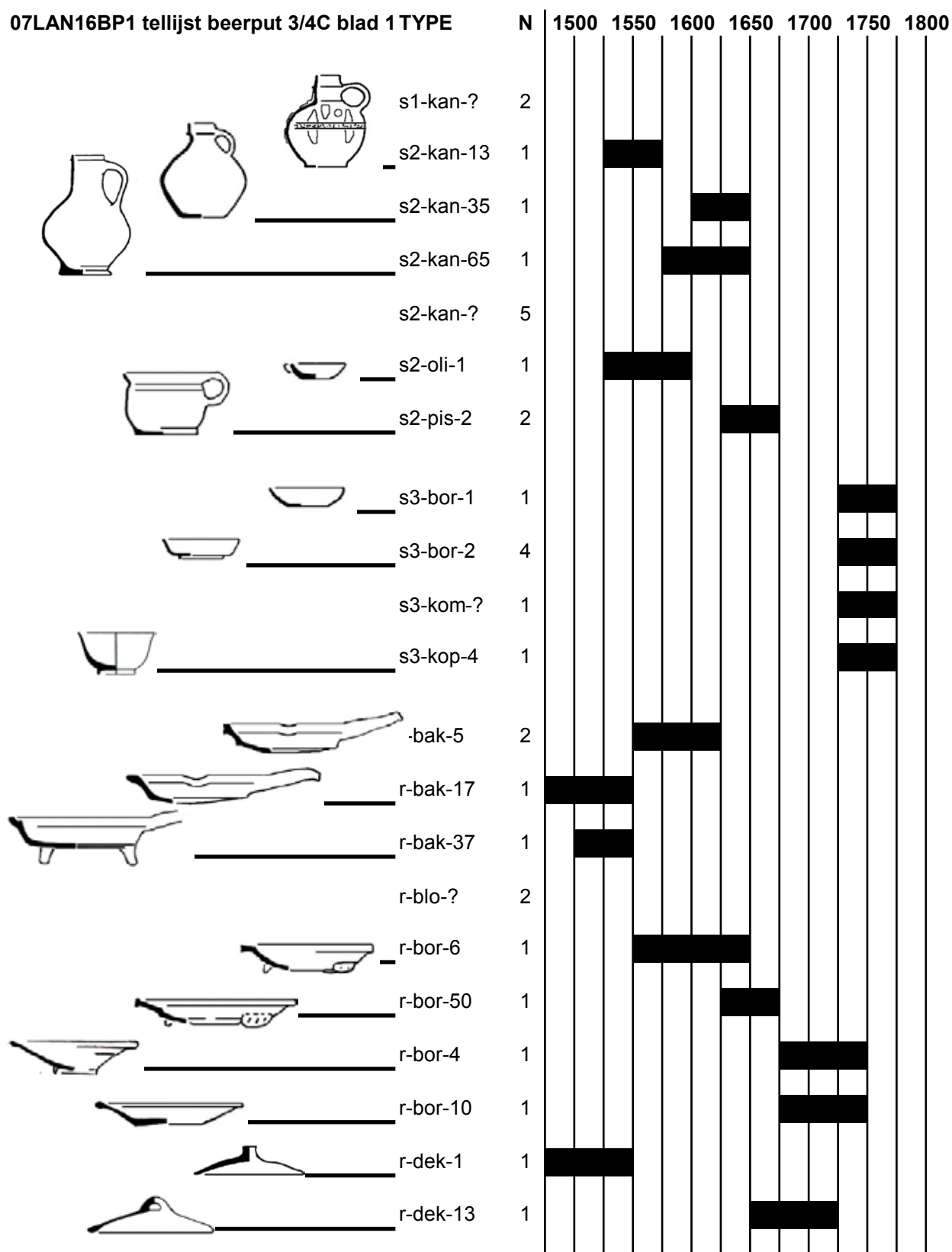
Naast kruiden had men bij de betere huishoudens ook de beschikking over zout. Zout was tot in de 18de eeuw een kostbaar goed en het is dan ook niet verwonderlijk dat de zoutvaatjes voor op tafel vooral in het begin een klein formaat hadden. Het in deze put gevonden exemplaar r-zou-4 had een hoogte van slechts

Afb.144 Knikers van steengoed met zoutglazuur uit storkoker 4A (ca 1550-1780)

TABEL 14

07LAN16BP1 tellijst beerput 3/4C blad 1 TYPE

TABEL 15

07LAN16BP1 tellijst beerput 3/4C blad 2		TYPE	N	1500	1550	1600	1650	1700	1750	1800
		r-gra-32	1							
		r-gra-14	1							
		r-gra-11	3							
		r-gra-62	1							
		r-gra-91	2							
		r-gra-140	1							
		r-kom-?	1							
		r-kop-2	6							
		r-kop-4	1							
		r-kop-16	1							
		r-min-kop	2							
		r-ond-1	1							
		r-oli-?	1							
		r-pis-5	8							
		r-pis-48	2							
		r-stk-5	1							
		r-stk-7	2							
		r-stk-2	1							
		r-stk-11	1							
		r-stk-?	2							
		r-tes-2	3							
		r-zal-1	2							
		r-zal-3	5							
		r-zou-4	1							
		r-?	6							

4 cm met een diameter van 5,5 cm. Het is bedekt met roodbruin gevlekt loodglazuur, te dateren in circa 1650-1725.

De test, in de 15de en 16de eeuw voornamelijk in gebruik voor verwarming, krijgt in de 17de eeuw ook de functie van asbak. Er werden in totaal 3 testen van het type r-tes-2 aangetroffen uit de periode 1675-1750.

De kamerpot is van alle tijden en ontbreekt dan ook vrijwel in geen enkel vondstcomplex. In totaal werden er 10 kamerpotten geteld: 8x r-pis-5 uit 1575-1650 en 2x r-pis-48 uit circa 1650-1725. De laatste is uitgevoerd met een afgeronde buik en een brede uitstaande rand. Opvallend is de afgeplatte knik in de binnenrand en relatief zeer lage standing bij beide exemplaren. Beide zijn geheel bedekt met loodglazuur en hebben een verticaal worstoor.

De ondersteek r-ond-1 komt voor van midden 16de tot midden 17de eeuw. De ondersteken worden na die tijd uitgerust met een tuit om uit te schenken.

Ook de 7 zalfpotten waren bestemd voor de ziekenzorg. De 5 exemplaren r-zal-3 met hun karakteristieke biconisch model dateren in de periode 1550-1750 terwijl de 2 cilindrische potjes r-zal-1 iets later dateren namelijk 1675-1650.

Tot het kinderspeelgoed behoren een klein kopje (r-min-kop) met een diameter van nog geen 4 cm die een precieze nabootsing is van de r-kop-5 en een miniatuur haardscherm of vuurstolpje met (r-min-vst) van nog geen 19 cm hoog die een goede miniversie is van de r-vst-3 die levensecht wel 50 tot 60 cm hoog kan zijn. Het miniatuur stolpje is versierd met ingedrukte rozetten op zowel de achterplaat als de buik.

Wit aardewerk

In totaal kon er een minimum aantal van 42 wit aardewerken voorwerpen worden geteld (**TABEL 16**). Opvallend is dat er maar weinig compleet waren, hetgeen vermoedelijk is te wijten aan tussentijdse legingen of opschoeningen van de beerput. De functiegroepen zijn eten en drinken (27x), speelgoed (7x), medisch (1x), hygiëne (6x), verlichting (1x) en sparen (1x).

Er werd slechts 1 bakpan aangetroffen met een wit baksel. Het gaat hier om de fragmenten van een w-bak-5, de witte variant van de r-bak-5.

Deksels worden vertegenwoordigd met exemplaren van de w-dek-2 uit globaal 1575-1650 en de w-dek-12 uit globaal 1700-1800. Aan een derde kon geen type worden gegeven.

In totaal konden er 10 wit aardewerken grappen worden geteld. Van 5 kon geen type meer

worden aangeduid. De andere hebben dateringen verspreid over de 17de en 18de eeuw. De exemplaren van w-gra-7 en -31 hebben de standaard verhoudingen voor een kookpot uit de tweede helft 16de en eerste helft 17de eeuw. Opvallend is het ontbreken van dergelijke standaard grappen na 1650 in het vondstcomplex, zowel van rood als wit aardewerk. Dit fenomeen is overigens algemeen. Misschien maakten ze plaats voor metalen kookgerei?

Langer in gebruik bleven de kleinere grappen met een kookkan-functie. Er zijn verschillende witbakkende versies van rood aardewerken grappen, waarschijnlijk alle lokaal vervaardigd. Ze geven een beeld van de vormontwikkeling van deze categorie. De kleine hoge grape r-gra-41 alias w-gra-13 verdween rond het midden van de 17de eeuw. Rond 1600 waren diverse grappen met biconische vorm met scherpe buikknik in productie. Deze knik verdween geleidelijk, eerst werd de grape meer afgerond biconisch en vervolgens werd hij afgerond en steilwandig. Zo kan de w-gra-23 (de witte versie van r-gra-87, de opvolger van r-gra-19) gerekend worden tot deze tussenfase, tweede helft 17de eeuw. Hieruit kwam de w-gra-27 (vergelijk r-gra-49) voort, circa 1700-1750.

De nauw verwante w-stk-1 en -2 zijn beide afgeleid van rode steelkommen. De randvorm is het enige verschil. Beide dateren uit de 17de eeuw.

De kop is met minimaal 7 stuks vertegenwoordigd. In veel vondstcomplexen uit 1575-1650 wordt de w-kop-3 aangetroffen. Ook in dit complex werden minimaal 5 van deze objecten gevonden. Met de platte bodem en steile wand is hij vermoedelijk afgeleid van Duitse voorbeelden in Hafner aardewerk. De w-kop-16 valt op door het zowel horizontaal als een verticaal geplaatst oor. Het type komt vooral voor in de periode 1675-1750.

Het vergiet met typeaanduiding w-ver-2 is een diepe komvorm die geheel is doorboord met gaatjes. Wellicht diende hij vooral als fruittestje. Ze zijn vrij klein, ons exemplaar heeft een diameter van nog geen 15 cm. Hij dateert uit de late 17de of eerste helft 18de eeuw.

De kamerpot is met 6 exemplaren vertegenwoordigd. Zowel de w-pis-3 (2x) als de w-pis-7 (2x) dateren uit de periode 1575-1650. Van nog twee kon geen type worden bepaald.

De fragmenten van een ondersteek met typeaanduiding w-ond-1 heeft dezelfde vorm als de rood aardewerken r-ond-1.

Ook speelgoed is vertegenwoordigd in het wit: een vogelfluitje w-vfl-1. Het is een veel gevonden speeltje waarbij het gebruikelijk was om het fluitje in de vorm van een uiltje op standvoet iets te vullen met wat water waardoor de

toon van de fluit kon worden beïnvloed. De kop van een geboetseerde hanekop (**afb. 146**) kan zowel in de categorie kinderspeelgoed als in de categorie sparen worden ingedeeld. Het fragment is vervaardigd uit rood en witbakkende klei en met slibwerk afgewerkt. Het heeft toebehoord aan een spaarpot in de vorm van een haan op een standvoet welke is gecombineerd met een fluit.

Hafner aardewerk

Uit de eerste gebruiksfase van koker 4A komt een deksel van west-Duits wit 'hafner' aardewerk, type ha-dek-7, vermoedelijk te dateren rond het midden van de 16de eeuw.

Majolica

In totaal kon een aantal van 10 majolica voorwerpen worden geteld, namelijk 6 borden, 2 kommen en 2 zalfpotten (**TABEL 17**). Vrijwel alle voorwerpen zijn incompleet. Van 4 borden kon geen type worden aangeduid. Enkel van fragmenten van een m-bor-14 en een m-bor-3 kon met enige zekerheid het type worden bepaald. Verder werden nog de fragmenten aangetroffen van 2 kommen die beide zijn beschilderd op een blauwe ondergrond als imitatie van Italiaanse faience uit Liguria.⁴³ De twee zalfpotten met typeaanduiding m-zal-1 zijn cilindrische zalfpotten met onder en boven een insnoering. De dateringen van al het majolica ligt in de periode 1575-1650.

Faience

In totaal werden er van 38 faience voorwerpen fragmenten gevonden. Dit aantal kan worden gesplitst in 24 borden, 6 kommen, 2 koppen, 1 kinderspeeltje, 1 kamerpot, 2 plooischotels, 1 zalfpot en 1 niet geïdentificeerd voorwerp. Vroeg faience uit de eerste helft van de 17de eeuw ontbreekt geheel. De 7 getelde exemplaren van f-bor-2 zijn de eerste faience borden in dit complex en dateren uit ca.1625-1675. Opvallend is dat slechts 1 exemplaar is beschilderd (in dit geval met een pauw) en de rest enkel is overdekt met tinglazuur (wit). Vrijwel alle andere gevonden borden dateren uit latere tijd en zijn zonder uitzondering beschilderd. De twee gevonden exemplaren f-bor-5 en het ene exemplaar van f-bor-3 zijn versierd met rozetten en florale beschilderingen. Bij de f-bor-3 is de beschildering vergeleken bij die van de f-bor-5 maar een flauw aftreksel. Ook bij de twee borden van het type f-bor-7 bestaat de beschildering uit florale motieven. Dit type met zijn holle vlag doet zijn intrede in de late 17de eeuw. Van de 5 borden van type f-bor-8 is de versiering gebaseerd op het dan nog steeds razend populaire Chinees porselein. De centrale versiering bestaat uit een

Afb.145 Schoteltjes van eenvoudig Engels 'saltglazed stoneware', midden 18de eeuw, uit storkoker 4A

Afb.146 Hanekop van wit aardewerk, behorend bij een spaarpotje, uit storkoker 4A

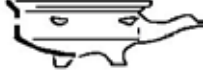
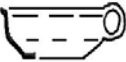
Chinees tuin. Twee van de borden zijn groot uitgevoerd met een diameter van ruim 25 cm terwijl twee andere in de categorie schoteltjes vallen. Ook de ene f-bor-16 moet worden gerekend tot een schoteltje.

In het tweede kwart van de 18de eeuw doet de Rococo stijl zijn intrede. Het kenmerk is het zwierige karakter van de beschilderingen in die tijd. Niets is recht. Zo ook bij het bijna compleet geborgen bord met typeaanduiding f-bor-13. De versiering bestaat uit een centraal bloemenmotief en vakverdeling met wederom bloemen. De f-bor-13 met zijn karakteristieke verhoogde spiegel moet worden gerekend tot de pannenkoekschotels en kan worden gedateerd in de periode 1725-1775.

Het fragment van een f-bor-10 is beschilderd met Chinese voorstellingen en dateert uit 1650-1725.

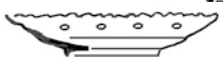
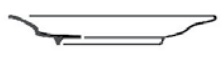
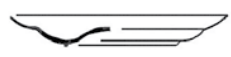
Een heel andere soort bord wordt gevormd door de zogenaamde plooischotels. Over het algemeen worden faience plooischotels aangetroffen in vondstcomplexen van huishoudens van betere welstand. Op schilderijen uit de tweede helft van de 17de of vroege 18de eeuw staan plooischotels afgebeeld als fruitschaal of als pronkstuk in een kabinet of op de schoorsteenmantel.⁴⁴ Er werden 2 plooischotels aangetroffen, een complete f-plo-3 en fragmenten van een f-plo2.

TABEL 16

07LAN16BP1 tellijst beerput 3/4C blad 3		TYPE	N	1500	1550	1600	1650	1700	1750	1800
	_____	w-bak-5	1							
	_____	w-dek-2	1							
	_____	w-dek-12	1							
		_____	w-gra-31	1						
_____		w-gra-7	1							
		w-gra-13	1							
	_____	w-gra-23	1							
_____	_____	w-gra-27	1							
	_____	w-kmf-5	1							
_____		w-kop-3	5							
	_____	w-kop-16	1							
		w-ond-1	1							
	_____	w-pis-3	2							
_____	_____	w-pis-7	2							
_____	_____	w-pis-?	2							
	_____	w-stk-1	1							
	_____	w-stk-6	1							
	_____	w-ver-2	1							
_____		w-vfl-1	1							
_____	_____	w-dek-?	1							
_____	_____	w-gra-?	5							
_____	_____	w-kan-?	1							
_____	_____	w-kdl-?	1							
_____	_____	w-kom-?	1							
_____	_____	w-kop-?	1							
_____	_____	w-min-	5							
_____	_____	w-spa-?	1							
	_____	ha-dek-7	1							

TABEL 17

07LAN16BP1 tellijst beerput 3/4C blad 4 TYPE

	N	1500	1550	1600	1650	1700	1750	1800
 m-bor-3	1							
 m-bor-14	1							
 m-zal-1	2							
m-bor-?	4							
m-kom-?	2							
 f-bor-2	7							
 f-bor-3	1							
 f-bor-5	2							
 f-bor-7	2							
 f-bor-8	5							
 f-bor-10	1							
 f-bor-13	1							
 f-bor-16	1							
 kom-2	1							
 f-kom-3	1							
 f-kom-6	1							
 f-kom-13	1							
 f-kop-1	1							
 f-kop-2	1							
 f-plo-2	1							
 f-plo-3	1							
 f-zal-1	1							
f-bor-?	4							
f-kom-?	2							
f-min-	1							
f-pis-?	1							
f-?	1							
 i-bor-1	1							
 i-bor-3	1							
 i-kom-5	1							

Afb.147 Eenvoudige Chinees porseleinen koffie- en theekopjes, 18de eeuw, uit stortkoker 4A

Er zijn 2 kommen en 2 koppen van faience vertegenwoordigd. Het verschil is gebaseerd op de grootte, waarbij de koppen van klein formaat zijn en dienden als thee/koffiekopje en de grotere kommen voor uiteenlopend gebruik zoals spoelkom voor theekopjes, papkom, fruitschaal, beslagkom enzovoort. Ze zijn op basis van de decoratie te plaatsen in de tweede helft 17de en eerste helft 18de eeuw. Ook in deze materiaalsoort is een kinderspeeltje aangetroffen. Het betreft hier een complete miniatuur lekschaal (f-min-lek). Het is een natuurgetrouwe kopie van contemporaine grotere lekschalen en de datering ligt omstreeks 1700.

Met het gevonden oor van een faience kamerpot kan alleen worden bevestigd dat er één aanwezig is geweest in het huishouden. Tenslotte vermelden we het fragment van een f-zal-1 welke zalfpot zijn vorm heeft ontleend aan de eerder genoemde m-zal-1. Hij is tot in de 19de eeuw geproduceerd.

Italiaanse faience

Vanaf het midden van de 16de eeuw werden grote hoeveelheden aardewerk met tinglazuur uit Italië verscheept naar west-Europa. Het materiaal kwam uit verschillende delen van Italië,⁴⁵ maar het merendeel van de Hollandse importen komt uit de streken Ligurië (met hoofdplaats Genua) en Toscane (met grote steden als Florence, Lucca en Pisa). Er is echter ook tinglazuur aardewerk geïmporteerd uit andere delen van Italië.

Aan een tussenstop van het handelsverkeer op Mallorca schijnt de keramiegroep de naam majolica gekregen te hebben. Het woord faience is afgeleid van de Italiaanse plaatsnaam Faenza. De faam van de producten uit deze stad, binnenlands gelegen in noordoost-Italië in de regio Veneto (rond Venetië), gaf de naam aan tinglazuuraardewerk dat volgens een speciale techniek in kokers is gebakken.

In ons vondstcomplex bevinden zich 3 voorwerpen van Italiaanse faience. Ze zijn te dateren in de late 16de of vroege 17de eeuw.

Er zijn fragmenten van een bordje met typeaanduiding i-bor-1, polychroom op wit (*compendiario*-stijl) beschilderd met op de spiegel een centraal geplaatst cupidofiguur welke is omgeven met een aigrette-motief op de vlag. Twee voorwerpen hebben een blauw op blauwe beschildering (*berettino*-stijl) en komen waarschijnlijk uit Ligurië. Een bord (i-bor-3) is versierd met een landschapje. Een incomplete kom (i-kom-5) heeft een beschildering bestaande uit een vlot geschilderde gestileerde bloem binnen concentrische cirkels. Ook binnen de cirkels zijn wat gestileerde bloemen geschilderd.

Porselein

In totaal werden slechts 16 voorwerpen van porselein geteld (**TABEL 18, afb. 147**). Op een speelgoedbordje na zijn het uitsluitend koppen en schoteltjes voor het drinken van thee en koffie.

Er zijn 5 schoteltjes (4 stuks p-bor-1 en 1 stuk p-bor-10) versierd in de Kang-Hsi stijl (1662-1724), met op de spiegel een landschapje of Chinese tuin.

Een drietal kopjes (p-kop-1) en een schoteltje (p-bor-1) dateren in de late 17de of eerste helft 18de eeuw. Ze zijn meestal versierd met een landschapje. Een kopje heeft aan de buitenzijde een crèmekleurige engobe, ook wel 'zeemleer-goed' genoemd. Vier kopjes (p-kop-1) met een simpel landschapje binnenin zijn aan de buitenzijde ook voorzien van een bruine ijzerengobe, in kunsthistorische termen wel beschreven als 'capucijnengoed' naar de kleur van de monnikspij. Een bijpassend schoteltje (p-bor-1) is aan de bovenzijde deels bruin gekleurd. Ze dateren uit het tweede of derde kwart 18de eeuw. Waarschijnlijk diende dit zo gekleurde servies specifiek voor het drinken van koffie, wat in die tijd al algemeen een populaire drank was.

Een deels bewaarde kop en een schoteltje (p-kop-4 en p-bor-) met dezelfde versiering vormen een set, versierd met een landschapje, eveneens rond het midden van de 18de eeuw.

Van Chinees porselein is er ook een miniatuur bordje met een diameter van 8.1 cm en een hoogte van 1.5 cm (p-min-bor). Dit 'poppen-goed' kan gewoon meisjes-speelgoed zijn geweest, hoewel er ook luxe versies van poppenhuizen waren die als pronkstuk van de vrouw des huizes gezien moeten worden.

Industrieel aardewerk

Hierboven is al wat vondstmateriaal beschreven van Engels saltglazed stoneware. In het vondstcomplex bevindt zich nog ander industrieel vervaardigd serviesgoed van Engelse

herkomst.

Rond 1760 verscheen een nieuw Engels product, industrieel in mallen vervaardigd aardewerk met roomkleurige glazuur, creamware. In onze beerput zijn er van dit materiaal een tafelbord (iw-bor-10) met bloemetjes beschildering, 2 onversierde koppen (iw-kop-1) en een fragment van een kwispedoor.

Rond 1780 ontwikkelde men een nieuw recept voor het glazuur dat een licht blauwgroene teint heeft waardoor het materiaal een meer witte, parelachtige glans kreeg, pearlware. Van dit materiaal zijn er twee borden (iw-bor-10), een is hand beschilderd en de ander heeft een printdecoratie, en een blauw-zwart gekleurde kom.

In de tweede helft 18de eeuw verscheen er ook geheel zwarte industriële keramiek, mogelijk vooral voor rouwservies, industrieel zwart. Hiervan is een fragment van een kom aanwezig (iz-kom-).

Glaswerk

De beerput heeft een partij van 36 stuks glaswerk opgeleverd, zij het merendeels fragmentarisch (**TABEL 19**). Opvallend genoeg valt de verzameling grotendeels in twee groepen: een partij glaswerk uit eind 16de of eerste helft 17de eeuw en een glaswerk uit de 18de eeuw.

Tot de eerste groep behoren een dunwandige druppelvormige fles (gl-fle-13),⁴⁶ 4 vroege roemers van de typen gl-ro-6, gl-ro-7 en gl-ro-9,⁴⁷ en 9 facon de Venise bekers: 2 wafelbekers (gl-bek-19a), een vetro a fili beker met rechte rand (gl-bek-9b), 3 knobbelbekers (gl-bek-15a), een beker met draadomwikkeling (gl-bek-33) en 2 bekers met een brede ingevouwen voet (gl-bek-32).⁴⁸

Een aantal voorwerpen heeft een ruimere datering en kan ook later in de 17de eeuw gedateerd worden. De roemer gl-ro-2 stamt uit het tweede tot laatste kwart van de 17de eeuw.⁴⁹ Vermoedelijk hoort de netwerkbeker op pootjes met de rechte rand in de tweede helft 17de of begin 18de eeuw thuis. Van de diverse kleine parfum- of medicijnflesjes dateert het merendeel uit de 17de eeuw.

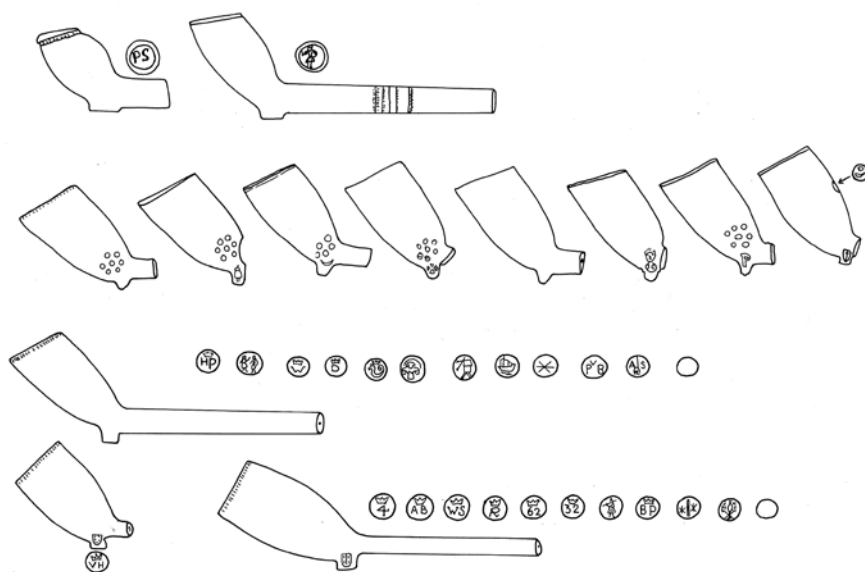
Uit de 18de eeuw zijn er een kleurloze dikwandige beker (gl-bek-6)⁵⁰ en een drietal dikwandige kleurloze kelkglazen (gl-bek-21, -23 en -38).⁵¹ Bij deze groep hoort ook de uivormige wijnfles (gl-fle-21),⁵² een horlogeglasje en een fragment van een zalfpot.

Rookgerei

Van de gevonden 76 kleipijpjes (**afb. 148**) is de oudste te dateren rond 1630/1640. Het is een exemplaar gemerkt PS, van een onbekend productiecentrum.⁵³

Het merendeel van de kleipijpen, 61 stuks, is van het trechtervormige model. Er is een exemplaar van een vroege trechtervorm, rond 1670, met het stempel koning David (vanaf 1675).⁵⁴ De andere dateren tussen circa 1670 en 1740.

De exemplaren van de fijne kwaliteit dragen alle een makersmerk uit Gouda⁵⁵: 3 stuks met gekroonde HP (Harmen Pietersz. Boot, 1675/1685-1898), 1 pijp met man en vrouw (onbekend), 2 stuks van gekroonde W (1675-1840), 1 van gekroonde D (1682-1897), 7 stuks het Gekroonde Zeepaard (1670/1675-1811), 1 keer Melkmeisje (1660-1940), 1 keer Molen (1667-1870/1880), 6 stuks Driemaster (1710/1725-1734), 1 keer de Zesster

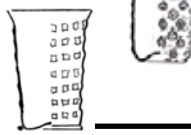
Afb.148 Overzicht van rookgerei uit stortkoker 4A

TABEL 18

07LAN16BP1 tellijst beerput 3/4 TYPE		N	1500	1550	1600	1650	1700	1750	1800
	p-bor-1	6							
	p-bor-10	1							
	p-kop-1	7							
	p-kop-4	1							
	p-bor-?	1							
	p-min-bor	1							
	iw-bor-10	3							
	iw-kom-?	1							
	iw-kop-1	2							
	iw-kwi-?	1							
	iz-kom-?	1							

TABEL 19

07LAN16BP1 tellijst beerput 3/4C blad TYPE

	N	1500	1550	1600	1650	1700	1750	1800
 gl-bek-6a	1							
 gl-bek-9b	1							
 gl-bek-15a	3							
 gl-bek-19a	2							
 gl-bek-32	2							
 gl-bek-33	1							
 gl-bek-37b	1							
 gl-fle-21	1							
 gl-fle-9	1							
 gl-fle-13	1							
 gl-fle-11	1							
 gl-fle-16	1							
 gl-fle-33	1							
 gl-fle-35	1							
 gl-fle-35	1							
 gl-fle-136	1							
 gl-roe-2	1							
 gl-roe-6	2							
 gl-roe-7	1							
 gl-roe-9	1							
 gl-kel-21	1							
 gl-kel-23	1							
 gl-kel-38	1							
gl-bek-?	2							
gl-fle-?	2							
gl-hor-1	1							
gl-kel-?	1							
gl-roe-?	1							
gl-zal-?	1							

(1690/1695-1787), 1 keer PVB (Pieter van den Berg, 1705/1725-1755), 1 keer Riek met initialen AS (1705/1720-1749) en 1 onleesbaar hielmerk.

De groffe pijpen zijn er in verschillende variëteiten, vaak met bijmerk en/of stippelroos op de ketel: 12 stuks met stippelroos, 8 stuks met stippelroos en bijmerk Klok of Gouden bel (1726-1758), 3 stuks stippelroos en maan (?), 1 keer stippelroos en een onduidelijk bijmerk, slechts 5 stuks geheel onversierd, 3 stuks Moriaanshoofd (1705/1720-1764), 1 keer stippelroos en P (onbekend), 2 stuks bijmerk wapen van Haarlem (?) op de hiel en bijmerk Komfoor op de voorzijde van de ketel (1708-1846).

Voor 15 fijne kleipijpen ligt de datering rond 1750-1780. Ze hebben het ovale keteltype. De vroegste is 1 exemplaar gemerkt gekroonde VH met een onduidelijk bijmerk (Matthijs van Helm, 1736-1860/1861). De andere zijn gemerkt: 1 keer gekroonde 4 (1692-1819), 2 stuks gekroonde AB (1684-1873/1880), 1 keer Gekroonde WS (Willem Stevensz. De Jonge, 1660-1940), 2 stuks Gekroonde AP-monogram (Aldert Pruijmenboom, 1715/1725-1821), 1 keer gekroonde 62 (1732-1816), 1 keer Gekroonde 32 (1729-1811), 1 keer Schaatsrijder (1712-1844), 1 keer Gekroonde BP (Bart Pieterse Hagenauer, 1675/1685-1782), 1 keer Dubbel Kruis (1695/1700-1851), 1 onleesbaar merk en tenslotte 1 keer Wapen van Batavia (1734-1881).

In het algemeen werd er dus geroookt met het duurder soort kleipijpen uit Gouda. Gezien het grote aantal uiteenlopende merktekens gaat het om vele aangekochte partijen, waarvan de resten in ons vondstcomplex zijn vertegenwoordigd.

Overige materialen

Behalve servies van glas en keramiek moet er nog veel huisraad van metaal, hout en andere materialen zijn geweest. Hiervan is slechts een beetje bij het huisafval in de put beland.

Een deel betreft alledaags serviesgoed. Van tin is het beschadigde zoutvaatje, waarvan de voet ontbreekt (**afb. 149 A-B**). Het schaal-tje heeft een diameter van 5 cm. Het model is globaal te dateren in de tweede helft 16de of eerste helft 17de eeuw. Uit dezelfde tijd is er een koperen steelpannetje, waarvan de ijzeren steel bij de nieten is losgeraakt (**afb. 150**). De pan heeft een diameter van slechts 12 cm en het is de vraag of hij gebruikt is als keukengerei, of dat het gewoon kinderspeelgoed was.

Van een houten teljoor is een gedeelte gevonden (**afb. 151**). Als tafelbord gebruikte men

pas vanaf begin 17de eeuw tinnen of faience borden. Eerder was het nog gebruikelijk om een houten of tinnen snijplankje te hebben, een teljoor.

Voor het wegen van waren gebruikte men sluitgewichten, dat zijn in grootte afnemende conische bakjes van koper die in elkaar passen. Bij de vondsten is een messing bakje van een sluitgewicht van 2 cm hoog en 3,5 cm breed (**afb. 152 A-C**). Op de binnenzijde is het op de bodem gemerkt met een ingestempelde Franse lelie en buiten onderop de bodem staat een cursieve F.

Tot het overige huisraad rekenen we 2 houten borstels (de varkensharen zijn eruit gevallen), een bezem/boender van heidetakken, een klein kwastje van wollen draad (mogelijk van een gordijntje), een houten stop van 5 cm lengte en een klein houten doosje waarvan een bodem is gevonden van slechts 6,5 bij 2,5 cm (**afb. 153-155**).

Huisvlijt valt af te leiden uit de vondst van een beschadigd spinloodje en een spinhoutje. Ook is er een 8-tal koperen spelden gevonden en een benen naaldenkokertje met schroefsluiting (**afb. 156**). Een hoornen priem met ophanggaatje werd misschien gebruikt voor manden vlechten (?) of een ander bezigheid (**afb. 157**).

Bij de categorie kleding passen een koperen knoop en een koperen riemhaak (**afb. 158**). Uit de beer kwamen ook twee schoenzolen en een bovenleerfragment van een schoen.

Zoals in bijna elke beerput is er een kam aanwezig (**afb. 159A**). Het betreft een kam gemaakt van schildpad. Hij is in slechte staat. Een ander persoonlijk voorwerp is de benen tandenborstel (**afb. 159B**).

Er zijn twee steentjes van geslepen bergkristal op de zeef gevonden (**afb. 160-161**). Een rechthoekig geslepen kristallen steen zal uit een ring zijn gevallen. Een hangertje van traanvormig geslepen kristal met een gaatje aan de bovenzijde kan behoord hebben bij een sieraad. Dit soort hangertjes werd ook wel gebruikt aan kroonluchters.

Een bijzondere vondst is een uit koperblik geslagen kleine gotische letter M met kroon, ongetwijfeld verwijzend naar Maria (**afb. 162**). Dit soort beslag werd in de late Middeleeuwen op allerlei kleding, leren en houten voorwerpen aangebracht.⁵⁶

Een opvallend stukje speelgoed is een miniatuur bikkeltje van wit aardewerk met groene glazuur, van 2,3x1,5x1,5 cm (**afb. 163**). Vrijwel alle bekende bikkels die in de loop der tijd zijn gevonden betreffen de echte benen bikkels of loden imitaties daarvan. Gezien de slijtage

Afb. 149- 162
Vondsten uit storkoker
4A (ca. 1550-1780):
bovenhelft van een
tinnen zoutschaaltje
(c.1550/1650), koperen
bakpannetje, houten
teljoor, messing sluitge-
wicht met merktekens
kroon en F, twee houten
borstels en een vegertje
van heidetakken, een
textielkwastje van een
kleedje of gordijntje,
een bodem van ene
houten doosje, een
benen naaldenkoker-
tje, een hertschoornen
priem, een messing
gordelsluiting, een
beschadigde kam van
schildpad, een benen
tandenborstel, twee
kristallen steentjes, een
koperen beslagletter in
de vorm van een ge-
kroonde M

moet er flink mee zijn gespeeld. De datering zal liggen in de periode 1575-1650.

Bij het aardewerk is ook al een aantal exemplaren besproken van miniatuur-servies: een kopje en een vuurstolpje van rood aardewerk, een lekschaaltje van wit faience en een porseleinen bordje (**afb. 164 A-C**). Bij deze groep hoort ook nog een plooi bordje van gepaarde, een miniatuurversie van de faience f-plo-3 van 6,5 bij 2 cm, en een fragmentarische tinnen miniatuur kwispedoor (**afb. 165 A-B**). Tot het poppengoed rekenen we ook een tinnen miniatuur lepel van 8 bij 2,3 cm (**afb. 166**). Dit meisjes-speelgoed dateert omstreeks het midden van de 17de eeuw en zou bij elkaar gehoord kunnen hebben.

Ook zijn er gepaarden beeldjes (**afb. 167**) van een liggend schaap (7,5 bij 5 cm) en van een haan met rode verfresten op de kam en keel (5 cm hoog).

De volwassenen hebben vermoedelijk gebruik gemaakt van het kleine benen dobbelsteentje met zijden van 0,8 cm en geboorde cijfer aanduidingen (**afb. 168**).

Van een boek is alleen een stuk van de houten kaft met leeromtrek gevonden (**afb. 169**). Er werd niet alleen gelezen, maar ook geschreven. Van een schrijfplankje is een deel van het rechthoekige leistenen plaatje bewaard, 12 bij 16 cm groot (**afb. 170**). Van de houten lijst is de afdruk nog vaag te zien.

Van geldzaken resteren vier slecht bewaarde koperen munten. Een ervan is herkenbaar als een duit met FRISIAE en een jaartal 17.. . Verder is er een aantal musketkogels, die getuigen dat de bewoner een vuurwapen bezat (**afb. 171**). In de 16de-18de eeuw waren veel bewoners bewapend - het wapen stond of hing vaak in het voorhuis, zodat men in geval van nood snel kon optreden. Veel volwassen mannen waren ook verbonden aan de schutterij, het stadsleger van vrijwilligers.

Tussen het puin in de beerput bevond zich ook restanten van een tegelvloer, waaronder een tegel met rond uitgespaard gat voor een aspot (**afb. 172**). Ook was er veel vensterglas. Hiertussen vertoonden 10 fragmenten de sporen van brandschildering. Er zijn delen bij van twee ruiten met opschrift (**afb. 173-174**). Op het ene staat de tekst: '...en vlucht voor / ... maen sijn / ...eet na ...'. Op het andere staat: '... Segt mijn .hij de / ... Sitt ofte staet / Iemant So... / ... Alkm... .590'. Het zijn vermoedelijk gelegenheidsruitjes die als geschenk werden overhandigd bij bijvoorbeeld een huwelijk of geboorte en die verwerkt konden worden in de vensters van een vertrek.

In het diverse puin werd ook een zandstenen bouwfragment gevonden, mogelijk de hoek van een aanrecht (**afb. 175**).

Algemene indruk

Het vondstmateriaal maakt in het algemeen geen buitengewoon rijke indruk,⁵⁷ hetgeen je op deze stedelijke toplocatie eigenlijk toch wel zou verwachten. De huizen in ons onderzoeks-terrein behoorden immers toch tot de duurste van de stad. Het huis Langestraat 7A bracht in de 17de en 18de eeuw verkoopprijzen op die toch iets boven het gemiddelde beeld waren, met in 1781 zelfs een uitschieter van f 3.000.

Alleen in de tweede helft 16de en eerste helft 17de eeuw is er wat bijzonder serviesgoed vertegenwoordigd. Er is fraai versierd steengoed zoals de baardmankruik uit Keulen/Frechen, wat versierd steengoed uit het Westerwald, Italiaanse faience en wat glaswerk. Glaswerk is dan weliswaar redelijk talrijk, maar niet van de allerhoogste kwaliteit facon de Venise.⁵⁸ Zo ontbreken in het vroege vondstcomplex de kelkgladen. Deze beerput leverde vrij weinig porselein en al helemaal niets daarvan uit de eerste helft 17de eeuw. Er is wel nog aardig wat wit aardewerk in die periode aanwezig. Mogelijk gold dit toch als fraaier dan het gewone rode aardewerk – het is trouwens niet bekend of dit materiaal veel duurder was.

Bij de vondsten vanaf 1650 is het beeld nog minder rijk te noemen. De faience is in het algemeen van doorsnee kwaliteit of minder – verfijnd beschilderde topstukken zitten niet bij de vondsten. Bij het 18de-eeuwse porselein en het Engelse saltglazed stoneware ontbreken de tafelborden, die in die periode toch tot de meer luxe goederen behoorden. Kennelijk at men van tinnen en faience servies.

Afb.163-168
Vondsten van speelgoed uit storkoker 4A (ca. 1550-1780): divers 'poppengood' zoals een miniatuur bikkeltje van wit aardewerk, rood aardewerken kopje en vuurstolpje, faience lekschaaltje en pijparden plooi bordje, tinnen kwispeldoortje en lepel-tje, pijparden schaap en haan en een benen dobbelsteentje, alles waarschijnlijk 17de-eeuws

Afb.169-175
Vondsten uit storkoker 4A (ca. 1550-1780): fragment van een hout-met-leren boekband, schrijfleitje en loden musketkogels, sterk versleten plavuís met uitgehakt gat voor een aspot, fragmenten van twee ruitjes met opschriften en de hoek van een stenen waterbak

1	Bruijn 1979, afb.36.
2	De Jong-Lambregts 2004, 44-45 (met schilderij waarop een hengselpot deze functie vervult).
3	Dit is een variant op de s2-bek-2 die laat-14de- en vroeg-15de-eeuws.
4	Een 15de-eeuwse beerput bij Langestraat 103 (93LANX) leverde 12 versleten en beroete exemplaren (De Jong-Lambregts 2004, 34-36).
5	De verschillen in typen van de rood aardewerken borden is het resultaat van verschillende wijzen van draaien: de r-bor-1 heeft een naar buiten omgebogen vlag, die bij het vormen van het voorwerp door de pottenbakker als een kleirol is aangezet; bij de r-bor-6 is de vlag gevormd uit klei die opzij is geschraapt vanuit de bodem van het bord (Bitter 1995, 95-100). Aan de r-bor-1 gaat echter een ander type bord vooraf, dat tot heden nog geen typenummer heeft gekregen in het Classificatiesysteem. Hij is gevormd op dezelfde wijze als de r-bor-1 maar de vlag is daarna op de draaischijf met de hand nog afgeplat. Dit type bord is al bekend vanaf begin 15de eeuw: zie Baart 1977 nr.479-481 (grachtvulling 1377-1425); Bruijn 1979, 98-100 en afb.51-95 (pottenbakkersafval 15a).
6	De Jong-Lambregts 2004.
7	Bruijn 1979, 57-72.
8	Zie over het delen van serviesgoed: Bitter 2004, 18-19.
9	Bitter 1995, 108 en 112 (pottenbakkersafval 1574-1620).
10	Slicher van Bath 1978, 17-22.
11	Ostkamp 1995, 74.
12	Bruin 1993; Bitter 1995, 54.
13	Pottenbakkersafval van wit aardewerk uit de eerste helft 15de eeuw uit Leiden: Bitter 1988.
14	De Jong-Lambregts 2004.
15	Duitse pottenbakkers maakten poten van een kleistroom die ze aanhechtten en dan dubbelvouwd, de Hollanders sneden een stuk 'kleiworst' af en bevestigden deze (Bitter 1995, 108-111).
16	Bartels 1999, 149-154.
17	Ostkamp 1998, 64.
18	Kottman 1999, 1018.
19	Eigen waarneming in het Archeologisch Museum van Bergama, Turkije, waar in de vaste opstelling een grote vitrine is gewijd aan het handmatig weven van tapijten rond 1925. Een houten voorwerp met handvat en grove lange tanden werd hierbij gebruikt.
20	Van Beuningen en Koldewij 1993, nr.819.
21	Willemsen 2009.
22	Henri-Buithuis 1990.
23	Klijn 1987. 35.
24	Dubbe 1978, 106.
25	Dubbe 1978, 234-235.
26	Zie De Kleyn 1986, 154-161.
27	Klomp 2005, 6-43.
28	Eerder verschenen in Nieuwsbrief monumentenzorg en archeologie Alkmaar nr. 22.
29	Beemster 2004.
30	Müller 2006, 272-279, 297-312, betoogt dat dit ritueel een lange traditie kende, beginnend in de Romeinse tijd of vroege Middeleeuwen, waarbij de handenwassing een christelijke bijbetekenis kreeg.
31	Vergelijk: Gaimster 1997 cat.63 (opschrift 1599); Bartels 1999 cat.157 (1550/1590); Unger 2007, cat.nrs. 71 (gedateerd 1596) en 83 (1647).
32	Op basis van mineralogisch onderzoek is aangetoond dat deze producten werden gemaakt in zowel Aken als Raeren (Van Wageningen 1988, 99 en 102).
33	Hurst e.a. 1986, 190-197 dateren dit type tussen 1475 en 1525. Mennicken (2006, 35-36 en 2009, 15-20) wijst erop dat ze zowel in Raeren als Aken zijn geproduceerd en geeft 15de-eeuwse dateringen voor verschillende kannen met spitsneus-decoratie.
34	Bruijn 1979, 79-85; De Kleyn 1986, 162-164. Op het schilderij 'Strijd tussen carnaval en vasten' van Pieter Breughel uit 1559 (Kunsthistorisches Museum, Wenen) staat geheel links het 'huwelijk van Mopsa en Nisa' waarbij een gatenpot (maar dan met 2 oren) aan een kar hangt - zonder dat de functie ervan duidelijk is. Hierop geïnspireerd is een prent van H. Cock, 'Mopsa Nisa datur, quid non speremus amantes' uit 1570 (o.a. collectie NOM Arnhem).
35	Henkes 1994, nr.45.15 (17A); Brongers en Wijnman 1968, 19-20 (type 1 met 2 rijen noppen: gedateerde schilderijen 1596-1624; type 5 en 6 met 3 rijen: 1623-1654 - ons exemplaar heeft 2 rijen noppen); Kottman 1999, cat.285.

36	Bitter 2009.
37	Vergelijk de mallen die in Leiden zijn gevonden: Kleiterp 1990, cat.2.
38	Informatie: www.detectorvondsten.nl .
39	Informatie: www.wf4.nl (westFrisia4).
40	Informatie: www.wf4.nl (westFrisia4).
41	Voor de s2-kan-35 (1580-1650): Hurst e.a. 1986, nr.269; Barwasser/Smit 1997; Gaimster 1997 fig.3.70 (opschrift 1585 uit scheepswrak Witte Leeuw 1613) en cat.117 (decoratie c.1620); Bartels 1999. Voor de s2-kan-65 (c. 1580-1650): Bartels 1999. Voor de s2-pis-2 met leeuwenappliques: Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Gaimster 1997 fig.4.20 (opschrift 1677); Francke 1999, 180 (pottenbakkersafval 1636-1689).
42	De Jong-Lambregts 2004, 38.
43	Vergelijk Korf 1981, 219-221.
44	Zie bijvoorbeeld bij Klijn 2003, 142: een schilderij van Pieter de Hooch uit ca. 1660 met enkele plooischotels op de schoorsteenmantel.
45	Zie Jaspers 2009.
46	Voor de gl-fle-13 zie Kottman 1999, 966 (17a); Henkes 1994, 117-120 (15B-16; deze datering kan wel eens te vroeg zijn).
47	Voor de gl-roe-6 zie Henkes 1994, 189-192 en 196 (17A); Kottman 1999, 1019 (16B). Voor de gl-roe-7 zie Henkes 1994, nr.45.15 (17A); Brongers en Wijnman 1968, 19-20 (type 1 met 2 rijen noppen: gedateerde schilderijen 1596-1624; type 5 en 6 met 3 rijen: 1623-1654); Kottman 1999, 1020 (16B). Voor de gl-roe-9 zie Henkes 1994, 189-192 en 195 (17a).
48	Voor de gl-bek-15 zie Henkes 1994, 137-139 (17A); Bitter 1995 cat.158; Kottman 1999, 949 (17A). Voor de gl-bek-19a zie Henkes 1994, 129-132 en 134-135 (16B-17A); Kottman 1999, 950 (16d); Bitter e.a. 1997 (beerput 1625/1640). Voor de gl-bek-32 zie Kottman 1993 (Susteren; 16-17A); Henkes 1994, 96-98 en 105 (16B); Bitter e.a. 1997 (beerput 1625/1640), Jacobs en Van Veen 1996 nr.173 (1623-18a). Voor de gl-bek-33 zie Henkes 1994, 129-133 (16B-17A)
49	Voor de gl-roe-2 zie Kottman 1999, 1019 (1700/1750); Henkes 1994, 254-257 (17B).
50	Voor de gl-bek-6 zie Kottman 1999, 941-946 (17d-18c); Bitter e.a. 1997 (18); Henkes 1994, 246-249 (1700-1800).
51	Voor de gl-kel-21 zie Henkes 1994, 308-309 (18B); Kottman 1999, 1004 (18b-18d). Voor de gl-kel-23 zie Kottman 1999, 1004-1005 (18B). Voor de gl-kel-38 zie Kottman 1999, 1008 (17d-18A); Henkes 1994, 262-268 (17d-18A).
52	Voor de gl-fle-21 zie Kottman 1999, 974 (1730/1770); Henkes 1994, 1287 (18a).
53	Het merkteken PS is weliswaar bekend in Gouda, maar dat is van later tijd (Pieter Stuurman 1675-1705/1715 en gekroonde PS 1737-1899 - Duco 1982, 83-84).
54	Duco 1982, nr. 92.
55	Zie Duco 1982.
56	Willemsen 2009.
57	Vergelijk voor het algemene beeld van beerputvondsten bij huizen van verschillende welstand in de eerste helft 17de eeuw: Bitter 2008.
58	Vergelijk Roedema 2004.

2.4 Conclusie: een toplocatie in de Langestraat

De opgraving heeft nieuw licht geworpen op de ontstaansgeschiedenis van het huizenblok tussen de Boterstraat en de Kraanbuurt (**afb. 176**).

De Boterstraat is het zuidwaartse verlengstuk van de Houttil en aan de noordkant van de Houttil waren al in de 13de eeuw grote bakstenen huizen en vermoedelijk ook andere bebouwing verzezen. De Houttil ligt opvallend hoog, hetgeen verband moet houden met de waterstaat in de 13de eeuw. Opvallend genoeg heeft men het vanaf begin 14de eeuw niet meer nodig gevonden om bouwlocaties in de binnenstad zo ver op te hogen als in de 13de eeuw. We vermoedden voorafgaand aan deze opgraving dan ook dat de hoge ligging van de Boterstraat zou duiden op een vroege ontstaansgeschiedenis. Bij opgravingen onder het Waagplein werd in 1997-2003 vastgesteld, dat het gebied tussen de Houttil en Mientgracht pas in de late 13de of begin 14de eeuw was ontwikkeld en bebouwd.¹ De vraag was, of dit ook zou gelden voor het gebied tussen de Boterstraat en Kraanbuurt.

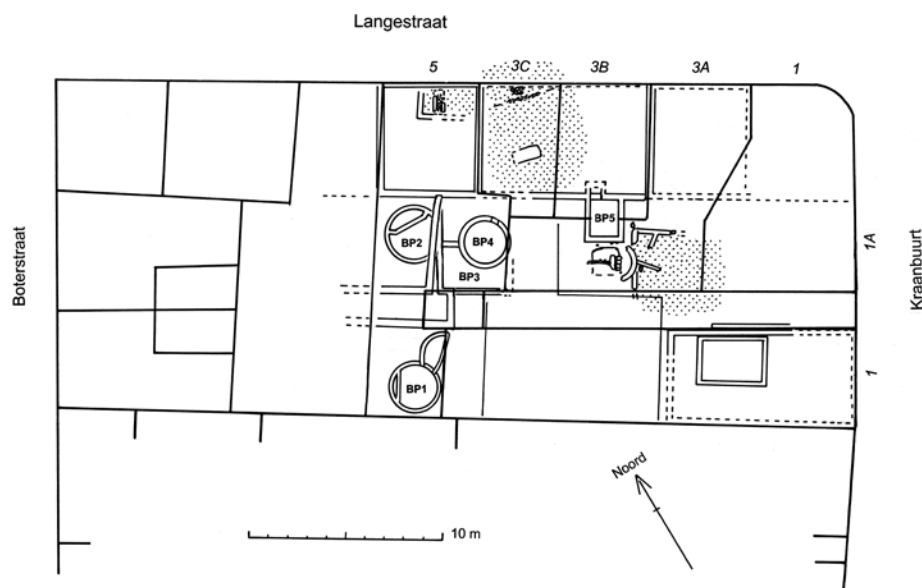
De eerste ophoging van het onderzoeksterrein bleek ergens in de eerste helft van de 14de eeuw te dateren. De vondsten bieden onvoldoende aanknopingspunten om te bepalen of de eerste aanleg gelijktijdig was met de ophoging onder het Waagplein, of wellicht ietsje later. Er is weliswaar geen brandlaag aangetroffen van de stadsbrand van 1328, zoals op het Waagplein, maar dat zegt nog niet alles. In 1328 kan er alleen bebouwing zijn geweest langs de Boterstraat en de brandlaag hoeft zich niet tot in ons onderzoeksterrein te heb

ben uitgespreid.

Merkwaardig genoeg zijn er aanwijzingen voor een afwijkende oriëntatie van de percelering in de vroegste bewoningsfase. Op de kadastrale minuut van 1820 is dat alleen nog te merken aan de zuidgevel van het hoekpand op de zuidoosthoek Boterstraat/Langestraat, maar enkele sporen hebben dezelfde oriëntatie. Het gaat om resten van de eerste bewoningsfase, in de eerste helft van de 14de eeuw (wellicht tweede kwart), namelijk de licht gebouwde huizen 1C en 1E. Ze bestonden uit houtbouw met kleivloeren, waarbij 1E was voorzien van een lichte bakstenen fundering met natuurstenen funderingsstenen voor de staanders. Ook enkele latere funderingen aan de westkant van de opgraving hadden deze oriëntatie.

Ten westen kwam naast huis 1C nog een bouwsel, 1B, waarin een oventje werd gevonden. Opvallend genoeg strekten beide pandjes zich uit tot een eind voorbij de voorgevel van Langestraat 3-5, alsof in eerste aanleg deze straat nog niet tot aan de Mientgracht was doorgetrokken.

Rond het midden van de 14de eeuw kwam hier verandering in, toen een diep onderkelderd huis werd gebouwd op de hoek met de Kraanbuurt. In deze fase heeft men het terrein tot aan de Kraanbuurt ingericht, met kavels haaks op het water. Hoewel de bouwput ook het pand Kraanbuurt 1 omvatte, konden hier maar beperkte waarnemingen gedaan worden. De oudste fase op deze locatie lijkt eveneens in het midden of derde kwart van de 14de eeuw

Afb.176 Overzichtsplattegrond met de belangrijkste 14de-eeuwse sporen

te liggen, met de bouw van een bakstenen huis van onbekende afmetingen. Daarbij is ook de steeg noordelijk langs dit pand ontstaan, die wellicht ooit helemaal doorliep tot aan de Boterstraat.

In het derde kwart van de 14de eeuw kwam er een bakstenen pand (2C) met de gevel parallel aan de Langestraat, circa 6 meter breed en zo'n 18 meter lang, precies tussen het hoekpand aan de Boterstraat en dat aan de Kraanbuurt. Het was in vier vertrekken opgedeeld, waarvan er één buiten het opgravingsterrein viel. Het oostelijke vertrek was onderkelderd, in beide andere ruimten zijn er resten van haardplaatsen.

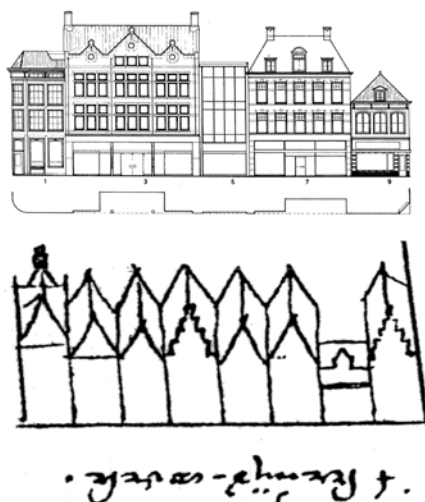
Er was een beerput aangebouwd aan dit pand, bij het meest oostelijke vertrek, maar in dezelfde periode kwam er op het terrein achter het westelijke vertrek ook een vierkante bakstenen beerput.

In de loop der eeuwen onderging dit pand een reeks verbouwingen, waarbij het in de 15de en/of 16de eeuw werd opgesplitst in meerdere panden. Er werden dan ook talrijke funderingen, baksteenvloeren en rode plavuizenvloeren, zeven kelders, een ovenconstructie, twee riolen en nog eens drie beerputten opgegraven. Op basis van kaartmateriaal, prenten en oude foto's zijn de gedaantewisselingen van de panden globaal te reconstrueren. Op het hoogtepunt van de Gouden Eeuw van Alkmaar, de decennia rond 1600, stonden er al panden met verdiepingen die bij verkoop elk duizenden guldens kostten.

Deze voorspoed taande in de loop van de 17de en 18de eeuw, met de algehele economische malaise van die periode. Bij de economische opbloei van de tweede helft 19de eeuw werden de meeste panden op ons onderzoeksterrein al vergroot of vervangen, om tenslotte in 1913 geheel plaats te maken voor het modehuis van Meyer (afb.177).

In de beerputten is een grote hoeveelheid huisraad gevonden van de bewoners van deze huizen. Het gaat vooral om huisafval dat incidenteel in een beerput is geworpen en vormt een erg willekeurige selectie uit het huisafval.²

Het 15de-eeuwse vondstmateriaal uit deze beerputten bevat de gebruikelijke variatie aan alledaags servies van rood aardewerk zoals voorraadpotten, pispotten, kookpotten, borden, kommen, papkommen en dergelijke en drinkservies van Duits steengoed uit Siegburg zoals kannen, kruiken en ander drinkgerei. Beerput 4 en 2 leverden ook wat glaswerk op, zoals maigeleins en ribbelbekers die in het al-

Afb.177 De voorgevels bij Langestraat 1-9 rond 1980 en rond 1670

gemeen alleen bij elite huizen worden opgegraven. In beerput 2 werden ook een tinnen pispot en bordje en de uitzonderlijke bronzen lavabo opgegraven. Een merkwaardige vondst was een rood aardewerken beker met spitse bodem, ook wel beschreven als een 'drink-uit' oftewel een beker die de gebruiker alleen ondersteboven en dus uit-gedronken op tafel kon zetten. We vermoeden echter dat deze voorwerpen dienden voor het bewaren van een bijzondere inhoud. Verder werd delen van een pijparden heiligenbeeldje gevonden en het hoofd van een aardewerken Mariabeeld.

Het vondstmateriaal uit de 16de tot 18de eeuw past bij bewoners van middelmatige welstand. Uit de 16de eeuw dateren een paar fraaie kannen van steengoed uit Keulen. Uit de decennia rond 1600 is er, tegenstrijdig genoeg, allerlei serviesgoed van tamelijk middelmatige kwaliteit. Speciale melding verdienen nog de diverse vondsten van miniatuurservies in de beerputten, meisjes-speelgoed dat ook wel werd aangeduid als 'poppengoed'.

In de beerput die vermoedelijk hoorde bij Langestraat 7A kwamen enkele raadselachtige zaken te voorschijn: een reeks 'krullen' van goud die zijn gevormd door het afsnijden van randjes van munten (dit 'snoeien' was natuurlijk vanouds onwettig) en plaatjes lood waarin van verschillende grote sleutels de baard was afgedrukt – ter voorbereiding van illegale activiteiten?

1 Bitter e.a. 2009.

2 Zie ook Bitter 2009a over de vorming van dit soort vondstcomplexen.

Bijlagen

met bijdragen van

Karin Beemster

Jan Klinkert

Cor Prins

Sjaak Waterlander

TABEL 20

07LAN stratigrafische matrix

ZW hoek			Langestr 5	Langestr 3C	Langestr 3B	Langestr 3A	L.3A/Kraanb.1A	Kraanb. 1	
			5A nwe kelder 5B bak in keld.		5C riool	5D waterkelder		5 beer in 4Hb	
4/5: 4A inhoud			4/5I waterput	4E ingang kelder L3B			4G: herbouw muur L3A/L1	4/5J oven L3A	4I herbouw met halsgevel
4A: BP1 stortkoker	4B (L7?) achterhuis	4C: kelder achterhs L5	4D kelder	3/4F haard	3/4H goot achter	4F: herbouw (kelder)			4H verbouwing a keld b plav.vl
3/4C beerput 1	3/4: 3A inhoud	3/4: 3B inhoud	3D plav.vl + haard	3/4E leemvloer	3/4G waterput			3I plavuizenvloer	
3/4D tuinmuur	3A beerput 2	3B beerput 4	3C baksteenvloer	2/3B haard	3F muur bij 3E			3H baksteenvloer	
2G huisresten	2/3A tuinmuur		2C haardplaats	2D plavuizenvloer	3E aanbouw (kelder)			3G achterhuis a fund b leemvl	2H huis a fund b leemvl
		2F beerput 3	2B: Huis L7A-L3B L7A, L5 en L3C vertrek; L3B kelder			2E beerput 5			
							2/3 beerlaag in 1F		
2A Ophogingen tot ca 0,65 m + NAP									
			1B huisresten a fund b oven c goot	1C huisresten			1D Huis L1+L3A kelder	1E huisresten 1F waterput 1G kleikuil	

Bijlage 1 Sporenlijst

Peter Bitter en Rob Roedema

De sporen zijn per periode alfabetisch aangeduid. Bij onduidelijke dateringen zijn de beide mogelijke perioden gebruikt. Van de sporen is een stratigrafisch schema opgesteld.

1A

Uiteenlopende ophogingspakketten zijn aangetroffen bij Langestraat 3C, Langestraat 5 en in het achterterrein achter Langestraat 3A/3B. De lagen bestonden voornamelijk uit humeuze klei maar ook zand, plaatselijk een partij turfgruis en soms sintels. Enige samenhang viel hier amper in te ontdekken – wel was er bij Langestraat 3C en achter Langestraat 3A/3B omstreeks NAP een laagje mest met stro erin aanwezig. Hierdoor zijn er drie sub-niveaus onderscheiden: 1A.a het eerste pakket (**V60, 61, 71, 78, 94**), 1A.b mestlaag rond NAP (**V11, 96**) en daarop het tweede pakket 1A.c tot ongeveer 0,4 m + NAP (**V41, 52, 56, 70, 95**).

1B

Huisresten gevonden aan de noordkant in Langestraat 5, bestaande uit de funderingen (1Ba) van de zuidwesthoek van een huis die deels onder de huidige straat voortzetten, voorzien van een eerste kleivloer op ongeveer 0,40 m + NAP. De ligging heeft geen enkele relatie met de latere percelering en de oriëntatie is ook licht gedraaid, zij het nog niet gelijk aan de afwijkende oriëntatie van diverse andere sporen. De oostkant van het muurwerk was verstoord door de kelder 4D, maar bij graafwerk in Langestraat 3C kon worden aangetoond dat het pandje niet meer dan 5 meter breed kan zijn geweest, vanwege de aanwezigheid van een ander gebouw met afwijkende oriëntatie (1C). De onderzijde van de fundering werd ingemeten rond +0.25 NAP. Er waren slechts twee steenlagen nog aanwezig. De bakstenen (**V82**) hadden een maatvoering van 29/30 x 13.5/14 x 7/8 cm. Het muurwerk was opgemetseld op een liggende eiken plank. Deze is bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek (**V86-2de**), helaas zonder resultaat.

In profiel L-L zijn de kleivloeren goed te zien. De vloeren bestaan uit kleilagen met veel puingruis en een toplaag bestaande uit een zwarte vette laag. De totale dikte was niet meer dan 10 cm. Direct eronder kwam een fragment rood aardewerk te voorschijn (**V99**).

Op de kleivloeren werd een deel van rechthoekig oventje gevonden (1Bb), 50 cm breed en gemaakt met vrijwel dezelfde bakstenen als het huisje (29x14.5x7 cm). In de oven bevonden zich zwarte en oranjegele aslagen met sintels welke zijn bemonsterd. In dit monster (**V84**) bevond zich een fragment grijs aardewerk.

Direct langs de zuidkant van de fundering liep een

houten goot (1Bc), die nog een meter westwaarts gevolgd kon worden. De goot is ook in het profiel M-M vastgelegd. Hij was gebouwd met houten planken die rechtop waren gezet op een bodem van plat neergelegde turfblokjes. De vulling bestond voornamelijk uit een grijs zand. Het kon niet worden bepaald of de goot ooit vanuit het gebouwtje westwaarts afwaterde, of dat het juist diende voor waterafvoer vanuit het westen.

1C

Resten van een huis, gevonden aan de noordkant in Langestraat 3C, met een afwijkende oriëntatie. Het gebouw strekte zich uit tot voorbij de voorgevel en onder de straat. Van de wanden werden geen sporen in de opgraving aangesneden, maar wel een pakket van dun gelaagde kleivloeren, samen ongeveer 15 cm dik, met daarin een bakstenen stookplaats en aan de noordkant een tweede stookplaats. De bakstenen haard was ten opzichte van de vloeren verdiept aangelegd, hetgeen in profiel J-J goed te zien is. Vanwege verzakingsgevaar van een tussenmuur tussen Langestraat 3C en 5 kon de stookplaats niet geheel worden vrijgelegd. Het aangetroffen deel was 120 cm lang en liep taps uit van 90 cm aan de westkant (in het profiel) naar 70 cm. De kleivloeren waren flink verzakt, onder ander door zetting van de bodem na het oprichten van latere bakstenen gebouwen. Toch was er aan de zuidkant een niet nader verklaarde sterke verzakking van een paar decimeter. De sporen werden verder zuidelijk verstoord door muur 2B en riool 5C – mogelijk is de verzakking ook gerelateerd aan de bouwput van beerput 2E?

De stookplaats was voornamelijk uit kloostermopfragmenten opgebouwd, met een ingegraven rood aardewerken aspot erin verwerkt en een rood aardewerken deksel ernaast (**V54**). De enkele hele baksteen (**V55**) die wel werd aangetroffen had een maatvoering van 28,5/29 x 13/14.5 x 7 cm. Opvallend was het zuidelijke hoekstuk waar met bakstenen een poertje was gecreëerd. Het is onduidelijk waar dit voor heeft gediend. De buitenste randen vormden een soort halfsteens muurtje langs de rand van de haardkuil. Aan de noordkant werd vlak naast de haard op 0.20 m + NAP een tweede aspot aangetroffen (**V53, g-pot**).

Aan de noordkant kwam in de kleivloeren een tweede haardplaats te voorschijn. In het profiel J-J is te zien dat ze wel gelijktijdig kunnen zijn geweest. De top werd aangetroffen op +0.45 NAP. Deze haard werd gemarkeerd door een rij kiezelstenen van 5-8 cm groot, te vervolgen over ongeveer 1,2 meter, met op de vloer aan de noordzijde een pakket grijs zand met zwarte asresten. Tussen de as werden potscherven gevonden en fragmenten van plavuizen waaronder een met aspot-opening (**V57**; de plavuizen kunnen ook van een verstoorde stookplaats in de kleivloer zijn geweest). Het is onduidelijk of die kiezels een restant van een tussenmuur zijn met stookplaats er tegenaan of wellicht alleen de rand van een tweede verdiepte haardkuil. De oriëntatie is gelijk aan de andere haard.

In een zwarte dunne laag onder de kleivloeren (mogelijk van een geruimde vloer?) werd nog wat aardewerk en puin gevonden (**V59**).

1D

Eén-steens keldermuur van primair gebruikte bakstenen van 30 x 14,5 x 7 cm, behorend bij pand Langestraat 3A. De muur kon worden gevolgd tot onder de huidige gevel en het lijkt erop dat de vroegere noordgevel zich iets meer onder de huidige straat heeft bevonden. Aan de kopse eind aan de zuidzijde werd de hoek gevonden, die van daaruit oostelijk moet zijn gegaan. De zuidelijke keldermuur is echter in later tijd geheel vervangen (spoor 4F). De keldermuur kon niet aan de binnenzijde worden bekeken, vanwege de aanwezigheid van een latere binnenbekleding (vermoedelijk uit 1913) die is gehandhaafd. Daardoor is ook de originele diepte niet precies bekend. Wel is er aan de westkant een deel ontgraven – in later tijd was de keldermuur gedeeld met het buurpand door de aanleg van een kelder aan de westkant er tegenaan (gebouw spoor 2C). Deze kelder (in Langestraat 3B) kon slechts heel beperkt worden opgegraven vanwege de aanwezigheid van een pilaar van de winkel. Keldermuur 1D was aan de binnenzijde (Langestraat 3A) ooit wit gepleisterd.

1E

Resten van een gebouw waarvan de wanden een zeer lichte, met klei gemetselde baksteenfundering hadden, voor een houten opbouw. De resten waren in de kleiophoging ingegraven – er is geen vloerrest bij gevonden (bij de afbraak heeft men destijds kennelijk het terrein geëgaliseerd). De hoeken van de westgevel waren elk voorzien van een grote natuursteen. Een derde steen was verwerkt in de fundering aan de noordzijde. Vermoedelijk dienden deze stenen als funderingspoeren voor een houtskelet.

De bakstenen bestonden voornamelijk uit brokstukken van moppen, her en der zaten er hele bakstenen tussen van 28 x 14 x 7 cm. De noordelijke fundering was iets dieper dan de andere, met de onderkant op 0,27 m – NAP, de andere waren ongeveer 15 cm minder diep. De top van deze huisrestanten bevond zich op 0,04 tot 0,11 m + NAP.

Vlak naast de fundering van 1E werd een fragment echt steengoed Siegburg (V68) aangetroffen welke dateert uit het midden van de 14de eeuw.

1F

Houten waterput, met waarschijnlijk een ronde bakstenen bovenbouw. Deze bovenbouw, waarvan alleen de onderste steenlagen van de helft is terug gevonden, lijkt gemaakt in samenhang met het huis 1E en bevindt zich deels onder de westgevel ervan. Hij is ook van dezelfde baksteen gemaakt. De constructie was deels verstoord door de latere kelder 3E. De waterput was gemaakt met plankenwanden, versterkt met ingeslagen paaltjes en een breedte van ongeveer 1,4 m. Door de latere verstoring en technische problemen met de diepte ervan tijdens het opgraven, is de bouwwijze niet geheel duidelijk geworden. Hij was vermoedelijk rond en ging behoorlijk diep, de bodem werd in schoon grijs zand bereikt op 1,41 m –NAP (dus zo'n 2,7 meter onder de straat).

In later tijd was de waterput secundair gebruikt als

beerputje - er kwam een partij huisafval (V85) uit de tweede helft 14de en eerste helft 15de eeuw uit (periodes 2 en 3). Opmerkelijk was de aanwezigheid van een liggende plank op 0,31 m – NAP tegen de noordkant van de waterput, waarop in de beer enkele op de plank gedeponeerde gave pispotten werden gevonden. De pispotten lagen deels op hun kant.

Onderuit de beerlaag kwam nog wat scherfmetaal (V89).

1G

Diepe kuil, gevuld met zuivere grijze klei, precies binnen de wanden van huis 1E. Uit de klei werden 26 scherven grijs aardewerk verzameld van één grote pot, een g-kan-3 uit de eerste helft van de 14de eeuw (V73). Uit de bovenlaag kwam nog een grijze rand van een pot (V72).

2A

Over de huisresten 1C en 1E werd een duidelijke ophoging waargenomen, bij 1B waren er teveel verstoringen om de stratigrafische relatie helder te krijgen. Deze ophoging bestond uit lagen bruine klei met puingruis en geelbruin zand, waarop op ongeveer 0,6 of 0,7 m + NAP de eerste vloeren werden gevonden van latere bebouwing.

Uit deze lagen komen diverse vondsten (V4, 8, 10, 31, 32, 37, 38, 51, 66, 74, 81, 83, 88, 98).

2B, 2C, 2D

Funderingen van een bakstenen huis, aangetroffen bij Langestraat 3B, 3C en 5, van een pand dat in de lengterichting langs de straat stond. Zowel de voor- en achtergevel aan de Langestraat als de achtergevel aan de zuidkant werd gevonden, zij het met enkele latere verstoringen erin. Aan de zuidkant werd in een klein kijkgaatje op de westelijke rooilijn geconstateerd, dat de achtergevel zich ooit voortzette ter plekke van Langestraat 7 (A). Het pand was uitwendig 6 meter breed en meer dan 14 meter lang.

Hij was gebouwd met rode baksteen van 23,5/24 x 11,5/12 x 5 cm. Opvallend genoeg leken de onderste lagen met zand gemetseld!

Bij Langestraat 5 waren de funderingen nog het best bewaard. Het gebouw had een fundering die onderin 50 cm breed was, op staal gebouwd met de onderzijde op 0,15 m + NAP met de onderste steenlaag vertand. Op 0,55 m + NAP versmalde de muur een decimeter, met een vertanding aan de binnenzijde, ter hoogte van het eerste vloerniveau.

Aan de oostkant was het huis tegen de keldermuur 1D aan gezet. Het pand Langestraat 3B deelde nog tot 1913 deze muur met Langestraat 3A! Bij Langestraat 3B was een diepe kelder gebouwd, die deze keldermuur ook deelde. De andere wand van de kelder, tussen 3B en 3C, was nog aanwezig.

Bij Langestraat 3C was slechts een klein deel nog aanwezig van de zuidgevel, waartegen een (latere?) haardplaats werd gevonden (2/3B). Er werd een eerste plavuizenvloer 2D aangetroffen met de bovenzijde op 0,54 m + NAP (op de ophoging 2A - zie profiel J-J), die waarschijnlijk nog bij de eerste bouw hoorde. Voor een groot deel waren in de 5 cm dikke kalkmortellaag alleen de afdrucken te zien van de

plavuizen. In het profiel J-J werd nog een versleten plavuiz in het nivo gevonden van 15.5 x 15.5 x 3.1 cm (**V58**). Onder de vloer werd een steel van een bakpan (**V51**) aangetroffen uit de late 14de of eerste helft van de 15^e eeuw.

Bij Langestraat 5 werden de originele, met de voor- en achtergevels in verband gemetselde tussenmuren met Langestraat 3C en Langestraat 7 opgegraven, met tegen de tussenmuur met Langestraat 7 nog resten van een haardplaats (2C). Hij hoorde bij een pakket kleivloeren waarvan resten in het hele vertrek werden teruggevonden. Van de haard werd de aanzet van de noordelijke wang gevonden. aan de linkerkant werd een aspot gevonden - als deze aspot net binnen de linkerwang zat, was de schouw circa 2,5 meter breed. Opvallend was dat er een holte in de scheidsmuur was uitgehakt om te pot te plaatsen.

2E

Rechthoekige beerput, in verband gemetseld met huis 2B aan de zuidkant van de kelder bij Langestraat 3B en van dezelfde baksteen gemaakt (in de opgraving beerput 5). Geheel onderin bleek er vanuit de kelder een stortkoker in de beerput uit te komen, mogelijk van een gemak op een verdieping van het pand. Het afval dat in de beerlaag was verspreid, moet echter erin gestort zijn via een tweede gemak bovenop de beerput. De bovenbouw van de beerput was verstoord door de kelder 3E. Aan de zuidoostkant liep de zijmuur van de beerput door naar het zuiden - de reden hiervan is niet opgehelderd, wellicht een fundering voor een erfscheiding? De bodem van de put werd bereikt op 0.75 m - NAP.

Uit de beer- en afvallaag in de put kwam een vrij grote hoeveelheid vondstmateriaal (**V87**, **V86**) te voorschijn van rood en grijs aardewerk, s1 en s2 steengoed hout, leer, etc. van globaal 1350 tot 1450.

2F

Rechthoekige beerput, aangetroffen achter Langestraat 5 (in de opgraving: beerput 3). Het betreft een rechthoekig gemetselde beerput met een breedte uitwendig van 2.40 meter. De lengte kon niet worden vastgesteld doordat de oostkant was verstoord door een latere beerput en een heipaal. De beerput werd pas aangetroffen op een diepte van ongeveer +0.10 NAP (zie ook coupe E-E.). Hij was niet alleen doorgraven door beerput 3B, maar ook overbouwd door kelder 4C. Hieraan vooraf gaand was de put met zwarte/grijze grond gedempt waaruit wat 14de-eeuwse scherven kwamen, opspit (**V20**). Een tuinmuur (2/3A) werd over de deels gesloopte beerput heen gebouwd en deze vormde ten dele nog eeuwenlang een perceelgrens met een steeg aan de zuidzijde.

De beerput is opgebouwd met bakstenen (**V19**) van 24.5 x 12.5 x 5.5 cm, maar was gefundeerd op een onderlaag van (hergebruikte) moppen van 26/27 x 12.5 x 6 cm. De stortkoker in de noordwesthoek bestond uit een hangkoker met een binnenmaat van 60 x 60 cm. De beerput was dichtgegooid met een enorme hoeveelheid puin. In dat puin bevond zich vondstmateriaal zoals o.a. een gave grape daterend

uit de periode 1350-1400. De gebruikslagen met beer en afval leverden diverse gebruiksvorwerpen (**V21**, **V24**) op uit de periode 1350-1450. Het betreft s1 en s2 steengoed, rood en grijs aardewerk, hout en leer. De gebruikslaag werd bemonsterd (**V22**, **V23 uit een pispot**).

2G

Huisresten in de zuidwesthoek van de opgraving, bestaande uit een fundering met een daarop aansluitende kleivloer met stookplaats.

De top van de fundering werd ingemeten al op 1.06 m + NAP, de onderkant op 0.70 m + NAP. Het geheel was kalk gemetseld van bakstenen (**V9**) van 22.5 x 11.5 x 5.5 cm.

De muur loopt parallel langs fundering 2/3A - uit de grond ertussen kwam wat vondstmateriaal (**V15**). De kleivloer lag op 0.90 m + NAP en had een ronde haardkuil met bruine as erin. In de kleivloer lagen de restanten van een grijze aspot samen met wat rood aardewerk en Siegburg steengoed (**V13**).

2H

Resten van een huis gelegen aan de Kraanbuurt 1. De fundering (2Ha) was van baksteen van 23 x 11/11.5 x 5.5 cm (**V1**). De onderzijde werd ingemeten op 0.20 m - NAP. Opvallend was het ontbreken van een vertanding in de fundering. De fundering kon vanaf de voorgevel van de Kraanbuurt worden gevolgd tot 8.70 meter waarna enkel nog een uitbraakspoor aanwezig was. Op een afstand van 9.50 meter vanaf de voorgevel bevond zich de vroegere achtergevel. Deze achtergevel was blijkbaar verstoord door de aanleg van een grote kelder in het begin van de 20ste eeuw. In lagen die tegen de fundering aan liepen werd vondstmateriaal (**V5**, **7**) aangetroffen van rood aardewerk (o.a. r-gra-88) uit de tweede helft 14de of vroege 15de eeuw. Er werd een kleivloer gevonden tegen de zuidgevel op 0.38 m + NAP (coupe A-A).

2/3A

Funderingen van een muur achter Langestraat 5, van bakstenen van 25.5 x 12 x 6.5 cm (**V17**). De top van de fundering werd ingemeten rond 0.6 tot 0.8 m + NAP, de onderzijde op 0.3 m + NAP. De muur loopt vanaf huis 2A zuidwaarts en maakt een vreemde knik ter hoogte van de steeg naar Kraanbuurt 1, om vervolgens af te buigen naar het westen. Door de ligging onder betonbalken kon de aansluiting met het huis 2B niet goed bekeken worden. Een bakstenen straatje op 0.73 m + NAP behoorde bij 2/3A.

2/3B

Sporen van een haard in Langestraat 3C, met ingegraven aspot. Ter plekke was de muur duidelijk beroet. Het geheel was danig verstoord door latere bouwactiviteiten. Op een plavuiz stonden nog de resten van een grote grijs aardewerken aspot (**V46**) van het type g-pot-5.

3A

Ronde beerput met een diameter van 3 meter, gevonden achter Langestraat 5 (in de opgraving: beerput 2), steens gebouwd van bakstenen van 23 x 11 x 6 cm (**V30**). Ook de primaire stortkoker bestond

uit deze bakstenen. Deze stortkoker bevond zich aan de noordwestkant van de put. De stortkoker steunde op twee in verband met de putwand gemetselde overkragingen, waarop een rechte steens dikke fundering was gemetseld. Gezien de stevige constructie zal het gemak er bovenop hebben gestaan.

Naderhand was er tweede koker gemaakt in de noordoostkant, een hang/glijkoker op de aanzet van de koepel, gemaakt van bakstenen van 21.5 x 10 x 5 cm (V29) en bekleed met rode plavuizen.

Opvallend was dat de gehele koepel nog intact aanwezig was (top op 0,76 m +NAP). De bodem werd ingemeten op 1,1 m -NAP. Op de bodem lagen diverse planken op elkaar die vermoedelijk hebben uit te staan met de bouw van de put. De conditie van het hout was dusdanig slecht dat het niet is geborgen. De top van de koepel was na de demping weer dichtgemaakt om eventuele verzakkingen te voorkomen. Bovenop de koepel werd divers vondstmateriaal aangetroffen zoals tegels, rood aardewerk, porselein en een kam uit het midden van de 17de eeuw (V25).

In de bovenlaag onder de koepel bevonden zich grote stukken fundering afkomstig van waarschijnlijk een fundering die zich nog deels bovenop de beerput bevond. Daarnaast werd er in deze dempingslaag vondstmateriaal aangetroffen van divers rood aardewerk, s2 steengoed uit het Westerwald en wat pijpjes uit de periode 1625-1650 (V26).

Vanaf 0,7 m + NAP bevond zich een dik pakket beer, met daarin vondstmateriaal met rood en wit aardewerk, steengoed, metaal, glas etc. uit circa 1425 tot ca. 1575/1625 (V27). Van het beer is er een monster (V28) genomen. De onderzijde van de beerlaag, op het grijze zand van de natuurlijke ondergrond, werd ingemeten op ongeveer 2,0 m - NAP. Op de bodem lagen diverse planken en balken waarvan er één is bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek (V27), met als uitkomst een datering ná 1418.

Bij het puzzelen bleek dat een paar van de vele honderden scherven pasten aan vondsten uit de naastgelegen beerput 3B (V93). Omdat de berging en ook de vondstverwerking in de werkplaats volledig gescheiden zijn uitgevoerd op andere werkdagen, kan een vermenging van de vondsten in de werkplaats naderhand worden uitgesloten.

3B

Ronde beerput met een diameter van 2,8 meter, gevonden achter Langestraat 5 en 3C (in de opgraving: beerput 4) en steens gebouwd van bakstenen van 22.5 x 10.5 x 5.5 cm. Hij ging dwars door beerput 2F heen. De bovenkant van de halfsteens uitgevoerde koepel was nog zo goed als intact en werd ingemeten vlak onder de onderkant van de recente betonfunderingen op 0.92 m + NAP. De onderzijde van de beerput werd bereikt op 0,7 m -NAP, in een natuurlijke klei en zandlaag.

De stortkoker was uitgevoerd als glij/hangkoker aan de noordoostzijde. De beerput was gedicht met zand vermengd met een zeer grote hoeveelheid puin. In deze toplaag werden vondsten gedaan zoals tegels, pijpjes en rood aardewerk uit het derde kwart van de 18de eeuw (V92). De beerlaag was vermengd met veel huishoudelijk afval uit de periode

circa 1425 tot 1625 (V93). De gebruikslagen zijn bemonsterd (V100, 101). Al tijdens de opgraving viel het op dat er een sprong in de tijd werd gemaakt van een bovenste laag uit de late 16de en vroege 17de eeuw terug naar ongeveer 1500. Blijkbaar heeft men in de late 16de eeuw de put gedeeltelijk opgeschoond en opnieuw gebruikt.

Tijdens het puzzelen van het vondstcomplex bleken er scherven te zijn die pasten op het vondstmateriaal uit de naast gelegen beerput (3A) – zie ook hierboven.

3C

Baksteenvloer in Langestraat 5, waarvan delen zijn gevonden tegen de scheidingsmuur met Langestraat 3C. De bovenzijde bevond zich op 0.60 m + NAP. In het profiel L-L is goed te zien dat de vloer aansloot op de vertanding van funderingen 2B.

3D

Plavuizenvloer met vernieuwde haard tegen de westmuur van Langestraat 5. De vloer werd aangetroffen op een diepte van ongeveer +1.10/+1.20 NAP. Feitelijk was enkel in deze hoek en in coupe F-F dit vloerrestant waargenomen en vastgelegd. De plavuizen waren te slecht om een maatvoering te kunnen vaststellen. In coupe G-G is overigens te zien dat de vloer net uitsteekt boven de tweede trap van de achtergevel 2B die zich op een diepte bevond van ongeveer +0.95 NAP. Opvallend was wel het rommelige karakter van dit metselwerk boven dit punt. Mogelijk heeft er een grote verbouwing plaatsgevonden waarbij de nieuwe haard en vloer werden aangelegd!

Van de haard werd aan de noordkant een deel van een rood aardewerken aspot gevonden (V33) en aan de zuidkant een soort aspot van kalkmortel (V35). Hij werd aangetroffen op een diepte van +0.95 NAP en moet bij de plavuizenvloer horen.

3E

Kelder op de locatie van beerput 2E. Opvallend is dat de kelder voor een deel de muren volgt van beerput 2E. De bovenste resten werden gevonden tussen de 0.79 en 1.23 m + NAP. De onderzijde, tevens de bovenste resten van beerput 2E, werd ingemeten op 0.12 m - NAP. Het muurwerk bestond uit secundair gebruikte bakstenen met een zeer wisselende maatvoering. Op een diepte van 0.19 m + NAP werd de plavuizenvloer aangetroffen die opviel door zijn verweerd karakter en de dikke laag roet die erop lag. De wanden van de kelder waren oorspronkelijk geheel gepleisterd. De westzijde van de kelder had flink last gehad van verzakkingen en/of vocht en om als oplossing was er tot halve hoogte een halfsteens muurtje tegenaan gemetseld, waarna men de gehele westzijde betegelde met geglaazuurde plavuizen van 15 x 15 x 2.5 cm. Toch bleek dit niet afdoende want daarna werd de hele kelder opnieuw bekleed met plavuizen van 21.5 x 21.5 x 2.5 cm. Tenslotte werd er nog eens een steens dikke muur rondom ingebouwd en wederom betegeld met plavuizen van 21.5 x 21.5 x 2.5 cm.

3F

Funderingen van een aanbouwje achter de aan-

bouw 3E, van bakstenen van 24.5 x 12 x 5 cm. De top werd ingemeten op 0.43 m + NAP.

3G, 3H, 3I

Resten van een achterhuis bij Kraanbuurt 1 óf bij Langestraat 3A. Er is slechts een klein deel gevonden van de eigen fundering aan de zuidzijde (3Ga), voor de rest stond het rondom aangebouwd tegen de bestaande panden (1D, 2H, 3E). Er was in eerste instantie een kleivloer (3Gb) op ongeveer 0.4 m + NAP (zie ook profiel K-K), waar een paar potscheren in werden gevonden (V75, 76, 77).

Deze werd later vervangen door een baksteenvloer (3H), op ongeveer 0.65 m + NAP. De vloer was gelegd in een laag grijs zand met stenen van 23 x 11.5 x 5 cm. Het zuidelijke deel was gelegd in oost-west richting, het noordelijke deel in noord-zuid, met een diagonale aansluiting dwars door het vertrek. De vloer sloot aan op de oostelijke muur van kelder 3E.

Met slechts een dun laagje zand ertussen, was vervolgens over 3H een nieuwe plavuizenvloer gelegd (3I), met het loopvlak op ongeveer 0.70 m + NAP. De vloer was vervaardigd met rode plavuizen met de maten 25 x 25 x 3 cm.

Alle hier aangetroffen vloeren waren door de slechte ondergrond op diverse locaties sterk verzakt.

3/4C

Een ronde beerput met een diameter van ongeveer 2,8 meter werd gevonden in het meest zuidwestelijke deel van het opgravingsterrein (in de opgraving: beerput 1), deels onder de steeg van 1913. De koepel was voor een groot deel nog aanwezig, met de bovenzijde op c. 1,5 m + NAP. Het geheel is vervaardigd met een baksteen van 23,5 x 10,5 x 5,5 cm en met kalkmortel gemetseld. Het betrof een zeer diepe beerput waarvan de bodem niet kon worden bereikt. Op een diepte van 3.50 meter onder het maaiveld bleek de beerlaag nog zeker 1 meter dieper te gaan. De stortkoker bevond zich aan de westzijde van de beerput en was vervaardigd met behulp van een houten balk die aan weerszijden in de putwand was gestoken waarna een halve-maantvormige stortkoker werd gemetseld. Er was maar weinig vondstmateriaal in de beerput aanwezig. Naast wat weggedreven gave gebruiksvoorwerpen (V16) die samen hingen met een latere stortkoker (4A) werden er een paar scherven Siegburg steengoed aangetroffen. De ligging van de stortkoker aan de westkant van de beerput impliceert dat de put kan hebben toebehoord aan Kraanbuurt 1.

3/4D

Fundering van een tuinmuur tussen de Kraanbuurt en de Boterstraat, van bakstenen van 23 x 12 x ? cm. De fundering was flink verstoord door 20ste-eeuwse bouwactiviteiten.

3/4E

Kleivloer in Langestraat 3C, op 0.75 m + NAP als opvolger van vloer 2D. Hij is aangelegd nadat de nodige verzakkingen waren geëgaliseerd. In profiel J-J is de kleilaag goed te zien. Verder werd bijna centraal in de ruimte op deze diepte een aspot (V45) aangetroffen die nog in situ aanwezig was. Het betreft de

bodem van een secundair gebruikte grape.

3/4F

Haardpot vlak naast 2/3B in Langestraat 3C. Het betreft een gaaf exemplaar van een aspot compleet met deksel (V47) welke in de zuidoosthoek van de ruimte was geplaatst. De top van de haardpot werd ingemeten op een diepte van 0.82 m + NAP. We kunnen verwachten dat iets hoger de bijbehorende vloer heeft gezeten.

3/4G

Waterput van halve baksteentjes en met een diameter van 70 cm, dwars door de westelijke muur van beerput 2E heen gebouwd en deels onder kelder 3E. De houten ton begon op een diepte van 0.55 m – NAP en is vanwege de nabijheid van muurwerk niet verder opgegraven.

3/4H

Goot of riooltje waarvan slechts restanten zijn gevonden op een diepte van ongeveer 0.89 m + NAP achter aanbouw 3E, met een schuine oriëntatie richting Kraanbuurt. Wellicht gaat het om een voorganger van riool 5C. Hij is gebouwd met bakstenen van 18/19 x 8.5/9 x 4 cm en vertoont beeraanslag. Een naastgelegen L-vormig stuk fundering is mogelijk afkomstig van een contemporair secreteet. Van dit stuk fundering werd de top ingemeten op 0.88 m + NAP en de onderzijde op 0.58 m + NAP.

4A

Stortkoker aan de noordkant van beerput 3/4C, gebouwd met bakstenen van 21 x 10,5 x 4,5 cm. Het was een flinke koker van 1,5 m lang en maar liefst 1,6 m diep, met een gebogen westwand en een rechte oostwand die parallel liep met een tuinmuur die wellicht op dat moment ook was gemaakt. Hij lijkt bijna op een apart beerputje, maar was verbonden met beerput 3/4C door een doorbraak in de putwand. Hij had geen bodem en reikte tot in een klei/zandlaag op 0.68 m – NAP. Hij moet op primitieve manier zijn gemaakt, door een kuil van binnenuit met muurwerk te bekleden: onderin was de breedte nog maar 40 cm.

Beerput 3/4C en stortkoker 4A waren gedempt met grond vermengd met zeer veel witte tegeltjes en vensterglas, iets wat bij diverse complexen werd waargenomen! Op een diepte van 0.53 m + NAP begon de beer vermengd met afval, met gebruiksgoed uit de periode 1550/1575 tot de late 18de eeuw (V16).

4B

Fundering van een achterhuis, met een paar veranderingen, van bakstenen van 21.5 x 11.5 x 5.5 cm. De top werd aangetroffen op 1.10 tot 1.20 m + NAP, de onderkant op 0.67 m + NAP. Hij is bovenop de koepel gebouwd van beerput 3A en deels ook op het straatje van 2/3A. In het achterhuis werden delen gevonden van een vloer van plavuizen van 16 x 16 x 3 cm, op 0.90 m + NAP, deels over de koepel van beerput 3A. Gezien de sluitdatum van beerput 3A lijkt het achterhuis in de periode rond 1650-1675 te zijn gebouwd.

4C

Kelder. De kelder is deels op beerput 3B gebouwd maar de oostzijde van de kelder was met de koepel mee om de beerput heen gemetseld. Tegen de achtergevel van het oorspronkelijke hoofdgebouw (2B) waren de muren ingeboet. De wanden hadden vele lagen pleisterwerk. De vloer op 0.47 m + NAP bestond uit bruin geglazuurde plavuizen met de maten 15 x 15 cm, gemetseld op een baksteenvloer. De vulling waarmee de kelder was gedicht bestond uit zand en veel puin met daarin vondstmateriaal (V91) van tegelfragmenten van bloempot tegels uit het midden van de 17de eeuw. Het trapgat zal zich in het noord oostelijke deel van de kelder hebben bevonden.

4D

Kelder (fragment) gelegen binnen de muren van Langestraat 5. De kelder was in de beginfase waarschijnlijk 3 x 2.80 meter. De kelder kent diverse faseringen. De hier beschreven eerste fase bestaat uit muurwerk van een rood baksteentje van 19 x 9 x 4 cm, waarvan de bovenzijde werd ingemeten op een diepte van 0.85 m + NAP en de onderzijde op 0.10 m - NAP. Enkel de westelijke muur van de kelder en een inboeting in de oostelijke fundering werden aangetroffen. Voor een deel was de oorspronkelijke plavuizenvloer van geglazuurde plavuisjes van 12 x 12 x 2 cm nog aanwezig, op 0.32 m + NAP. Aan de straatzijde bestond een deel van de vloer uit natuurstenen plavuizen.

Uit de insteek van de kelder kwam het randfragment van een majolica bord tevoorschijn uit circa 1625-1675 (V42).

4E

Een latere uitgebouwd trapgat aan de westzijde van de kelder onder Langestraat 3B, gebouwd met bakstenen van 18.5 x 8 x 4.5 cm. Aan de zuidzijde bevond zich een schuine muur waar de trap heeft gestaan. Er waren zowel resten van houten treden ingemetseld als gemetselde treden. De onderlinge volgorde is niet duidelijk geworden. Aan de buitenzijde in de insteek werden een bijna gaaf Weser kannetje, divers rood aardewerk en tegels aangetroffen (V49). In de demping van het trapgat zaten diverse tegels en fragmenten daarvan uit circa 1625 tot 1675 (V48).

4F

Keldermuur aangetroffen aan de zuidzijde van de kelder 1D, door aan de buitenzijde van de oude kelder een nieuwe te bouwen waarna na voltooiing de oude muur kon worden weggebroken. De gebruikte geel/oranje bakstenen met een maatvoering van 19.5 x 9 x 4.5 cm passen bij een 17de of 18de eeuwse datering.

4G

Muurwerk op de perceelscheiding van Langestraat 3A en 1, van gemêleerde dooraderde gele/oranje baksteen van 20,5 x 10,5 x 4,5 cm.

4H

Bouw van een diepe kelder (4Ha) in het pand Kraanbuurt 1, zo'n 3,6 bij 2,4 m groot, van gele baksteen

van 19 x 9.5 x 4.5 cm (V2). De kelder bevond zich onder de noordkant van het pand en was ooit overdekt met een tongewelf. De keldervloer, een dikke laag bakstenen op houten vlonder, had gemetselde rode plavuizen van 23 x 23 cm met oranje loodglazuur. De bovenzijde van de plavuizenvloer werd ingemeten op 0.30 m - NAP. Op het keldergewelf was een tegel gemetseld (V6): een polychrome druiventros tegel uit de vroege 17de eeuw. De kelder kende meerdere verbouwingen. Aan de noordzijde was tot op een hoogte van 0.35 m + NAP een massief blok gemetseld langs de gehele wand om spullen droog te houden bij hoge waterstanden. Dat dit later moet zijn gebouwd blijkt uit een pleisterlaag tussen het blok en eigenlijke kelderwand. Ook aan de andere zijden van de kelder zijn er in later tijd nog muren voorgezet. Van het trapgat aan de zuidzijde was een gemetselde trede te zien. Door 20ste-eeuwse ingrepen was de zuidzijde van de kelder flink verstoord. De kelder was dichtgegooid met de gebruikslagen (V3) van een beerput. Het vondstmateriaal leert ons dat deze beerput een looptijd moet hebben gehad vanaf ongeveer 1575 tot het eind van de 18de eeuw. Op het gewelf van de kelder werd een gemetselde poer gevonden van dezelfde baksteen, waarschijnlijk voor een opkamer bovenop de kelder.

Zowel aan de oostkant als aan de westkant van de kelder is een vloer gevonden van rode plavuizen van 24 x 24 x 4 cm (4Hb). Aan de oostkant lag de vloer op 0.71 m + NAP en aan de westkant op 0.58 m + NAP. De vloer sloot aan op de zijmuren en op de kelder.

In het achterste deel van het huis werd nog de onderhelft van een aspot in situ aangetroffen (V508).¹ Hij is vervaardigd van grijs aardewerk en uitgevoerd met lobvoeten. In de vulling van bruine as werd tevens een ijzeren roostertje aangetroffen.

4I

Nieuwbouw van het huis Kraanbuurt 1, waarvan alleen de noordelijke zijmuur nog is aangetroffen. Deze was opgebouwd met een mix van hergebruikte bakstenen waarvan de top werd ingemeten op een diepte van 1.09 m + NAP vlak onder de betonvloer die aan de voorzijde nog in het pand aanwezig was.

Op foto's uit het eind van de 19de en begin van de 20ste eeuw is te zien dat er op deze locatie een huis staat met een halsgevel uit ongeveer 1670-1680². Vermoedelijk betreft het deze bouwphase. De zuidelijke zijmuur moet overigens worden gezocht in de huidige steeg. Bij de bouw van het tegenwoordige pand in 1913 werd de steeg die zich altijd aan de noordzijde bevond namelijk verplaatst naar de zuidzijde.

4/5I

In Langestraat 5 bevond zich tegen de noordkant van kelder 4D een waterput, gebouwd met bakstenen van 22 x 10/11 x 4.5 cm en met kalkmortel gemetseld. Hij was D-vormig tegen de kelderfundering gemetseld en het is onduidelijk of hij al bij de bouw was voorzien of later toegevoegd. De

insteek van de waterput was buiten de kelder nog goed waarneembaar. Hier werd een onbekend metalen voorwerp (**V36**) in aangetroffen. De vulling waarmee de put was gedicht bestond uit puin en vondstmateriaal van witte tegeltjes en glasfragmenten van een samenstelling die overeenkomst met het puin waarmee beerput 3/4C en 4D zijn gedempt (**V43**). De tegeltjes zijn van een type van rond 1775-1800.

4/5J

Een oventje, dat werd bediend vanuit de kelder van Langestraat 3A, van rode bakstenen van 16/17 x 8 x 4 cm (**V65**). De koppen van de bakstenen waren aan de binnenzijde gesinterd. De vloer bestond uit zeer verweerde grijze plavuizen van 15.5 x 15.5 x 3.5 cm (**V79**). De plavuizen toonde flinke brandsporen en er lag nog een dikke laag bruine as. De top van de koepel werd ingemeten op 0.73 m + NAP. De koepel was verstoord door de bouw van de nog steeds bestaande fundering welke Langestraat 3 scheidt van het hoekpand Langestraat 1.

5A

Herbouw van kelder 4D. De westelijke muur werd ongeveer 30 cm teruggezet en de vloer ruim 30 cm verlaagd. De holle ruimte tussen de oude en nieuwe wand was gevuld met fragmenten van witte wandtegels (**V43**). De vloer was met harde bakstenen gemetseld van 18 x 9 x 4 cm en tijdens de sloop bleek hij wel 30 cm dik (onderkant op 0.05 m + NAP). De waterput 4/5I werd met een natuurstenen plaat afgedekt waarna de muur weer werd aangeheeld. De wanden waren gepleisterd. Aan de oostkant werd de trap geplaatst welke opviel door zijn zeer ruim bemeten treden. De onderste trede (0.52 m + NAP) was 60 x 80 cm en de bovenste trede (0.78 m + NAP), in een uitbouw aan de noordkant, 80 x 75 cm. De traptreden waren bekleed met gemetselde groen en geel geglazuurde plavuizen van 16.5 x 16.5 x 3 cm dambord motief. De kelder was tot 2007 nog in gebruik en uitgerust met verwarmingselementen.

5B

Waterbak van 1.80 x 0.90 m in kelder 5A, die waarschijnlijk werd gebruikt in combinatie met de waterput 4/5I. De top van het muurwerk werd ingemeten op een diepte van 0.25 m + NAP. Vermoedelijk was er een zwengelpomp die aansloot op de waterput.

5C

Riool achter Langestraat 3C, lopend in zuidelijke richting om aan te sluiten op de steeg van de Kraanbuurt. Het was verstoord door de grote verwarmingskelder uit de 20ste eeuw achter Kraanbuurt 1. Het secreet van het riool werd aangetroffen deels binnen de muren van het hoofdgebouw aan de Langestraat en het zal een inpandig wc hokje zijn geweest. Het riool is gebouwd met bakstenen met de maten 22 x 11 x 5 cm en de bodem is belegd met 2 rijen oranjegeel geglazuurde plavuizen. Over een afstand van ruim 5 meter van noord naar zuid was het verval van het riool 31 cm, van 0.87 m + NAP in het secreet naar 0.56 m + NAP aan het eind bij de

steeg. Opvallend was dat in het secreet zeer veel fragmenten van zogenaamde witjes (13.2 x 13.2 x 0.7 cm) lagen die mogelijk afkomstig zijn van het betegelde deel van het inpandige wc hokje. Uit het riool kwam alleen een deel van een kleipijp (**V62**) uit het midden van de 19de eeuw.

5D

Waterkelder gelegen aan de straatzijde onderin de grote kelder van Langestraat 3A. Deze waterkelder lag onder een verhoogd deel in de keldervloer met een top op 0.02 m - NAP terwijl de eigenlijke keldervloer werd ingemeten op 0.43 m - NAP. Bovenin zat het ronde gat waar de aanzuigbuis van de waterpomp zich heeft bevonden. Dit gat was gehakt in een uit Namens blauw hardsteen vervaardigde afdekplaat welke was gemetseld op het mangat. De waterkelder was geheel gevuld met puin uit het begin van de 20ste eeuw.

1 Tijdens de opgraving dubbel genummerd met V8.

2 Zie ook Mient 33(1672) en Verdrongennoord 103 (1677)

Bijlage 2 Vondstenlijst

In de vondstenlijst worden de vondsten van aardewerk en glas beschreven volgens het Classificatiesysteem voor Laat- en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas.

In de toelichting op de catalogus wordt er een korte toelichting op gegeven.

Vnr.	Vondst-omstandigheden	Opmerkingen	Date-ring	Spoor code
1	fundering huismuur	baksteen geel/rood gemengd 24x11.5x6 cm		2H
2	keldermuur	baksteen geel 19x10x5 cm		4Ha
3	inhoud kelder; vnl. beerputleging	4 fr s2 (18B/19A); 15 fr rood aw (18); 3 fr wit aw (18); 2 fr majolica (17A), 2 fr majolica (18); 6 fr faience (18); 1 fr porselein (17); 4 fr iw creamware (18d); 2 fr iw wit (19A); 1 iz-lep (theelepel c 1775); 2 fr gl-fle (18B/19a); 1 fr kleipijp c 1780; 19 fr wandtegels c 1625-1750 o.a. polychrome dieren; leren riem	18-19a	5 (4H)
4	ophoging zand/klei	1 randfr r-gra- (88?)	14d-15a	2A
5	ophoging zwart kleilaagje	1 fr grijs aw	14-15	2Hb
6	gemetseld op keldergewelf	wandtegels 14x14x1.7 cm, geel-rood polychroom druiventros	17a	4Ha
7	zwarte laag	7 wandfr rood aw (14-15a); 1 wandfr kp-kog; 1 wandfr grijs aw; 1 oor grijs aw; 1 complete s1-kan-35 (14ac)	14ac	2Hb
8	br hum ophoging	6 fr s1-kan Siegburg (14); 1 fr s2-kan; 2 fr g-kan lobvoeten, 1 bodemfr g-kom lobvoeten; 1 randfr r-bak-1, 1 randfr r-bak-2, 1 randfr r-kom-59, 5 fr rood aw	14bc	2A
508	onder plavuizenvloer (bij oudere vloer)	1 bodemfr r-pot van aspot met lobvoeten, met erin een ijzeren plaat/roostertje	14/15	4Hb
9	fundering	baksteen 22,5/23x11,5x5,5 cm		2G
10	direct onder fundering	1 fr s1-kan Siegburg (14)		2A
11	mestlaag op ca 00 NAP	3 fr s4; 1 randfr s1-kan Siegburg; 3 fr grijs aw; 1 randfr met oor bg-kan elmt; 1 fr daktegels met loodglazuur 1,8 cm dik		1Ab
12	ophoging of insteek beerput 1 (ten W van beerput 1)	8 fr s1-kan Siegburg 14A; 5 fr s2-kan Langerwehe; 1 fr wm geel/groene glaz; 1 randfr g-vst; 5 wandfr grijs aw; 1 randfr r-bak-39; 1 randfr r-gra-20; 16 fr rood aw	14bd	3/4C-ca
13	op hardvloer	1 fr s1-kan; 1 fr g-vst; 2 fr r-kan	14bd	2G
14	sintellaag	monster		
15	naast fundering (insteek?)	1 bodemfr r-gra; 1 fr wm Andenne (rood)	13/14	2G- ca
16	Beerput 1 secundaire uitgebouwde storkoker en beerlaag onder storkoker	zie tellijst; pijpaaarde-min plooibord (naar f-plo-3, 6,5/2 cm); wit aw bikkeltje met loodglazuur 2,3x1,5x1,5 cm; pijpaaarden beeldjes van liggend schaap (7,5x5 cm) en haan m rode verfresten kam en keel (h 5 cm); tinnen steelpan 12/2 cm ijzeren steel ontbreekt (16d/17A); messing bakje van sluitgewicht 3,5/2 cm (16d/17A); tinnen zoutvat geometrische dec diam 5 cm voet ontbreekt (17A); 4 koperen munten slechte staat waarvan 1 duit met FRISIAE 17xx; 1 tinnen miniatuur lepel 8 x 2,3 cm; 8 koperen spellen; 1 messing riemhaak; 1 koperen knoop, 1 metalen knoop; spinlood incompleet kam van schildpad (slechte staat); hoornen priem met ophanggaatje; benen dobbelsteentje 0,8 cm; 1 kristallen hangertje, traanvormig geslepen met gaatje; 1 leistenen schrijfplaatje 12x16 cm waarvan houten lijst ontbreekt;	16d-18d	4A
16		kwastje van touw; stukje boek met leer en beslag; houten stop 5 cm; doorboord plankje van doosje; houten bordje incompleet; spinhoutje; 2 houten borstels; heidebezem/boender; 2 houten stokjes, plankje en latje; 2 leren schoenzolen en 1 bovenleerfragment; veel vensterglas, o.a. 10 fr vensterglas gebrandschilderd; fr daklei; 29 fr wandtegels witjes 13x13x0,7 cm; plavuis 20,5x20,5x3 cm met inkeping zijkant; vierkante brokken plavuis (op maat maken); bouwfr zandsteen (aanrechtbak?); div sintels		4A

17	fundering	baksteen 25,5x12,5x6,5 cm (vlgs coupe DD ook 24x12x6 cm)		2/3A
18	stort	1 fr s4-kan-?; 1 fr kp-kog-6 (vingerstreek versiering)		bo- venlg
19	beerput 3	baksteen 24/24,5x12/12,5x5,5/6 cm rose/oranje		2F
20	vuile zw/gr grond bovenop beerput 3 (demping)	4 fr rood aw; 1 fr s2-kan-? Langerwehe; 1 fr blauwgrijs aw Elmpt; 1 fr s5-kan-?	13/14	2F- ca
21	stortkoker beerput 3	1 fr s1-kan-17 (ingedeukt 4-zijdig) gevamd Siegburg (NB scherf past op V24); 1 fr grijs aw; 1 compl r-gra-88; 1 randfr r-gra-88 (14d); 5fr rood aw ; 1 fr blauwgrijs Elmpt	14B/15a	2F
22	beerput 3 bovenlaag	monster beer		2F
23	beerput 3 onderlaag	monster beer		2F
24	beerput 3 onderlaag	1 compl s1-kan-3 Siegburg (14B/15a), 3 fr s1-kan (plus 1 fr past op s1-kan-17 uit V21), 1 fr r-bak-1, 1 fr r-bak-2, 1 compl r-gra-3 (14B); 10 fr rood aw; 1 fr natuursteen (kiezel); 1 fr baksteen (..x11.5x5.5 cm); deel van houten stok 18 cm; leren versterkingsstrook van emmer	14B/15a	2F
25	uit verstoorde grond boven koepel van beerput 2	10 fr rood aw (2fr poot, 1 oor); 1 fr p-kop-1 (geheel wit); 6 wandtegels (polychroom, granaatappels, dikte 1.4 cm (17b)	17bc	3A- ca
26	bovenlaag beerput 2, demping	21 fr rood aw waaronder randfr zeer grote grape (diam 40-45 cm); 1 fr s2 Westerwald (17a); 1 fr tabakspijp (1620-1630); bewerkte baksteen behorend bij een haardconstructie (beroet)	17b	3A- ca
27	beerlaag beerput 2	zie tellijst keramiek 1 incomplete gl-mai-1; bronzen lavabo met deksel en hengsel, één hengseloog afgebroken en rand beschadigd; tinnen pispot met verticaal oor met duimrust, gedeukt (15/17 cm); tinnen bord 'dobbelier' met merk gekroonde hamer op rand (14,5/2 cm); tinnen lepel zeszijdige platte steel (6,5 cm) en ronde bak (5,5 cm), merk bij steelaanzet op bak mogelijk Frans (Klijn 1987, p.35); compl houten vijzel 14/12 cm (vgl. Van Beuningen 2000, p.303); compl houten teljaar diam 18,5 cm; complete houten kam 8 x 8 cm met een fijne en een rij grove tanden; 2 fr houten kam; 2 houten rozenkrans-kraaltjes (?); 1 fr spinhoutje, 2 spinhoutjes rond 14 en 21 cm, spinhout vierzijdig 23 cm; halve pleedeksel diam 28 cm; deel van muntgewicht-kistje (plank met vierkante gaten); pijpaarden heiligenbeeldje van zittende man met boek (evangelist), fragmenten (15bc);	15b-16c	3A
27		kop van rood aardewerken gekroond Mariabeeldje; benen kam 14,5 cm drie tanden afgebroken (weefgereedschap); 1 twee-lagige zool van koebekschoen (!), 11 ondefinieerbare leerfr, 1 hielstuk schoen met versterking, 1 onderzool; rode plavuiz 16,5x16,5x3,2 cm ongeglaz; fr daktegels 1,6 cm dik; dakleifragment		3A
27	beerput 2	Beermonster		3A
27	beerput 2 bodemplank	Dendromonster (Pools eiken)	na 1418	3A
28	beerput 2	beermonster		3A
29	beerput 2 stortkoker	baksteen 21,5x10x5 cm		3A
30	beerput 2	baksteen 23x11x5 cm		3A
31	op leemvloer	2 fr s2-kan Langerwehe		2A
32	zw zandlaag m puingruis	1 randfr kp-kog vingerstreekdec.		2A
33	aspot bij haard westmuur	1 profiel (fr) r-pot bol model lensbodend rand ontbreekt; 1 wandfr r-pot; beide inwendig asaanslag	15/16	3D
34	dgr zand met houtskool (onder baksteenvloer)	1 fr s4-kan; 1 randfr rood (14)	14	3C- ca

35	aspot in ZWhoek van vertrek	gemetselde aspot: kalkmortel, vlakke bodem, ronde binnenkant		3D
36	uit vette klei (insteek waterput)	metaalfr niet gedetermineerd		
37	br hum zandophoging	2 koperen plaatjes met spijkergaten, functie onbekend		2A
38	aslaag	1 randfr r-bak-2 verbrand	15-16	2A
39	uit zand + puin bovenlaag	loden blokgewichtje rond diam. 2,5 cm en hoog 1 cm merkstempel hamer; koperen rekenpenning achterz drie Gratiën		bo-venlg
40	uit zand + puin bovenlaag	musketkogel (doorsnede 1.1 cm, lood); netverzwarende (lood, lengte 4 cm)		bo-venlg
41	dbr hum zandophoging	1 bodemfr s4-kan; 1 wandfr s1-kan (14)	14	1Ac
42	insteek kelder	1 randfr m-bor (17)	17	4D- ca
43	kelder sloopspeer Wkant kelderverkleining	3 fr wandtegels witjes (dikte 0.7-1.0 cm)	18/19	5A- ca
44	Aw onder Betonfund in mogelijk kuiltje	1 complete s1-kan-23 (14bc); 1 fr s1-kan-18, 4 fr s1-kan; 1 fr s2-kan Langerwehe, 1 fr r-kom-3, 4 fr rood aw	14/15	bo-venlg
45	aspot onder sporen plavuizenvloer (hoort bij oudere vloer)	bodemfr r-gra buitenzijde onberoeft; 1 fr plavuis 2,5 cm dik met ronde aspotopening (gat 12 cm) bovenzijde loodglaz onderzijde mortelaanslag		2C
46	aspot tegen zuidelijke muur pand	1 g-pot-5		2/3B
47	aspot tegen zuidelijke muur pand	1 fr r-dek-1; 1 complete r-pot-63 (aspot) (16) met compleet deksel r-dek-1 met ingekrast afweersymbool	16	3/4F
47	uit aspot	asmonster		3/4F
48	puin in trapgat kelder	27 fr wandtegels dec spinnekop en bloempotten en ook wat engeltjes 13x13x1,0 cm geel baksel (17bd) NB gelijksoortig aan V91	17bd	4E- ca
49	insteek trapgat kelder	1 complete we-kan-1 (16d/17a); 2 fr r-dek, 10 fr rood aw; 1 fr wandtegels mangaan/groene dec bijbelscene in cirkel (17d/18a)	17d/18a	4E- ca
50	bovenlaag	slijpsteen		bvenlg
51	onder plavuizen op leemvloer	1 fr r-bak platte steel 14B/15	14B/15	2A
52	zw kleiophoging	1 fr s1-kan Siegburg (14)	14	1Ac
53	aspot naast bakstenen haardplaats	1 fr g-pot (aspot), 4 fr s1-kan Siegburg (14)	14	1C
54	aspot middenin bakstenen haardplaats	bodemfr van g-pot op lobvoetenring (aspot, meerdere fragmenten);	14	1C
54	deksel ten O naast bakstenen haardplaats	complete r-dek-20 met worstoor	14	1C
55	bakstenen haardplaats	baksteen 28,5x13x7 cm rood		1C
56	zw zandige kleiophoging	1 fr blauwgrijs aw Elmp; 1 fr baksteen 7,5 cm dik		1Ac
57	zw laagje + puingruis op kleivloer	6 fr ongeglazuurde rode plavuizen, verbrand; 1 fr met aspot-gat 3 fr s1-kan Siegburg; 1 randfr kp-kog; 7 fr rood aw; 1 fr bot; 1 sintel	14	1C
58	plavuizenvloer	plavuis rood ongeglazuurd 15,5x15,5x2,2 cm (afgesleten), 1 fr dito 3,1 cm dik		2D
59	zw laagje onder kleivloer (=van haardplaatsen)	7 fr rood aw; 1 fr g-gra; 3 fr grijs aw; 1 fr s2-kan-? Langerwehe; 1 fr s4-kan-?; 3 fr s1-kan-? (14), 2 fr plavuis; 1 fr baksteen .. x 13,5 x 7,5 cm, 4 bot	14A	1C
60	kleiophogingl	1 fr s5-kan; 1 randfr s4-kan	13d/14a	1Aa
61	hum. br. zw. zandlaag	1 fr kp-kog borstelstreekdec; 1 fr blauwgrijs aw Elmp		1Aa
62	riool	grote pijpenkop (19); wit aw oortje groen glaz (19); witte wandtegels 13,2x13,2x0,7 (18)	19	5C

63	puin in kelder	1 fr s2-fle mineraalwater (18/19); 1 randfr r-kap (kachelpaen 18/19); 1 tegel blauw op wit c 1775	18/19	3E- ca
64	ingraving in NWhoek van vloeren	1 bodemfr s1-kan Siegburg (14)		
65	oven	baksteen rood 16/17x8x4 cm	17B/18	4/5J
66	grond naast fundering	1 randfr s1-kan Siegburg 14; 5 fr s5-kan; 2 fr s4-kan; 1 fr wm Andenne; 6 wandfr grijs aw; 4 fr kp-kog met borstelstreekdec.; 1 fr r-gra, botmateriaal	13d-14a	2A
67	op moppen fundering	1 randfr g-vst; 1 fr rood aw	14	2A- ca
68	tegen muur (insteek? fundering)	1 fr s1-kan Siegburg (14)	14	1E
69	gr zandophoging onder plavuizenvloer	1 compl s1-kan-1 (sic), 1 fr s1-kan Siegburg; 1 bodemfr g-pot lobvoeten	14B/15A	3D- ca
70	dgr klei ophoging	1 fr s1-kan-8, 1 fr s1-kan-23 Siegburg, 4 fr s1-kan; 1 fr s2-kan Langerwehe; 1 fr kp-kog; 3 fr grijs aw; 1 bodemfr rood aw lobvoetje; 1 bodemfr pingsdorf standing; 1 natuursteen	14a	1Ac
71	uit profiel onder rietlaag	6 fr s5-kan; 2 fr s4-kan; 8 fr s1-kan; 4 fr kp-kog borstelstreekdec, 3 fr kp-kog; 14 fr grijs aw; 1 fr r-gra (spaarzaam glaz, dunwandig), 4 fr rood aw; 2 fr nlauwgrijs paffrath/elmt; 4 fr wm andenne; 2 stuks natuursteen; 1 fr varkenskaak; vrijwel complete schoen met zijsluiting; 2 aangepunte houten pennen, ca 12 cm en 20 cm	14a	1Aa
72	kleikuil (bovenin)	1 randfr g-pot-5		1G
73	kleikuil	1 randfr g-kan-3 (14A)	14A	1G
74	dbr zandophoging	1 fr s1-kan Siegburg (14)		2A
75	leemvloer	1 fr grijs aw		3Ga
76	leemvloer	2 fr grijs aw		3Ga
77	asplek bij leemvloer (haard)	1 randfr r-gra (14)		3Ga
78	zand en turfbroekjes laag onder -0.60 NAP	1 bodemfr s1-kan Siegburg; 1 brok tufsteen	(14A)	1Aa
79	vloer van oventje	rode ongeglaz plavuis 15,5x15,5x3,5 cm		4/5J
80	puinkuiltje	1 fr grijs aw; 1 fr rood aw; 1 fr plavuis 23x23x4,5 cm		
81	zwarte vette laag ca +050/0.60 NAP	1 fr s1-kan gevland Siegburg; 1 fr rood aw	14B?	2A
82	fundering	baksteen 29/30x13,5/14,5x7/8 cm (3 stuks monster)		1Ba
83	zwarte vette laag	1 fr grijs aw		2A
84	sintels in oven	sintelmonster		1Bb
85	achter keldermuur, groepjes grapes op plank op waterput	zie tellijst	14B/15A	2/3 (1F)
86	Beerput 5	zie tellijst	14B/15A	2E
86-2DE	fundering huismuur op eiken balkje met verbindingsslip uiteinde	dendromonster	geen resultaat	1Ba
87	beerput 5	beermonster		2E
88	donker br klei = V98	4 fr s1-kan Siegburg (14); 1 fr grijs aw; 1 fr r-vet	14	2A
89	uit houten put 5A	7 fr s1-kan Siegburg; 1 fr s1-dri-3; 5 fr grijs aw; 1 fr r-bak-1, 1 bodemfr r-gra	14B/15a	1F
90	houten put 5A	dendro	geen resultaat	1F

91	demping kelder	8 fragm wandtegel spinnekop en bloempotten 13x13x1,0 cm geel baksel (17bd); NB gelijksoortig aan V48	17bd	4C- ca
92	uit bovenlaag beerput 4 (demping)	1 grote (complete?) r-kom-70 Nederrijns (17d/18A), 2 kleipijpjes 18A; wandtegels blauw op wit: 4x ster en tulp (c 1625), 2x spinnekopje met een olifantje en een jager m geweer, 6x gemarmerd (17d/18a), 3 van pilaar met vogels op tak, 2 van andere pilaar; mangaanpaars op wit: 1x papegaai op bloemtak en vlinders, 1x haan in landschap (beide 17d/18a)	18A	4 (3B)
93	beerlaag beerput 4	zie tellijst messing lepel bakje diam 4,5 cm; koperen speld m knop 5 cm; koperen nestel; messing ringetje (knoopkern?); 4 messing muntgewichten; 6 plakken lood met afdruk van sleutelbaard; tientallen 'krulletjes' van gouden munten afgesneden; ijzeren spijker; benen dobbelsteentje 0,8 cm; 2 houten kammen; complete houten kom; deel van houten lepel; gedraaide knop; stok; houtsnippers van houtbewerking; deel van leren buideltje; delen van drie schoenzolen, 19 leerfragmenten ondefinieerbaar; 2 wetstenen van grijze steen, 1 wetsteen van witte kalksteen	15A-17b	3/4 (3B)
94	gr klei ophoging	1 randfr s2-kan-23 zoutglazuur Langerwehe; 1 fr kp-kog; 1 oor g-kan	13B/14	1Aa
95	dbr kleilaag	2 fr s1-kan Siegburg gevamd; 1 fr r-bak, 1 oorfr rood aw; 1 fr bg-kom elmpt	14A	1Ac
96	mestlaag op ca 00 a +0.20 NAP	schoen, fragment leer		1Ab
97	dbr kleilaag/ insteek goot	1 fr s5-kan; 2 fr s1-kan Siegburg; 4 fr grijs aw; 1 randfr r-bak-11, 4 fr rood aw; 1 bot		1Bc- ca
98	dbr kleilaag = V88	4 fr s1-kan Siegburg; 2 randfr s2-kan Langerwehe radstempel; 1 fr rood aw; 3 sintels	14A	2A
99	br kleilaagje onder vloerlaag huis	1 randfr r-kan		1Ba
100	beerput 4	monster beer		3/4 (3B)
101	beerput 4	monster beer		3/4 (3B)

Bijlage 3: Vondsten van leer

Karin Beemster

De opgraving leverde een kleine hoeveelheid leervondsten op. Het schoeisel wordt gedetermineerd aan de hand van de typologie van Goubitz uit 2001. Bijzondere vondsten zijn een deel van een geldbuideltje en een deel van een leren emmer. Tenzij anders vermeld, betreft het waarschijnlijk steeds rundleer.

Het oudste is een zo goed als complete schoen met zijsluiting, type 50 (**afb. 178-179**). Hij is afkomstig uit de onderste ophogingslaag, eerste helft 14de eeuw (spoor 1Aa, 07LAN71). De een-laags zool is beschadigd en ook bij het bovenleer zijn hier en daar beschadigingen te zien. Een hielversterking en sierrandjes zijn aanwezig. Het vetertje is niet teruggevonden.

De overige leervondsten komen uit diverse beerputten.

Uit de beerput 3A komt een binnenzool en onderzool van een koebekschoentje (**afb. 180**), maat 22 (07LAN27BP2). Dit schoenmodel, type 125, kan worden gedateerd in de eerste helft van de 16de eeuw.

Een losse zool van maat 37, met doorgesleten voorvoet, met een paar bijbehorende tussenranden, heeft nog het 15de-eeuwse spitse model (**afb. 181**). Verder komen er het hielfragment van een schoen (hielstuk met hielversterking) uit en nog 11 onbepaalde fragmenten (**afb. 182**).

Uit beerput 3B, met vondsten uit de 15de tot begin 17de eeuw (07LAN93BP4), komen een gedeelte van een bovenleer met twee-lagige zool (**afb. 183**) en nog een twee-lagige zool (beide waarschijnlijk 16de-eeuws) en 19 onbepaalde fragmenten. Van deze laatste zal een strook kalfsleer van 1,5

cm breed en 39 cm lang wellicht ter versterking van kleding hebben gediend.

Een bijzondere vondst is een deel van een geldbuideltje van kalfsleer (**afb. 184**).¹ Langs de rand zijn nog de gaatjes zichtbaar waar het trekkoordje doorheen was geregen. Het trekkoordje ontbrak.

Tussen het laat-16de- tot laat-18de-eeuwse afval in beerput 4A werden een voorblad met split gevonden (**afb. 185**) en van een andere schoen een gedeelte van een drie-lagige zool (07LAN16BP1). Op de tussenzool (**afb. 186**) is een tussenrand aanwezig, de drie zolen worden bijéén gehouden d.m.v. houten pennetjes. De tussenzool laat afdrukken van spandraden zien.

De kelder 4Hb van Kraanbuurt 1 is onder meer gedempt met beer en 18de-eeuws afval, dat afkomstig zal zijn van een beerputlegging (07LAN3). Hier tussen werd een riem opgediept, van dik rundleer en aan beide uiteinden afgescheurd (**afb. 187**). Het fragment is nog 40 cm lang en 3 cm breed. In het midden is een groot gat aanwezig met een aantal kleine uitsparingen, vermoedelijk was hier één of andere versiering van metaal bevestigd.

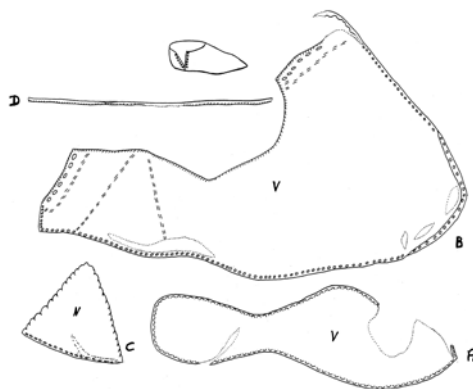
De meest bijzondere leervondst is gedaan onderin beerput 2F, tussen vondstmateriaal uit de tweede helft 14de of begin 15de eeuw (07LAN24). Het bleek te gaan om de bodem van een leren emmer met een diameter van 27 cm (**afb. 188**). Hij is vervaardigd van behoorlijk dik rundleer. De gehele omtrek van de bodem is langs de rand voorzien van een drietal rijen naaigaatjes voor de stevige bevestiging van de zijwanden. Opvallend zijn de sporen van een rechthoekige strook leer ter versterking dwars over het midden van de binnenzijde van de bodem. Olaf Goubitz² kende een vergelijkbaar exemplaar uit Dordrecht, maar dan met twee verstevigingsstroken kruislings op de bodem genaaid. Deze stroken voorkwamen het zijdelings dubbelslaan bij het vulen van de emmer en weerhielden dat de bodem doorzakte onder het gewicht. Hoe de Alkmaarse emmer er in werkelijkheid precies heeft uitgezien is niet bekend, maar het is aannemelijk dat de wand uit verscheidene stroken heeft bestaan.

Het is mogelijk dat het een blusemmer was. Tot in de 18de eeuw waren namelijk vergelijkbare lederen blusemmers in zwang, die werden gebruikt bij de handbediende pompwagens.

Zo'n blusemmer had niet iedereen. Uit Alkmaar is een 15de eeuwse keur (verordening) t.a.v. brand in de stad bekend: 'Van reescap ten brande. Item elc huys sal hebben een lanteerne, mer die qhequet is tot vijftich pondt sal dair toe hebben een schietvat ende een leder ende een branthaec. Ende die qhequet is tot CC pont sal sijn branthaec ende sijn leder groet ende lanc wesen elcs XVIII voeten ende dair toe een leren emmer, elcx bi V scellinc.'

De vertaling is ongeveer als volgt: Gereedschap ter bestrijding van brand. Elk huis wordt geacht een lantaarn in zijn bezit te hebben, maar diegene die aangeslagen wordt tot vijftig pond (belasting), zal daarbij ook een schietvat (vermoedelijk een hoosvat aan lange steel), een ladder en een brandhaak moeten hebben. En diegene die aangeslagen wordt

Afb.178 Complete leren schoen van type 50, uit de onderste ophoging (07LAN71)

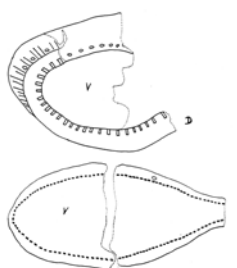
Afb.179 Schoen van type 50 (07LAN71)

tot 200 pond heeft een brandhaak en ladder beide 18 voet lang en daarbij een leren emmer, voor elk (gereedschap dat iemand niet in huis heeft een boete van) 5 schelling.

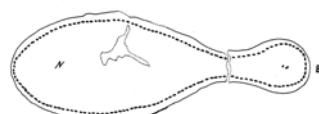
Uit deze keur komt naar voren dat onze voormalige inwoners, die zich het konden veroorloven, verplicht werden gesteld een blusemmer te bezitten. Zo ziet u dat deze keur vele Alkmaarders uit de brand moet hebben geholpen!

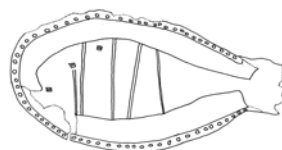
181

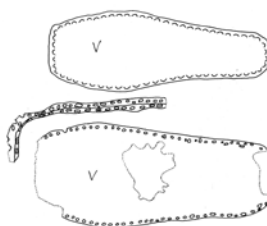
183

186

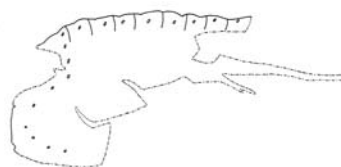
188

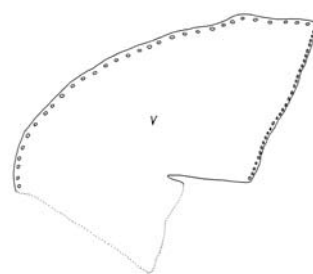
180

182

184

185

187

Afb. 180 Deel van koebekschoentje, type 125, uit beerput 3A (07LAN27)

Afb. 181 Spitse schoenzool maat 37, uit beerput 3A (07LAN27)

Afb. 182 Hielgedeelte van een schoen, uit beerput 3A (07LAN27)

Afb. 183 Deel van een schoen met twee-lagige zool, uit beerput 3B (07LAN93)

Afb. 184 Fragment van een geldbuideltje, uit beerput 3B (07LAN93)

Afb. 185 Bovenleerfragment, uit storkoker 4A (07LAN16)

Afb. 186 Zoelfragment, uit storkoker 4A (07LAN16)

Afb. 187 Riemfragment, uit de beerstort in kelder 4H (07LAN3)

Afb. 188 Bodem van een leren emmer, onder uit beerput 2F (07LAN24)

1

Zie Goubitz 2007.

2

Met dank aan Olaf Goubitz voor zijn vriendelijke hulp bij de determinatie

Bijlage 4 Transportakten

Jan Klinkert

Onderstaand is een overzicht gemaakt van de transportakten van de panden in het onderzoeksterrein. De akten bevinden zich in het Regionaal Archief Alkmaar.

Van elk pand wordt door een transcriptie gegeven van de belangrijkste informatie per akte, in een aantal gevallen vooraf gegaan door een korte samenvatting van alle beschreven transporten van een pand.

Blok 21 - Kad. A518 - Langestraat 7-oost - 'de Volle Maan'

ORA 117, folio 227 verso d.d. 04-07-1682

Verkoper: Meijnard Santvelt, Geswooren Roedrager deser stadt, als last hebbende van Jan Brink, in huwelijk hebbende Maria Schagen, enige dogter & universele erfgename van Jan Pietersz. Schagen, impetrante van executie, uijt crachte van seeckere provisionele condemnatie in dato den 19^e februarij 1682, item de nadere autorisatie daer op gevolligt den 12^e maij daerna, ten laste van Claes Wilbortsz. Bouwman, geexecuteerde

Koper: Jan Brinck

Omschrijving: Een huijs ende erve, staende & leggende binnen dese stad aen de zuijt zijde van de Langestraet, belent Cornelis Cronen silversmit ten oosten & Cornelis Claesz. Koedijck ten westen

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 1900,-

ORA 168, folio 131 verso (nr. 56) d.d. 27-02-1721

Verkoper: mr. Joan Schagen, als in huwelijk hebbende juffr. Cornelia Catahrina Brink, dogter en eenige erfgen. van Jan Brink

Koper: Albert Veenhuijs

Omschrijving: Een huijs en erve, staende en leggende aan de zuijtzijde van de Langestraat op het Cruiswerk, belent met Croonen ten oosten en Claas Kluft ten westen, met een uijtgang door de steeg loopende tusschen het huijs van sr. Teunis Turver wijncooper ende het huijs 'het Zeepaart' op de Oudekraan

Aankomsttitel: 04-07-1682 (decreetbrief)

Verkoopprijs: f 1380,-

ORA 170, folio 125 (nr. 75) d.d. 08-05-1733

Verkoper: Catharina Over, wed. en boedelhouster van Albert Veenhuijs

Koper: sr. Reijnier Baers

Omschrijving: Een huijs en erve, staende en gelegen alhier aende zuijt zijde van de Langestraet op 't Kruiswerk, belent met Jan Kroonen ten oosten en Bart Mager ten westen

Aankomsttitel: 27-02-1721

Verkoopprijs: f 1800,-

ORA 178, folio 12 (nr. 65) d.d. 26-03-1781

Verkoper: Juffr. Stijntje Coster, wed. Jacob van Oostveen, eerder wed. en volgens testament voor den nots. Ns. Langedijk en getuigen alhier den 26^e november 1740 gepasseert, geïnstitueerde erfgenaem van wijlen Reinier Baers, wonende binnen deze stad

Koper: Jacob Nieuwenhuijs, meede alhier woonachtig

Omschrijving: Een huis en erve alhier, aan de zijdzijde van de Langestraet, belend Joost Roobaart ten oosten en Willem Lelieveld ten westen

Aankomsttitel: 08-05-1733

Verkoopprijs: f 3000,-

ONA 972, akte 70 d.d. 17-05-1819 (nots. Gerrit de Heer)

Verkoper: De heer Jan Snijder, koopman, wonende te Alkmaar, in qualiteit als bij onderhandsche procuratie door den heer Jacob Nieuwenhuis, wonende te Deventer, op den 21en december 1818 geteekend, ten dezen speciaal gemagtigd,

Koper: Cornelis ter Gant, winkelier, wonende te Alkmaar voornoemd

Omschrijving: Een huis en erve, staende en gelegen binnen Alkmaar aan de zuidzijde van de Langestraat, wijk A, no. 571, genaamt 'de Vollemaan', belent J. Agina ten oosten en J.A. van Harencarspel ten westen. Het gemelde huis en erve behoort aan den voornoemden heer Jacob Nieuwenhuis, als eenigen zoon en eenigen erfgenaam ab intestato van wijlen deszelfs vader de heer Jacob Nieuwenhuis

Aankomsttitel: 27-03-1781

Verkoopprijs: f 1750,-

Blok 21 - Kad. A519 - Langestraat 5 (kort)

<u>Belending oost</u>	<u>Omschrijving:</u>	<u>Belending west</u>
mede-koopster Ijeffgen Dircx	23-12-1626 (ORA 289, folio 14 verso) Curator boedel wijlen Jacob Willemsz. Paets aan Jan Maertsz. van Persijn, Ijeffgen Dircx & Martina Dircx. Aankomsttitel: niet vermeld	mede koopster Martina Dircx
Lucas Jansz. pelsers	11-06-1660 (ORA 158, folio 42, nr. 101) Erven van IJfie Dircx, Martina Dircx & Jan Maertsz. van Persijn ev Agatha Dircx aan Cornelis Croonen Aankomsttitel: 29-06-1626	erven Martina Dircx
docter Petrus Futs	16-05-1698 (ORA 165, folio 127, nr. 48) Boudewijn Krone, z.v. Cornelis Krone aan Catharina Verhorst. Aankomsttitel: 11-06-1660 + 12-02-1682	Jan Brinck
dr. Petrus Futs	30-03-1700 (ORA 166, folio 3, nr. 55) Catharina Verhorst aan de kinderen van Lijsbeth Coedijk Aankomsttitel: 16-05-1698	Jan Brink
Mattheus Raulet	02-02-1774 (ORA 176, folio 234, nr. 30) Dirk Gorter ev Eva Kronnen, dv Jan Kroonen, zv Lijsbeth Koedijk aan Joost Roobaart. Aankomsttitel: 30-03-1700	Jacob Cornelisz. van Oostveen
erve Mattheus ten Raulet	26-10-1791 (ORA 179, folio 182, nr. 130) Ex.test. Joost Roobaart aan Joseph Anthonie Agina Aankomsttitel: 02-02-1774	Jacob Nieuwenhuijs

1832 OAT: J.A. Aghina

Blok 21 - Kad. B519 - Langestraat 5

ORA 289, folio 14 verso d.d. 23-12-1626

Verkoper: Ele Jansz., commijs van Westfriesland & Noorderkwartier & bekende al in de jare 1619 verkocht bij Sijmon Jansz. Schoorl, geordonneerde curateur van de boedel & goederen van wijlen Jacob Willemsz. Paets, in zijn leven boeckvercoper binnen deser stede, vermogens sijne commissie hem bij desen Gerechte verleend in date den 19en junij 1618

Koper: Jan Maertsz. van Persijn, procureur voor desen Stede Vierschare, Ijeffgen Dircx, wed. wijlen Gerrit Dircxz. backer ende Martina Dircxdr. conijnverkoopster

Omschrijving: Een huijs ende erve daert op staet, met een vrije opganck tot het secrete, staende in de scuijre van de voorn. Martina Dircx, staende ende leggende ten wedersijden op gemeene muijren binnen deser stede aende suijsijde vant Cruijswerck, belendt met Martina Dircxdr. voorsz. ten westen & de voorn. Ijeffgen Dircx ten oosten. Met een vrije deurganck inde stege achter thujs, streckende bij noorden thujs eertijts toebehoort hebbende Lambert Augustijnsz. tot aende Steenen Brugge. Voort met geene servituten, dan dat de looden goote leggende op de muijer, tegens de muijer van't achterhujs van Ijeffgen Dircxdr. aldaer ten eenigen dage moet leggen, in den welcken dit huijs ende het huijs van Ijeffgen Dircxdr. hare waterloosinge hebben. Mits dat de coopers den looden goote alleen gehouden sullen sijn, tot hare costen ten eeuwigen dagen te onderhouden

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: 3205 Carolus guldens (deze koop staat reeds vermeld op 23-01-1619)

ORA 158, folio 42 (nr. 102) d.d. 11-06-1660

Verkoper: Dirck Gerritsz. van der Hoogh, poorter deser stede, voor hem selven, item hem sterckmakende ende de rato caverende voor Cornelis Adriaensz. van Rossum, sijnen swager, Jacob Gerritsz. van der Hoogh ende Eva van der Hoogh, sijnen broeder ende suter, erfgen. van IJfie Dircx, sijn moeder, die wed. was van Gerrit Dircxz. Backer, item noch hem sterckmakende ende de rato caverende voor de gemene erfgenaemen van Martina Dircx conijnverkoopster, sijn comparants muije sal., Dirck Pietersz. Waijop, apothecaris tot Hoorn als man ende voocht van Catharina Clocq, die een dochter ende een mede erfgenaem is van Elisabeth van Persijn, die een dochter ende erfgen. was van Jan Maertsz. van Persijn, ende voorts hem noch sterckmakende ende de rato caverende voor de andere mede erfgenaemen van deselve Jan Maertsz. van Persijn ende Agatha Dircx, sijne huijsvrouw saligher

Koper: Cornelis Croonen, goudsmith, poorter deser stadt

Omschrijving: Een huijs ende erve daert op staet, staende ende leggende ten wedersijden op gemene muijren binnen deser stede aen de suijsijde vant Cruijswerck, belent met de erfgenamen van Martina Dircx ten westen ende

Lucas Jansz. pelsers ten oosten. Met een vrije deurgang inde stege achter thuys, streckende benoorden t'huys eertijts toebehoort hebbende Lambert Augustijnsz. tot aende Steenenbrugge, doch dat de koper sal moeten amoveren de schuttinge staende in de voorsz. steech tot believen van de eiggenaer vant huys daer Elbrich conijnenverkoopster in woont, indien namaels verstaen mochte werden de eiggenaers vant selve huys daer recht toe te hebben. Voort met conditie dat de looden goot leggende op de muur tegens de muur vant achterhuys van Lucas Jansz. aldaer ten eeuwigen dage moet leggen, in welcke dit huys ende thuys van Lucas Jansz. haer waterlosinge hebben, mits dat den koper de looden goote alleen gehouden sal sijn tot sijnen costen ten eeuwigen dage te onderhouden

Aankomsttitel: 23-09-1626

Verkoopprijs: Niet vermeld

ORA 162, folio 225 verso (nr. 26) d.d. 12-02-1682 (van A520 naar A519)

Verkoper: Claes Willebortsz. conijnverkoper, als eiggenaer van seecker huys ende erve staende & leggende in de Langestraet opt Cruiswerk, bij sijne moeder zal. Sebreggh Jans gecoft van zal. juffr. Marija van Persijn, in haer leven wed. van wijlen Jan Harcxz. Schagen, mede erffgenaem is geweest van Martina Dircx, die een dochter was van Dirck Jansz. Nagelcoper, vermogens de oude opdrachtbrief gepasseert voor Schepenen alhier op den 18^e junij 1654, sijnde relatief tot seven andere distincte opdrachtbrieven, alle in deselve geexpresseert ende daer aen geannexeert, aen welcke huysinge mede in eigendom is hebbende seeckere steegh daer door men gaet uijt dese huijsse tot op de Mient toe

Koper: Cornelis Croone, burger alhier & met sijne huysinge & erve belent ten oosten zijn comparants voorschreve huys

Omschrijving: Een volcomen gronteijgendomme in de gemelte steeghe, beginnende van zijn comparants huys off & lopende oostaen tot op de Mient toe & dat met soodanige belastinge van bruijckwaeren, doogangen & waterlosinge als de aengelende gebuieren over ende door deselve steeghe hebbende ende gebruijckende sijn. Mits conditie dat de voorschreeve Cornelis Cronen tot sijnen costen sal moeten weghnemen de deur & den cosijn staende in de oostermuur van de gang van sijn comparants huysinge, ende dat daer door men uijt deselve huijsse tot in de voorschreve steegh gaet, ende plaetse daer van met een muur verhelen. Verder nogh met conditie, dat de voorn. Cornelis Cronen nochte sijne successeurs in de eigendomme van dese steegh nu nochte ten eeuwigen dagen niet en sal, nochte sullen mogen met eenighen timmer ofte ander werck, verhinderen, verminderen ofte benemen de lichten altans staende in de voorschreve camer van sijn comparants huys tegens de voorseijde steech aen, in generhande manieren.

Aankomsttitel: n.v.t.

Verkoopprijs: f 24,-

ORA 165, folio 177 (nr. 48) d.d. 16-05-1698

Verkoper: Boudewijn Krone, sone van Cornelis Krone

Koper: Catharina Verhorst

Omschrijving: Een huys en erve, straande & gelegen aan de zuitzijde van de Langestaet, belendt met Jan Brinck ten westen en docter Petrus Futs ten oosten, mitsgaders nogh een vrij steegh, uijtcomende aen de Steene Mienterbrughe, belendt met de meergemelte docter Futs ten suijden en Jan Cornelisz. Hooge..... ten noorden

Aankomsttitel: 11-06-1660 (huis) + 12-02-1682 (steeg)

Verkoopprijs: f 2200,-

ORA 166, folio 3 (nr. 55) d.d. 30-03-1700

Verkoper: Catharina Verhorst

Koper: De kinderen van Lijsbeth Coedijk

Omschrijving: Een huys en erve, staende en gelegen aen de Z. zijde van de Langestraet, belent met Jan Brink ten westen en dr. Petrus Futs ten oosten, item nogh een vrije steegh, uijtcomende aen de Steene Mienterbrugh, belent met deselve Futs ten suijden en Jan Cornelisz. Hooge..... ten noorden

Aankomsttitel: 16-05-1698

Verkoopprijs: f 2000,-

ORA 176, folio 234 (nr. 30) d.d. 02-02-1774

Verkoper: Dirk Gorter als in huwelijk hebbende Eva Kroonen, die een dogter en eenige nagelaten erfgenaeme is geweest van Jan Kroonen, aen welke het na te meldene perceel in de nalatenschap van zijn moeder Lijsbeth Koedijk is toebedeelt ge worden, woonende binnen deeze stad

Koper: Joost Roobaert, mede alhier woonachtig

Omschrijving: Een huis en erve met een vrije steegh uitkomende aan de Steenemienterbrugh, staende ende gelegen binnen deze stadt aen de zijdzijde van de Langestraet, belent met Jacob van Oostveen Cornelisz. ten westen en Mattheus Raulet ten oosten. En wel onder deze conditien dat volgens onderhands contract tusschen Albert Veenhuis en Jan Croonen, den 14 augustus 1724 gemaakt, het cousijn dat in de agter muur van 't zaeltje staet niet grooter gemaakt nog lager geset mag werden, als meede dat die twee raamen, welke in 't huys aen de westzijde gelegeen staen, en 't ligt uijt de steeg bovent portael ontfangen, nooitj derselver ligt zullen mogen betimmer off verhindert werden.

Aankomsttitel: 30-03-1700

Verkoopprijs: f 265,-

ORA 179, folio 182 (nr. 130) d.d. 26-10-1791

Verkoper: Willem Bekker, Jan Glas, Gerrit Smit Egb. en Willem Schut, alle binnen deze stad woonachtig, aangestelde executeuren in den boedel en nalatenschap van wijlen Joost Roobaart, volgens testament voor den notaris mr. Pieter Panneboeter en getuigen den 29 mai 1791 alhier gepasseerd

Koper: Joseph Anthonie Agina, meede alhier woonachtig

Omschrijving: Een hujs en erve, staande en gelegen alhier binnen deze stad aan de ZZ van de Langestraat met de uitgang in een steeg met de nog twee daarin uitkomende huijsen gemeen, uitkomende aan de Steenemienterbrug, belend met Jacob Nieuwenhuijs ten W. en de erve van Mattheus ten Raulet ten oosten. Met zodanige condities als in de vorige transport staan vermeld

Aankomsttitel: 02-02-1774

Verkoopprijs: f 1180,-

Blok 21 - Kad. A520 - Langestraat 3-west (kort)

<u>Belending</u>	<u>Omschrijving:</u>	<u>Belending</u>
Pieter de Keen	15-04-1603 (ORA 139, folio 33) Claes Jansz. pannebacker aan Willem Crispiaensz. Aankomsttitel: Niet vermeld	Jacob Willemsz. boeckebinder
Pieter de Keen	08-02-1618 (ORA 143, folio 28) Pieter Pieterssoon Bijlvelt, schoonzoon van Willem Chrispiaensz. aan IJffgen Dircx, wed. Gerrit Dircxz. backer Aankomsttitel: 25-04-1603	Jacob Willemsz. boeckebinder
koper Lucas Jansz. Pelser	21-09-1639 (ORA 151, folio 133, nr. 155) Eva Dircx, wed. Dirck Gerritsz. van der Hoogh aan Lucas Jansz. Teelen, pelsers. Aankomsttitel: 08-02-1618	wed. Jan Maartsz. Persijn
meeverkocht huis	05-04-1670 (ORA 299, folio 45 verso) Cur. boedel Geert Jans, wed. Lucasd Jansz. Pelser aan Johannes Kinnema. Aankomsttitel: Niet vermeld	Cornelis Bouwensz. Croonen
Pieter Jansz. Cort	25-04-1674 (ORA 161, folio 177, nr. 26) Harmen Jansz. e.v. de wed. van Johannes Kinnema aan Cornelis Croonen. Aankomsttitel: 20-04-1670	koper Cornelis Croonen
Floris van der Lijn	06-02-1738 (ORA 171, folio 31, nr. 51) Hendrick Heije, weduwnr. Catharina Croonen, nicht van Maria Kroonen (wed. Petrus Futs), dr. van Cornelis Kroonen? aan Reijnier Naers. Aankomsttitel: Niet vermeld	Jan Cronen
Floris van der Lijn	03-02-1739 (ORA 171, folio 71, nr. 50) Wed. + erfgen. Reijnier Douwiz. Baars aan Jan Mattheus Raulet. Aankomsttitel: 06-02-1738	Jan Croonen
erve Jacob Bos	12-03-1792 (ORA 179, folio 202, nr. 78) Proc. kinderen Jan Mattheus Raulet aan Gijsbert Rensen & Hark Krijgsman. Aankomsttitel: 13-02-1739	Joseph Anthonie Agina
Jan Slot	26-2-1812 (ONA 958, akte 281) Gijsbert Rensen & Trijntje de Wolff, wed. Hark Krijgsman aan Gerrit & Barend van Wede. Aankomsttitel: 12-03-1792	Joseph Antonie Aghina

1832 OAT: Hendrik van Weede

Blok 21 - Kad. A520 - Langestraat 3-west

ORA 139, folio 33 d.d. 15-04-1603

Verkoper: Claes Jansz. pannebacker, poorter deser stede (*was voor de helft eigenaar van de pannbakkerij buiten de Boompoot op het Zeglis*)

Koper: Willem Crispiaensz.

Omschrijving: Een hujs met sijn erve daert op staet, staende aen bejide sijden met sijn buijren op een gemene muijr met een vrije vuytganck & waterlosinge reponderende aende zuijtzijde van tselve hujs, staende & leggende

aende zuitzijde vant Cruijswerck, belent met Pieter de Keen aende oostzijde & Jacob Willemsz. boeckebinder aende westzijde, belast met hondert gl. voort hooftgelt, toecomende d'Oude Bagijnen binnen deser stede, daer van de jaerlicxe renten ontfangen werden bij den Tresorier deser stede, noch met twee hondert gl. hooftsoms & noch met 32 st. sjaers out eijgen

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 2700,-

ORA 143, folio 28 d.d. 08-02-1618

Verkoper: Pieter Pieterssoon Bijlvelt

Koper: IJffgen Dirckx, wed. van zal. Gerrit Dirckx. backer

Omschrijving: Een huijs met sijn erve daert op staet, staende ende leggende binnen deser stede aen beijde sijden met sijn buijren op een gemene muir, aende suijtsijde vant Cruijswerck, met een vrije uijtganck ende waterloosinge responderende aende suijtsijde vant selve huijs, belent met Pieter de Keen aende oostzijde ende Jacob Willemsz. boeckebinder aende westzijde. Ende sall de looden goote leggende opte muir tegens aen de muir vant achterhuijs van dit huijs aldaer ten eewigen dage sal moeten leggen, in de welcke Jacob Willemsz. boeckebinder voornt. ende dit huijs haren waterloosinge sullen hebben, welke goote d'vorn. Jacob Willemsz. alleen gehouden sal sijn tot sijnen costen ten eewigen dage te onderhouden. Voorts mette belastinge van hondert gl. hooftgelt, toecomende d'Oude Bagijnen, waer van jaerlijcx ontfangen werden bij den Tresourier deser stede & noch met 32 stuivers out eijgen.

Aankomsttitel: 25-04-1603 t.n.v. Willem Chrispiaensz. de overleden vader van de huisvrouw van de verkoper

Verkoopprijs: Niet vermeld

ORA 151, folio 133 (nr. 155) d.d. 21-09-1639

Verkoper: Eve Dirckx, wed. wijlen Dirck Gerritsz. van der Hoogh, geassisteert met Dirck Gerritsz. van der Hoogh, haar soon & voocht in desen

Koper: Lucas Jansz. Teelen, pelser

Omschrijving: Een huijs met sijn erve daert op staet, staende & leggende binnen deser stede aen beijde zijden met sijn buuren op een gemene muur, zende zuijdsijde van 't Cruijswerck met een vrije uijtganck & waterloosinge responderende aen de zuijtsijde van tselve huijs, belent met de cooper ten oosten & de wed. van Jan Maertsz. Persijn cum socijs ten westen. Ende zal de looden goot leggende op de muur tegens aende muur van tachterhuijs van dit huijs aldaer ten eewigen dagen moeten leggen, in de welcke de wed. van Jan Maertsz. Persijn & dit huijs hare waterloosinge zullen hebben, welke goote de voorsz. wed. van Jan Maertsz. Persijn allen gehouden sal sijn tot haren costen ten eewigen dage te onderhouden. Voorts met de belstinge van 100 gl. hooftgelt toecomende de Oude Bagijnen, waer van de renten jaerl. ontfangen werden bij den Thesaurier deser stede, en noch met 32 st. sjaers out eijgen.

Aankomsttitel: 08-02-1618

Verkoopprijs: f 3000,-

ORA 299, folio 45 verso d.d. 05-04-1670

Verkoper: Cornelis Kessel & Sijmon Spont, als geordonneerde curateurs over den boedel & goederen van Geert Jans, wed. van Lucas Jansz. Pelser

Koper: Johannes Kinnema beeltsnijder, die het pand huurde voor f 65,- p/jr.

Omschrijving: Een huijs & erve daert op staet, staende & leggende binnen der voorsz. Stadt Alcmear in de Lange-straet opt Cruijswerck, aen beijde zijden met sijne buuren op een gemene muuren, belent 't voorgaende huijs ten oosten & Cornelis Bouwensz. Croonen, silversmidt ten westen, met een vrije uijtganck & waterloosinge, responderende aen de suijtzijde vant selve huijs & sal de looden goote leggende op de muur tegens aen de muur vant achter huijs van dit huijs aldaer ten eewigen dagen moeten leggen, in de welcke Cornelis Bouwensz. Crone voornt. & dit huijs hare waterloosinge sullen hebben, welke goote de voorn. Cornelis Bouwensz. Croonen alleen gehouden sal sijn tot sijnen costen ten eewigen dagen te onderhouden. Voorts met de belastinge van hondert gl. hooftgelt, toecomende de Oude Bagijnen, waer van de renten jaerl. ontfangen werden bij den Thesorier deser stede & nogh met twee & dertich st. siaers out eijgen. Voorts met conditien, staende in seeckere uijtspraek bij Schepenen deser stede, tusschen Lucas Jansz. Pelser ter eenre & Willem Clocq ter andere sijde gedaen & de selve condemnatie daer op gevolgt van dato den 17 april 1647

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 995,-

ORA 161, folio 177 (nr. 26) d.d. 25-04-1674

Verkoper: Harmen Jansz. als getrouwt hebbende de wed. van zal. Johannes Kinnema

Koper: Cornelis Croonen

Omschrijving: Een huijs ende erff daert op staat in de Langestraat opt Cruijswerck, ten wederzijdse op gemene muuren, belent Pieter Jansz. Cort ten oosten ende den cooper ten westen

Aankomsttitel: 20-04-1670

Verkoopprijs: f 829,-

ORA 171, folio 31 (nr. 51) d.d. 06-02-1738

Verkoper: Hendrik Heije, mr. chirurgijn, als bij procuratie gepasseert voor de nots. Claas Versteveren en twee getuigen den 27^e dec. 1731 tot Edam, hier toe gequalificeert door de hr. Jacob Broeder, medecinae dr. aldaar, die universele erffgenaam is geworden van desselfs eenige kind Boudewijn Broeder, in huwelijk verwekt bij zijn eerder overleedene huisvrouw juffr. Catharina Croonen, eenige erffgenaam van haar overleden muije juffr. Maria Kroonen

Koper: Reijnier Baers

Omschrijving: Een hujs en erve daert opstaet binnen dese stadt aende zijt-zijde van de Langestraet op het Kruijs-werk. belent met sr. Jan Croonen ten westen en sr. Floris van der Lijn ten oosten

Aankomsttitel: Niet vermeld (Maria Kroonen was wed. van dr. Petrus Futs, was zij een dochter van Cornelis Croonen?)

Verkoopprijs: f 1200,-

ORA 171, folio 71 (nr. 50) d.d. 03-02-1739

Verkoper: sr. Gerrit Aardsz., woonende binnen deeze stad, als gesurrogeerde voogd over Jan Tegel, minderjarige nagelaten zoo van Antje Baars, die een dogter is geweest van Reijnier Douwisz. Baars, en 't voornoemde kind mitsdien voor een filiale portie tot erffgenaam geinstituteert bij dezelve, ten dezen spetialijk bij de Ed. Agtb. Geeren Schepenen dezer stad gequalificeert bij apostille in dato den 4^e november 1738, ende Jan Stroo, als gesurrogeerde voogd over de nagelaten minderjarige kinderen van Grietje Baars, die insgelijx een dogter is geweest van Reijnier Douwisz. Baars, de voornoemde kinderen dus meede voor een filiale portie erffgenaam van dezelve & hij Jan Stroo, als bij voornoemde apostille der Ed. Agtb. Heeren Schepenen dezer stad meede ten deeze spetialijk geauthoriseert, en nog dezelve Gerrit Aartsz. & Jan Stroo, als last en procuratie hebbende van Hermina Ottens Vos, wed. en voor een filiale portie meede geinstituteerde van gezegde Reijnier Douwisz. Baars, en zulx zoo uijt hoofde van die insitutie las uijt kragte van de gemeenschap van goederen, in het voorschreeve haar huwelijk stand gekreegen hebbende, geregtigt tot zeven twaalfde parten in het volgende verkogte, als meede van Jacob Appel als in huwelijk Aaltje Baers, die een dogter & insgelijx voor een filiale portie erffgenaam van opgem. Reijnier Douwes., en eijndelijk nogh van Reijnier Reijniersz. Baars, zoon voor een filiale portie meede erffgenaam van Reijnier Douwes. Baars voornt., zijnde dezelve procuratie gepasseert voor mr. Dirk Sevenhuijsen las notaris & zekere getuigen alhier in dato den 5^e december 1738, en dan nogh laatstelijk Douwe Reijniersz. Baars, zone en meede erffgenaam voor een kinds gedeelte van meergemelte Reijnier Douwisz. Baars

Koper: Jan Matheus Raulet

Omschrijving: Een hujs en erve daar 't opstaat, aan de zijt-zijde van de Langestraat op 't Kruijs-werk, belend sr. Jan Croonen ten westen en sr. Floris van der Lijn ten oosten

Aankomsttitel: 06-02-1738

Verkoopprijs: f 1010,-

ORA 179, folio 202 (nr. 78) d.d. 12-03-1792

Verkoper: Cornelis van Oostveen, Bij procuratie den 31^e maart 1791 voor den notaris mr. Pieter Panneboeter en getuigen alhier gepasseert ten dese gequalificeert door Susanna Maria Raulet, wonende alhier, wed. Arnold Lammers, en voor de ene helft ab intestato erfgenaam van wijlen haar vader Jan Mattheusz. Raulet, en meede bij acte den 5^e februarij 1781 voor de nots. Pieter de Lange en getuigen alhier verleeden tot het waarneemen van het regt en interest van Jan Jacob Raulet, uitlandife zoon en voor de wederhelfte ab intestato erfgenaam van de voorn. Jan Mattheusz. Raulet, en alzoo ten dezen geregtigt

Koper: Gijsbert Rensen en Hark Krijgsman in comp., meede alhier woonagtig

Omschrijving: Een hujs en erve daar 't opstaad, staande ende geleege alhier aan de Z.Z. van de Langestraat opt Kruijswerk, belend met Joseph Anthonie Agina ten W. en de erve Jacob Bos ten O.

Aankomsttitel: 13-02-1739

Verkoopprijs: f 360,-

ONA 958, akte 281 d.d. 26-12-1812 (nots. Gerrit de Heer)

Verkoper: De heer Gijsbert Rensen, rentenier, wonende op cde Laat, wijk B no. 323 en mejuffouw Trijntje de Wolff, weduwe Hark Krijgsman, zonder beroep, wonende op de Oude Gragt in 't Wildemans Hofje, no. 16, beiden binnen de stad Alkmaar

Koper: Gerrit van Wede en Barend van Wede, bijde kooplieden woonachtig in de Langestraat te Alkmaar

Omschrijving: Een huis en erve, staande en gelegen binnen de stad Alkmaar aan de zuidzijde van de Langestraat op het Kruiswerk, zijnde no. 573 in wijk A, belend Jan Slot ten oosten en Joseph Antonie Aghina ten westen

Aankomsttitel: 12-03-1792

Verkoopprijs: 462 Francs of f 220,-

Blok 21 - Kad. A521 - Langestraat 3-midden

<u>Belending</u>	<u>Omschrijving:</u>	<u>Belending</u>
Eva Dircx	12-12-1629 (ORA 146, folio 348a) Pieter Sacharia de Keen aan Jeuriaan Jansz. & Luijkas Jansz.. Aankomsttitel: Niet vermeld	Eva Dircx
Dirck Gerritsz. van der Hooch	15-08-1637 (ORA 150, folio 199 verso, nr. 212) Jeuriaan Jansz. aan Lucas Jansz. Pelser (1/2) Aankomsttitel: 12-12-1629	Eva Dircx
Sara van der Meer, wed. Jan Maertsz. tinnegieter	05-04-1670 (ORA 299, folio 43) Cur. boedel Geert Jans, wed. Lucas Jansz. Pelser aan Pieter Jansz. Cort. Aankomsttitel: Niet vermeld	meeverkocht huis
kinderen Jan Maartsz.	30-04-1697 (ORA 165, folio 146, nr. 43) Proc. Pieter Jansz. Kort aan Jan Jacobsz. Spit Aankomsttitel: 20-04-1670	Pr. Futs
Hendrik Wijlacker	27-01-1766 (ORA 175, folio 106 verso, nr. 38) Ex.test. Anna Kool, wed. Floris van der Lijn, weduwnr. Catharina Spit, d.v. Jan Jacobsz. Spit aan Bartholomeus de Lange. Aankomsttitel: Niet vermeld	J.M. Raulet
Hendrik Wijlacker	25-04-1769 (ORA 175, folio 239, nr. 53) Catharina Veenhuijs, wed. Bartholomeus de Lange aan haar schoorvader Christoffel de Lange. Aankomsttitel: 27-01-1766	J.M. Raulet
Hendrik Wijlacker	17-02-1776 (ORA 177, folio 41 verso, nr. 28) Christoffel de Lange aan Jacob Bos. Aankomsttitel: 25-04-1769	Jan Mattheus Raulet
Hendrik Wijlacker	06-04-1739 (ORA 179, folio 236, nr. 59) Ex.test. Margaretha van Gaasbeek, wed. Jacob Bos aan Fredrik Conneman. Aankomsttitel: 17-02-1776	Gijsbert Rensen
Hendrik Wijlacker	16-01-1801 (ORA 182, folio 10 verso, nr. 170) Redders boedel Fredrik Conneman aan Jan Slot Aankomsttitel: 06-04-1793	Gijsbert Rensen en Comp.

1832 OAT: Jan Slot

Blok 21 - Kad. A521 - Langestraat 3-midden

ORA 146, folio 348a d.d. 12-12-1629

Verkoper: Pieter de Keen Sachariasz.

Koper: Jeuriaan Jansz. & Luijkas Jansz.

Omschrijving: Een huijs met sijn erve daert opstaet, staende & gelegen aen de suijsijde van het Cruiswerck, belent met de huijsinge van Eva Dircx backster aende oostsijde & suijsijde & westsijde & dat met de opsta... & belastingen van een gl. elff stuijvers acht penn. sjaers, zijnde out eijgen & noch met een rente van 34 gl. 7 st. 8 penn. siaers, losbaer met vijff hondert vijftich gl., toecomende Hilgont Willemsdr. die huijsvrouwe van Jan Cornelisz. Flodder. Die coper sal gehouden wesen die oost & suijdermuijr van tvoorsz. huijs met Eve Dircx voorsz. gemeen te besitten & insgelijcx die wester muijr met d'selve Eva Dircx, sonder dat hij op de voorsz. ooster, suijs & wester muijr verder recht sal mogen prfetenderen als in de helft. Sal mede de goot aende oostsijde van tvoorsz. huijs leggende gehou- den wesen ten eeuwigen dage te onderhouden ende voort die costen vallende over het repareren, ontledigen als anders van hetg secreet met Eva Dircx gemeen sijnde, met den salve halff & halff te dragen, toch sal de ontledige geschieden aen des voorsz. Eva Dircx zijde.

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 2750,-

ORA 150, folio 199 verso (nr. 212) d.d. 15-08-1637

Verkoper: Jeuriaan Jansz., poorter

Koper: Lucas Jansz. Pelser, sijn swager & mede poorter

Omschrijving: Een halff huijs ende erve daer het op staet, waer van de cooper de wederhelft is toebehoorende, staende & leggende aen de suijsijde vant Cruiswerck, belent met Eva Dircx ten westen & Dirck Gerritsz. van der Hooch ten oosten & suijsiden, mette belastinge en een gulden elff st. acht penn. siaers out eijgen & noch met een rente van vier & dertich gl. seven st. acht penn. siaers, losbaer met 550-0-0, toecomende Hilgont Willemsdr, wed. van Jan Cornelisz. Flodder. De cooper sal gehouden wesen de ooster & suijsder muijr vant voorsz. huijs met de voorn. van der Hooch gemeen te besitten & insgelijcx de westermuijer mette voorn. Eva Dircx, zonder dat hij op de voorsz. oost, suijsder & westermuijr verder recht sal mogen pretenderen als inde helft. Zal mede de goot aen de oostsijde vant voorsz. huijs leggende gehouden wesen ten eeuwigen dagen te onderhouden ende voorts de kosten vallende over het repareren, ontledigen als anders van het secreet met de voorn. Dirc van der Hooch gemeen sijnde, met de selve halff & halff te dragen, doch zal de ontlediginge geschieden aen de voorn. van der Hooch en sijde.

Aankomsttitel: 12-12-1629

Verkoopprijs: Niet vermeld

ORA 299, folio 43 d.d. 05-04-1670

Verkoper: Cornelis Kessel & Sijmon Spont, als geordonneerde curatuers over den boedel & goederen van Geert Jans, wed. van Lucas Jansz. Pelser

Koper: Pieter Jansz. Cort

Omschrijving: Een huijs & erve daart op staet, staende & leggende binnen deser stede, aende suijsijde van de Langestraet, op 't Cruiswerck, belent Sara van der Meer, wed. wijlen Jan Maertsz. tinnegieter ten oosten ende suijsiden & 't volgende huijs ten westen. Met de belastinge van een gulden elff stuijvers acht penn. siaers out eijgen & nogh met een rente van vier ende dertich gl. seven stuijvers s'jaers volgens de opdraght brieff & wert de renten vandien tegen woordigh betaelt met twee & dertich gl. siaers, losbaer met vijff hondert vijffich gl., toecomende tegenwoordigh Beatris Jans, wed. van Sijmon Pietersz. Flodder en dochter van Hillegont Willems, die wed. was van Jan Cornelisz. Flodder. Voorts met conditie dat de cooper gehouden sal wesen de ooster & suijsder muur vant voorsz. huijs met de voorn. Sara van der Meer gemeen te besitten & insgelijks de wester muur met wester coper van het volgende huijs, sonder dat hij op de voorsz. oost, suijsder & wester muur verder recht sal mogen pretenderen als in de helft. Sal mede gehouden wesen de goot aen de oostsijde vant voorsz. huijs leggende ten eeuwigen dagen te onderhouden & voorts de kosten vallende op het repareren, ontledigen als anders van het secreet met de voorn. Sara van der Meer gemeen sijnde met den selven halff & halff te dragen, doch sal de ontaestinghe geschieden aen des voorn. Sara van der Meer zijde

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 300,- boven de belasting

ORA 165, folio 146 (nr. 43) d.d. 30-04-1697

Verkoper: Pieter Suierhuijsen, wonende tot Amsterdam en procuratie hebbende van Pieter Jansz. Kort, sijnde deselve gepasseert voor Cornelis van Lieuwarden, nots. & twee getuijgen tot Amsterdam in dato den 1^e januarij 1697

Koper: Jan Jacobsz. Spit

Omschrijving: Een huijs en erve daar 't opstaat aan de suijsijde van de Langestraet op 't Kruiswerek, belent met Pr. Futs ten westen & de kinderen van Jan Maartse ten oosten, hebbende dit huijs met het huijs ten westen een gemene kelder, gelijc die tegenwoordigh doorgeschooten is en ten wedsijde gebruikt & beseten. Met een belasting off out eijgen van een gl. en 11 st. en 8 penn.

Aankomsttitel: 20-04-1670

Verkoopprijs: f 500,-

ORA 175, folio 106 verso (nr. 38) d.d. 27-01-1766

Verkoper: Arent Kok, wonende binnen deze stad als executeur van den testamente en voogd over de nog minderjarige mede erfgenamen van wijlen juffr. Anna Kool, wed. de heer Floris van der Lijn, mitsgaders tot het verkopen van de vaste capitalen gequalificeert na luid van den testamente voor de nots. Pieter Groen en sekere getuijgen binnen Alkmaar den 10^e april 1750 gepasseert

Koper: Bartholomeus de Lange, mede alhier woonachtig

Omschrijving: Een huijs en erve daar 't opstaat, staende ende gelegen aan de suijszijde van de Langestraet op 't Kruiswerck binnen deze stad, belent Hendrik Wijlakker ten oosten en J.M. Raulet ten westen, hebbende dit huijs met het huijs ten westen een gemene kelder, gelijk die jegenswoordig doorgeschoten en ten wedsijden bij elk gebruikt en beseten werd, ook heeft dit huijs met t' huijs ten oosten een gemeen secreet hetgeewn bij 't laastgemelde huijs ontlast en geledigt word, dog de onkosten, soo op het repareeren en ontledigen als anders vallende moet bij elk half en half gedragen werden.

Aankomsttitel: Niet vermeld (Floris van der Lijn was eerder gehuwd met Catharina Spit, dochter van Jan Jacobsz. Spit)

Verkoopprijs: f 435,-

ORA 175, folio 239 (nr. 53) d.d. 25-04-1769

Verkoper: Catharina Veenhuijs, wonende binnen deze stad, wed. en algeheele erfgenaeme van wijlen haer overledene man Bartholdus de Lange, ingevolge testamentaire dispositie voor de nots. Pieter de Lange en getuijgen binnen deze stad op den 16^e jan. 1765 gepasseert

Koper: Haer aenbehuwt vader Christoffel de Lange, meede alhier woonachtig

Omschrijving: Een hujs en erve daer 't opstaet, staende ende gelegen binnen bovengen. stad aende zijdzijde van de Langestraet op 't Kruijswerk binnen meergem. stad, belent met Hendrik Wijlacker ten oosten en J.M. Raulet ten westen, hebbende dit hujs met het hujs ten westen een gemeene kelder, gelijk die jegenwoordig doorgeschoten en ten wedsijden bij elk gebruikt en bezeten werd. Ook heeft dit hujs met het hujs ten oosten een gemeen secreteet, hetgeen bij 't laetstgemelte hujs ontlast en geledigt werd, dog de onkosten zoo op 't repareeren, ontleedigen als anders vasslende, moet bij elk half en half gedragen werden

Aankomsttitel: 27-01-1766

Verkoopprijs: f 459,-

ORA 177, folio 41 verso (nr. 28) d.d. 17-02-1776

Verkoper: Christoffel de Lange, woonende binnen deze stad

Koper: Jacob Bos, mede alhier woonachtig

Omschrijving: Een hujs en erve daer 't staende ende gelegen binnen bovengem. stad, aan de zijdzijde van de Langestraet, belent met Hendrik Weijlacker ten oosten en Jan Mattheus Raulet ten westen, hebbende dit hujs met 't hujs ten westen een gemeene kelder, gelijk die jegenswoordig doorgeschoten en ten wederzijden bij elk gebruikt en bezeeten werd. Ook heeft dit hujs met het hujs ten oosten een gemeen secreteet 't geen bij 't laetstgem. hujs ontlast en geledigt werd, dog waer van de onkosten, zoo bij 't repareeren, ontleedigen als anders vallende bij ieder half en half moeten gedragen werden

Aankomsttitel: 25-04-1769

Verkoopprijs: f 550,-

ORA 179, folio 236 (nr. 59) d.d. 06-04-1793

Verkoper: Cornelis van Oostveen alhier, Jan Meijster te Amsterdam, Jan van Daalhoff, Fredrik Conneman en Guurtje Bos, alhier woonachtig, als bij onderhandsche actens van datis 3 januarij 1791 en 31 januarij 1792 uit kragte van de clause reservatoir, vervat in den testamente van Margaretha van Gaasbeek, den 2 januarij 1791 voor den notaris Cornelis van Oostveen en getuigen alhier gepasseerd, aangestelde executeuren van haar testamente en redders van haar boedel en nalatenschap, zijnde gemelde Maria van Gaasbeek wed. en volgens testament voor den notaris mr. Adriaan van Daverveld en getuigen den 3 oktober 1783 alhier gepasseerd erfgenaame van Jacob Bos

Koper: De vierde comparant Fredrik Conneman

Omschrijving: Een hujs en erve, staende en geleegeen alhier aan de zijdzijde van de Langestraat op het Kruijswerk, belend Hendrik Wijlacker ten oosten en Gijsbert Rensen ten oosten

Aankomsttitel: 17-02-1776

Verkoopprijs: f 380,-

ORA 182, folio 10 verso (nr. 170) d.d. 16-10-1801

Verkoper: Jan Pieter Goudsblom, Jan Kleeff en Anthonij Schouten, in qualiteit als bij acte den 26 november 1795 voor den notaris Cornelis van Oostveen en getuigen alhier gepasseerd, aangestelde redders in den boedel van wijlen Fredrik Conneman

Koper: Jan Slot

Omschrijving: Een huis en erve, staende ende geleegeen alhier aan de zuidzijde van de Langestraat op het Kruiswerk, belend Hendrik Wijlacker ten oosten en Gijsbert Rensen en Comp. ten westen

Aankomsttitel: 06-04-1793

Verkoopprijs: f 270,-

Blok 21 - Kad. A522 - Langestraat3-oost (kort)

<u>Belending</u>	<u>Omschrijving:</u>	<u>Belending</u>
Quirijn Aeriansz. cramer	07-03-1593 (ORA 135, folio 109) Adam Dircxz. Hinderduijn aan Joris Jacobsz. Mol Aankomsttitel: niet vermeld	Cornelis Willemsz. schoenmaker
Crijn Aeriansz. cramer	18-06-1597 (ORA 137, folio 81) Joris Mol aan Gerrit Dircxz. Aankomsttitel: 07-03-1593	wed. + erven Cor- nelis Willemsz. schoenmaker
Ijffie Gerritsdr. wed. Adriaen Heijndricxz. Waterpas	24-05-1644 (ORA 153, folio 26, nr. 109) Dirck van der Hoogh, z.v. Gerrit Dircxz. aan Jan Maertsz. tinnegieter. Aankomsttitel: 18-06-1597	Lucas Jasz. Pelsers
Cornelis Hooglandt	15-07-1700 (ORA 285, folio 98) Annetje & Marijtje van der Hoeven, dochters van Jan Maertsz. van der Hoeven & Sara van der Meer aan Jacob Wringh. Aankomsttitel: Niet vermeld	Jan Jacobsz. Spit

Jacob Brouwer	22-07-1729 (ORA 169, folio 130 verso, nr. 102) Kinderen Willem Climmer & Zoutie van der Meer, d.v. Susanna Lisaert, erve Jacob Wringh aan Cornelis Hoogland Aankomsttitel: 15-07-1700	erve Jan Jacobsz. Spit
Pieter Camper	24-05-1736 (ORA 170, folio 254 verso, nr. 146) Cornelis Hoogeland aan Jan Leliveld Aankomsttitel: 22-07-1727	Floris van der Lijn
Willem Schut	26-12-1813 (ONA 959, akte 50) Erven Hendrik Wijlacker & Catharina Lelijveld, d.v. Jan Lelijveld aan Barend & Gerrit van Wehde Aankomsttitel: 24-05-1736	Jan Slot

1832 OAT: Barend & Gerrit van Wehde

Blok 21 - Kad. A522 - Langestraat 3-oost

ORA 135, folio 109 d.d. 07-03-1593

Verkoper: Adam Dircxz. Hinderduijn

Koper: Joris Jacobsz. Mol, taefelhouder van leeninge binnen deser stede

Omschrijving: Een huijs met zijn erve daert op staet, staende rontsom op een gemeene muier met zijn naeste geburen, wtgesondert achter aen den steege & den muier van tsomercoockentgen, daer de schoorsteen in staet, die beijde dit huijs alleen toebehoren, zoo groot & cleijn tselve staende & leggende es binnen dese stede aende zijtzijde van de Langestraet opt Cruiswerck, belent & belegen hebben Quirijn Aeriansz. cramer aen de oistzijde & Cornelis Willemsz. schoenmaker aende westzijde, met een vrije wtganck inde steeghe achter tselve huijs gelegen, belast zijnde tvoorsz. huijs & erve met 10 gl. 15 st. siaers losrenten aen drie brieven, van de welcken thooftegelt te zamen bedraecht 179 gl. & vier st. & voorts met de conditie dat zoo wanneer de eijgenaer van thuijs daer bij westen staende het zelve hoger zal begeren te timmeren als het nu staet, hij alsdan gehouden zal zijn den westermuier van dit vercofte huijs halff te betalen tot tauxatie van goede mannen.

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: Niet vermeld

ORA 137, folio 81 d.d. 18-06-1597

Verkoper: Joris Mol, taefelhouder van leeningen binnen deser stede (*reeds verkocht voor mei 1596*)

Koper: Gerrit Dircxz., deser stede poorter

Omschrijving: Een huijs mit zijn erve daert op staet, staende rontsom op een gemeene muier met zijn naeste geburen, wtgesondert achter aen de steege & de muier van tsomer coockentgen daer de schoorsteen in staet, die beijde dit huijs alleen toebehooren, zoo groot ende cleijn tselve staende ende leggende is binnen deser stede aende suijtsijde van de Langestraet opt Cruiswerck, belent hebbende de wed. ende erffgen. van Cornelis Willemsz. schoenmaker ande westzijde ende Crijn Aeriansz. cramer aende oostzijde, met een vrije wtganck inden steghe achter tselve huijs gelegen, belast sijnde tvoorsz. huijs ende erve met 10 gl. & 15 st. jaerl. losrenten, aen drie brieven van de welcke thooftegelt te samen bedraecht 179 gl. 4 st., ende voorts met den conditie dat soo wanneer deijgenaer van thuijs bij westen dit vercofte huijs staende, het selve hoger begeren sal te timmeren als het nu staet, hij alsdan gehouden zal zijn den westermuier van dit vercofte huijs halff te betalen tot tauxatie van goede mannen.

Aankomsttitel: 07-03-1593

Verkoopprijs: 5000 Carolus guldens

ORA 153, folio 26 (nr. 109) d.d. 24-05-1644

Verkoper: Dirck van der Hooch, poorter deser stede, als ten huwelijk gecregen hebbende tvolgende huijs & erff daert op staet

Koper: Jan Maertsz. tinnegieter, sijn medepoorter

Omschrijving: Een huijs met sijn erff daert opstaet, staende rontsom op een gemeene muur met sijn naaste gebu- ren, uijtgesondert achter aen de steege & de muur vant somercoockentge daar de schoorsteen instaat, die bijde dit huijs alleen toebehooren, soo groot & cleijn tselve staende & leggende is binnen deser stede aen de suijtsijde van de Langestraet opt Cruiswerck, belent ten westen Lucas Jansz. Pelser & ten oosten Iffie Gerritsdr., weduwe van Adriaen Heijndricxz. Waterpas, met een vrije uijtganck in de steeg achter tselve huijs gelegen, belast sijnde tvoorsz. & erff met drie gulden & drie st. jaarlicxe losrenten & voorts met conditie dat soo wanneer d'eijgenaer vant huijs bewesten dit huijs staende het selve begeeren sal hooger te timmeren alst nu staet, hij alsdasn gehouden sal sijn de westermuur van dit huijs halff te betalen tot tauxatie van goede mannen. Wijders dat de coper het secreet, stae- nde tusschen dit huijs & thuijs van de voorn. Lucas Jansz. Pelser voor d'ene helft zal moeten onderhouden & oock tledigen vanden met de voorsz. Lucas Jansz. halff & halff dragen, doch dat het selve geledigt sal moeten werden

door dit vercofte huijs

Aankomsttitel: 18-06-1597 t.n.v. Gerrit Dircx, vader van de verkoper

Verkoopprijs: f 5700,-

ORA 285, folio 98 d.d. 15-07-1700

Verkoper: Annetje en Marijtje van der Hoeven, wonende alhier, impetranten van willigh decreet (*dochters van Jan Maertsz. van der Hoeven & Sara van der Meer*)

Koper: Jacob Wringh

Omschrijving: Een huijs en erve daer 't opstaet, staande rontsom op een gemene muur met sijn naaste gebuijren, uijtgesondert aghter aan de steegh, edne de muur van 't somerkokentje daer de schoorsteen instaat, die beijde dit huijs toebehooren, zoo groot en cleijn 't selve staande en leggende is binnen dese stadt aan de suijsijde van de Langestraat op 't Cruijswerck, belent ten oosten Jan Jacobsz. Spit en ten oosten Cornelis Hooglandt. Met een vrije uijtgangh in de steegh achter 't selve huijs gelegen, belast sijnde 't voorsz. huijs en erve met drie gulden en drie st. jaarlijksche losrenten, en voorts met die conditie dat soo wanneer den eijgenaer van 't huijs bewesten dit huijs staande, het selve begeren sal hooger te timmeren als 't nu staat, hij alsdan gehouden sal sijn de westermuur van dit huijs half te betalen tot tauxatie van goede mannen; wijders dat de kooper het secreet, staande tusschen dit huijs en 't huijs van Jan Jacobsz. Spit voor de eene helft sal moeten onderhouden en oock 't ledigen van dien met de voorn. Jan Jacobsz. Spit half en half dragen, dogh dat het selve geledigt sal moeten werden door dit voorsz. huijs

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 1225,-

ORA 169, folio 130 verso (nr. 102) d.d. 22-07-1727

Verkoper: srs. Willem Climmer, Maarten van der Meer en Pieter Beets als voogden over de minderjarige kinderen van de voorn. Willem Climmer en Zoutie van der Meer, die erfgenamen waren van Susanna Lisart, de moeder van Zoutie van der Meer voornt., de kinderen haer grootmoeder, die mede erfgenaem is geweest van Jacob Wringh

Koper: Cornelis Hoogland

Omschrijving: Een huijs en erve daer 't opstaet binnen dese stadt aande zuijt zijde van de Langestraet op 't Kruijswerk, belet Jacob Brouwer ten oosten ende erve van Jan Jacobsz. Spit ten westen

Aankomsttitel: 15-07-1700 (willige decreetbrief)

Verkoopprijs: f 1400,-

ORA 170, folio 254 verso (nr. 146) d.d. 24-05-1736

Verkoper: Cornelis Hoogeland

Koper: Jan Leliveld

Omschrijving: Een huijs & erve daer opstaat aan de zijdzijde van de Langestraat op 't Kruijswek, belend met Pieter Camper ten oosten en Floris van der Lijn ten westen

Aankomsttitel: 22-07-1727

Verkoopprijs: f 2800,-

ONA 959, akte 50 d.d. 26-12-1813 (nots. Gerrit de Heer)

Verkoper: De heeren Fredrik Voest, rentenier, en Otto van Meurs, makelaar, beide wonende te Amsterdam, en de heer mr. Isaac Groen, Municipale Ontvanger der stad Alkmaar, wonende te Alkmaar op de Oudegragt, wijk A no. 700, - in qualiteit de voornoemde heer mr. Isaac Groen als bij acte op den 15en januarij 1813 voor Carel Abraham de Chaufepie en zijnen ambtgenoot, beide Keizerlijke Notarissen te Amsterdam gepasseerd, ten dezen gequalificeerd, door de heer Bartholomeus Wijlacker, makelaar, wonende te Amsterdam op de Nieuwendijk over de Engelsche steeg no. 115, door de heer Johannes Wijlcker, buiten beroep, wonende te Amsterdam op de Lindengragt op de hoek van de Karthuisersteeg numero 138, door mejuffrouw Catharina Wijlacker, weduwe Jan Koning, buiten beroep, wonende te Amsterdam in de Goudsbloemstraat bij de Brouwersgragt numero 200 - de voornoemde heer Otto van Meurs als bij acte in dato den 2en januarij 1813 voor den Keizerlijken Notaris Jan van Nes en getuigen te Boskoop in het Canton Gouda, Arrondissement Rotterdam, Departement van de Monden van de Maas gepasseerd, ten dezen gequalificeert door den heer Wouter Wijlacker Matthijszoon, apothecar, wonende te Boskoop, zijnde de voornoemde heeren Bartholomeus Wijlacker, Johannes Wijlacker, mejuffrouw Catharina Wijlacker, de heer Wouter Wijlacker Matthijszoon de eenige nagelatene kinderen van wijlen den heer Matthijs Wijlacker, die een broeder is geweest van nu wijlen den heer Hendrik Wijlacker, in leven mr. zilversmit, gewoond hebbende en op den 23^e december 1812 te Alkmaar overleeden, en in die relatie uit krachte van het testament van voornoemde heer Hendrik Wijlacker en wijlen desselfs vooroverleden huisvrouw juffrouw Catharina Leliveld op den 28^e julij 1797 voor den notaris mr. Isaac Groen en getuigen te Alkmaar gepasseerd, te zamen bij representatie, in plaats van hunnen gemelden vader Matthijs Wijlacker erfgenamen voor een zede portie in de nalatenschap van wijlen voornoemde heer Hendrik Wijlacker en juffrouw Catharina Leliveld - voornoemde heer mr. Isaac Groen als bij acte op den 21en januarij 1813 voor de voornoemde notaris de Chaufepie en zijnen ambtgenoot te Amsterdam gepasseerd, ten dezen gequalificeerd door de heer Fredrik Voest, als in huwelijk hebbende mejuffrouw Maria Wensing en door gemelde mejuffrouw Maria Wensing zelve, met haren gemelden mas geadsisteerd, zijnde zij mejuffrouw Maria Wensing als het eenig nagelaten kind van mejuffrouw Anna Maria Wijlcker, welke was een zuster van voornoemde heer Hendrik Wijlacker, en uit krachte van het voorgemelde testament meede erfgenaem voor de tweede

eezesde portie van voornoemde heer Hendrik Wijlacker en mejuffrouw Catharina Lelijveld - voornoemde heer mr. Isaac Groen, als ten dezen gequalificeerd door den heer Wouter Wijlacker, rentenier, wonende te Amsterdam in de Vijzelstraat no. 45, bij de hier voorengemelde procuratie op den 15en januarij 1813 voor den notaris de Chauffepie en zijnen ambtgenoot te Amsterdam gepasseerd, zijnde de voornoemde heer Wouter Wijlacker een volle brfoeder van voornoemde wijlen heer Hendrik Wijlacker, en uit crachte als vooren erfgenaam in de nalatenschap van voornoemde echtelieden voor de derde eenzesde portie - de voornoemde heerewen Fredrik Voest, Otto van Meurs en mr. Isaac Groen, als ten dezen gequalificeerd door den heer Johannes Wijlacker Jansz., zilversmit, wonende te Haarlem op het Spaarne numero 10, volgens acte op denzelfden januarij 1813 voor den notaris Jan Schouten en getuigen te Haarlem gepasseerd, zijnde de voornoemde heer Johannes Wijlacker Jansz. het eenig nagelaten kind van den heer Johannes Wijlacker en alzo uit crachte als vooren in plaatse van wijlen desselfs voornoemde vader voor de vierde zesde portie erfgenaam van voornoemde echtelieden - voornoemde hr. mr. Isaac Groen als ten dezen gequalificeerd door den heer Jan Baptist van Bloemen, koopman in aardewerk, wonende te Amsterdam, als in huwelijk hebbende mejuffrouw Alida Maria Monkel, en door dezelve juffrouw Alida Maria Monkel, met haren gemelden man geadsisteerd, bij de reeds meermalen gemelde acte voor de notaris de Chauffepie en zijnen ambtgenoot te Amsterdam gepasseerd - voornoemde heer Otto van Meurs als ten dezen gequalificeerd door den heer Petrus Johannes Monkel, particulier, wonende te Amsterdam in den Oppert, wijk F. no. 53, bij acte op den 2en januarij 1813 voor de notaris Reinier Bordewijk en zijnen ambtgenoot te Rotterdam, Departement der Monden van de Maas gepasseerd, zijnde de voornoemde juffrouw Alida Maria Monkel en gemelde heer Petrus Johannes Monkel kinderen van wijlen mejuffrouw Bernardina Wijlacker, welke een zuster is geweest van voornoemde heer Hendrik Wijlacker, en alzo uit crachte als vooren bij representatie in plaatse van wijlen voornoemde hunnen moeder voor de vijfde eenzesde portie erfgenamen in de nalatenschap van voornoemde echtelieden - en eindelijk nog meervoornoemde heer Otto van Meurs, als bij de zoo even gemelde acte ten overstaan van den notaris Bordewijk en zijn ambtgenoot gepasseerd, ten dezen gequalificeerd door de heeren Fransiscus Dominicus Wijlacker, debitant in tabak, en Petrus Johannes Wijlacker, particulier, beide te Rotterdam woonachtig, zijnde de voornoemde heeren Fransiscus Dominicus en Petrus Johannes Wijlacker de eenige nagelaten kinderen van wijlen den heer Theodorus Wijlacker, die een broeder is geweest van wijlen de voornoemde heer Hendrik Wijlacker, en zijnde dezelve alzo tge zamen bij representatie voor hunnen gemelden vader uit crachte van het meergemelde testament meede erfgenamen voor de laatste of zesde een zesde portie in de nalatenschap van gemelde echtelieden Hendrik Wijlacker en Catharina Lelijveld

Koper: Barend van Wehde, koopman, wonende te Alkmaar, voor zich en zijnen broeder Gerrit van Wehde, meede koopman te Alkmaar, doch zich thans in Duitschland bevindende

Omschrijving: Een huis en erve, staande en gelegen aan de zuidzijde van de Langestraat op het Kruiswerk, zijnde numero 575 in wijk A, belend Willem Schut ten oosten en Jan Slot ten westen.

De voornoemde heer Hendrik Wijlacker heeft van het voornoemde huis den eigendom bekomen bij acte van transport in dato den 12en december 1791 *(dit klopt niet: dit betreft meeverkocht pand ZZ Langestraat, uitkomende op de Breedstraat. Bij de herkomst van dat pand staat vermeld: als eenige en universeele erfgenaam van wijlen zijne vooroverleedene huisvrouw Catharina Lelijveld uit crachte van haar testament op den 28en julij 1797 voor den notaris mr. Isaac Groen en getuigen gepasseerd, hebbende zij Catharina Lelijveld den eigendom daar van verkreegen als eenige nagelatene dochter en universeele erfgenaame van haren vader den heer Jan Lelijveld, welke daar van den eigendom had bekomen bij acte van transport op den 24en mei 1736)*

De loode goot tusschen het huis en het huis ten westen is gemeen tusschen dezelve twee huizen, zoo als ook de muuren gemeen zijn met de naaste gebuuren, uitgezonderd achter aan de steeg en de muur van 't zomerkeukentje, daar de schoorsteen in staat, hebbende dit huis een vrije uitgang in de steeg achter hetzelfde. De koper van dit perceel zal zich voorts zoo ten aanzien van de westermuur van hetzelfde huis, als van het leedigen van het secreet zich moeten gedragen naar de bepalingen vervat in de zakte van transport van het voorschreeven huis in dato den 15en julij 1700, voor Scheeepen der stad Alkmaae gepasseerd

Aankomsttitel: 24-05-1736

Verkoopprijs: 2740 francs en 50 centimes = f 1305,-

Blok 21 - Kad. A524 - Kraanbuurt 1 - 'de Roo Leeu' (kort)

<u>Belending zuid</u>	<u>Omschrijving:</u>	<u>Belending noord</u>
Baert Claesz.	01-03-1582 (ORA 132, folio 54 verso) Lambert Augustijnen vleijshouder aan Cornelis Jaspersz. vlascooper. Aankomsttitel: Niet vermeld	Come Quirijn
Baert Claesz. Zeepaert O: wed. Willem Clock	23-02-1655 (ORA 156, folio 5 verso, nr. 18) Cornelis van Heijmenbergh, kleinzoon Cornelis Jaspersz. vlascooper aan Floris Claesz. Proj. Aankomsttitel: 07-03-1582	steeg Elburch conijnencooperster

Baert Claesz.	22-11-1659 (ORA 157, folio 245, nr. 118) Floris Claesz. Proj aan Tomas IJsbrantsz. & Jan Dircks. Visker. Aankomsttitel: 23-02-1655	steeg Elbrigh conijnenverkoopster + Leendert Jeuri-aansz. mutsemaker
erven Baert Claasz. Ossenhoofd	17-06-1675 (ORA 161, folio 218, nr. 98) Trijntje Pieters, wed. Thomas IJsbrantsz, Verrekijc aan Pieter Jansz. Visser & IJsbrant Reijndertsz. van Nes (1/2) Aankomsttitel: Niet vermeld	Cornelis Hogeboom
Theunis Pietersz. van der Laan	24-06-1681 (ORA 162, folio 165, nr. 29) Kinderen Jan Dircxz. Visscher + Pieter Jansz. Visscher + IJsbrant & kinderen Claas Jansz. van Nes aan Cornelis Croonen. Aankomsttitel: 22-11-1659 + 17-06-1675	kinderen Cornelis Hoogeboom + steeg Claas Wilborts conijne- verkoper
Jacob Wognum	06-02-1738 (ORA 171, folio 30 verso, nr. 50) Proc. Jacob Broeder, weduwnr. Catharina Croonen, nicht van Maria Kroonen, d.v. Cornelis Croonen aan Hendrik van Hoolewerff. Aankomsttitel: Niet vermeld	Reijnier Baars
Jacob Bos	10-03-1781 (ORA 178, folio 11 verso, nr. 62) Maria Warmenhuizen, wed. hendrik Hoolewerf aan Cornelis Warmenhuizen de Keen. Aankomsttitel: 06-02-1738	Hendrik Goose
W: fa. van Schreur en Cauling	26-12-1812 (ONA 958, akte 282) Proc. Arie van Wetering e.v. Elisabeth Lijnslager, wed. Cornelis Warmenhuizen de Keen aan Abraham Moses de Jong. Aankomsttitel: Niet vermeld	Willem Schut
1832 OAT: A.M. de Jongh		

Blok 21 - Kad. A524 - Kraanbuurt 1 - 'de Roo Leeu'

ORA 132, folio 54 verso d.d. 07-03-1582

Verkoper: Lambert Augustijnen vleijshouwer

Koper: Cornelis Jaspersz. vlascooper

Omschrijving: Een huijs met zijn erve, genaempt 'de Roe Leeu', mitsgaders een, twee ofte meer vuijt & inganghen in den steegh van Dirck Gerritsz. pelder, leggende bij noorden tzelve huijs & noch twee ofte meer water loosingen in den zelve steegh, welck huijs als vooren staende ende leggende is binnen Alckmaer ande westzijde bij de Mient bij de Craen, sulcx alst nu tertijt bij Lambert bewoent & bezeten wort, belent met Baert Claesz. ande suijtzijde & Come Quirijn ande noortzijde. Mette belastinge van 12 gl. 8 st. sjaers

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoop prijs: f 1700,-

ORA 156, folio 5 verso (nr. 18) d.d. 23-02-1655

Verkoper: Cornelis van Heijmenberch, nots. binnen deser stede

Koper: Floris Claesz. Proj, schoenmaker, sijnen mede poorter

Omschrijving: Een huijs ende erve, staende & gelegen binnen deser stede aende westzijde van de Mienter Steenbrugge bij de Oude Craen, belent met de voorsz. brugh ten oosten, de wed. van Willem Clock ten westen, Baert Claesz. Zeepaert ten zuiden & de steeg van Elburch Conijnencoopster ten noorden, hebbende tselve huijs een gemeene achtergevel, gemeen met de voorn. wed. van Willem Clocq, mitsgaders met twee ofte meer uitgangen ende ingangen ende twee ofte meer waterlosingen door de voorsz. stege.

Aankomsttitel: 07-03-1582 t.n.v. Cornelis Jaspersz. vlascooper, grootvader van de verkoper

Verkoop prijs: Niet vermeld

ORA 157, folio 245 (nr. 118) d.d. 22-11-1659

Verkoper: Floris Claesz. Proj, schoenmaker hier ter stede

Koper: Tomas IJsbrantsz. ende Jan Dircxz. Visker sijn mede poorteren

Omschrijving: Een huijs ende erve, staende ende gelegen binnen deser stede aen de westzijde van de Oudew Steenen Mienter Brugge, belent met het huijs van Baert Claesz. ten suijden, de steeg van Elbrich Conijnverkoopster ende Leendert Jeuriaensz. mutsemaker ten noorden, met een, twee ofte meer uitgangen ofte waterlosingen door de voorsz. steeg, emde met een gemene achtergevel, gemeen met Dirck Waijop

Aankomsttitel: 23-02-1655

Verkoop prijs: Niet vermeld

ORA 161, folio 218 (nr. 98) d.d. 17-06-1675

Verkoper: Trijntje Pieters, wed. van Thomas IJsbrantsz. Verrekijc, geadsisteert met mr. Claas Wringh als haren voogt in desen

Koper: Pieter Jansz. Visscher voor de eene helft en IJsbrant Reijndertsz. van Nes mitsgaders de kinderen van Jaapie Cornelis, wed. van Claas Reijndertsz. voor de wederhelft

Omschrijving: Een huijs ende erve staande & leggende op de Bagijne Weijt, belent de Huijs-arme-schuur ten westen & de wed. van Jacob Heertjes ten oosten, item noch een half huijs ende erve daert opstaat op de Oude Craan, belent Cornelis Hoogeboom ten noorden & de erffgenamen van Baart Claasz. Ossenhoofd ten zuiden

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: Lijfrente f 110,- p/jr.

ORA 162, folio 165 (nr. 029) d.d. 24-03-1681

Verkoper: Pieter Jansz. Visscher, Andries Bijl in huwelijk hebbende Annetje Jans, Jacob Claesz. Visscher getrouwt met Geertje Jans, IJsbrant Reijndertsz. van Nes, Jan Aelbertsz. de Wit en Pieter Jansz. Visscher voornt. als voogden over Annetje Jans, te samen kinderen en erfgen. van Jan Dircxz. Visscher, voor de helft; item de voorn. Pieter Jansz. Visscher voor sig selven voor een vierdepart, mitsgaders IJsbrant Reijndertsz. van Nes ende IJsbrant Haringhuijsen als voogt over de kinderen van Claes Reijndertsz., te samen voor 't resterende vierdepart (in't regard van de minderjarige volgens autorisatie van d'heeren Burgemeesteren ende Schepenen deser stadt in dato den 10^e dec. 1680)

Koper: Cornelis Croone, poorter deser stede

Omschrijving: Een huijs en erve aen de westzijde van de Oude Steene Mienter brugge, belent Theunis Pietersz. van der Laen ten zuiden, de kinderen van Cornelis Hoogeboom ende de steeg van Claes Wilbortsz. Conijnvercooper ten noorden

Aankomsttitel: 22-11-1659 + 17-06-1675

Verkoopprijs: f 1725,-

ORA 171, folio 30 verso (nr. 50) d.d. 06-02-1738

Verkoper: Hendrik Heije, mr. chirurgijn, als bij procuratie gepasseert voor de nots. Claas Verstevercht en twee getuijgen den 27en dec. 1731 tot Edam, hier toe gequalificeert door de hr. Jacob Broeder, medecinae dr. aldaar, die universele erffgenaam is geworden van desselfs eenige kind Boudewijn Broeder, in huwelijk verwekt bij zijn eerdere overledene huijsvrouw juffr. Catharina Croonen, eenige erffgenaam van haar overleden muije juffr. Maria Kroonen

Koper: sr. Hendrik van Hoolewerff

Omschrijving: Een huijs en erve daar 't opstaat, gelegen binnen deeze stad aan de westzijde van de Mient, belend met sr. Jacob Wognum ten zuiden en sr. Reijnier Baars ten noorden

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: f 2450,-

ORA 178, folio 11 verso (nr. 62) d.d. 10-03-1781

Verkoper: Maria Warmenhuizen, eerder wed. en volgens testament voor den nots, Jan van Twuijver den 15 febr. 1742 gepasseert, geïnstitueerde erfgenaam van Hendrik Hoolewerf

Koper: Cornelis Warmenhuizen de Keen

Omschrijving: Een huijs en erve, staande en gelegen op de Mient westzijde, belent met Hendrik Goose ten noorden en Jacob Bos ten zuiden, item eem pakhuijs staande aan de westzijde van de Hofstraat op de hoek van de Vijverstraat, belent met voorn. straat ten noorden

Aankomsttitel: 06-02-1738 + 14-02-1741

Verkoopprijs: f 3500,-

ONA 958, akte 282 d.d. 26-12-1812 (nots. Cornelis van Oostveen)

Verkoper: De heer Helenius Marinus Speelman Wobma, advocaat voor de Rechtbank ter eersten instantie, zitting houdende te Alkmaar, wonende te Alkmaar in de Langestraat, wijk B no. 93, in qualiteit als bij procuratie op den 30en september 1812 voor de notaris Cornelis van Oostveen en zijnen ambtgenoot te Alkmaar gepasseert, ten dezen gequalificeert door de heer Arie van Wetering, winkelier, en zijn huisvrouw mejuffrouw Elisabeth Lijnslager, wonende te Alkmaar op de Miend in wijk A no. 578 (*Elisabeth Lijnslager was eerder weduwe van Cornelis Warmenhuizen de Keen*)

Koper: Abraham Moses de Jong, joods koopman en woonachtig op de Mient te Alkmaar

Omschrijving: Een wel ter nering staand huis en erve, waarin onheugelijke jaren de kruidenier affaire met goed succes is geexerceert als nog werd gecontinueert, staand en gelegen binnen Alkmaar aan de noordzijde van de Mient op de Groenmarkt, zijnde no. 578 in wijk A. belend Willem Schut ten noorden en de firma van Schreur en Cauling ten westen, bestaande dit huis in een ruim winkel voorhuis met een behangen kantoortje, een gang waarin een secretee, een behangen binnenkamer met een marmeren schoorsteen en schilderstuk en kassen, een behangen agterkamer met een bedsteede, schoorsteen en schilderstuk met vereischte commode etc., item voor boven een ruime pakzolder, voorzien met kassen en een meidenkamertje, agter boven een slaapkamer met een kas, verder een turfzolder

Aankomsttitel: Niet vermeld

Verkoopprijs: 1942 francs, 50 centimes = f 925,-

Bijlage 5: Datering van keramiektypen

Peter Bitter

Op basis van elders gevonden goed gedateerde exemplaren zijn er dateringen gegeven aan de voorwerpen uit onze opgraving. Voor het grijs, rood en wit aardewerk wordt hieronder per type aangegeven, waarop de dateringen in deze publicatie berusten (**TABEL 22**).

Soms kan een voorwerp scherper worden gedateerd op basis van bijvoorbeeld decoratie of een steelvorm. Daar wordt in de tekst en in de catalogus melding van gemaakt.

TABEL 22

Type			Datering		Literatuur
g	kan	3	1275	1450	Smit 1987 CMA 1987-04-012 (sloot vóór 1281); Krauwer/Snieder 1994, 65 (14A); Vreenegoor/Kuipers 1996 (beerput 15bcd)
g	pis	1	1350	1450	Bitter et al 1997; Ostkamp et al 2001 cat.42 (beerput c.1375-1425)
g	pis	2	1375	1425	Bartels 1999
r	bak	1	1400	1525	Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc); Bitter 1995
r	bak	2	1400	1625	Bruijn 1979, afb.37:6 en 80:5 (pottenbakkersafval 15a en 15bc); Clevis/Kottman 1989; Bitter 1995; Ostkamp et al 2001 cat.64-65 (beerput 16A) en cat.132-133 (beerput 15)
r	bak	3	1475	1550	Clevis/Kottman 1989; Bitter 1995
r	bak	5	1550	1625	Bitter 1995, 110, 121-122; Ostkamp et al 2001 cat.6 (afvalkuil c.1560-1580)
r	bak	17	1400	1550	Bitter et al 1997; Ostkamp et al 2001 cat.66 (beerput 16A)
r	bak	26	1400	1550	Snieder CMA 1985 03/027 (beerput 15); Bitter 1986 afb.19 (beerput 15B-16A); Ostkamp et al 2001 cat.7 (afvalkuil c.1560-1580); Ostkamp et al 2001 cat.134 (beerput 15ac)
r	bak	31	1375	1425	Bartels 1999
r	bak	34	1525	1550	Bartels 1999
r	bak	37	1500	1550	Bartels 1999 (1490-1525)
r	bor	1	1450	1550	Clevis/Kottman 1989; Bitter 1990 type 31a; Bitter 1995; Ostkamp et al 2001 cat.67-69 (beerput 16A) NB niet te verwarren met een oudere variant met uitgebogen en vervolgens afgeplatte vlag: Baart 1977 nr.479-481 (grachtvulling 1377-1425); Bruijn 1979, 98-100 en afb.51-95 (pottenbakkersafval 15a)
r	bor	4	1675	1800	Clevis/Kottman 1989; Clevis/Smit 1990, 46 (beerkelder 18)
r	bor	6	1525	1675	Clevis/Smit 1990; Bitter 1992 (pottenbakkerij 1605-1622); Bitter 1995; Ostkamp et al 1998 cat.45; Ostkamp et al 2001 cat.70-75 (beerput 16A)
r	bor	10	1700	1865	Baart 1988, 161; Clevis/Smit 1990 46 (beerkelder 18); Mars 1991, 34; Ostkamp et al 1998 cat.108 (riool 1798-1863); Ostkamp et al 2001 cat.167 (beerput c.1760-1780)); Clevis 2007 (1840/1865)
r	bor	50	1625	1675	Bierkade Alkmaar (02BIE) met jaartal 1647 (ongepubliceerd)
r	dek	1	1375	1550	Bruijn 1979 afb.45:6 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Kottman 1989 (beerput 14d-15a); Ostkamp et al 2001 cat.76 (beerput 16A)
r	dek	13	1650	1725	Bitter et al 1997
r	dru	1	1375	1500	Bartels 1999
r	gat	1	1400	1525	Bruijn 1979, 79-85 en afb.41:8 (pottenbakkersafval 15a); opgraving Lindegracht 1993, ongepubliceerd (afvalkuil 16a)
r	gra	2	1325	1425	Baart 1977 nr.459 (grachtvulling 1377-1425); Clevis/Kottman 1989 (beerput 14d-15a); Clevis/Smit 1990 (beerkelder 14d-15a); Ostkamp et al 2001 cat.44-45 (beerput c.1375-1425); Bitter/Roedema 2009 (03WAA9, onder brandlaag 1328)
r	gra	3	1350	1450	Bruijn 1979 afb.25:1-2 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Kottman 1989 (beerput 14d-15a); Jacobs/Van Veen 1996 (afvalkuil 15B-16a); Ostkamp et al 2001 cat.46-48 (beerput c.1375-1425)
r	gra	4	1400	1500	Baart e.a. 1977, nr.463 (Olofskapel, gracht 1377/1425); Bruijn 1979 afb.22:2 en 81:2 (pottenbakkersafval 15a en 15bc); Clevis/Kottman 1989, 39 (beerput 14d-15a); Clevis/Smit 1990, 33 (beerkelder 14d-15A), 37 (beerkuilen 14d-15a en 14d-15A)
r	gra	5	1375	1475	Clevis/Kottman 1989, 37 (beerput 14d-15a) en 39 (afvalkuil 15bc); Clevis/Smit 1990, 33 (beerkelder 14d-15A) en 37 (beerkuil 14d-15a)

r	gra	6	1375	1475	Clevis/Kottman 1989 (akl 15bc); Clevis/Smit 1990, 33, 37 (bkelders 14d-15A); Carmiggelt/V Veen 1995, 43 (akl 15); Jacobs/V Veen 1996 (akl 15B-16a); Clevis 2001, 34 (beerput 1384-c.1450); Ostkamp 2001 cat.49 (beerput c.1375-1425) en cat.135 (beerput 15ac)
r	gra	7	1400	1500	Clevis/Kottman 1989 (afvalkuil 15bc); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (afvalkuil 15); Jacobs/Van Veen 1996 (afvalkuil 15B-16a); Ostkamp et al 2001 cat.50-51 (beerput c.1375-1425)
r	gra	8	1425	1525	Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (afvalkuil 15); Bitter 1995 cat.19 en p.110; Bitter et al 1997; Ostkamp et al 1998 cat.76 (dunwandig, 17ac); Ostkamp et al 2001 cat.77-79 (beerput 16A)
r	gra	10	1400	1550	Baart e.a. 1977, nr. 461 (Olofskapel, gracht 1377/1425); Bruijn 1979 afb.25:6-7 (pottenbakkersafval 15a); Groeneweg 1992 nrs.266, 273, 280, 285 (pottenbakkersafval ca 1550); Ostkamp et al 1998 (beerput 1578-ca 1650); Ostkamp et al 2001 cat.80-81 (beerput 16A)
r	gra	11	1600	1700	Clevis/Kottman 1989; Hacquebord/Vlierman 1991; Groeneweg 1992, 52-53 en nrs.415-416, 430-442, 504-520 (pottenbakkersafval ca.1600, 1638-1651 en c.1700); Bitter et al 1997; Ostkamp et al 1998 cat.77
r	gra	14	1500	1600	Clevis/Kottman 1989
r	gra	19	1550	1650	Bitter 1995, 108-112 (pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620); Ostkamp et al 1998 cat.78; Ostkamp et al 2001 cat.82 (beerput 16A)
r	gra	20	1350	1425	Hoek 1975, 520 en afb.17 (14d/15a); Baart 1977 nr.465 (Olofskapel, gracht 1377/1425); Bruijn 1979 afb.25:4, 28 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Smit 1990, 37 (beerkuil 14d-15a); Bitter et al 1997; Ostkamp et al 2001 cat.42 (beerput c.1375-1425) en cat.136-137 (beerput 15ac)
r	gra	22	1375	1525	Sarfati 1979 nr.17 (muntschat 1492); Bruijn 1979 afb.22:1 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Smit 1990 (beerp 14d-15A); Bitter et al 1997 (beerp 15d-1561); Bartels 1999 (2xbeerp 14b-d); Ostkamp 2001 cat.83 (beerp 16A); Dijkstra/Spanjer 2002 (beerput 14d-15a)
r	gra	32	1625	1675	Bitter 1995 (beerput 1574-1674)
r	gra	34	1525	1650	Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (afvalkuil 15); Bitter 1995 cat.19 en p.110; Bitter et al 1997; Ostkamp et al 1998 cat.76 (dunwandig, 17ac); Ostkamp et al 2001 cat.77-79 (beerput 16A)
r	gra	41	1525	1625	Bitter 1995; Ostkamp et al 2001 cat.86 (beerput 16A)
r	gra	52	1575	1650	Jacobs 2002, cat.22 (16d-17A); De Jong-Lambregts 2007, cat.7 (05ODG; afvalkuil 17A) fout bij Bitter et al 1997, cat.170 (17B-18a) = r-gra-69
r	gra	62	1550	1675	Bitter et al 1997; Ostkamp et al 1998 cat.51
r	gra	87	1650	1725	Ostkamp et al 2001 cat.142 (opschrift 1672) en 143 (beerput c.1640-1680)
r	gra	88	1375	1450	Ostkamp et al 2001 cat.55 (beerput c.1375-1425); Bruijn 1979 afb.28:3 en 81:7 (pottenbakkersafval 15a resp.15bc)
r	gra	91	1550	1750	Bartels 1999, nr. 503-505 (16B, 18A); Thijssen 1991 cat.111 (16d-17A, abusievelijk als r-gra-8)
r	gra	92	1400	1525	Bruijn 1979 afb.22:1-2 en 81:1 (pottenbakkersafval 15a en 15bc); Bartels 1999, cat.506-508 (15b-15d)
r	gra	142	1400	1500	Baart e.a. 1977, nr.463 (Olofskapel, gracht 1377/1425); Bruijn 1979, afb.22:1-2 (pottenbakkersafval 15a) en 81:1 (pottenbakkersafval 15bc); 10alk11
r	kan	13	1375	1475	Clevis/Smit 1990, 33 (beerkelder 14d-15A)
r	kom	35	1500	1625	Bitter et al 1997
r	kom	47	1400	1475	Bartels 1999 (15bc); Bruijn 1979 afb.43:1 (pottenbakkersafval 15a)
r	kom	94	1400	1450	Snieder 1985, CMA 1985-03-025 (beerput voor 1529)
r	kop	1	1475	1550	Ostkamp 1996 (kasteelgracht De Nieuwburg, gesloopt 1517); Ostkamp et al 2001 cat.92 (beerput 16A)
r	kop	2	1525	1675	Bitter 1995, 111 (waterputvulling 16bc; pottenbakkersafval c.1550-1620); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Bitter et al 1997, 133 (beerput 15d-1561); Ostkamp et al 2001 cat.144 (beerput c.1640-1680)
r	kop	4	1675	1865	Clevis/Kottman 1989, 48 (beerput 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18); Van Gangelen/Helfrich 1992, 327; Ostkamp et al 1998 cat.112-113 (riool 1798-1863); Clevis 2007 (1840/1865)
r	kop	11	1575	1650	Bitter 1995 cat.40 en p.111 (opschrift 1611); Van Gangelen/Kersloot/Venhuys 1997 afb.44, 65b, 77, 144b (opschrift 1603, 1640, 1636, 1647; Ostkamp et al 2001 cat.145 (beerput c.1640-1680)
r	kop	12	1500	1600	Bitter 1995

r	kop	16	1600	1700	Bitter et al 1997
r	kop	17	1500	1600	Bitter et al 1997 (beerput 15d-1561); Ostkamp et al 2001 cat.10 en 94 (afvalkuil c.1560-1580 en beerput 16A); Clevis 2001, 50 (16B-17A)
r	kop	29	1400	1500	Ostkamp et al 2001 cat.138 (beerput 15ac)
r	lek	3	1425	1500	afgeleid van r-bor-1; Vreenegoor/Kuipers 1996, 72 (beerput 15bcd)
r	pis	1	1375	1600	Bruijn 1979, 88 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Kottman 1989 (afvalkuil 15bc); Clevis/Smit 1990, 33 (beerkelder 14d-15a) en 37 (beerkuil 14d-15a); Bitter 1995 (demping waterput 16B sic!); Ostkamp et al 2001 cat.140 (beerput 15ac)
r	pis	2	1450	1700	Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc) en p.48 (beerput 17d-18A)
r	pis	3	1400	1500	Clevis/Kottman 1989 (16)
r	pis	4	1500	1550	Ostkamp et al 2001 cat.98 (beerput 16A)
r	pis	5	1575	1700	Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18); Hacquebord/Vlierman 1991, 55-56; Bitter 1995, 112 (pottenbakkersafval 1574-1620); Jacobs/Van Veen 1996, 61, 62 en (beerput 17bc en 17B, afvalkuil 17B); Ostkamp et al 1998
r	pis	12	1550	1600	Bitter 1995
r	pis	18	1450	1525	Ostkamp et al 2001 cat.100 (beerput 16A)
r	pis	19	1525	1575	Ostkamp et al 2001 cat.101 (beerput 16A)
r	pis	20	1375	1425	Ostkamp et al 2001 cat.58 (beerput c.1375-1425)
r	pis	21	1475	1525	Ostkamp et al 2001 cat.102 (beerput 16A)
r	pis	29	1375	1450	Van Regteren Altena 1972, afb.25 (Olofskapel, gracht 1377/1425)
r	stk	2	1625	1700	Groeneweg 1992 nrs.491-492 en 528 (pottenbakkersafval 1638-1651 en c.1700); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B) en 45 (beerkelder 17d-18a); Jacobs/Van Veen 1996, 61 (beerput 17bc)
r	stk	5	1550	1650	Clevis en Kley 1990, cat.28 (beerput 16B-17A); Bitter 1995 (beerput 1574-1677); Clevis 2001, 149 (kuil 17A); Clevis 2005 cat.58 (beerkelder 16bc)
r	stk	7	1575	1675	Ostkamp et al 1998
r	stk	11	1700	1750	Bitter et al 1997 (18A, beerput 1584-1913)
r	stk	13	1400	1550	Bruijn 1979 afb.38:1-3 (pottenbakkersafval 15a); Bitter et al 1997 (beerput 15d-1561)
r	stk	16	1400	1525	Bartels 1999 (15B/16a)
r	tes	2	1675	1750	Clevis/Kottman 1989, 48 (beerput 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18)
r	tes	5	1550	1650	Bitter 1995, 108 en 112 (nog aangeduid als r-vuu-1 en -2; pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620); Jacobs 1996; Bitter et al 1997
r	tes	6	1575	1650	Bitter et al 1997 (beerput 1561/1630); Jacobs/Van Veen 1996 (demping waterput 17A); Bitter 1995, 108 en 112 (nog aangeduid als r-vuu-1 en -2; pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620)
r	tes	11	1500	1625	Bruijn 1992, 41 en afb.14 type 34 (pottenbakkersafval 1603-1604); Bitter 1995 cat.1 (als 'r-asl-?'; pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 2001 cat.109 (beerput 16A)
r	zal	1	1675	1750	Clevis/Kottman 1989, 48 (beerput 17d-18A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 45 (beerkelder 17d-18a)
r	zal	3	1550	1750	Thijssen 1991 (16/17A); Groeneweg 1992, nrs.481-482 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bitter 1995 (beerput 1574-1677); Ostkamp et al 1998 (beerputten 1578-c.1650 en c.1620-c.1680); Bartels 1999 (beerput c.1720-1760)
s1	bek	2	1425	1525	Janssen 1983 afb.8:11; Hurst et al 1986; Vandenbulcke en Groeneweg 1988 fig.4 (afvalkuil c.1518-1550); Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc)
s1	dri	1	1375	1500	Renaud 1976 afb.28; Jansen 1983 afb.8:6; Clevis/Kottman 1989, 37 (beerput 14d-15a) en 39 (afvalkuil 15bc); Jacobs/Van Veen 1996 (afvalkuil 15B-16a); Bitter et al 1997 cat.207 (beerput c.1400-15d)
s1	kan	1	1375	1450	Sarfati 1979 nrs.4, 7 en 8 (muntshatten 1371, kort na 1425, 1422); Janssen 1988 fig.3 (muntshatten ca 1390/1400); Clevis/Kottman 1989, 39 (beerput 14d-15a); Clevis/Smit 1990, 39 (afvalkuil 14d-15a); Thijssen 1991; Bartels 1999
s1	kan	3	1375	1450	Clevis/Kottman 1989, 37 (beerput 14d-15a) en 39 (afvalkuil 15bc); Clevis/Smit 1990, 31 (beerkelder 14d-15a) en 37 (beerkuil 14d-15a); Thijssen 1991
s1	kan	14	1300	1350	Janssen 1988 fig.5:1 en 7:2 (kastelen voor resp 1351 en 1363); Bartels 1999; Bitter/Roedema 2009 (Waagplein, onder brandlaag 1328)

s1	kan	17	1375	1450	Bartels 1999 (afgeleid van s1-kan-1)
s1	tre	4	1450	1550	Hähnel 1987, 30 en nrs.316-327 (16A); Clevis/Thijssen 1989, 24-25 (waterput 16[A]); Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc)
s1	tre	5	1450	1525	Clevis/Thijssen 1989; Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc); Clevis/Smit 1990, 33 (beerkelder 14d-15A); Bartels 1999
s2	bek	2	1300	1450	Hurst et al 1986 nr.285; Krauwer/Snieder 1994; Bartels 1999; Baart 1977 nr.453 (grachtvulling 1377-1425)
s2	kan	9	1475	1550	Sarfati 1979 nr.25 (muntschat na 1532); Hurst et al 1986 nr.298; Vandenbulcke en Groeneweg 1988 fig.5 (afvalkuil c.1518-1550); Clevis/Thijssen 1989; Bitter 1995 (beerput 1574-1674); Gaimster 1997 fig.3.47 (brandlaag 1507); Bartels 1999
s2	kan	14	1500	1600	Clevis/Thijssen 1989
s2	kan	34	1450	1525	Van Wageningen 1988, 99 en 102; Hurst e.a. 1986, 190-197, nr. 297; Vreenegoor/Kuipers 1996 (beerput 15bcd); Gaimster 1997 fig.3.47 (brandlaag 1507) en cat.74 (15d-16A); Bartels 1999
s2	kan	40	1525	1600	Ostkamp et al 2001 cat.61 (baardman 16b in beerput 16A); Unger 2007, nrs. 3 (baardman 16b), 166 (baardman c.1535/1565), 227-232 en 655-665 (onversierd c. 1535/1600)
s2	kan	67	1425	1525	Bartels 1999
s2	kan	70	1350	1550	Bartels 1999
s2	kan	72	1425	1500	Bartels 1999
s2	oli	1	1500	1600	Clevis/Thijssen 1991
w	bak	5	1575	1625	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 2001 cat.19 (afvalkuil c.1560-1580)
w	bor	7	1450	1550	Bitter et al 1997 (beerput 15d-1561)
w	dek	2	1575	1650	Clevis/Smit 1990; Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Jacobs/Van Veen 1996, 61 (beerput 17bc)
w	gra	6	1575	1650	Bitter 1995; Jacobs/Van Veen 1996, 61 en 62 (beerputten 17bc)
w	gra	7	1550	1650	Baart/Krook/Lagerweij 1986, 101; Clevis/Kottman 1989; Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Bitter et al 1997 (beerput 15d-1561); Ostkamp et al 1998 cat.59, 60 en 86
w	gra	12	1575	1625	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); vgl. r-gra-19
w	gra	13	1525	1625	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); vgl. r-gra-41
w	gra	23	1650	1700	Bitter et al 1997; vergelijk r-gra-87
w	gra	27	1700	1750	Clevis/Kottman 1989, 131; Ostkamp et al 1998 cat.19
w	gra	31	1575	1625	Bartels 1999 cat.757 (beerput 1595-1625)
w	gra	38	1550	1600	Ostkamp et al 2001 cat.24-25 (afvalkuil c.1560-1580)
w	kom	7	1575	1865	Bitter 1995; Clevis 2007 (1840/1865)
w	kop	3	1575	1650	Carmiggelt/Van Veen 1995, 48 (met standvoet; beerkelder 18bc); Jacobs/Van Veen 1996, 62 (beerput 17bc); Ostkamp et al 1998 cat.63-64 (beerput 1578-c.1650); Bartels 1999 cat.787 (beerput 1580-1600); Jacobs 2002, cat.49 (16d/17A)
w	kop	7	1575	1675	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); vgl. r-kop-11: Bitter 1995 cat.40 en p.111; Jacobs/Van Veen 1996, 61 en 62 (beerputten 17bc en 17B); Van Gangelen/Kersloot/Venhuis 1997; Ostkamp et al 2001 cat.28 (afvalkuil c.1560-1580)
w	kop	16	1675	1750	Magendans/Waasdorp 1986, 36; Clevis/Smit 1990 (als w-pap-1); Ostkamp et al 1998, 60-62
w	ond	1	1525	1650	Ostkamp et al 2001 cat.115 (beerput 16A); vergelijk r-ond-1
w	pis	3	1575	1675	Bitter 1995 (beerput 1574-1677)
w	pis	7	1525	1865	Ostkamp et al 1998 (beerput c.1620-1680); Ostkamp et al 2001 cat.116 (beerput 16A); Clevis 2007 (1840/1865)
w	stk	1	1600	1700	vergelijk r-stk-2; Ostkamp 2004 cat.13 (17; Purmerend sloot voor 1710)
w	stk	6	1600	1700	Ostkamp et al 1998 cat.66 (beerput 1578-c1650); vgl. rood aardewerk: Hupperetz 1994:052 (beerput voor 1662)
w	ver	2	1675	1750	Thijssen 1981, nr.93 (beerput 17d/18a); Clevis/Smit 1990 (17d/18a); Carmiggelt/Van Veen 1995, 46 (beerkelder 17d-18A); Jacobs/Van Veen 1996, cat.84 (17d/18a); Ostkamp 2004 (17B; Purmerend sloot voor 1710); Schrixc 2006, cat.72 (beerput 17B)
w	vog	1	1575	1625	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620)

Bijlage 6

Dendrochronologische dateringen

Van een aantal houtmonsters zijn in 2007 dendrochronologische dateringen bepaald door stichting RING uit Amersfoort. De resultaten zijn ook verwerkt in de vondstenlijst.

Aan: Dhr. R. Roedema
Gemeente Alkmaar, Monumentenzorg en Archeologie
Oudegracht 245
1800 BC Alkmaar

Uitslag dateringsonderzoek
RING Intern Rapport nummer: 2007072
Datum: 22 november 2007

Geachte heer Roedema,

Wij onderzochten voor u 6 houtmonsters afkomstig uit Alkmaar, Langestraat 3-5 (offerte O2007043), waarvan 5 eiken (*Quercus sp.*) en 1 fijnspar (*Picea abies*) zijn. De resultaten van het vooronderzoek en het dendrochronologisch onderzoek zijn weergegeven in respectievelijk tabel 1 en tabel 2:

Tabel 1. Resultaten vooronderzoek en houtsoortbepaling.

Vondstnr. / Beschrijving	Houtsoort	N	Kern	Spint	Opmerkingen
vdtnr. 86 / fundering	eik, <i>Quercus sp.</i>	ca. 80 jaarringen	>10	-	Geschikt dendro-onderzoek
vdtnr. 27 / beerput	eik, <i>Quercus sp.</i>	ca. 100 jaarringen	>10	-	Geschikt dendro-onderzoek
vdtnr. 90 / put, put	eik, <i>Quercus sp.</i>	10 jaarringen	>10	-	Niet geschikt dendro
vdtnr. 90 / put, waaiboorn?	eik, <i>Quercus sp.</i>	ca. 75 jaarringen	>10	17	Geschikt dendro-onderzoek
vdtnr. 90 / put, wp?	fijnspar, <i>Picea abies</i>	ca. 28 jaarringen	K	-	Niet geschikt dendro
vdtnr. 93 / beerput 4	eik, <i>Quercus sp.</i>	25 jaarringen	K	-	Niet geschikt dendro

Helaas waren de monsters 90 (put), 90 (wp?) en 93 (beerput 4) niet geschikt voor dendrochronologisch onderzoek, omdat het hout over onvoldoende ringen beschikt.

Tabel 2. Uitslag dendrochronologisch onderzoek.

Vondstnr. / Beschrijving	Houtsoort	RINGs Dendrocode	Periode waarin/ waarna de boom is omgehakt	Zekerheid van de datering (probability)	Gebruikte Referentiechronologie
vdtnr. 86 / fundering	eik, <i>Quercus sp.</i>	AKF00011	-	-	-
vdtnr. 27 / beerput	eik, <i>Quercus sp.</i>	AKF00021	ná 1418 AD	>99,99%	EUPLOO01
vdtnr. 90 / put, waaiboorn?	eik, <i>Quercus sp.</i>	AKF00031	-	-	-

Helaas was het onmogelijk om de monsters 86 (fundering) en 90 (waaiboorn?) te dateren.

Het gedateerde monster (27, beerput) heeft geen spinthout, dus het is datering *post quem*. Als de laatste gemeten ring van het monster de laatste van het kernhout zou zijn, dan zou het aantal missende spintringen tot de wankant 15 (+9/-6) zijn (Wazny, 1990). Als we uitgaan van het minimaal aantal ringen, dus 15+9-6= 18, kunnen we de kapdatum ná 1418 AD schatten (zie bijlagen 1, Tabel 1). De synchronisatie van dit monster met andere Poolse referentiekalenders is ook sterk, dus waarschijnlijk is het hout afkomstig uit Polen.

Aanvullende informatie over de laboratoriumresultaten, de gebruikte statistiek en/of de gebruikte referentiekalenders, vindt u in de bijlagen.

RING Intern Rapport nummer: Laboratoriumnummer, verwijzing naar de analyse.

Zekerheid van de datering: De kans dat de gevonden match met de referentiechronologie niet op toeval berust. Deze waarde is gebaseerd op de 'Gleichlaufigkeit' tussen de twee vergeleken reeksen, ook wel %PV genoemd (percentage of parallel variation; Jansma 1995).

Verantwoording van de dateringen: Dendrochronologische dateringen door RING zijn gebaseerd op een combinatie van waarnemingen: (a) vergelijking en relatieve datering (ten opzichte van elkaar) van de jaarlingpatronen binnen een vindplaats/bouw fase; (b) vergelijking van deze jaarlingpatronen met meerdere absoluut gedateerde referentiekalenders. Deze vergelijkingen zijn statistisch onderbouwd en worden visueel gecontroleerd. Wanneer observaties elkaar ondersteunen en bevestigen, wordt de datering geaccepteerd als zijnde correct.

English summary

In februari 2007 a rescue excavation was carried out during the renovation of a large fashion shop in the main street of Alkmaar, Langestraat 3-5 and Kraanbuurt 1. In medieval sources the eastern part of Langestraat was also known as 'Kruiswerk' or crossroads, after the crossing of Langestraat and the street Houttil-Boterstraat.

From excavations at Houttil we know that in the mid-13th century large brick houses were erected on the western side of Houttil, while the area on the eastern side, the harbour zone along the bank of the present-day canal Mientgracht, was raised and built on around 1300.¹ As the Boterstraat is the southward continuation of Houttil, we were very interested in the first phases of development of this site. The site has always been one of the most important building plots of Alkmaar by its location at the end of the main street and at the harbour front of Mientgracht. From 1528 to 1590 a harbour crane stood at this quay, that still is reminded of in the streetname Kraanbuurt ('crane neighbourhood').

The excavated features could be dated in 5 phases: 1. 1300/1350, 2. 1350/1400, 3. 1400-1550, 4. 1550-1700, 5. 1700-1913 (excavation plans: *figs. 9, 10, 18, 32, 45, 46*).

The oldest traces in the excavation were the raised grounds (feature 1A) on which three lightly built houses were constructed in the first half of the 14th century. They were built on brick foundations with a superstructure probably of wood, with clay floors and brick-lined hearths (features 1B, 1C and 1E, the latter with the well 1F integrated in its construction). Their orientation differed from the later parcelling, possibly related to the Langestraat and Houttil being older than Boterstraat and once forming a bend, with our site situated on the outside. The lay-out of houses 1B and 1C continued for some distance underneath the present-day street Langestraat.

Around the middle of the 14th century the Langestraat was lengthened to the Mientgracht quay, when the house block between the Boterstraat and Kraanbuurt was laid out with regular parcelling. At the corner a brick house with deep cellars was built (feature 1D).

Soon after a long brick house was built along the street (2B), divided in four rooms, the most eastern room with a cellar constructed against the cellar of 1D. At the back a cesspit (2E) was built as an integrated part of this house, but a second cesspit came behind the western rooms (2F). The former well 1F also was used as a cesspit.

At Kraanbuurt 1 a smaller brick house was built (2H) of which parts of its foundation and a clay floor could be documented.

In the southwestern corner of the site traces were found of a lightly built house (2G).

Between ca 1400 and 1550 the houses 1D and 2B subdivided and partly rebuilt. Thus the first detailed map of Alkmaar (Drebbel 1597) shows the existence of 5 separate houses here, with individual roofs. These building activities (phase 3) had left only few archaeological traces, mainly new floors, hearths and cellars. As in written sources mention is made of the dividing walls being shared by the neighbours, we assume that parts of the original houses still were standing incorporated into these buildings.

In the backyards there were many features, as a result of centuries of renewed construction of annexes, changing of plot boundaries and construction of new cesspits. The cesspit 3B probably belonged to the westernmost house in our site (Langestraat 5) and cesspit 3A to the adjacent house Langestraat 7A. In the southwestern corner cesspit 3/4C was built, perhaps also in the late 14th or early 15th century, for Kraanbuurt 1. Later the western half of the plot of Kraanbuurt 1 was bought by the owner of Langestraat 7A (written sources point to a date before 1582). He probably then cleaned out the cesspit and re-used it, with the construction of a somewhat flimsy large new chute (4A). In this chute many finds were recovered from ca. 1550 until 1800. From written sources it is known that from 1626 to 1660 the owner of Langestraat 5 got permission to use the cesspit of his neighbour. This must have been the cesspit 3/4C with chute 4A. This fits with the closing date of cesspit 3B around 1625. Cesspit 3A had gone out of use sometime between 1550 and 1625, perhaps in the third quarter of the 16th century as a result of the change of the toilet to 4A?

The cesspits rendered a great amount of finds, especially from the 15th century (*TABEL 2-19*). One of the most surprising finds was a magnificent bronze *lavabo* or water kettle, accompanied by some glass and stoneware as well as plain redwares.

1

See Bitter/Roedema 2009.

Literatuur

- Baart, J.M. et al. 1977: *Opgravingen in Amsterdam; 20 jaar Stadskernonderzoek*, Amsterdam.
- Baart, J.M., 1988, Niederrheinische Keramik des 18. Jahrhunderts in den Niederlanden, in: J. Naumann (red.) *Keramik vom Niederrhein. Die Irdenware der Düppen- und Pottbäcker zwischen Köln und Kleve*. Köln, 159-165.
- Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, 1986: Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat, in: J.B. Kist (red.), *Van V.O.C. tot Werkspoor*, Utrecht, 83-151.
- Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort (2 dln).
- Barwasser, M., en M. Smit (red.), 1997: *Acht eeuwen tussen twee stegen; Archeologisch, historisch en bouwhistorisch onderzoek in Kampen*, Kampen.
- Beemster, K., 2004: Bijzondere bodemvondsten: een lavabo, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr.10, blz. 12.
- Beemster, K., 2007: Bijzondere bodemvondsten – uit de brand!, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr. 24, 8.
- Beemster, K., 2008: Bijzondere bodemvondsten – uit de brand, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr. 24, 8.
- Beemster, K., 2008: Bijzondere bodemvondsten – Drink eens uit ... of maak eens in?, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr. 26, 8.
- Berg, W.J. van den, 1998: *Historisch Kadaster Alkmaar, 1: 1700-1914*, Utrecht (cd-rom).
- Beuningen, H.J.E. van, en A.M. Koldeweij, 1993: *Heilig en profaan; 1000 laatmiddeleeuwse insignes*, Rotterdam (Rotterdam Papers VIII).
- Bitter, P., 1986: Archeologisch onderzoek op het bouwterrein van C & A Nederland aan de Haarlemmerstraat en Spijkerboorsteeg te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1985*, 85-152.
- Bitter, P., 1988: 15de-eeuws pottenbakkersafval uit het Ir. Driessenplein te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1987*, 141-148.
- Bitter, P., 1990: Aardewerkvondsten uit het terrein Stenevelt bij Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1988/1989*, 117-129.
- Bitter, P., 1992: Vroeg-17de-eeuws pottenbakkersafval uit de Pottenbakkersgang te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1990/1991*, 19-32.
- Bitter, P., 1995: *Geworteld in de bodem*, Alkmaar (Publikaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1) 1995.
- Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997: *Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat*, (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, delen 5 en 5A), Alkmaar.

- Bitter, P., m.m.v. W.J. van den Berg, 1998: Historische gegevens over huizen en bedrijven, hun eigenaren en bewoners, in: S. Ostkamp e.a., *Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr.6), 21-56.
- Bitter, P., 2002: *Graven en begraven. Archeologie en geschiedenis van de Grote Kerk van Alkmaar*, Hilversum (proefschrift Universiteit van Amsterdam).
- Bitter, P., S. Ostkamp en R. Roedema, 2002: *De beerput als bron. Archeologische vondsten van het dagelijks leven in het oude Alkmaar*, Alkmaar.
- Bitter, P., 2004: De verborgen stad. Archeologisch onderzoek naar 750 jaar wonen in Alkmaar, in: P. Bitter, e.a., *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 4-29.
- Bitter, P., 2008: Wealth and waste- aspects of a luxurious lifestyle in Alkmaar, in: M. Gläser (red.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum, VI: Luxus und Lifestyle*, Lübeck, 151-168.
- Bitter, P., 2009a: Voor het gemak. Beerputten en afvalverwerking in Alkmaar, *Westerheem* 58, 56-71.
- Bitter, P., 2009b: Toying with miniatures. Finds of 'doll's-house items' from Alkmaar, in: H. Clevis (red.), *Medieval Material Culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, Zwolle, 47-65.
- Bitter, P., en R. Roedema e.a., 2009: *Huizen, havens en handel. Opgravingen bij de Waag en onder het Waagplein (1997-2003)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 13)
- Boer, P., 1971: Alkmaarse apothekers, in het bijzonder die in de Langestraat, *Alkmaars Jaarboekje 1970*, Alkmaar, 108-124.
- Brongers, J.A., en H.F. Wijnman, 1968: Chronological classification of roemers with the help of 17th century paintings in the Low Countries, in: J.G.N.Renaud (red.), *Rotterdam Papers I*, Rotterdam, 15-22.
- Bruijn, A., 1979: Pottersvuren langs de Vecht, *Rotterdam Papers III*, Rotterdam.
- Bruin, J., 1993: Vorm en functie (4): een merkwaardige bak, *Alkmaars Bodemnieuws* 6, 23-28.
- Carmiggelt, A., en M.M.A. van Veen, 1995: *Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag*, Den Haag (Haagse Oudheidkundige Publicaties 2).
- Carmiggelt, A., 1997: Laat- en postmiddeleeuwse bewoningssporen aan de Hoogstraat te Rotterdam, in: A. Carmiggelt, A.J. Guiran en M.C. van Trierum (red.), *Boorbalans 3. Archeologisch onderzoek in het tracé van de Willemsspoortunnel te Rotterdam*, Rotterdam, 139-278.
- Clevis, H., en J.Kottman, 1989: *Weggegooid en teruggevonden; Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.
- Clevis, H., en J. Thijssen, 1989: Kessel, huisvuil uit een kasteel, *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de ceramiek* 136, nr.4, p. 3-48.
- Clevis, H., en M.Smit, 1990: *Verscholen in vuil; archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925*, Kampen.
- Clevis, H., en P. Kley, 1990: Het Zwols Celehuisje, de bewoners en hun afval, 1550-1650, *Zwols Historisch Tijdschrift* 7, p. 76-93.
- Clevis (red.), H., 2001: *Zwolle ondergronds. Zeven blikvangers van archeologische vondsten in Zwolle*, Zwolle.
- Clevis, H., 2005: 'Achter de Broeren 2004'. Pottenbakker of potverkoper; 16de-eeuwse misbakfels van keramiek uit Zwolle, Nederland, *Archeologische Rapporten Zwolle* 30.
- Clevis, H., 2007a: De gracht van de havezathe Werkeren in Zwolle als stort voor afval, *Archeologische Rapporten Zwolle* 34.
- Clevis, H., 2007b: Keramiek en glas uit kelders van de havezathe Werkeren, *Archeologische Rapporten Zwolle* 40.
- Clevis, H., 2007c: *Opgeruimd staat Netjes. Keukengoed en tafelgerei van een bouwhuis van de Kranenburg (1840-1865)*, Zwolle.
- Dijkstra, J., en M. Spanjer, 2002: IJsselstein, Hofstraat – AAO, *ADC Rapport* 129, Bunschoten.
- Dubbe, B., 1978: *Tin en tinnegieters in Nederland*, Lochem.
- Duco, D.H., 1982: *Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940*, Lochem.
- Duco, D.H., 1987: *De Nederlandse kleipijp; handboek voor dateren en determineren*, Leiden.
- Fock, C.W. (red.), 2001: *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900*, Zwolle.
- Francke, U., 1999: *Kannebäcker in Altenrath. Frühneuzeitliche Steinzeugproduktion in Troisdorf-Altenrath*, Siegburg.
- Gaimster, D., 1997: *German stoneware 1200-1900. Archaeology and cultural history*, Londen.
- Gangelen, H. van, en K.Helfrich, 1992: De keramiekvondsten vanaf circa 1550, in: P.H.Broekhuizen et al. (red.), *Van boeren tot bibliotheek; Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*, Groningen, 293-346.
- Gangelen, H. van, P. Kersloot en S. Venhuis, 1997: *Hoorn des overvloeds. De bloeiperiode van het Noord-Hollands slibaardewerk (ca. 1580 - ca. 1650)*, Hoorn.
- Goubitz, O., 2001: *Stepping through time*, Ede.

- Goubitz, O., 2007: *Purses in pieces. Archaeological finds of late medieval and 16th-century leather purses, pouches, bags and cases in the Netherlands*, Zwolle.
- Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk*, Waalre (Bijdragen tot de Studie van het Brabantse Heem, deel 35).
- Hacquebord, L., en K.Vlierman, 1991: *Ceramik van de 17de eeuwse walvisvangstnederzetting Smeerenburg op Spitsbergen*, Laarne (Corpus Middeleeuws Aardewerk nr.6).
- Hähnel, E., 1987: *Siegburger Steinzeug*, Bd.1, Köln.
- Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans*, Rotterdam (Rotterdam Papers 9).
- Henri-Buithuis, E.V., 1990: Pijpaarden beeldjes uit Leidse bodem, in: *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1988/89*, Leiden, 63-76.
- Hoek, C., 1975: Schiedam, een historisch-archeologisch stadsonderzoek, *Holland 7*, 89-195 en 513-560.
- Hupperetz, W., 1994: Ceramiek uit een beerput van de herberg De Drie Mooren te Breda (1661-1663), *Corpus Middeleeuws Aardewerk 9*, Amersfoort.
- Hurst, J.G., D.S.Neal en H.J.E. van Beuningen, 1986: Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650, in: *Rotterdam Papers VI*, Rotterdam.
- Jacobs, E., 1996: De Rode Gravin. Archeologisch onderzoek op het terrein tussen Gravinnesteeg en de Gedempte Oude Gracht te Haarlem, *Haarlems Bodemonderzoek 29*, p. 3-72.
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996: *Van kerk tot rekenwerk; Laat- en postmiddeleeuwse vondst-complexen aan het Lange Voorhout*, Den Haag (Haagse Oudheidkundige Publicaties 3).
- Jacobs, E., 2002: Spitten aan het Spaarne: een uitputtend verslag, *Haarlems Bodemonderzoek 36*, 35-103.
- Janssen, H.L. (red.), 1983: *Van bos tot stad; opgravingen in 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch.
- Janssen, H.L., 1988: The dating and typology of the earliest Siegburg stoneware in the Netherlands, in: D.A.M. Gaimster, M. Redknapp and H.-H. Wegner, *Zur Keramik des Mittelalters und der beginnenden Neuzeit im Rheinland. Medieval and later pottery from the Rhineland and its markets*, (British Archaeological Report International Series 440) Oxford, 311-333.
- Jaspers, N.L. 2007: Met de Franse slag. Franse compendiariefaience uit Nederlandse bodem (ca. 1600-1660), *Vormen uit vuur 199*, 2-16.
- Jaspers, N.L. 2009: Schoon en werkelijk aangenaam. Italiaanse faience uit Nederlandse bodem (1550-1700), *Vormen uit vuur 204*, 2-31.
- Jörg, C.J.A., 1982: *Porcelain and the Dutch China trade*, 's-Gravenhage.
- Jong-Lambregts, N. de, 2004: Koken, braden en eten met aardewerk, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur 186/187*), p. 30-47.
- Jong-Lambregts, N. de, m.m.v. K. Beemster, P. Bitter, C.Prins, R. Roedema, S. Waterlander, 2007: 05ODG Oudegracht 182, in: N. de Jong-Lambregts, P. Bitter, L. Verspaaij-Frank et al, 2007: *Tussen Zwaard en Fortuin. Enkele opgravingen in Alkmaar 2002-2005*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 12), 224-287.
- Kleiterp, M.E., 1990: Een verzameling pijpaarden mallen en beeldjes uit Leiden in het Rijksmuseum van Oudheden, in: *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1988/89*, Leiden, 77-88.
- Kleyn, J.de, 1986: *Volksaardewerk in Nederland*, Lochem-Gent (herziene 2de editie van 1965).
- Klijn, E.M.Ch.F., 1987: *Eet- en sierlepels in Nederland tot ca. 1850*, Lochem.
- E.M.Ch.F. Klijn, *Onbekend tinglazuuraardewerk. De collectie van het Nederlands Openluchtmuseum*. Arnhem 2003.
- Klomp, M., 2005: Archeologisch onderzoek Broerenkerkplein, in: *Archeologie en Bouwhistorie in Zwolle 5*, 6-43.
- Komen, K., en B. Ulrich, 2004: *Alkmaarse gevelstenen en ornamenten*, Alkmaar.
- Korf, D., 1981: *Nederlandse Majolica*. Haarlem.
- Kottman, J.F.P., 1993: Zeventiende-eeuws glazen drinkgerei uit het adellijk vrouwenstift van Susteren, *Vormen uit vuur 146*, p. 4-15.
- Krauwier, M., en F. Snieder (red.), 1994: *Nering en vermaak*, Amersfoort.
- Magendans, J.R., en A.Waasdorp, 1985: Landarbeiders en leerbewerkers in de late middeleeuwen, *VOM-Reeks 1985 nummer 1*.
- Mars, A., 1991: *Genneps aardewerk; een 18de-eeuwse pottenbakkerij archeologisch onderzocht*, Gennep.
- Meischke, R., H.J. Zantkuijl, W. Raue en P.T.E.E. Rosenberg, 1993: *Huizen in Nederland; Friesland en Noord-Holland; Architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser*, Zwolle/Amsterdam.
- Mennicken, R., 2006: Raerener Steinzeug: technische und künstlerische Entwicklungen, in: R. Mennicken (red.), *Keramik zwischen Rhein und Maas. Keramische Begegnungen mit Belgien und den Niederlanden*, Raeren, 30-46.
- Mennicken, R., 2009: *Schätze aus Raerener Erde. Katalog des Raerener Steinzeug aus dem Hetjens-Museum Deutsches Keramikmuseum Dusseldorf*, Raeren.
- Müller, U., 2006: *Zwischen Gebrauch und Bedeutung. Studien zur Funktion von Sachkultur am Beispiel mittelalterlichen Handwaschgeschirrs*

(5./6. bis 15./16. Jahrhundert), Bonn.

S. Ostkamp, 1996: De monniksbeker. Van grap bij de wijn tot religieuze propaganda, *Vormen uit vuur* 157, 13-27.

Ostkamp, S., e.a., 1998: *Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr.6).

Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001: *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10).

S. Ostkamp, 2003: 'Majolica en faïence uit een beerput op het bedrijfsterrein aan het Oosteinde. Een greep uit het assortiment van De Porcelayne Fles (1660-1680)', in: L.A. Schledorn, M.S. van Aken-Fehmers en T. Eliëns (red.), *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product* 3. Zwolle/Den Haag 2003, pp. 14-47.

Ostkamp, S., 2005a: Het vondstmateriaal, in: S. Ostkamp & M. Spanjer, *De opgraving Purmerend Padjedijk*, Amersfoort (ADC Rapport 341), 13-26.

Ostkamp, S., 2005: Het vondstmateriaal, in: A. van Benthem en S. Ostkamp, *Purmerend Westerstraat. Een Definitief archeologisch Onderzoek, ADC-Rapport 454*, 14-36.

Pluis, J., 1998: De Nederlandse tegel. Decors en benamingen/ The Dutch tile. Designs and names 1570-1930, Leiden.

Prins, C., 2007: Bijzondere bodenvondsten – een hangend watervat, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr. 22, 8.

Regteren Altena, H.H. van, 1975: *Amsterdam in de put*, Amsterdam (expositie Amsterdams Historisch Museum).

Renaud, J.G.N., 1975: De vondsten gedaan bij het archeologisch onderzoek van het voormalig Kartui-zer Klooster buiten Delft, in: *De Kartui-zers en hun Delftse kloosters. Feestbundel voor H.J.J.Scholten*, Delft, 37-99.

Renaud, J.G.N., 1976: *Middeleeuwse ceramiek*, Den Haag (A.W.N.Monografieën nr.3).

Ruijsendaal, E., 1998: *Alkmaar binnen de veste. Straatnamen in historisch perspectief*, Amsterdam.

Roedema, R., 2004: Drinken en klinken. Zeven eeuwen glaswerk in Alkmaar, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p.48-70.

Sarfati, H., 1979: Münzschatzgefäße in den Niederlanden, I: die Periode 1190-1566, *Berichten R.O.B.* 29, 491-526.

Schricx, C.P., T.Y. van de Walle-van der Woude e.a., 2006: Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winstonbioscoop te Hoorn (campagne 2004). De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6, *Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn* 3, Hoorn.

Slicher van Bath, B.H., 1978: Oogsten, klimaat en conjunctuur in het verleden, in: B. Slicher van Bath, *Bijdragen tot de agrarische geschiedenis*, Utrecht, 11-28.

Smit, M., (m.m.v. J.-E. Dilz) 1987: Ceramiek uit een laat 13e-eeuwse vulling van een immunitetssloot van de Sint Paulusabdij te Utrecht, *Corpus Middeleeuws Aardewerk* 4, Amersfoort/Laarne.

Snieder, F.M.E., (m.m.v. J.-E. Dilz) 1985: Aardewerk uit een 15e-eeuwse beerput van het Johanniterklooster op het Vredenburg te Utrecht, *Corpus Middeleeuws Aardewerk* 3, Amersfoort/Laarne.

Thijssen, J.R.A.M., 1981: *Van huisvuil tot museumstuk*, tentoonstelling Museum Commanderie van Sint Jan, Nijmegen.

Thijssen, J.R.A.M. (red.), 1991: *Tot de bodem uitgezocht; Glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen 1375-1850*, Nijmegen.

Unger, I., 2007: *Kölner und Frechener Steinzeug der Renaissance. Die Bestände des Kölnischen Stadtmuseums*, Köln.

Vreenegoor, E., en J. Kuipers (red.), 1996: *Vondsten in Veere; Middeleeuwse voorwerpen uit een beerput van huis 'In den Struys'*, Abcoude/Amersfoort.

Wageningen, R. van, 1988: *Ceramiekimporten in Amsterdam; een mineralogisch herkomstonderzoek*, dissertatie Universiteit van Amsterdam.

Willemsen, A., 2009: Late medieval bling-bling. A collection of decorated leather and metalbase mounts in the National Museum of Antiquities at Leiden, in: H. Clevis (red.), *Medieval Material Culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, Zwolle, 67-94.

Catalogus

Toelichting

De vondsten worden beschreven volgens het Classificatiesysteem voor Laat- en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas (voorheen bekend als 'Deventer systeem'). De voorwerpen worden geïnventariseerd met een code bestaand uit: een lettercode voor materiaal, een drielettercode voor hoofdvorm, een cijfer voor specifieke vormen, eventueel een letter voor aanvullende aanduiding.

De volgende materiaalgroepen zijn hier onderscheiden:

Steengoed zonder engobe of glazuur: s1

Steengoed met engobe of glazuur: s2

Industrieel steengoed: s3

Grijs aardewerk: g

Rood aardewerk: r

Wit aardewerk: w

Hafner aardewerk: ha

Majolica uit de Nederlanden: m

Faience uit de Nederlanden: f

Italiaans majolica/faience: i

Porselein: p

Industrieel wit: iw

Industrieel zwart: iz

Glaswerk: gl

De catalogusblokjes bestaan uit de volgende punten:

- 1a inventarisnummer
- 1b vondstomstandigheden
- 2 typecode
- 3 datering van het voorwerp
- 4a maten: breedte/hoogte
- 4b typebeschrijving
- 5a materiaalsoort
- 5b engobe/glazuur
- 5c decoratie
- 5d gebruikssporen
- 6a bodem details
- 6b oor/steel details
- 6c compleetheid
- 7 hoofdvorm/functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

English introduction to the catalogue

The ceramics and glass finds are described with the aid of the Classification System for Late and Post Medieval Ceramics and Glass (formerly known as 'Deventer system'). The objects are categorized using a code consisting of: letter (s) for material group – three letters for main shape – a number for details in shape, sometimes with a letter added for specific details.

In this book the following material groups are described:

- s1 Stoneware without surface treatment
- s2 Stoneware with iron wash and/or glaze
- s3 Industrial stoneware
- g Grey earthenware
- r Red earthenware
- w White earthenware
- ha 'Hafner' earthenware
- m Majolica from the Netherlands
- f Fayence from the Netherlands
- i Italian majolica/fayence

- p Porcelain (oriental)
- iw Industrial white earthenware
- iz Industrial black earthenware
- gl Glass

The main shapes are:

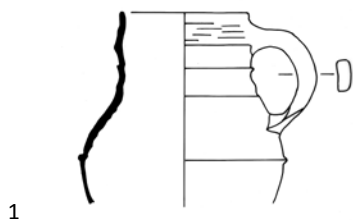
- bak skillet (bakpan)
- bek beaker/mug
- blo flower pot (bloempot)
- bor plate/saucer (bord)
- dek lid (deksel)
- dri drinking bowl
- dru 'drinkuit' (German: 'Stürzbecher')
- fle bottle (fles)
- gat perforated pot (gatenpot)
- gra pipkin (grape)
- hor hour glass (horlogeglas)
- kan jug/pitcher (kan)
- kel stemmed glass/goblet (kelkglas)
- kmf chafing dish (komfoor)
- kom bowl (kom)
- kop cup/porridge (kop)
- kwi cuspidor (kwispedor)
- lek sieve (lekschaal)
- mai maigele
- min miniature
- oli oil lamp (olielamp)
- ond bed chamber pot (ondersteek)
- pis chamber pot (pispot)
- plo lobed dish (plooiischotel)
- pot jar/pot
- roe roemer
- rui window glass (ruit)
- spi spindle-whorl
- stk deep skillet (steelkom)
- tes brazier (test)
- tre funnelbeaker (trechterhalsbeker)
- uri urinal
- ver colander (vergiet)
- vet dripping pan (vetvanger)
- vfl bird whistle (vogelfluit)
- vog bird's feeding cup (vogelbakje)
- vst fire cover (vuurstolp)
- zal unguent/albarello (zalfpot)
- zou salt (zoutvat)

The photographs are not on scale, drawings are 1:4 unless stated otherwise.

The catalogue contains the following entries:

- 1a inventorynumber
- 1b find circumstances
- 2 typecode
- 3 date of the object
- 4a measures: width/height
- 4b type description
- 5a material
- 5b iron wash/glaze
- 5c decoration
- 5d traces of usage
- 6a details of foot
- 6b details of handle
- 6c completeness
- 7 main shape/function
- 8 production centre
- 9 literature

Diverse sporen

1

3

2

ca 1:2

1	2	3
1a 07LAN7	1a 07LAN47A	1a 07LAN54
1b uit zwarte laag (ophoging 2Hb)	1b bij aspot van haard 3/4F	1b ten oosten van haard 1C
2 s1-kan-35	2 r-dek-1	2 r-dek-20
3 1300-1350	3 1375-1550	3 1300-1475
4a 10,5 / - cm	4a 14,5 / 5 cm	4a 9,5 / 5 cm
4b biconische kan met buikknik met ribbel, ribbel op halsanzet en halverwege op de hoge hals, op standring	4b bol deksel met rechte rand en knop	4b plat deksel met rechte rand, oor
5a steengoed	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b ongeglazuurd	5b ongeglazuurd	5b spaarzaam loodglazuur
5c	5c	5c
5d	5d ingekrast teken (afweer vuur)	5d
6a standring (ontbreekt)	6a	6a
6b verticaal lintoer	6b pootvormige knop	6b worstoor
6c incompleet	6c compleet	6c gaaf exemplaar
7 kan	7 deksel	7 deksel
8 Siegburg (Duitsland)	8	8
9 (verwant aan s1-kan-14 en -25)	9	9

4

5

Beerput 2E

6

4		5		6	
1a	07LAN47B	1a	07LAN49A	1a	07LAN86BP5N
1b	aspot van haard 3/4F	1b	insteek trapgat kelder 4E	1b	beerput 2E (ca. 1350/1450)
2	r-pot-63	2	we-kan-1	2	s1-kan-3
3	1450-1550	3	1575-1625	3	1375-1450
4a	24,5 / 30 cm	4a	12 / - cm	4a	11 / 29 cm
4b	bolle voorraadpot met hoge schouder, zonder hals, met kraagrand, op standring	4b	bolle kan met cilindrische hals met rechte rand, op standvoet	4b	slanke kan zonder ribbels, spitse lip, op standring
5a	rood aardewerk	5a	Weser aardewerk	5a	steengoed (wit baksel)
5b	ongeglazuurd, lekglaazuurvlekken	5b	geheel loodglazuur	5b	ongeglazuurd
5c		5c	gehele buik met radstempel versierd	5c	gevlamd
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standvoet	6a	geknepen standring
6b	twee horizontale gegolfde oren op de schouder	6b	verticaal lintoer	6b	verticaal lintoer
6c	compleet, gat in wand	6c	rand en oor ontbreken	6c	stuk uit rand
7	pot, aspot	7	kan	7	kan
8		8	midden-Wesergebied (Duitsland)	8	Siegburg (Duitsland)
9		9		9	

7

8

9

7	8	9
1a 07LAN86BP5 O	1a 07LAN86BP5K	1a 07LAN86BP5D
1b beerput 2E (ca. 1350/1450)	1b beerput 2E (ca. 1350/1450)	1b beerput 2E (ca. 1350/1450)
2 s1-kan-17	2 r-bak-1	2 r-gra-3
3 1375-1450	3 1400-1500	3 1350-1450
4a 9 / 31 cm	4a 28,5 / 7 cm	4a 17,5 / 18 cm
4b slanke hoge kan met kraag op halsaanzet en rechte rand, met deuken, op standring	4b bakpan met zijwand en ronde rand	4b bolle grape met uitstaande hals en verdikte lip
5a steengoed (wit baksel)	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b ongeglazuurd	5b inwendig loodglazuur	5b spaarzaam loodglazuur
5c gevlamd, twee deuken in buik en in hals	5d	5c
5d	6a standvlak	5d beroet
6a geknepen standring	6b platte steel	6a drie poten
6b verticaal lintoer	6c stuk uit rand	6b verticaal worstoor
6c stuk uit rand	7 bakpan	6c stukken uit rand
7 kan	8	7 grape
8 Siegburg (Duitsland)	9	8
9 (afgeleid van s1-kan-1)		9

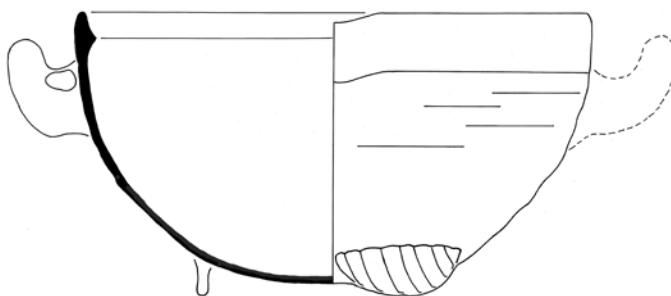
10

12

11

10	11	12
1a 07LAN86BP5A	1a 07LAN86BP5L	1a 07LAN86BP5G
1b beerput 2E (ca. 1350/1450)	1b beerput 2E (ca. 1350/1450)	1b beerput 2E (ca. 1350/1450)
2 r-gra-20	2 r-kom-94	2 r-pis-1
3 1350-1425	3 1400-1450	3 1375-1475
4a 20 / 18 cm	4a 28,5 / 16 cm	4a 16 / 13,5 cm
4b grape met afgeronde buikknik en cilindrische hals, rand aan bovenzijde afgeplat met richel	4b bolle kom met manchetrand met dekselgeul bovenop de rand, op lobvoeten	4b bolle pispot met buik vloeiend overgaand in hals en uitgebogen rand met dekselgeul, holle bodem
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b spaarzaam loodglazuur	5b inwendig loodglazuur	5b ongeglaazuurd
5c	5c	5c
5d	5d schenklip	5d kalkaanslag, lichte vorstschade
6a drie poten	6a lobvoeten	6a holle bodem
6b twee hoge verticale worstoren	6b twee horizontale worstoren	6b verticaal worstoor
6c stukken uit rand	6c één oor ontbreekt	6c stukken uit wand
7 grape	7 kom	7 pispot
8	8	8
9	9	9

Beer in waterput 1F

13

14

Beerput 2F

15

13	
1a	07LAN85B
1b	beerlaag in waterput 1F (1350/1450)
2	r-gra-10
3	1400-1550
4a	14 / 10,5 cm
4b	bolle grape met kraagrand met dekselgeul
5a	rood aardewerk
5b	loodglazuur
5c	slibboogjes op schouder
5d	vorstschade
6a	drie poten
6b	hengsel ontbreekt
6c	
7	grape, hengselpot
8	
9	Bruijn 1979 afb.25:6-7 en (met hengsel) afb.36 (pottenbakkersafval 15a); Groeneweg 1992 nrs.266, 273, 280, 285 en (met hengsel) 399 (pottenbakkersafval ca 1550)

14	
1a	07LAN85D
1b	beerlaag in waterput 1F (1350/1450)
2	r-pis-1
3	1375-1475
4a	17 / 15 cm
4b	bolle pispot met buik vloeiend overgaand in hals en uitgebogen rand met dekselgeul, holle bodem
5a	rood aardewerk
5b	ongeglazuurd
5c	
5d	inwendig kalkaanslag, buitenzijde vorstschade
6a	holle bodem
6b	verticaal worstoor
6c	stuk rand ontbreekt
7	pisspot
8	
9	

15	
1a	07LAN24BP3B
1b	beerput 2F onderlaag (1350/1425)
2	s1-kan-1
3	1375-1450
4a	9,5 / 29 cm
4b	slanke hoge 'Jacobakan' met kraag op halsaanzet
5a	steengoed
5b	ongeglazuurd, gevlamd
5c	
5d	
6a	geknepen standring
6b	verticaal lintoer (ontbreekt)
6c	gat in wand
7	kan
8	Siegburg (Duitsland)
9	

16

17

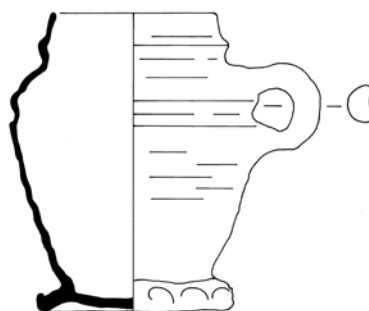
Beerput 3A

18

ca 1:2

16		17		18	
1a	07LAN24BP3A	1a	07LAN21BP3A	1a	07LAN27BP2M
1b	beerput 2F onderlaag	1b	beerput 2F bovenlaag	1b	beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
(1350/1425)		(1375/1425)		2	s1-bek-2
2	r-gra-3	2	r-gra-88	3	1425-1525
3	1350-1450	3	1375-1450	4a	7,5 / 7,5 cm
4a	16,5 / 17,5 cm	4a	15 / 16 cm	4b	afgeronde beker op standring
4b	bolle grape met uitstaande hals	4b	grape met afgeronde buikknik	5a	steengoed (wit baksel)
en verdikte lip		en iets uitgebogen rand met groef		5b	
5a	rood aardewerk	bovenin rand		5c	gevlamd
5b	spaarzaam loodglazuur	5a	rood aardewerk	5d	
5c		5b	spaarzaam loodglazuur	6a	standvoet met geknepen rand
5d		5c		6b	
6a	drie poten (mist één poot)	5d	beroet	6c	compleet
6b	verticaal worstoor	6a	drie poten	7	beker
6c	vrijwel compleet	6b	twee verticale worstoren	8	Siegburg (Duitsland)
7	grape	6c	compleet, gat in wand	9	
8	Alkmaar?	7	grape		
9		8	Alkmaar		
		9			

20

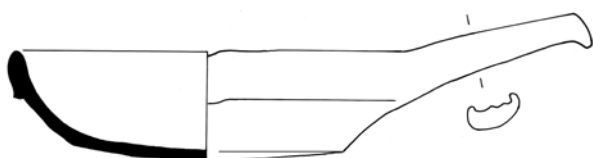
19

21

ca 1:2

19	20	21
1a 07LAN27BP2N	1a 07LAN27BP2	1a 07LAN27BP2L
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 s1-tre-5	2 s2-bek-21	2 r-bak-26
3 1450-1525	3 1418-1450	3 1400-1550
4a 9,5 / 20 cm	4a - / - cm	4a 9 / 2 cm
4b trechterbeker met groot lichaam en bolle trechter	4b afgeronde biconische beker met ribbels op schouder en rechte rand, oren op buikknik, standring	4b kleine bakpan met verdikte lip, standvlak
5a steengoed (wit baksel)	5a grijs aardewerk	5a rood aardewerk
5b	5b bruin zoutglazuur	5b loodglazuur
5c gevlamd	5c	5c versleten en sterk beroet
5d	5d	5d
6a geknepen voetring	6a geknepen standring	6a standvlak
6b verticaal lintoer	6b verticaal lintoer (mogelijk twee)	6b steeltje
6c compleet	6c incompleet	6c compleet
7 beker, trechterbeker	7 beker	7 bakpan
8 Siegburg (Duitsland)	8 Raeren (oost-België), Langerwehe of Aken (Duitsland)	8
9 Clevis 1989, 83	9	9

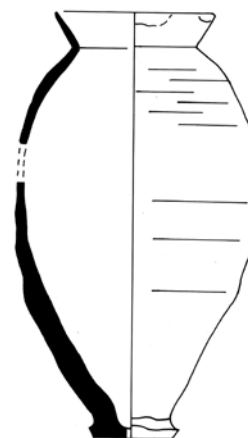
22

24

23

24

22	23	24
1a 07LAN27BP2R	1a 07LAN27BP2L	1a 07LAN27BP2AC
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 r-bak-49	2 r-bor-1	2 r-dru-1
3 1425-1500	3 1450-1550	3 1400-1500
4a 22 / 6 cm	4a 29 / 6 cm	4a - / - cm
4b komvormige bakpan met zijwand en afgeronde kraagrand	4b bord met uitgebogen vlag en van buiten aangedrukte rand, op lobvoeten	4b slanke drinkuit met uitgebogen rand
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b inwendig loodglazuur	5b witte slibversiering en loodglazuur	5b spaarzaam loodglazuur
5c	5c slibboogjes op rand en spiegel	5c
5d schenklip	5d	5d secundair een gaatje in standvoet geboord
6a komvorm	6a drie lobvoeten	6a (te kleine) standvoet
6b platte steel	6b	6b
6c stuk uit rand	6c compleet	6c inkompleet
7 bakpan	7 bord	7 drinkuit
8 Alkmaar	8 Alkmaar?	8
9	9	9

25

27

26

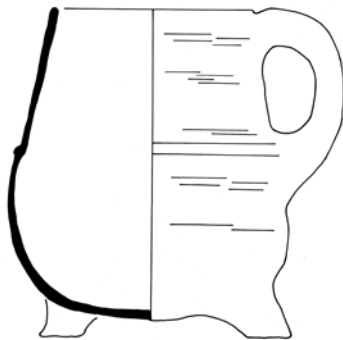
25	26	27
1a 07LAN27BP2A	1a 07LAN27BP2AD	1a 07LAN27BP2F
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 r-gra-8	2 r-gra-34	2 r-gra-34
3 1450-1525	3 1525-1625	3 1525-1625
4a 17 / 15 cm	4a 15,5 / 13 cm	4a 20-25 / 17 cm
4b grape met afgeronde buikknik en kraagrand met dekselgeul	4b grape met scherpe buikknik, ribbel op schouder en kraagrand met dekselgeul	4b grape met scherpe buikknik, ribbel op schouder en kraagrand met dekselgeul
5a rood baksel	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b spaarzaam loodglazuur	5b gedeeltelijk loodglazuur	5b uitwendig en inwendig geheel loodglazuur
5c	5c	5c
5d beroet	5d sterk beroet; pottenbakkersoven-aanbaksels	5d versleten, beroet; inwendig dikke kalkaanslag (secundair als pispot gebruikt)
6a drie poten	6a drie poten	6a drie poten
6b twee verticale worstoren	6b twee verticale worstoren	6b een verticaal worstoor
6c gaaf	6c stuk uit rand	6c compleet
7 grape	7 grape	7 grape
8 Alkmaar?	8	8
9	9	9

28

29

28

30

28	29	30
1a 07LAN27BP2E	1a 07LAN27BP2V	1a 07LAN27BP2P
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 r-gra-141	2 r-kom-35	2 r-kom-47
3 1400-1500	3 1525-1625	3 1400-1475
4a 14,5 / 17,5 cm	4a 16 / 7,5 cm	4a 19 / 8 cm
4b hoge grape met afgeronde buik en ribbel op schouder, conisch naar binnen staande schouder/hals en rechte rand	4b kom met scherpe knik bodemwand en iets uitgebogen rand, op standing	4b bolle kom met hoge kraagrand met ribbels, op lobvoeten
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b loodglazuur inwendig en uitwendig op schouder	5b inwendig loodglazuur	5b inwendig loodglazuur
5c	5d	5c
5d beroet, vorstschade	6a standing	5d schenklip
6a drie poten	6b twee verticale worstoren	6a 3 grote lobvoeten
6b verticaal worstoor	6c stukjes uit rand	6b
6c compleet	7 kom	6c compleet
7 grape	8	7 kom
8	9	8
9		9

31

33

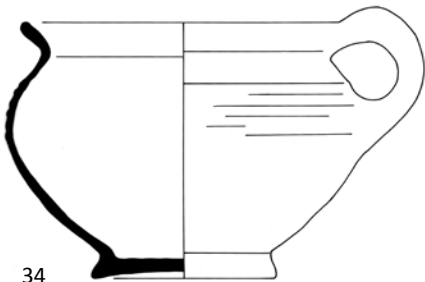

32

31	32	33
1a 07LAN27BP2H	1a 07LAN27BP2X	1a 07LAN27BP2AE
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 r-kop-17	2 r-kop-29	2 r-pis-18
3 1500-1600	3 1400-1475	3 1450-1550
4a 15,5 / 6,5 cm	4a 14 / 9 cm	4a 17 / 14 cm
4b bolle kop met aan bovenzijde afgeplatte rand, op standring	4b diepe kop met knik bodem-wand en hoge rechte wand, op standring	4b buikige pispot met schouderribbel en cilindrische hals, brede dekselgeul met kleine afgeronde kraagrand, holle bodem
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b inwendig loodglazuur	5b inwendig loodglazuur	5b geheel loodglazuur (mosgroen)
5c	5c versleten, beroet	5c
5d	5d standring	5d
6a standring	6a	6a holle bodem
6b	6b	6b verticaal worstoor
6c stukken uit rand	6c stukken uit rand	6c stukken uit wand en rand
7 kop	7 kop	7 pispot
8	8	8
9	9	9 Ostkamp et al 2001 cat.100 (beerput 16A)

35

34

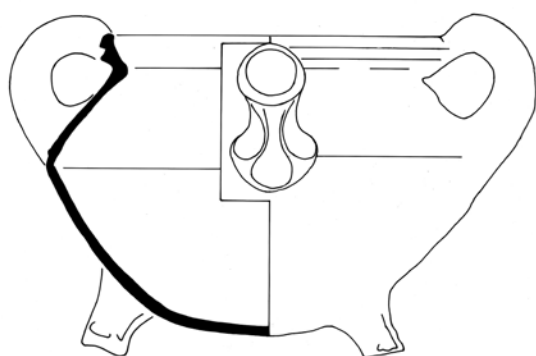

36

34	35	36
1a 07LAN27BP2	1a 07LAN27BP2AA	1a 07LAN27BP2U
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 r-pis-55	2 r-spa-3	2 r-tes-6
3 1525-1575	3 1350-1500	3 1575-1650
4a 19 / 14,5 cm	4a 10 / 9,5 cm	4a 13,5 / 7 cm
4b bolle pispot met S-vormig uitgebogen afgeronde rand, op standvoet	4b uivormige spaarpot met spitse punt, op standvoet	4b ronde vuurtest met scherpe knik bodem-wand en rechte rand, poten
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b inwendig loodglazuur	5b loodglazuur	5b ongeglazuurd
5c	5c slibboogjes van witte klei	5c
5d	5d	5d
6a standvoet, licht holle bodem	6a standvoet	6a drie poten
6b verticaal worstoor	6b	6b steel
6c incompleet	6c vrijwel compleet	6c stuk uit rand
7 pispot	7 spaarpot	7 test
8	8	8
9 naar Duits voorbeeld?	9	9

38

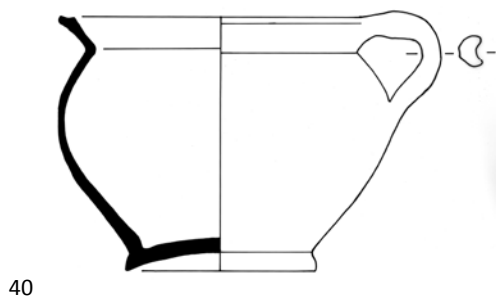

37

39

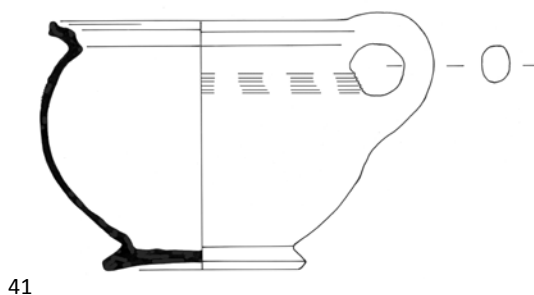
37	38	39
1a 07LAN27BP2B	1a 07LAN27BP2A	1a 07LAN27BP2D
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 w-gra-6	2 w-gra-38	2 ha-bor-1
3 1550-1625	3 1550-1600	3 1500-1575
4a 22 / 17 cm	4a 15 / 13 cm	4a 21,5 / 3,5 cm
4b grape met scherpe buikknik en kraagrand met dekselgeul	4b bolle grape op standvlak en poten, kraagrand met dekselgeul	4b bord op standvlak en met platte spiegel, rand aan buitenzijde aangedrukt
5a wit aardewerk	5a wit aardewerk	5a 'Hafner' aardewerk
5b loodglazuur met koperoxide (groen) inwendig en uitwendig op schouder	5b loodglazuur met koperoxide (groen) inwendig	5b inwendig loodglazuur met koperoxide (gevekt donkergroen)
5c	5c	5c ingekraste golflijnen op de bodem en op de vlag
5d tuit op de schouder	5d licht gesleten, niet beroet, rode kleispetters op buik (van pottenbakker vóór het bakken)	5d
6a drie poten	6a drie poten (van 'Hollands type')	6a standvlak
6b een verticaal worstoor	6b twee verticale lintoren	6b
6c compleet	6c stukjes uit wand	6c helft ontbreekt
7 grape	7 grape	7 bord
8	8 Alkmaar?	8 West-Duitsland
9	9 vergelijk de ha-gra-7	9

40

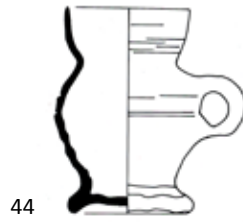
42

41

40	41	42
1a 07LAN27BP2	1a 07LAN27BP2	1a 07LAN27BP2AB
1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)	1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
2 ha-pis-1	2 ha-pis-2	2 m-bor-10
3 1500-1575	3 1500-1575	3 1550-1600
4a 18 / 14 cm	4a 17 / 13 cm	4a 21,5 / 4 cm
4b bolle pispot met uitgebogen hals en aan bovenzijde afgeplatte rand, op standvlak	4b bolle pispot met uitgebogen en aan de buitenzijde afgeplatte rand met dekselgeul, op standvlak	4b bord zonder vlag, aan buitenzijde afgeplatte rand met opstaand lipje, op standing
5a 'Hafner' aardewerk	5a 'Hafner' aardewerk	5a majolica (geel baksel)
5b inwendig loodglazuur	5b inwendig loodglazuur	5b tinglazuur: blauw, oker, geel, groen op wit
5c	5c	5c op de spiegel een rozet met bladmotief, op de vlag granaatappels en aigrettemotief
5d	5d	5d
6a standvlak	6a standvlak	6a standing
6b	6b	6b
6c incompleet	6c incompleet	6c deel ontbreekt
7 pispot	7 pispot	7 bord
8 West-Duitsland	8 West-Duitsland	8
9	9	9

Beerput 3B

ca 1:2

ca 1:2

- 43**
 1a 07LAN27BP2K
 1b beerput 3A (na 1418- ca. 1575/1625)
 2 gl-bek-18
 3 1375-1500
 4a 8,5 / 8,5 cm
 4b meerzijdige ribbelbeker met links of rechts draaiend ribbelpatroon, opgestoken bodem met pontilmerk
 5a woudglas
 5b groen
 5c achtkantig, rechts draaiend ribbelpatroon
 5d
 6a hoog opgestoken bodem
 6b
 6c stukje uit rand
 7 beker
 8
 9 Kottman 1999, 253; Henkes 1994, 38-40; Thijssen/Kottman 1991, 34-35, 129

- 44**
 1a 07LAN93BP4F
 1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
 2 s1-tre-4
 3 1450-1525
 4a 7,5 / 10,5 cm
 4b trechterbeker met klein lichaam en bolle trechter
 5a steengoed (wit baksel)
 5b ongeglazuurd
 5c
 5d
 6a geknepen standring
 6b verticaal lintoer
 6c gaaf
 7 trechterbeker
 8 Siegburg (Duitsland)
 9 Hähnel 1987, 30 en nrs.316-327 (16A); Clevis/Thijssen 1989, 24-25 (waterput 16[A]); Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc)

- 45**
 1a 07LAN93BP4B
 1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
 2 s2-kan-14
 3 1500-1550
 4a 8,5 / 9 cm
 4b klein bol kannetje met schouder overgaand in hals, kraagrand, standvlak
 5a steengoed (grijs baksel)
 5b bruin zoutglazuur
 5c
 5d
 6a standvlak
 6b verticaal lintoer
 6c compleet
 7 kan
 8 Raeren (België)
 9

46

48

47

48

46	47	48
1a 07LAN93BP4K	1a 07LAN93BP4E	1a 07LAN93BP4A
1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
2 s2-kan-34	2 s2-kan-34	2 s2-kan-47
3 1450-1525	3 1475-1525	3 1600-1650
4a 17 / 22,5 cm	4a 14 / 18 cm	4a 17 / 18,5 cm
4b bolle kan met afgeronde buikknik, schouder overgaand in hals, ribbels op schouder en hals, kraagrand, standring	4b bolle kan met afgeronde buikknik, schouder overgaand in hals, ribbels op schouder en hals, kraagrand, standring	4b zeer bolle kan met schouder overgaand in hoge hals met geribbelde kraagrand, op standvlak
5a steengoed (grijs baksel)	5a steengoed (grijs baksel)	5a steengoed (grijs baksel)
5b zoutglazuur	5b zoutglazuur	5b bruin zoutglazuur
5c radstempel slordig op schouder en hals	5c ingekerfd en geboetseerd masker ('spitsneus')	5c applique baardmanmasker op de hals, op de buik applique van wapenschildje met 4 franse lelies
5d ovenaan baksels, pot in de oven licht misvormd	5d	5d
6a geknepen dubbele standring	6a geknepen dubbele standring	6a standvoet
6b verticaal lintoor	6b verticaal lintoor	6b verticaal lintoor
6c compleet	6c gat onder masker	6c gat in wand
7 kan	7 kan	7 kan
8 Langerwehe, Aken of Raeren	8 Raeren of Aken	8 Keulen
9	9 Van Wageningen 1988, 99 en 102; Hurst e.a. 1986, 190-197; Gaimster 1997 fig.3.47 (brandlaag 1507); Mennicken 2009, 15-20	9 Gaimster 1997 cat.63 (opschrift 1599); Bartels 1999 cat.157 (1550/1590); Unger 2007, cat.nrs. 71 (gedateerd 1596), 83 (1647)

49

50

50

49	50	51
1a 07LAN93BP4D	1a 07LAN93BP4C	1a 07LAN93BP4J
1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
2 s2-kan-67	2 s2-kan-70	2 g-kan-3
3 1425-1475	3 1450-1525	3 1275-1450
4a 16 / 23,5 cm	4a 9 / 14,5 cm	4a 27,5 / 28,5 cm
4b kan met hoge schouder, cilindrische hals met ribbels, kraagrand en standring	4b kan met hoge schouder, nauwe hals met kraagrand, op standring	4b bolle kan met hoge schouder, kraagrand zonder dekselgeul, op lobvoeten
5a steengoed (grijs baksel)	5a steengoed (grijs baksel)	5a grijs aardewerk
5b bruine engobe en zoutglazuur	5b bruin zoutglazuur	5b ongeglazuurd
5c radstempeldecoratie op de ribbels	5c	5c
5d	6a geknepen standring	5d
6a geknepen standring	6b verticaal lintoer	6a vier lobvoeten
6b verticaal lintoer	6c stukken uit standring	6b verticaal worstoor
6c gat in wand	7 kan	6c stuk uit rand en wand
7 kan	8 Langerwehe, Aken of Raeren	7 kan
8 Langerwehe, Aken of Raeren	9 Bartels 1999	8
9		9

52

53

54

ca 1:2

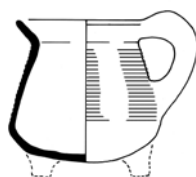
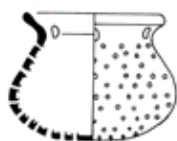
52	53	54
1a 07LAN93BP4L	1a 07LAN93BP4Q	1a 07LAN93BP4AJ
1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
2 r-bak-2	2 r-bak-26	2 r-bor-1
3 1400-1500	3 1400-1550	3 1450-1550
4a 24 / 5,5 cm	4a 9,5 / 3 cm	4a 20,5 / 4,5 cm
4b bakpan met zijwand en aan buitenzijde licht afgeplatte afgeronde rand	4b kleine bakpan met verdikte lip, standvlak	4b bord met uitgebogen vlag en van buiten aangedrukte rand, op lobvoeten
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b geglazuurd	5b loodglazuur	5b loodglazuur bovenkant
5c schenklip	5d versleten en beroet	5c slibboogjes op vlag en spiegel
5d beroet, reparatie aan rand door pottenbakker	6a standvlak	5d
6a vlak	6b steeltje	6a drie lobvoeten
6b platte steel	6c compleet	6b
6c vrijwel compleet	7 bakpan	6c stuk uit rand en spiegel
7 bakpan	8	7 bord
8 Alkmaar	9	8
9		9

55

56

57

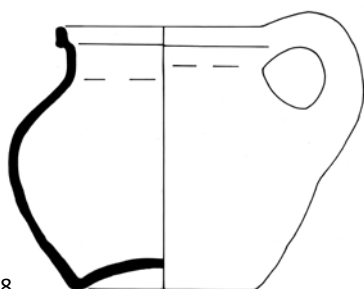
55	56	57
1a 07LAN93BP4G	1a 07LAN93BP4O	1a 07LAN93BP4R
1b beerput 3B (ca 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
2 r-gat-1	2 r-gra-4	2 r-gra-8
3 1425-1550	3 1400-1500	3 1425-1525
4a 8,5 / 6,5 cm	4a 8 / 8,5 cm	4a 11 / 13 cm
4b kogelvormige gatenpot met uitgebogen rand met dekselgeul	4b hoge grape met peervormige buik en uitgebogen rand met dekselgeul	4b grape met afgeronde buikknik en kraagrand met dekselgeul
5a rood aardewerk	5a rood aardewerk	5a rood aardewerk
5b ongeglazuurd	5b spaarzaam loodglazuur	5b loodglazuur met koperoxide
5c	5c beroet	5c gevlekte glazuur, donkergroen
5d inwendig nog klei aanwezig met doorworteling	5d drie poten (ontbreken)	5d vorstschade, gesleten, beroet
6a	6a verticaal worstoor	6a drie poten
6b vier ophanggaten onder de rand	6b vrijwel compleet	6b twee verticale worstoren
6c vrijwel compleet	7 grape	6c compleet
7 gatenpot	8	7 grape
8	9	8 Alkmaar
9		9

59

60

58

60

58

- 1a 07LAN93
- 1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
- 2 r-pis-56
- 3 1400-1450
- 4a 15 / 13,5 cm
- 4b bolle pispot met buik die vloeiend overgaat in hals, kleine kraagrand met dekselgeul, holle bodem
- 5a rood aardewerk
- 5b ongeglazuurd
- 5c
- 5d beroet, versleten
- 6a holle bodem
- 6b verticaal worstoor
- 6c incompleet
- 7 pispot
- 8
- 9

59

- 1a 07LAN93BP4M
- 1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
- 2 r-min
- 3 1600-1700
- 4a 9 / 8,5 cm
- 4b
- 5a rood aardewerk
- 5b geglazuurd
- 5c
- 5d
- 6a manchtrand
- 6b lintoor bovenop
- 6c rand beschadigd
- 7 miniatuur vuurstolp
- 8 Alkmaar
- 9 Een identiek model vuurstolp is bekend met jaartal 1686 (Van Gangelen e.a. 1997, afb.17, van Noordhollands slibaardewerk)

60

- 1a 07LAN93BP4H
- 1b beerput 3B (ca. 1425-1625)
- 2 f-bor-10
- 3 1610-1640
- 4a 19,5 / 2,5 cm
- 4b bord met spiegel overgaand in uitgebogen vlag, op standring
- 5a faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur
- 5c blauw op wit, bovenzijde vogel op rots en vliegende vogel binnen Chinese symbolen; onderzijde vakverdeling door streepjes en daarbinnen cirkeldecoratie
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c stukken uit rand
- 7 bord
- 8
- 9

Beerput 3/4C, stortkoker 4A

61

62

62

62

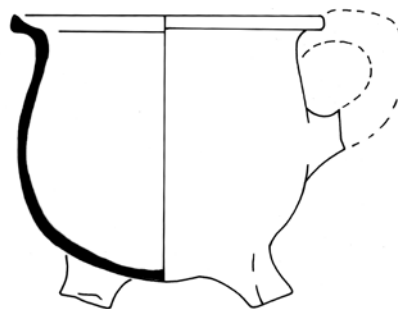
63

ca 1:2

61	62	63
1a 07LAN93BP4AAA	1a 07LAN16BP1AT	1a 07LAN16BP1BE
1b beerput 3B (ca. 1425-1625)	1b beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2 gl-bek-2b	2 s2-kan-13	2 s2-oli-1
3 1375-1500	3 1535-1575	3 1525-1600
4a 8/7 cm	4a 15 / 20,5 cm	4a 6 / 2 cm
4b ribbelbeker met opgestoken bodem met pontilmerk, vorm geblazen gekruist ribbenpatroon, cilindrisch (a), conisch (b) of getailleerd (c) woudglas, groen	4b bolle kan met vrijwel cilindrische hals en hoge kraagrand, ribbel op halsaan-zet, op standvoet	4b klein olieschaaltje met schenklip, standvlak
5a	5a steengoed met zoutglazuur (grijs baksel)	5a grijs aardewerk
5b	5b bruin zoutglazuur (ijzerengobe)	5b geheel zoutglazuur, bruin
5c conisch model, gekruist ribbenpatroon	5c baardmanapplique op hals, tekst-band op buik: DRINCK vND EST GOT NIT	5c schenklip
5d	5d VERGES, op boven- en onderhelft appliques acanthusbladeren en medaillons met hoofdje	5d standvlak
6a hoog opgestoken bodem, pontilmerk	6a standvoet	6a
6b	6b verticaal lintoor	6b
6c compleet	6c compleet	6c incompleet
7 beker	7 kan, baardman	7 olielamp
8	8 Keulen / Frechen (Duitsland)	8 Raeren
9 Clevis/Kottman 1989 (afvalkuil 15bc); Henkes 1994, 38-39 (14d-15); Kottman 1999, 263 en 940	9 Hurst, Neal & Van Beuningen 1986, 218-219; Unger 2007, nrs 30-33, 45, 606	9 Bartels 1999, 602

64

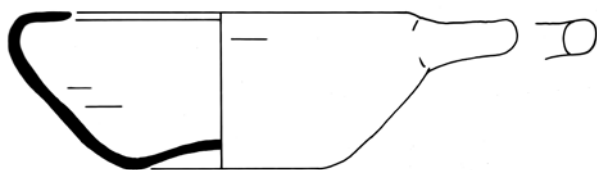

67

65

64		65		66	
1a	07LAN16BP1BB	1a	07LAN16BP1AW	1a	07LAN16BP1
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	r-bak-37	2	r-gra-62	2	r-gra-140
3	1500-1550	3	1550-1675	3	1625-1675
4a	28 / 10 cm	4a	18,5 / 18,5 cm	4a	11 / 10,5 cm
4b	bakpan met zijwand en verdikte geknikte rand met binnenring	4b	wijde grape met scherpe buikknik en kraagrand met dekselgeul	4b	afgeronde hoge grape met naar buiten geknikte rechte rand, op poten
5a	rood aardewerk	5a	rood aardewerk	5a	rood aardewerk
5b	inwendig loodglazuur	5b	geheel loodglazuur	5b	uitwendig gedeeltelijk loodglazuur
5c		5c		5c	
5d	zeer zwaar beroet	5d		5d	beroet, schenklip
6a	drie poten	6a	drie poten	6a	drie poten
6b		6b	twee verticale worstoren	6b	verticaal worstoor
6c	stuk uit rand, steel ("kromsteert") ontbreekt	6c	stukken uit wand	6c	incompleet
7	bakpan	7	grape	7	grape
8		8	Bergen op Zoom?	8	Alkmaar
9		9		9	

69

69

67

68

67		68		69	
1a	07LAN16BP1BH	1a	07LAN16BP1AJ	1a	07LAN16BP1AV
1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	r-min	2	r-min	2	r-ond-1
3	1600-1650	3	1600-1650	3	1550-1650
4a	7 / 4 cm	4a	14 / 19 cm	4a	22 / 8 cm
4b		4b	miniatur	4b	bolle ondersteek met recht afgesneden randopening, holle bodem
5a	rood aardewerk	5a	rood aardewerk	5a	rood aardewerk
5b	inwendig loodglazuur	5b	loodglazuur	5b	geheel loodglazuur
5c		5c	rozetversiering door middel van rondjes	5c	
5d		5d		5d	
6a	standvlak	6a		6a	holle bodem
6b	verticaal lintoor	6b	stolp en bovenplaat met lintoor	6b	horizontaal worstoor
6c	incompleet	6c	stuk van onderzijde ontbreekt	6c	stukjes uit wand
7	miniatur kopje	7	miniatur vuurstolp	7	ondersteek
8	Alkmaar	8	Alkmaar	8	
9	naar r-kop-5	9	naar r-vst-3	9	

70

71

72

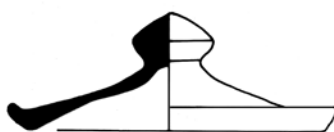
70		71		72	
1a	07LAN16BP1J	1a	07LAN16BP1AM	1a	07LAN16BP1BD
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	r-pis-48	2	r-zou-4	2	w-kop-16
3	1650-1725	3	1650-1725	3	1675-1750
4a	16 / 12 cm	4a	4 / 5,5 cm	4a	10,5 / 5 cm
4b	pispot met afgeronde buikknik en horizontaal geknikte rand met platte bovenzijde, op standing	4b	zoutschaaltje op stam met voet, geknikte rand	4b	ondiepe bolle kop met rechte wand, naar buiten geknikte lip, standvlak
5a	rood aardewerk	5a	rood aardewerk	5a	wit aardewerk
5b	geheel loodglazuur	5b	loodglazuur met donkere roodbruine vlekken (mangaan?)	5b	geheel loodglazuur (geel), met bruine spikkels
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	met witte substantie als inhoud, gebruikt als zelfpot?
6a	standing	6a	standvoet	6a	standvlak
6b	verticaal worstoor	6b		6b	een verticaal en een horizontaal lintoor
6c	compleet	6c	stuk uit rand	6c	compleet
7	pispot	7	zoutschaaltje	7	kop
8	Alkmaar	8		8	Friesland?
9		9		9	

73

75

74

73	74	75
1a 07LAN16BP1AZ	1a 07LAN16BP1	1a 07LAN16BP1S
1b beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2 w-ver-2	2 ha-dek-7	2 f-bor-2
3 1675-1750	3 1525-1575	3 1625-1675
4a 14,5 / 9,5 cm	4a 11 / 4 cm	4a 20 / 2,5 cm
4b diep vergiet met knik bodemwand en hoge zijwand met afgeplatte rand, op poten	4b bol deksel met opstaande aan buitenkant afgeplatte rand, met knop	4b plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet
5a wit aardewerk	5a hofner aardewerk	5a faience (geel baksel)
5b geheel loodglazuur (geel)	5b geheel loodglazuur	5b tinglazuur, wit
5c	5c	5c rand en bodem gesleten
5d	5d	5d standvlak
6a drie poten	6a dubbelconisch knopje	6a
6b twee horizontale worstoren	6b inkompleet	6b compleet
6c groot stuk ontbreekt	6c deksel	6c bord
7 vergiet	7 Duitsland	7
8	8	8
9	9	9

76

78

77

76		77		78	
1a	07LAN16BP1AK	1a	07LAN16BP1K	1a	07LAN16BP1L
1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	f-bor-5	2	f-bor-5	2	f-bor-7
3	1700-1725	3	1700-1750	3	1675-1750
4a	22 / 3 cm	4a	23 / 2 cm	4a	16,5 / 2,5 cm
4b	afgerond bord op standvlak en met smalle vlag	4b	afgerond bord op standvlak en met smalle vlag	4b	diep bord met holle spiegel, knik spiegel-vlag, smalle vlag, op standring
5a	faience (geel baksel)	5a	faience (geel baksel)	5a	faience (geel baksel)
5b	tinglazuur, blauw op wit	5b	tinglazuur, blauw op wit	5b	tinglazuur, blauw op wit
5c	op de spiegel een rozet binnen cirkels, op de vlag een blauwe bies met motief in vakken	5c	op de spiegel een bloem, op de vlag bloemen in vakverdeling	5c	op de spiegel een bloem, op de vlag een geometrisch motief
5d	rand zeer sterk afgesleten	5d		5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	compleet	6c	compleet
7	bord	7	bord	7	bord
8		8		8	
9		9		9	

79

81

80

79		80		81	
1a	07LAN16BP1M	1a	07LAN16BP1AX	1a	07LAN16BP1AL
1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	f-bor-7	2	f-bor-8	2	f-bor-13
3	1725-1775	3	1700-1750	3	1725-1775
4a	18,5 / 3,5 cm	4a	17 / 3,5 cm	4a	25,5 / 3,5 cm
4b	diep bord met holle spiegel, knik spiegel-vlag, smalle vlag, op standring	4b	diep afgerond bord met rechte rand op standring	4b	afgerond bord met hoge bolle spiegel, knik spiegel-vlag en iets holle vlag, standring
5a	faience (geel baksel)	5a	faience (geel baksel)	5a	faience (geel baksel)
5b	tinglazuur, blauw op wit	5b	tinglazuur, blauw op wit	5b	tinglazuur, blauw op wit
5c	bloemen binnen accoladerand	5c	Chinese tuin op spiegel, blokjes	5c	op de spiegel een rozet met tuin, op de vlag een vakverdeling met bloemen in rococostijl
5d	geschilderd merk op bodem: 7	5d	motief op rand	5d	geschilderd merk op de onderzijde: 14
6a	standring	6a	standvlak	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	stukjes ontbreken	6c	stukje uit rand
7	bord	7	bord	7	bord, pannekoekbord
8		8		8	
9		9		9	

84

82

83

ca 1:2

82		83		84	
1a	07LAN16BP1BK	1a	07LAN16BP1P	1a	07LAN16BP1R
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	f-kom-3	2	f-kop-1	2	f-min
3	1650-1725	3	1675-1750	3	1675-1725
4a	12 / 4,5 cm	4a	6,7 / 3 cm	4a	7 / 1,5 cm
4b	afgeronde kom met uitgebogen rand op standring	4b	licht afgeronde kop met rechte rand, op standring	4b	
5a	faience (geel baksel)	5a	faience (geel baksel)	5a	faience (geel baksel)
5b	geheel tinglazuur, wit	5b	tinglazuur, blauw op wit	5b	tinglazuur, wit
5c		5c	bloemen op buitenzijde en binnen op bodem	5c	
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standring	6a	drie poten
6b		6b		6b	twee horizontale worstoren
6c	compleet	6c	compleet	6c	compleet
7	kommetje	7	kopje	7	miniatur lekschaal
8		8		8	
9		9		9	

85

87

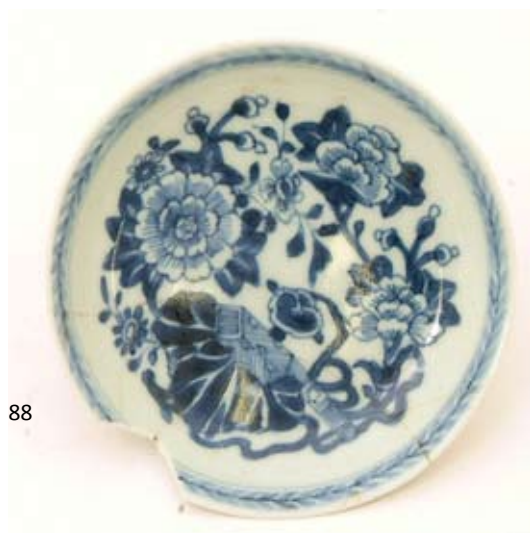
86

ca 1:2

ca 1:2

85		86		87	
1a	07LAN16BP1N	1a	07LAN16BP1AS	1a	07LAN16BP1U
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	f-plo-3	2	i-kom-5	2	p-bor-1
3	1650-1750	3	1575-1625	3	1675-1725
4a	21,5 / 5 cm	4a	11,5 / 5 cm	4a	11,5 / 1,5 cm
4b	plooschotel met platte spiegel en grof geplooiide vlag, scherpe knik spiegel-vlag, standring	4b	afgeronde kom met rechte rand, op standring	4b	klein diep bord zonder vlag met uitgebogen rand en standring
5a	faience (geel baksel)	5a	Italiaanse faience (geel baksel)	5a	porselein
5b	tinglazuur, wit	5b	geheel tinglazuur, blauw op blauw	5b	onderglazuur blauw op wit
5c	9 lobben	5c	gestileerde bloem binnen concentrische cirkels en bloemenrank, buitenzijde blauwe lijnen	5c	op de spiegel een landschapje binnen een cirkel, florale omlijsting
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standring	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	incompleet	6c	compleet
7	plooschotel	7	kom	7	bord, schoteltje
8		8	Liguria	8	China
9		9		9	

88

90

90

89

89

ca 1:2

88	
1a	07LAN16BP1BL
1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	p-bor-1
3	1700-1725
4a	11,5 / 2 cm
4b	klein diep bord zonder vlag met uitgebogen rand en standring
5a	porselein
5b	onderglazuur blauw, veldspaatglazuur
5c	op de spiegel een Chinese tuin, geometrische randdecoratie
5d	
6a	standring
6b	
6c	stukje uit rand
7	bord, schoteltje
8	China
9	

ca 1:2

89	
1a	07LAN16BP1Y
1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	p-kop-1
3	1675-1725
4a	7,2 / 4,2 cm
4b	kop met iets uitgebogen rand, op standring, zonder oor
5a	porselein
5b	onderglazuur blauw op wit, uitwendig ijzerengobe
5c	bloemen in vakverdeling (inwendig), zeemleer / crème (uitwendig)
5d	
6a	standring
6b	
6c	compleet
7	kopje
8	China
9	

ca 1:2

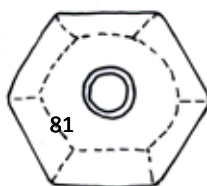
90	
1a	07LAN16BP1V
1b	beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	p-kop-1
3	1700-1750
4a	7,5 / 4 cm
4b	kop met iets uitgebogen rand, op standring, zonder oor
5a	porselein
5b	onderglazuur blauw op wit, uitwendig ijzerengobe
5c	landschapje (inwendig), bruin (uitwendig)
5d	
6a	standring
6b	
6c	compleet
7	kopje
8	China
9	

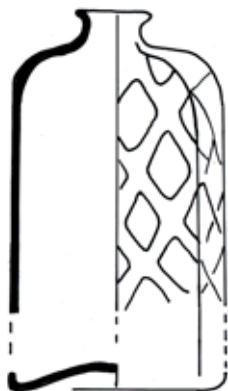
ca 1:2	ca 1:2	ca 1:1
91	92	93
1a 07LAN16BP1BM	1a 07LAN16BP1AN	1a 07LAN16BP1B
1b beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)	1b beerput 3/4C, storkoker 4A (ca. 1550-1780)
2 p-kop-1	2 p-min	2 gl-fle-16
3 1725-1775	3 1675-1750	3 1600-1700
4a 7,2 / 4 cm	4a 8,1 / 1,5 cm	4a 3,5 / 5,5 cm
4b kop met iets uitgebogen rand, op standring, zonder oor	4b	4b halfbolvormige kleine fles met lange hals, opgestoken bodem met pontilmerk
5a porselein	5a porselein	5a woudglas
5b onderglazuur blauw op wit	5b bovenglazuur beschilderd in blauw	5b groen
5c inwendig en uitwendig landschapjes	5c tuin	5c
5d op onderzijde geschilderd merk: doekje	5d	5d
6a standring	6a standring	6a pontilmerk
6b	6b stukjes uit rand	6b
6c compleet	7 miniatuur bordje	6c gelijmd
7 kopje	8 China of Japan	7 flesje
8 China	9 miniatuurversie van p-bor-1	8
9		9

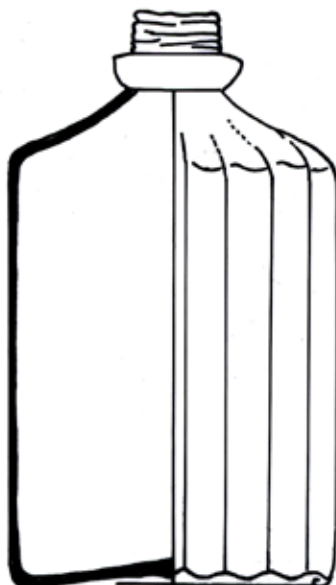
94

81

95

96

ca 1:2

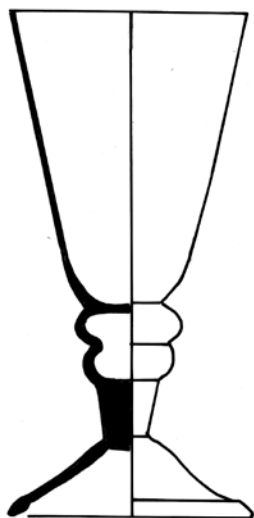
94	
1a	07LAN16BP1A
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	gl-fle-35
3	1625-1675
4a	9 / 5,5 cm
4b	kleine cilindrische fles met verticale ribben of cannelures, opgestoken bodem met pontilmerk
5a	glas, woudglas
5b	groen
5c	verticale in mal gevormde ribben
5d	
6a	pontilmerk
6b	
6c	gaaf
7	flesje
8	
9	Bitter 1995

ca 1:2

95	
1a	07LAN16BP1
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	gl-fle-136
3	1600-1650
4a	5,5 / - cm
4b	kleine zeszijdige fles, met korte hals en netwerk- of ruitpatroon in reliëf
5a	glas, woudglas
5b	groen
5c	zeszijdig, in mal gevormde netwerkversiering
5d	
6a	opgestoken bodem met pontilmerk
6b	
6c	incompleet
7	fles, parfumflesje
8	
9	

ca 1:2

96	
1a	07LAN 16
1b	beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
2	gl-fle-35
3	1675-1750
4a	11 / - cm
4b	cilindrische fles met verticale ribbels, licht opgestoken bodem met pontilmerk, rechte hals
5a	glas, sodaglas
5b	
5c	
5d	op de hals een tinnen montuur met schroefdraad
6a	
6b	
6c	incompleet
7	fles, parfumflesje
8	
9	

ca 1:2

97

- 1a 07LAN16BP1AAA
- 1b beerput 3/4C, stortkoker 4A (ca. 1550-1780)
- 2 gl-kel-38
- 3 1675-1750
- 4a 5,5 / 11,5 cm
- 4b trechtersvormig kelkglas met afgeronde bodem met holle balustervormige stam, ook met meer geleidingen, schijfvormige voet met pontilmerk
- 5a glas, loodglas
- 5b kleurloos
- 5c dubbele holle nodus
- 5d zwarte irisatie
- 6a omgeslagen voetrand, pontilmerk
- 6b
- 6c compleet
- 7 kelkglas
- 8 Engeland?
- 9

